

ANALIZA
ZMIAN PROCESÓW DEMOGRAFICZNYCH I NA
RYNKU PRACY W LATACH 2002-2010 I W OKRESIE
PROGNOZOWANYM NA POTRZEBY ZMIANY PLANU
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

GRUDZIEŃ 2012 ROK

**ŚWIĘTOKRZYSKIE BIURO
ROZWOJU REGIONALNEGO**

ul. Targowa 18, skr. poczt. 25, 25-520 Kielce: tel. (041) 362-70-12, fax. (041) 343-01-79, e-mail: sekretariat@sbrr.pl
Zespół Planowania Przestrzennego Województwa: tel. (041) 343-81-74, wew. 3010-3070, e-mail: zppw@sbrr.pl
Pracownia Terenowa, ul. Mickiewicza 34, 27-600 Sandomierz: tel. (015) 832-36-21,
fax. (015) 832-03-82, e-mail: sbrr_sandomierz@sbrr.pl

Opracowano w Świętokrzyskim Biurze Rozwoju Regionalnego w Kielcach
Dyrektor Biura mgr inż. Krzysztof DOMAGAŁA
Z-ca Dyrektora Biura mgr inż. arch. Ryszard NAGÓRNY

Autor opracowania:

mgr Ewa Tatarek

Główny specjalista

W ZESPOLE PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	4
I. LUDNOŚĆ WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO W GMINACH MIEJSKICH, MIEJSKO-WIEJSKICH I WIEJSKICH	5
1. Struktura osadnicza a wskaźnik urbanizacji	5
2. Typologia obszarów funkcjonalnych według KPZK 2030	7
3. Powierzchnia i liczba ludności jednostek podziału terytorialnego (gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich) województwa świętokrzyskiego	10
4. Liczba ludności faktycznie zamieszkałej i gęstość zaludnienia	11
5. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2002-2010	14
6. Diagnoza trendów rozwoju demograficznego województwa świętokrzyskiego	18
6.1. Ruch naturalny ludności	18
6.2. Przyrost naturalny	26
6.3. Migracje wewnętrzne i zagraniczne ludności na pobyt stały	30
6.4. Przyrost rzeczywisty ludności	35
6.5. Współczynnik feminizacji	37
6.6. Struktura wiekowa ludności	41
6.6.1. Ludność w wieku przedprodukcyjnym	42
6.6.2. Ludność w wieku produkcyjnym	43
6.6.3. Ludność w wieku poprodukcyjnym	46
6.7. Wskaźniki obciążenia demograficznego	48
6.7.1. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	48
6.7.2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym ..	50
6.7.3. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	51
7. Przewidywane zmiany procesów demograficznych	54
8. Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych w województwie świętokrzyskim - obszary problemowe	64
9. Krajowa wizja rozwoju społeczno gospodarczego – osadnictwa i procesów demograficznych	70
10. Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju – do uwzględnienia w zmianie planu	73
11. Projekt założeń polityki ludnościowej Polski 2012	75
II. ANALIZA SYTUACJI NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM – W MIASTACH I NA OBSZARACH WIEJSKICH	93
1. Zmiany na rynku pracy	93
2. Aktywność ekonomiczna ludności	106
3. Zmiany poziomu i struktury bezrobocia w regionie	111
III. PODSUMOWANIE	120
SPIS WYKRESÓW, TABEL I MAPEK,	122
BIBLIOGRAFIA	126

Wprowadzenie

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę scharakteryzowania zmian, jakie dokonały się w procesach demograficznych i na rynku pracy na obszarze województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010. Analizę przeprowadzono w obszarach w podziale na gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie, a także na powiaty i podregiony województwa świętokrzyskiego, w ich granicach administracyjnych – objętych Zmianą Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego. Rokiem wyjściowym analizy jest rok uchwalenia pierwszej edycji Planu ZPWS przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą Nr XXIX/399/02 z dnia 26.04.2002 roku – obejmuje ona lata 2002-2010, tj. okres obowiązywania dotychczasowego Planu ZPWS, z uwzględnieniem prognozy demograficznej do 2035 roku.

Prezentowane dane dotyczą w szczególności zmian liczby ludności i jej struktury wiekowej w miastach i na obszarach wiejskich. Ponadto dokonano diagnozy trendów rozwoju demograficznego, tj. ruchu naturalnego ludności, ruchu migracyjnego oraz obciążenia demograficznego. Starano się przedstawić zróżnicowania wszystkich tych zjawisk występujących w gminach miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich. Analizie poddano obszary problemowe, na których kumulują się negatywne zjawiska powodujące depopulację ludności, i w konsekwencji wymagające natychmiastowej interwencji oraz wsparcia. Podjęto również próbę przedstawienia uwarunkowań historycznych, które wywierały wpływ na rozwój urbanizacji w poszczególnych regionach, oraz na kształtowanie się struktury osadniczej na ziemiach polskich z uwzględnieniem zmian politycznych, społecznych i gospodarczych, a także dokonano analizy i oceny zmian sytuacji na rynku pracy w województwie świętokrzyskim.

Dane zawarte w niniejszym opracowaniu, które dotyczą sytuacji demograficznej oraz rozwoju i wykorzystania kapitału ludzkiego w latach 2002 – 2010 (i w okresie prognozowanym) pochodzą głównie ze statystyki Głównego Urzędu Statystycznego, Roczników statystycznych, Wojewódzkiego Urzędu Pracy, a także z innych dokumentów, publikacji i wyników prac badawczych – opracowań strategicznych i raportów.

W wyniku zmian, jakie dokonały się w polskiej przestrzeni, a także zgodnie z obowiązującą Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2012 r. poz. 647) zaistniała potrzeba aktualizacji dokumentów planistycznych na poziomie krajowym — jest to m.in. zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, jak również na poziomie wojewódzkim - Uchwała Nr XXXVI/422/06 z dnia 27.03.2006 r. Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego o przystąpieniu do opracowania zmiany „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego”.

Potrzebę aktualizacji obowiązującego Planu zagospodarowania przestrzennego potwierdza również fakt pogłębiania się dysproporcji rozwojowych i polaryzacji przestrzeni kraju oraz ubytku z województw słabiej rozwiniętych o niższym kapitale społecznym i gospodarczym – osób o młodszej strukturze wiekowej i wyższych kwalifikacjach. Potwierdzają one kumulowanie się negatywnych zjawisk przestrzennych zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich województwa oraz potrzebę podjęcia nowych kierunków regionalnej polityki przestrzennej wspierających wzrost konkurencyjności i zatrudnienia, zwłaszcza na obszarach, posiadających niewykorzystane potencjały rozwoju.

I. LUDNOŚĆ WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO W GMINACH MIEJSKICH, MIEJSKO-WIEJSKICH I WIEJSKICH

1. Struktura osadnicza a wskaźnik urbanizacji.

System osadniczy województwa świętokrzyskiego charakteryzuje się regularnym pod względem wielkości rozkładem miast małych i średniej wielkości, ze znaczną przewagą miasta Kielce jako ośrodka wojewódzkiego pełniącego oprócz funkcji regionalnych szereg funkcji o znaczeniu krajowym. Miasto Kielce - ośrodek krajowy, zostało zakwalifikowane do ośrodków miejskich pełniących szereg funkcji metropolitalnych, ale powiązanych i podległych większym metropoliom m.in. w takich dziedzinach jak: gospodarka, oświata, nauka czy kultura.¹

Układ osadniczy Polski, w tym także województwa świętokrzyskiego posiada cechy systemu policentrycznego, który umożliwia m.in. realizację celów rozwoju zrównoważonego, tj. konkurencyjności gospodarki, spójności społecznej i terytorialnej oraz ekorozwoju. Jednak pod względem funkcjonalnym, a więc przestrzennej wzajemnej dostępności (miast i ośrodków subregionalnych względem głównych ośrodków regionów), wyposażenia w infrastrukturę społeczną i techniczną, wydaje się być wciąż niewystarczający.²

Sieć powiązań funkcjonalnych w województwie świętokrzyskim tworzy 31 miast, tj. wyodrębnionych jednostek podziału terytorialnego kraju posiadających status miast nadanych aktem prawnym. Według definicji prawnej, miasto to jednostka osadnicza o przewadze zwartej zabudowy i funkcjach nierolniczych posiadająca prawa miejskie, bądź status miasta nadany w trybie określonych przepisami. W podziale administracyjnym miasta mają status samodzielnej gminy (gmina miejska), a w przypadku niewielkich miast – wchodzi one w skład gmin miejsko-wiejskich.³ Obszar województwa podzielony jest na 102 gminy, w tym 5 miejskich: Kielce – miasto na prawach powiatu, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Sandomierz oraz 26 gmin miejsko-wiejskich i 71 wiejskich. Ponadto funkcjonuje 14 powiatów, (w tym powiat grodzki Kielce). Powiat to jednostka zasadniczego podziału terytorialnego obejmująca obszar od kilku do kilkunastu gmin albo cały obszar miasta na prawach powiatu.⁴ Szczególną rolę na poziomie lokalnym pełnią miasta na prawach powiatu (ośrodki powiatowe), tworzące współzależny, otwarty układ sieciowy obszarów funkcjonalnych gmin miejskich i miejsko-wiejskich, które są zintegrowane w przestrzeni województwa, krajowej, a także międzynarodowej za pomocą wielokierunkowych powiązań funkcjonalnych w zakresie funkcji gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, kulturalnych oraz rokującego na przyszłość rozwijającego się sektora badawczo-rozwojowego. Określa się je mianem „stymulatorów” rozwoju usług i wytwórczości oraz stabilizacji społeczności lokalnej. Natomiast małe i średniej wielkości miasta (ośrodki lokalne) posiadają wyspecjalizowane funkcje (np. uzdrowiskowe, wypoczynkowe, edukacyjne lub przemysłowe) i zasadniczo znajdują się w sąsiedztwie dużych miast, których sytuacja społeczno-gospodarcza jest korzystniejsza, a także w sąsiedztwie lokalnych ośrodków usługowych położonych na obszarach wiejskich o słabych uwarunkowaniach społecznych i gospodarczych. Szczególnie niekorzystna sytuacja panuje w małych wsiach, liczących poniżej 100 mieszkańców.⁵ Obszar wiejski definiuje się jako teren położony poza granicami administracyjnymi miast – obszar gmin wiejskich oraz część wiejska, leżąca poza miastem gminy miejsko-wiejskiej.⁶ Natomiast

¹ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (Uchwała Nr 239/2011 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.), Warszawa 2011 r.

² Tamże.

³ *Rozwój Miast w Polsce, Raport Wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego Opracowany na Potrzeby Przygotowania Przeglądu OECD Krajowej Polityki Miejskiej w Polsce*, Warszawa 2010.

⁴ Główny Urząd Statystyczny, Pojęcie stosowane w Rejestrze Urzędowym TERYT.

⁵ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (Uchwała Nr 239/2011 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.), Warszawa 2011 r.

⁶ Główny Urząd Statystyczny.

w *Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* za obszary wiejskie uznano obszar kraju z wyłączeniem miast liczących powyżej 5000 mieszkańców, tj. gminy wiejskie, gminy miejsko-wiejskie i miejskie z wyłączeniem miast liczących powyżej 5000 mieszkańców w ich granicach administracyjnych. W województwie wydzielonych jest ogółem 2821 miejscowości wiejskich, w tym 2266 wsi i 555 pozostałych miejscowości. Łączna powierzchnia województwa wynosi 11711 kilometrów kwadratowych (1171050 ha), co stanowi 3,7% powierzchni ogólnej Polski (312679 km²) i lokuje je na 15 pozycji wśród województw, a na jeden kilometr kwadratowy przypada 108,1 osób (w kraju 122,2 osoby).⁷ Wskaźnik urbanizacji kształtuje się na poziomie 45,0% (w kraju 61,0%) z tendencją malejącą w wyniku ubytku liczby ludności zamieszkałej w miastach. Występuje duża dysproporcja tego wskaźnika na poziomie podregionów, ponieważ w podregionie kieleckim (w północnej, przemysłowej części województwa) wynosił 55,8%, a w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (w południowej, rolniczej przestrzeni produkcyjnej) zaledwie 28,2%.

Niski wskaźnik urbanizacji województwa wynika m.in. z faktu, że Polska jest krajem średnio zurbanizowanym na skutek historycznych przemian politycznych, gospodarczych i społecznych. Na kształtowanie się procesu urbanizacyjnego (rozumianego jako przenoszenie się ze wsi do miasta) wywierała m.in. kultura polska, która miała charakter ziemiański i wiejski. Rozwój miast postępował wolniej niż w krajach zachodnich w wyniku instytucjonalnych barier mobilności społecznej i geograficznej chłopów, w postaci poddaństwa, które zmniejszało rozwój ludnościowy miast. Dodatkowo liczne klęski militarne, utrata niepodległości, zabory, spowodowały agraryzację cywilizacyjną Polski, a rozwój procesu urbanizacyjnego na ziemiach polskich związany był przede wszystkim z uprzemysłowieniem, tj. powstaniem i rozbudową nowych ośrodków przemysłowych. Na zwiększenie przepływów ludnościowych ze wsi do miast miało wpływ m.in. zniesienie we wszystkich zaborach pańszczyzny oraz częściowe uwłaszczenie chłopów. W tym czasie następował szybki rozwój ludności wiejskiej, co zwiększało presję migracyjną do miast w kraju, a także na Zachód Europy i do miast Ameryki Północnej. Ze spisu powszechnego, który po raz pierwszy przeprowadzono w Polsce (po odzyskaniu niepodległości) w 1921 roku wynika, że zaledwie 24,6% (tj. 6,97 mln) ludności Polski mieszkało w 632 miastach. Do sierpnia 1939 roku udział ludności miejskiej wzrósł do 28,4%, z tym że zachodnia część Polski (bardziej uprzemysłowiona i z gęstą siecią miast) wyróżniała się poziomem urbanizacji powyżej 30%, natomiast wschodnia (głównie rolnicza z niewielką ilością miast) – poniżej 15%. Znaczne zmiany terytorialne i ludnościowe spowodowała druga wojna światowa. Polska utraciła wówczas wschodnie tereny z 164 miastami małymi i dwoma dużymi – Wilnem i Lwowem, a w zamian uzyskała tereny zachodnie z 256 miastami o zwartej zabudowie z dobrą infrastrukturą miejską, jednak w wyniku działań wojennych, wiele miast uległo wówczas znacznemu zniszczeniu.⁸

Po drugiej wojnie światowej następował wzrost liczby mieszkańców miast i poziomu urbanizacji, głównie wskutek ruchów migracyjnych. Według NSP z 1950 roku w miastach mieszkało 39% ludności kraju, z tym że na obszarze zachodnim mieszkańcy miast stanowili 47,5%, a wschodnim 35,6%. W tym czasie i w następnych dwóch dziesięcioleciach postępował rozwój uprzemysłowienia i tzw. „urbanizacji kierowanej” - sterowanej ustrojem komunistycznym. Upowszechniano wizję życia miejskiego jako symbol awansu społecznego, postępu i polepszenia warunków życia. To wpłynęło na zachowania i preferencje przestrzenne, głównie na masową migrację ludności wiejskiej do miast, jako miejsca dobrobytu, wyższego standardu życia i zaspokojenia w większym stopniu niż dotychczas potrzeb konsumpcyjnych. W wyniku przemieszczeń ludności ze wsi do miast, w 1966 roku odnotowano przewagę

⁷ *Rocznik Statystyczny Województwa Świętokrzyskiego*. Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2011.

⁸ *Rozwój Miast w Polsce, Raport Wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego Opracowany na Potrzeby Przygotowania Przeglądu OECD Krajowej Polityki Miejskiej w Polsce*, Warszawa 2010.

liczebną ludności zamieszkałej w miastach nad ludnością zamieszkałą na wsi. Natomiast lata 80. przynoszą spadek dynamiki wzrostu liczby ludności miast, spadek urbanizacji, w wyniku m.in. recesji gospodarczej, restrukturyzacji gospodarki związanej z transformacją ustrojową (upadku gospodarki centralnie sterowanej), a także bezrobocia,⁹ które z kolei powodowało masową emigrację Polaków (w większości mieszkańców miast) głównie do krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Zmniejszenie się udziału ludności miejskiej w ogólnym zaludnieniu wynikało również z niekorzystnych procesów demograficznych, głównie z mniejszego przyrostu naturalnego ludności. Rozwój procesu urbanizacji, czyli przyciąganie nowych mieszkańców miast uzależnione było i jest od rozwoju gospodarczego, konkurencyjności gospodarczej pomiędzy miastami - od odziedziczonych zasobów oraz atrakcyjności inwestycyjnej.

W ostatnich latach zauważa się nowe zjawisko charakteryzujące się wzrostem intensywności osadnictwa i koncentracji ludności w strefach wokół dużych i średniej wielkości miast w wyniku zmian gospodarowania, tj. rozwoju funkcji pozarolniczych (usługowych, produkcyjnych, czy mieszkaniowych związanych z dojazdem do pracy) – zwane procesem suburbanizacji. W KPZK 2030 wskazano na kierunki przekształceń systemu osadniczego do 2030 roku, które będą polegały na postępującym procesie koncentracji ludności i działalności gospodarczej na obszarach funkcjonalnych dużych miast, w średniej wielkości miastach oraz na otaczających je obszarach wiejskich. Proces ten związany jest z globalizacją gospodarki i ma miejsce w większości krajów. Duże znaczenie w procesie kształtowania się systemu osadniczego w Polsce przypisuje się migracjom, które są i będą w przyszłości czynnikiem koncentracji ludności głównie na obszarach oddalonych od centrów rozwoju, na obszarach wiejskich i małych miast. Natomiast napływ migracyjny z zagranicy, będzie kierował się głównie do dużych miast i ich stref podmiejskich – jako obszarów o większej atrakcyjności inwestycyjnej.

Zmiany w strukturze osadnictwa nastąpią również w wyniku prognozowanych zmian ogólnej liczby ludności Polski do roku 2030, tj. spadku do 8% (o ponad 3 miliony). Polegać będą m.in. na wzroście liczby mieszkańców miast (ośrodków krajowych i ponadregionalnych) oraz większości ośrodków regionalnych - w granicach obszarów funkcjonalnych. Przewiduje się wzrost ludności w dużych miastach Polski wschodniej w wyniku napływu migracyjnego z sąsiednich regionów, natomiast w sieci miast średniej wielkości nastąpi stabilizacja. Największy ubytek mieszkańców (ok. jednej piątej ludności w wyniku ujemnego salda migracji i ujemnego przyrostu naturalnego) przewiduje się w małych miastach i na obszarach wiejskich położonych poza strefami otaczającymi miasta duże i średniej wielkości – na obszarach peryferyjnych. Ponadto przewiduje się bardzo duże zróżnicowania międzyregionalne i wewnątrzregionalne pod względem rozmieszczenia ludność Polski.¹⁰

Mapka nr 1. Gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2010 rok).

Mapka nr 2. Wskaźnik urbanizacji (stan na 31.XII.2010 rok).

2. Typologia obszarów funkcjonalnych według KPZK 2030.

W przyjętej koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 wskazano m.in. na: miejski obszar funkcjonalny, który stanowi zwarty obszar miejski z powiązaną z nim funkcjonalnie strefą zurbanizowaną. Wyróżniono cztery miejskie obszary funkcjonalne.

Pierwszy dotyczy ośrodków wojewódzkich (w tym metropolitalnych) – składających się z ośrodka rdzeniowego (miasta wojewódzkiego) i strefy zewnętrznej, którą stanowią gminy typu

⁹ Tamże.

¹⁰ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (Uchwała Nr 239/2011 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.), Warszawa 2011 r.

miejskiego i wiejskiego. Cały obszar funkcjonalny stanowi centrum zarządzania gospodarczego (posiada ponadkrajową atrakcyjność inwestycyjną, oferując usługi wyższego rzędu, pełniąc funkcje symboliczne, turystyczne, edukacyjne na wysokim poziomie połączone z jednostkami naukowymi i B+R) na poziomie krajowym, utrzymuje wymianę handlową, naukową, edukacyjną, kulturową z międzynarodowymi metropoliami, posiada właściwą dostępność transportową. Wyznaczono ośrodki metropolitalne, tj.: Warszawa, Aglomeracja Górnośląska (główny ośrodek Katowice), Kraków, Łódź, Trójmiasto, Poznań, Wrocław, bipol Bydgoszczy z Toruniem oraz Szczecin, przyjmując następujące kryteria (w porównaniu do systemu osadniczego w kraju): liczbę ludności w ośrodku metropolitalnym powyżej 300 tys. mieszkańców; zatrudnienie w sektorze usług rynkowych powyżej 40 tys., liczbę studentów kształcących się w danym mieście w roku akademickim 2007/2008 powyżej 60 tys., współpracę instytucji naukowo-badawczych, lokalizację portu lotniczego, hoteli cztero i pięciogwiazdkowych, międzynarodowe wystawy w latach 2006-2008. Pozostałe ośrodki wojewódzkie (w tym Kielce), które nie spełniły powyższych kryteriów zaliczono do ośrodków o znaczeniu krajowym pełniące niektóre funkcje metropolitalne, podkreślając potrzebę ich wzmocnienia dla zapewnienia równomiernego (zrównoważonego) rozwoju kraju, w oparciu o policentryczną sieć głównych miast w Polsce, tj. metropolii miast o znaczeniu krajowym i regionalnym.

Drugi miejski obszar funkcjonalny dotyczy ośrodków regionalnych – niepełniących funkcji ośrodków wojewódzkich, ale posiadających duży potencjał dla rozwoju kraju, miast tj.: Częstochowa, Radom, Bielsko-Biała, Rybnik, Płock, Elbląg, Wałbrzych, Włocławek, Tarnów, Kalisz z Ostrowem Wielkopolskim, Koszalin, Legnica, Grudziądz, Słupsk. Ośrodki te, jak i ich obszary funkcjonalne liczą między 100 a 300 tys. mieszkańców, pełnią ważne role administracyjne, gospodarcze i społeczne oddziałując bezpośrednio na rozwój kraju. Wyznaczanie ich obszarów funkcjonalnych jest takie samo, jak obszarów metropolitalnych, służy zwiększeniu potencjału demograficznego (proces większego zurbanizowania gmin miejskich i wiejskich, w wyniku suburbanizacji), wzmocnieniu funkcji metropolitalnych, wykorzystaniu wewnętrznego potencjału i rozbudowie właściwych powiązań funkcjonalnych - zapewniając spójny i policentryczny rozwój, zwiększając przestrzenną i funkcjonalną równowagę systemu osadniczego, a przede wszystkim przeciwdziałając powstawaniu obszarów pustki osadniczej.

Trzeci obszar funkcjonalny dotyczy ośrodków subregionalnych – miast i ich obszarów pełniących ważną rolę jako ośrodki koncentrujące funkcje gospodarcze i społeczne, liczące między 50 a 100 tys. mieszkańców, dostarczające usług publicznych, uzupełniając w ten sposób ofertę usług miast wojewódzkich. Obszary funkcjonalne tych ośrodków tworzą gminy wiejskie, służą tworzeniu i wzmocnieniu związków z obszarami funkcjonalnymi metropolitalnymi i regionalnymi – zwiększając możliwości m.in. swoich rynków pracy, atrakcyjności miejsca zamieszkania oraz wyposażenia w usługi podstawowe. Do ośrodków subregionalnych zaliczono Ostrowiec Świętokrzyski i Starachowice.

Czwarty natomiast dotyczy ośrodków lokalnych – miast poniżej 50 tys. mieszkańców (głównie miast powiatowych), koncentrujących funkcje gospodarcze i dzielące się swoim zapleczem usługowym (usługami podstawowymi i średniego rzędu) z obszarami wiejskimi, przyczyniając się do ich rozwoju. Ośrodki lokalne stają się centrami tworzenia funkcji pozarolniczych i przedsięwzięć aktywizujących obszary wiejskie, pełnią rolę uzupełniającą w stosunku do ośrodków subregionalnych – zasada rozprzestrzeniania się rozwoju z ośrodków najwyższego do ośrodków najniższego szczebla, ponieważ słabo rozwijające się ośrodki lokalne przyczyniają się do depopulacji tych obszarów i utraty funkcji gospodarczych.

Natomiast wiejskie obszary funkcjonalne określane jako tereny pozostające poza granicami miast, podzielono na:

- wiejskie obszary funkcjonalne, które położone są w sąsiedztwie dużego miasta i uczestniczą w procesach rozwojowych – są pod wpływem silnego oddziaływania głównych ośrodków miejskich lub ośrodka w sąsiedztwie głównych ośrodków miejskich (poza zurbanizowaną strefą podmiejską). Charakteryzują się m.in.: specjalizacją i miejscami pracy w innych niż rolnictwo sektorach gospodarki (w przemyśle, budownictwie, turystyce, rekreacji – domy mieszkańców miast, leśnictwo, administracja i inne), lepszym dostępem do zatrudnienia w miastach, do podstawowych usług publicznych (migracje wahadłowe), dobrą dostępnością do usług wyższego rzędu (np. do wyższych uczelni), dobrym potencjałem rolniczym (większa towarowość i wydajność oraz miejsca pracy w obsłudze rolnictwa). Pozarolnicze miejsca pracy wpływają przede wszystkim na łagodzenie skali bezrobocia oraz zapewniają mieszkańcom lepszy standard i warunki życia.

Zaleca się wyznaczanie tych obszarów w strategiach rozwoju województw i pzpw jako *obszary o dobrych warunkach do rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych*;

- oraz na wiejskie obszary funkcjonalne, które wymagają wsparcia procesów rozwojowych społecznych i gospodarczych – czas dojazdu do nich przekracza 90 minut, położone są zazwyczaj w otoczeniu miast, które w wyniku złej koniunktury gospodarczej straciły na znaczeniu, gdzie występuje m.in. słaby rynek pracy, duże bezrobocie (w tym ukryte bezrobocie strukturalne na wsi), emigracja zarobkowa, niezadawalająca dostępność podstawowych usług publicznych (np. likwidacja szkół z powodu największego ubytku ludności w wieku edukacyjnym na tych obszarach – postępujący proces depopulacji, starzenia się ludności, wyludnianie) i związana z tym mała aktywność zawodowa mieszkańców. Ponadto obszary te są niedosłużone infrastrukturalnie, co jest dodatkowym utrudnieniem w ich procesach rozwojowych. Ustala się obowiązek ujęcia ich w ramach wojewódzkich strategii rozwoju jako ustalenie wiążące, a w pzpw do uwzględnienia dla rozwiązania przedstawionych problemów i do wspomagania spójności obszarów problemowych.

Wyznaczono również obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej, z uwagi na koncentrację problemów społeczno-gospodarczych, które wpływają na procesy zagospodarowania przestrzennego kraju, a rozwiązanie tych problemów wymaga skoordynowanych działań w sferze polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jak i w sferze polityki regionalnej. Wyróżniono pięć typów obszarów, które wymagają interwencji, tj.:

1. Obszary o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych – charakteryzujące się m.in.: niskim poziomem PKB, słabą dostępnością i jakością usług publicznych, słabym potencjałem ośrodków miejskich, deformacjami w strukturze wiekowej – starzeniem się społeczeństwa, w wyniku nasilonej migracji ludzi młodych do największych miast i za granicę, co wpływa na słaby rozwój sieci osadniczej tych obszarów;
2. Miasta i inne obszary tracące swe dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze – dotyczy ośrodków lokalnych i subregionalnych, w których upadły tradycyjne gałęzie przemysłu, nastąpiła degradacja zabudowy mieszkaniowej i negatywne zjawiska społeczne m.in. duże bezrobocie strukturalne;
3. Obszary o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe – są to obszary o słabym rozwoju społecznym i gospodarczym charakteryzujące się m.in. niekorzystnymi trendami demograficznymi i brakiem wyspecjalizowanego własnego kierunku rozwoju – słabe uczestnictwo w procesach absorpcji innowacji „dochodzących” z największych ośrodków miejskich;
4. Obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich – nie posiadają dobrych warunków do rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych a charakteryzują się słabym rynkiem pracy, dużym bezrobociem, depopulacją – osłabiając spójność wewnętrzną kraju i jego poszczególnych regionów.

5. Obszary przygraniczne.¹¹

3. Powierzchnia i liczba ludności jednostek podziału terytorialnego (gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich) województwa świętokrzyskiego.

W województwie świętokrzyskim, tak jak i w kraju, ludność koncentruje się w największych miastach i ich strefach podmiejskich oraz w strefach podmiejskich mniejszych ośrodków miejskich, których liczba ludności zmniejsza się. Zjawisko to określane jako *Urban sprawl*, w wyniku którego dochodzi do różnic między rzeczywistą a formalną stopą urbanizacji – zaciera się podział na miasto i wieś. Największy wzrost liczby ludności do 2035 roku przewidywany jest w powiecie kieleckim, głównie w gminach położonych wokół Kielc.¹²

Analizę stanu ludności i powierzchni województwa przeprowadzono według podziału na gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie, a także na powiaty i podregiony.¹³

Obszar województwa świętokrzyskiego zajmuje ogółem 1171050 ha (11711 km²), tj. 3,7% powierzchni ogólnej Polski (31267967 ha, 312679 km²) i podzielony jest administracyjnie na 102 gminy. Pięć z nich to gminy miejskie: Kielce (miasto na prawach powiatu), Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Sandomierz. Następnie w hierarchii osadniczej lokuje się 26 gmin miejsko-wiejskich i 71 wiejskich. Dodatkowo województwo podzielone jest na 14 powiatów, w tym 13 powiatów ziemskich i jeden powiat grodzki Kielce (miasto na prawach powiatu). Każdy powiat ziemski skupia od kilku do kilkunastu gmin.

Natomiast podregiony grupują jednostki szczebla powiatowego. Podregion kielecki obejmuje 5 powiatów: kielecki, konecki, ostrowiecki, skarżyski, starachowicki, w tym 44 gminy o łącznej powierzchni 503109 ha (5031 km²), a podregion sandomiersko-jędrzejowski 8 powiatów: buski, jędrzejowski, kazimierski, opatowski, pińczowski, sandomierski, staszowski i włoszczowski, w tym 58 gmin – zajmując obszar o powierzchni 667941 ha (6680 km²), tj. 57,0% powierzchni ogólnej województwa. Podregion kielecki z większą ilością miast, skupia 61,1% ludności województwa.

Gminy miejskie zajmują powierzchnię 28098 ha (281 km²), co stanowi 2,4% powierzchni ogólnej województwa i są zamieszkiwane przez 399268 osób, tj. 31,5% ludności województwa, a na jeden kilometr kwadratowy przypada 1421 osób. Pozostałych 26 miast należy do gmin miejsko-wiejskich i zajmują one łącznie 38806 ha (388 km²), tj. 3,3% powierzchni województwa. W 2010 roku w miastach tych mieszkało ogółem 170989 osób (tj. 13,5% ludności województwa). Obszary miast zajmują łącznie 66904 ha (669 km²), tj. 5,7% powierzchni ogólnej i mieszkało w nich w sumie 570257 osób, co stanowiło 45,0% ogółu ludności województwa.

Natomiast obszary wiejskie (gmin wiejskich i miejsko-wiejskich) zajmują łącznie 1104146 ha (11042 km²), tj. 94,3% powierzchni województwa i zamieszkiwało je 695757 osób, które stanowiły 55,0% ogółu ludności. W województwie z 14 powiatów, dwa z nich wyróżniają się największą liczbą ludności - to powiat grodzki Kielce i powiat kielecki, które zakwalifikowane zostały do grupy powiatów o największej liczbie ludności w przedziale od 200000 i więcej osób. Liczba ludności ogółem tych powiatów wynosiła 406557 osób, tj. 32,1% ogółu ludności województwa. Powiatem o największej liczbie ludności jest również powiat ostrowiecki, który włączono do grupy powiatów o liczbie ludności od 100000 – 149999 osób. Skupiał on na swym terenie 114025 osób (9,0% ludności województwa).

Natomiast cztery powiaty, tj.: starachowicki, jędrzejowski, konecki i sandomierski zakwalifikowano do grupy o liczbie ludności w granicach od 80000 do 99999 osób. Na

¹¹ Tamże.

¹² *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035*. GUS 2011.

¹³ Podział województwa świętokrzyskiego według nomenklatury jednostek terytorialnych do celów statystycznych (NTS).

obszarach tych powiatów mieszkało ogółem 344165 osób, które stanowiły 27,2% ogółu ludności województwa.

Kolejne cztery powiaty: skarżyski, staszowski, buski i opatowski zaliczono do grupy o liczbie ludności między 50000 a 79999 osób. Łącznie w powiatach tych odnotowano 279032 osoby faktycznie zamieszkałe, które stanowiły 22,0% ogółu ludności województwa.

Pozostałe trzy powiaty: włoszczowski, pińczowski i kazimierski zakwalifikowano do grupy o mniejszej liczbie ludności, w granicach od 30000 do 49999 osób. Liczba ludności ogółem tych powiatów wynosiła 122235 osób, co stanowiło 9,7% ogółu ludności województwa świętokrzyskiego.¹⁴

Pierwsze 3 powiaty (Kielce – powiat grodzki, kielecki i ostrowiecki) grupują na swym terenie 41,1% ludności województwa, natomiast w pozostałych 11 powiatach mieszka 58,9% ogółu ludności.

4. Liczba ludności faktycznie zamieszkałej i gęstość zaludnienia.

Za ludność faktycznie zamieszkałą należy rozumieć stałych mieszkańców (osoby zameldowane na pobyt stały w gminie lub deklarujące w niej stały pobyt), z wyjątkiem osób przebywających poza miejscem zamieszkania przez okres powyżej 3 miesięcy w kraju oraz obejmuje wszystkie osoby przebywające za granicą (bez względu na okres ich nieobecności), a także osoby przebywające czasowo przez okres powyżej 3 miesięcy, przybyłe z innego miejsca w kraju (nie są uwzględniani przebywający czasowo w Polsce cudzoziemcy).¹⁵

W województwie świętokrzyskim liczba ludności faktycznie zamieszkałej systematycznie maleje, według stanu na 31.XII. 2010 r. mieszkało ogółem 1 266 014 osób (w tym 649 552 kobiety i 616 462 mężczyzn), tj. o 29 871 osób mniej, w tym mniej o 13 422 kobiety i o 16 449 mężczyzn w porównaniu ze stanem na koniec 2002 roku. Ubyło w tym czasie 2,3% ludności województwa, w tym 2,0% kobiet i 2,6% mężczyzn.

W miastach mieszkało ogółem 570 257 osób (w tym 299 458 kobiet - 52,5%), tj. o 22 769 osób (3,5%) mniej niż w roku wyjściowym. Z miast ubyło 10 392 kobiety (3,3%) i 12 377 mężczyzn (4,4%).

Liczba ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich w porównaniu z 2002 rokiem zmniejszyła się o 7 102 osoby, tj. o 1,0%. Na koniec 2010 roku wieś zamieszkiwało ogółem 695 757 osób (55,0% ogółu ludności województwa), w tym 350 094 kobiety (50,3%) i 345 663 mężczyzn. Liczba kobiet i mężczyzn zmniejszyła się w stosunku do roku wyjściowego odpowiednio o 3 030 kobiet (tj. o 0,9%) i o 4 072 mężczyzn (o 1,2%).

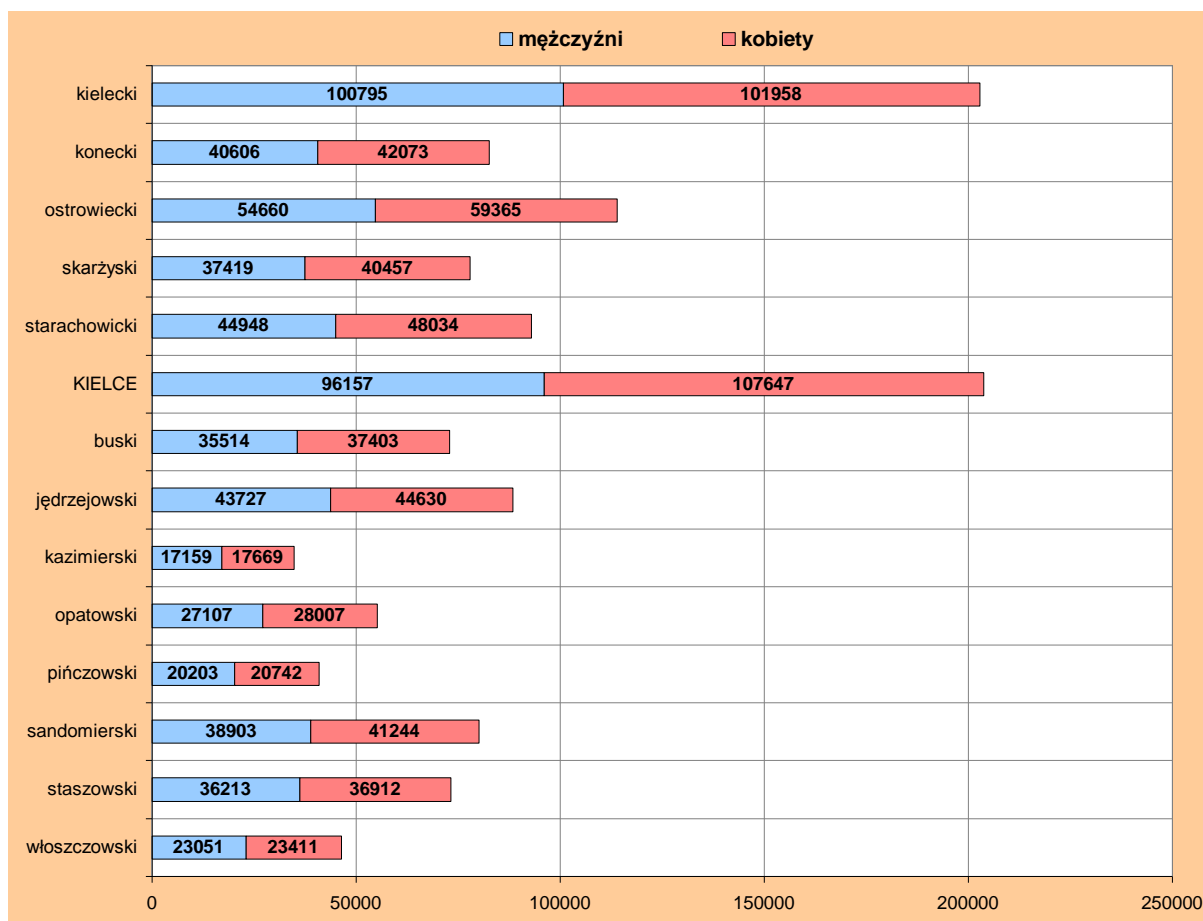
W podziale na powiaty, największą liczbę ludności faktycznie zamieszkałej w 2010 roku odnotowano oprócz Kielc (w mieście na prawach powiatu - 203 804 osoby, które stanowiły 16,1% ogółu ludności województwa), również w powiatach: kieleckim – 202 753 osoby (tj. 16,0% ogółu ludności), ostrowieckim – 114 025 osób (9,0%), starachowickim – 92 982 osoby (7,3%), jędrzejowskim – 88 357 osób (7,0%), koneckim – 82 679 osób (6,5%), sandomierskim – 80 147 osób (6,3%), skarżyskim – 77 876 osób (6,2%), staszowskim – 73 125 osób (5,8%) oraz buskim – 72 917 osób, tj. 5,8% ogółu ludności województwa. Najmniejszą liczbę ludności posiadały pozostałe cztery powiaty podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego, tj.: kazimierski – 34 828 osób (2,7%), pińczowski – 40 945 osób (3,2%), włoszczowski 46 462 osoby (3,7%) i opatowski – 55 114 osób (4,4%).

¹⁴ *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie świętokrzyskim w 2010 r.*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2011.

¹⁵ *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012 rok.

Podregion kielecki skupiał na swym obszarze 61,1% ludności województwa, tj. 774 110 osób, w tym 399 534 kobiety, które stanowiły 61,5% ogółu kobiet w województwie. W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim, w rolniczej część województwa mieszkało zaledwie 491 895 osób (w tym 250 018 kobiet, tj. 38,5%). Mały udział kobiet w zaludnieniu danego obszaru powoduje niskie wskaźniki ruchu naturalnego, m.in. współczynnika zawieranych małżeństw, dzietności, przyrostu naturalnego, a w konsekwencji prowadzi do depopulacji tych obszarów. W stosunku do roku wyjściowego podregion kielecki utracił 12 973 osoby (1,6%), a sandomiersko-jędrzejowski – 16 898 osób (3,3%).

Wykres nr 1. Liczba mężczyzn i kobiet w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Województwa Świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2010 r.).

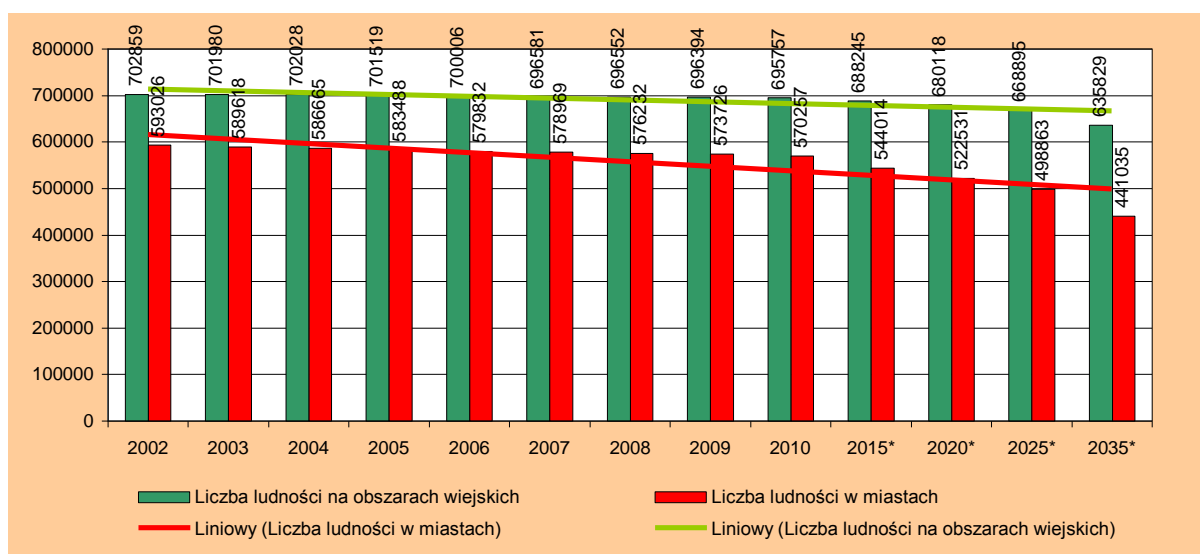
Pomimo, że od wielu lat odnotowuje się największą liczbę wymeldowań z największych miast, nadal koncentrują one na swym obszarze największą liczbę mieszkańców. Na koniec 2010 roku najwięcej mieszkańców skupiała stolica regionu miasto Kielce - 203 804 osoby (tj. 16,1% ogółu ludności województwa), następnie Ostrowiec Świętokrzyski – 71 959 osób (5,7%), Starachowice – 51 605 osób (4,1%), Skarżysko-Kamienna – 47 525 osób (3,8%), Sandomierz – 24 375 osób (1,9%), Końskie – 19 962 osoby (1,6%), Busko-Zdrój – 16 742 osoby (1,3%), Jędrzejów – 16 139 (1,3%) oraz Staszów – 15 108 osób (1,2%). Miasta o najmniejszej liczbie ludności, to: Działoszyce posiadało zaledwie – 991 osób, Skalbierz – 1 310 osób i Zawichost – 1 813 osób.

Gminy miejsko-wiejskie o największej liczbie ludności to: Końskie – 36 097 osób (z 2,9% udziałem ludności województwa), Busko-Zdrój – 32 274 osoby (2,6%), Jędrzejów – 28 943 osoby (2,3%), Staszów – 26 077 osób (2,1%), Pińczów – 21 556 osób (1,7%),

Włoszczowa – 20 167 osób (1,6%), Stąporków – 17 883 osoby (1,4%), Kazimierza Wielka – 16 395 (1,3%), Daleszyce – 15 343 (1,2%), Chęciny – 14 853 (1,2%), Sędziszów – 12 791 osób (1,0%), Opatów – 12 305 osób (1,0%). Ludność pięciu gmin miejsko-wiejskich, tj.: Połaniec (11 848 osób), Małogoszcz (11 728 osób), Bodzentyn (11 656 osób), Chmielnik (11 483 osoby) i Ożarów (11 127 osób), stanowi po 0,9% ludności województwa. W pozostałych gminach miejsko-wiejskich odnotowano poniżej 0,9% udziału ludności województwa, a najmniej posiadały dwie gminy, tj. Zawichost zaledwie 4 634 osoby i Działoszyce – 5 361 osób (po 0,4% ogółu ludności województwa). Z obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich województwa, najmniejszą liczbę ludności posiadał obszar wiejski gminy Suchedniów w powiecie skarżyskim, mieszkało tam zaledwie 1 878 osób.

Natomiast gminy typowo wiejskie o największej liczbie ludności (powyżej 10,0 tys. mieszkańców) w większości należą do powiatu kieleckiego. Do tej grupy należą (według wielkości liczby ludności) gminy, tj.: Piekoszów (15 840 osób), Pawłów (15 069 osób), Morawica (14 347 osób), Bodzechów (13 580 osób), Górnio (13 419 osób), Zagnańsk (12 843 osoby), Brody (10 954 osoby), Krasocin (10 687 osób), Miedziana Góra (10 511 osób), Strawczyn (10 109 osób) i Masłów (10 002 osoby). Należy zaznaczyć, że w analizowanym okresie liczba ludności tych gmin systematycznie wzrastała i wykazuje tendencje wzrostowe, a ponadto posiada „młodsza” strukturę wiekową.

Wykres nr 2. Liczba ludności na obszarach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

W wyniku ubytku mieszkańców województwa zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich, z każdym kolejnym rokiem zmniejsza się wskaźnik gęstości zaludnienia. W świętokrzyskim na jeden kilometr kwadratowy w 2002 roku przypadało 111 osób (w kraju 122 osoby), a w 2010 r. już tylko 108 osób (w kraju w dalszym ciągu 122 osoby).

W 2010 roku w gminach miejskich na jeden kilometr kwadratowy przypadało 1421 osób. Gęściej zaludnione były gminy miejsko-wiejskie, gdzie na jeden kilometr kwadratowy przypadało 96 osób, a w gminach wiejskich 65 osób.

W województwie odnotowano 21 gmin typowo wiejskich o najmniejszej gęstości zaludnienia (poniżej 50 os/km²). Do tej grupy należą gminy: Ruda Maleniecka, Radków (po 29 os/km²), Raków (30), Secemin (31), Słupia Konecka (33), Tarłów (34), Fałków (35), Bałtów (37), Kluczewsko (38), Moskorzew (39), Słupia Jędrzejowska (41), Wodzisław (42),

Michałów (43), Szydłów (44), Imielno, Nagłowice, Kije (po 45), Pierzchnica, Tuczępy (po 46), Gowarczów (47) oraz Gnojno (48 os/km²).

Natomiast obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich posiadające mniej niż 50 osób na jeden kilometr kwadratowy, należą do gmin: Ożarów (37), Działoszyce, Włoszczowa (po 42), Ćmielów (43), Sędziszów (45) i Zawichost (47 os/km²).

W pozostałych gminach wiejskich przypada od 51 do 161 os/km², przy czym najgęściej zaludnione są gminy wiejskie powiatu kieleckiego, ponieważ w większości z nich na kilometr kwadratowy przypada ponad 100 osób.

Największą koncentrację ludności odnotowano w Kielcach (1859 os/km²), następnie w miastach, tj.: Starachowice (1622 os/km²), Ostrowiec Świętokrzyski (1550 os/km²), Jędrzejów (1419 os/km²), Busko-Zdrój (1363 os/km²), Końskie (1128 os/km²) i Kazimierza Wielka (1046 os/km²) – z tendencją malejącą. Natomiast w 9 miastach, tj.: Stąporków, Skarżysko-Kamienna, Sędziszów, Opatów, Ożarów, Działoszyce, Pińczów, Sandomierz i Staszów - przypada od 500 do 1000 os/km². Pozostałe 14 miast, które stanowią ponad 45% ogółu miast województwa, charakteryzuje niska gęstość zaludnienia - poniżej 500 os/km².

Powiaty o wysokim wskaźniku gęstości zaludnienia, to: skarżyski (197), ostrowiecki (185), starachowicki (178) i sandomierski (119). Poniżej 100 osób na kilometr kwadratowy przypada w powiatach, tj.: włoszczowski (51), opatowski (61), pińczowski (67), jędrzejowski (70), konecki (73), buski (75), staszowski (79), kazimierski (82) – z tendencją malejącą, oraz kielecki (90 os/km²) – z tendencją rosnącą.

W podregionie kieleckim przypadało 154 os/km², a w sandomiersko-jędrzejowskim o ponad połowę mniej – 74 os/km². Różnice te, wynikają z faktu występowania na obszarze podregionu kieleckiego większej ilości dużych i średniej wielkości miast o dużej koncentracji ludności. Podobnie ma się sytuacja gmin miejsko-wiejskich, w których odnotowano wyższy wskaźnik gęstości zaludnienia, niż w gminach typowo wiejskich.

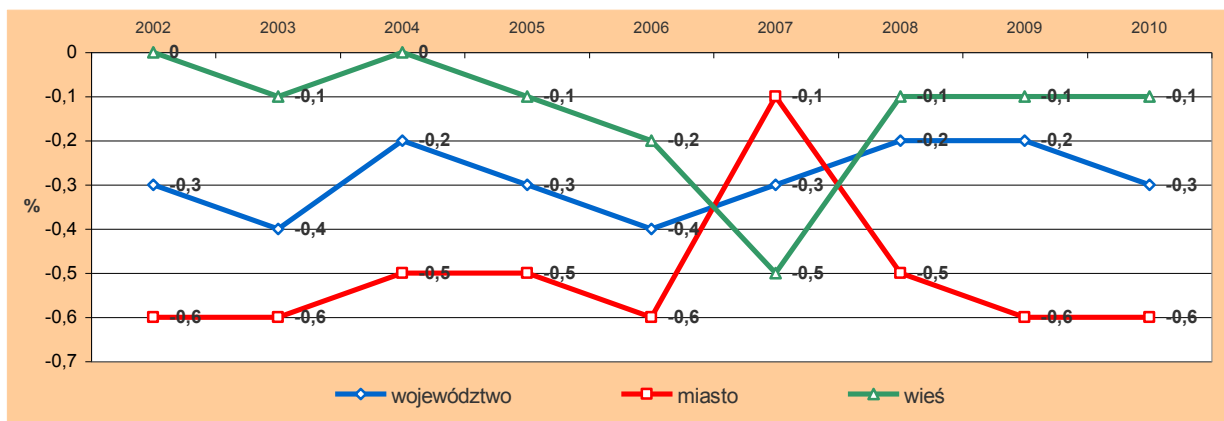
W latach 2002-2010 gęstość zaludnienia miast jak i terenów wiejskich województwa świętokrzyskiego ulegała zmianom. W największych miastach, a także na obszarach wiejskich (głównie w gminach położonych na obrzeżach województwa) nastąpił ubytek osób przypadających na jeden kilometr kwadratowy, są to obszary depopulacji, tj. największego ubytku ludności spowodowanego niekorzystnymi zmianami ruchu naturalnego (m.in. nadwyżkami zgonów nad urodzeniami), a także masowymi migracjami (przewagą odpływu nad napływem ludności). Natomiast w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich stanowiących zwarty obszar głównie wokół miasta Kielce - ośrodka wojewódzkiego, następuje koncentracja ludności, tj. systematyczny przyrost ludności (co obrazują mapki nr 3 i 4.)

5. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2002-2010.

Współczesne procesy osadnicze i demograficzne charakteryzuje duża dynamika. Województwo świętokrzyskie przed łódzkim, lubelskim oraz opolskim należy do województw, w których liczba ludności maleje najszybciej.

Analizowany okres charakteryzuje malejąca liczba i udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności województwa z 45,8% w 2002 roku do 45,0% w 2010 roku i prognozuje się dalszy spadek ich udziału o 4,0 pkt.% do 2035 roku, oraz nieznaczny wzrost udziału ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich (o 0,8 pkt.%). Ludność województwa na koniec 2010 roku stanowiła 3,3% ogółu ludności Polski, dając XIII lokatę wśród województw. W porównaniu do 2002 roku liczba ludności zmalała o 2,3%, w tym o 2,0% liczba kobiet i o 2,6% liczba mężczyzn.

Wykres nr 3. Dynamika zmian liczby ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Największy wzrost liczby ludności odnotowano w 18 gminach wiejskich, tj.: Morawica (o 14,2%), Miedziana Góra (o 11,7%), Skarżysko Kościelne (o 10,8%), Masłów (o 8,9%), Górno (o 7,5%), Piekoszów (o 7,0%), Sitkówka Nowiny (o 4,9%), zaś nieco mniejszy w gminie: Strawczyn (o 4,3%), Smyków (o 2,1%), Bieliny (o 1,9%), Sobków (o 1,6%), Zagnańsk (o 1,5%), Mniów (o 1,2%), Bodzechów (o 1,1%), Pierzchnica (o 1,0%), Brody (o 0,7%), Łopuszno (o 0,6%) i Łączna (o 0,6%). Gminy te, stanowią 25,4% ogólnej liczby gmin wiejskich województwa, a ponadto należą do gmin zakwalifikowanych jako wielofunkcyjne obszary przejściowe, obszary o funkcjach turystycznych i rekreacyjnych oraz o funkcjach mieszanych.¹⁶ W większości są to gminy położone wokół miasta Kielce i należą do powiatu kieleckiego.

W gminach wiejskich o funkcjach wybitnie rolniczych oraz z przewagą funkcji rolniczej i leśnej¹⁷ wystąpił znaczny ubytek mieszkańców, a największy w gminie Secemin (o 7,9%) i Czarnocin (o 7,2%).

Gminy miejsko-wiejskie charakteryzuje ubytek liczby ludności zamieszkałej w miastach a wzrost liczby ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich. Obszary wiejskie, na których odnotowano wzrost liczby ludności należą do 6 gmin miejsko-wiejskich, tj.: Końskie (o 3,8%), Połaniec (o 3,6%), Daleszyce (o 3,2%), Busko-Zdrój (o 3,0%), Chęciny (o 2,1%) i Kunów (o 0,8%). Stanowią one 23,1% wszystkich obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich województwa i posiadają takie same funkcje jak gminy typowo wiejskie, na których odnotowano wzrost liczby ludności.

We wszystkich pięciu gminach typowo miejskich wystąpił ubytek liczby ludności, tj.: w Skarżysku-Kamiennej (o 5,5%), Starachowicach (o 5,2%), Ostrowcu Świętokrzyskim (o 4,4%), Sandomierzu (o 4,3%) i w Kielcach (o 3,8%).

Ubytek liczby ludności miejskiej wystąpił również w 24 miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, które stanowiły aż 92,3% ogółu miast gmin miejsko-wiejskich województwa. Wyjątek stanowi gmina Chęciny ponieważ liczba ludności miejskiej jak i wiejskiej wzrosła (odpowiednio o 0,9% i o 2,1%), oraz miasto Osiek gdzie liczba mieszkańców wzrosła w analizowanym okresie o 3,0%. Największy ubytek ludności odnotowano w dwóch miastach: Działoszyce (o 11,7%) i Ożarów (o 7,7%).

Należy zaznaczyć, że jedynie w powiecie kieleckim wystąpił systematyczny wzrost liczby ludności faktycznie zamieszkałej o 3,7% i prognozy przewidują w przyszłości dalszy jej wzrost o 5,8% do 2020 roku.¹⁸ Natomiast w pozostałych powiatach systematycznie ubywało

¹⁶ *Przemiany polskiej wsi*. Prof. zw. dr hab. Jerzy Bański., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2010.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2011-2035*. GUS 2011.

ludności, a najwięcej w powiatach: opatowskim (o 5,1%), kazimierskim (o 4,9%), pińczowskim (o 4,7%), skarżyskim (o 3,6%), starachowickim (o 3,2%), sandomierskim (o 3,2%), koneckim (o 3,1%), ostrowieckim (o 3,1%), buskim (o 2,7%), włoszczowskim (o 2,7%), jędrzejowskim (o 2,5%) i staszowskim (o 2,5%).

Tabela nr 1. Dynamika rozwoju demograficznego województwa świętokrzyskiego na tle Polski w latach 2002 - 2010.

Województwo (miasto/wieś) Powiaty Polska (miasto/wieś)	Średnioroczne tempo przyrostu / ubytku ludności (w %)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Województwo	-0,27	-0,36	-0,22	-0,29	-0,40	-0,34	-0,22	-0,21	-0,32
Miasto	-0,61	-0,58	-0,51	-0,55	-0,63	-0,15	-0,48	-0,44	-0,61
Wieś	+0,01	-0,13	0,00	-0,08	-0,22	-0,49	-0,01	-0,03	-0,10
Powiat kielecki	+0,44	+0,52	+0,47	+0,46	+0,24	+0,50	+0,30	+0,51	+0,55
Powiat konecki	-0,45	-0,39	-0,29	-0,28	-0,53	-0,53	-0,26	-0,44	-0,39
Powiat ostrowiecki	-0,54	-0,30	-0,31	-0,26	-0,63	-0,45	-0,22	0,35	-0,56
Powiat skarżyski	-0,36	-0,51	+0,62	-0,57	-0,86	-0,55	-0,60	-0,53	-0,67
Powiat starachowicki	-0,16	-0,55	-0,39	-0,43	-0,47	-0,36	-0,34	-0,38	-0,32
Miasto KIELCE	-0,45	-0,55	-0,56	-0,60	-0,48	-0,62	-0,49	-0,13	-0,50
Powiat buski	-0,22	-0,50	-0,18	-0,41	-0,59	-0,36	-0,15	-0,28	-0,29
Powiat jędrzejowski	-0,32	-0,59	-0,42	-0,18	-0,26	-0,29	-0,14	-0,31	-0,35
Powiat kazimierski	-0,81	-0,72	-0,52	-0,65	-0,83	-0,50	-0,48	-0,59	-0,74
Powiat opatowski	-0,37	-0,91	-0,74	-0,42	-0,59	-0,77	-0,66	-0,48	-0,64
Powiat pińczowski	-0,72	-0,66	-0,49	-0,37	-0,52	-0,62	-0,55	-0,71	-0,82
Powiat sandomierski	-0,35	-0,26	-0,41	-0,46	-0,50	-0,51	-0,17	-0,28	-0,70
Powiat staszowski	-0,42	-0,26	-0,43	-0,38	-0,30	-0,35	-0,27	-0,30	-0,21
Powiat włoszczowski	-0,02	-0,23	-0,34	-0,34	-0,36	-0,35	0,26	-0,37	-0,44
Polska	-0,06	-0,07	-0,04	-0,04	-0,08	-0,03	+0,05	+0,10	+0,10
Miasto	-0,24	-0,25	-0,18	-0,20	-0,23	-0,22	-0,12	-0,04	-0,06
Wieś	+0,22	+0,20	+0,18	+0,20	+0,16	+0,29	+0,33	+0,28	+0,31

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W całym analizowanym okresie województwo świętokrzyskie charakteryzuje ujemne tempo przyrostu ludności, zarówno w miastach jak i na wsi. Jedynie powiat kielecki wyróżnia się dodatnim tempem przyrostu ludności z (+0,44%) w 2002 roku do (+0,55%) w 2010 roku.

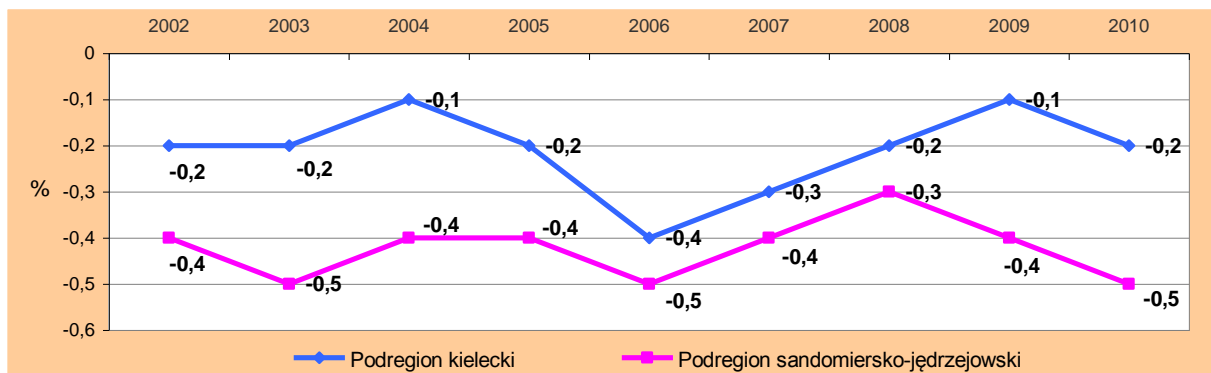
W świętokrzyskim średnioroczne tempo ubytku ludności w 2002 roku wynosiło (-0,27%), w tym w miastach (-0,61%) a na wsi (+0,01%), natomiast w 2010 roku spadło do (-0,32%), w tym w miastach utrzymało się na poziomie (-0,61%), a na wsi spadło do (-0,10%). Dla porównania w Polsce do 2007 roku występowało ujemne tempo przyrostu ludności, a w latach: 2008, 2009 i 2010 odnotowano dodatnie (i wynosiło odpowiednio: +0,05%, +0,10% i +0,10%). Ponadto w całym analizowanym okresie dodatnie tempo przyrostu ludności wystąpiło na obszarach wiejskich - do +0,31% w 2010 roku, natomiast w miastach pozostało ono ujemne do (-0,06%).

W 2010 roku największe ujemne tempo ubytku ludności odnotowano w powiatach: pińczowskim (-0,82%), kazimierskim (-0,74%), sandomierskim (-0,70%), skarżyskim (-0,67%), opatowskim (-0,64%) i ostrowieckim (-0,56%), a najmniejsze w staszowskim (-0,21%) i buskim (-0,29%).

W obydwu podregionach województwa świętokrzyskiego odnotowano ubytki ludności z tym, że mniejsze tempo ubytku wystąpiło w podregionie kieleckim (-0,23%), niż w sandomiersko-jędrzejowskim (-0,49%).

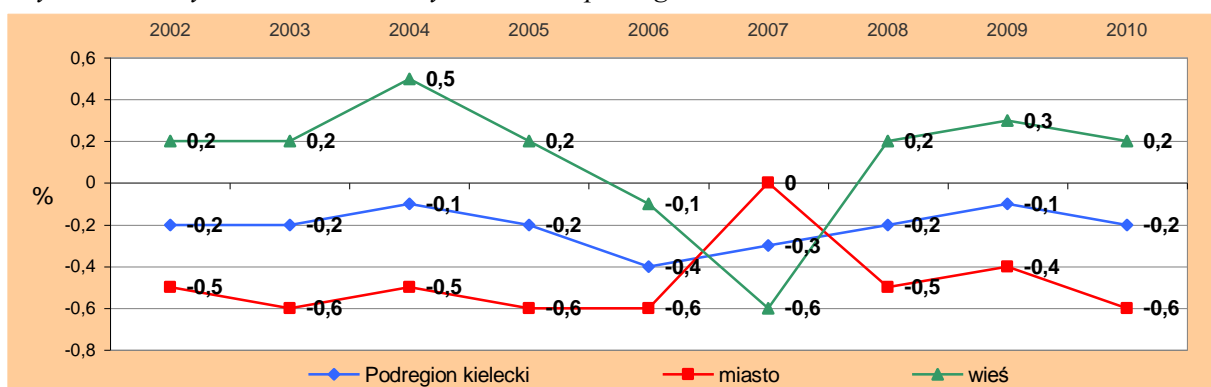
Wykres nr 4. Dynamika zmian liczby ludności w podregionach województwa świętokrzyskiego

w latach 2002-2010.

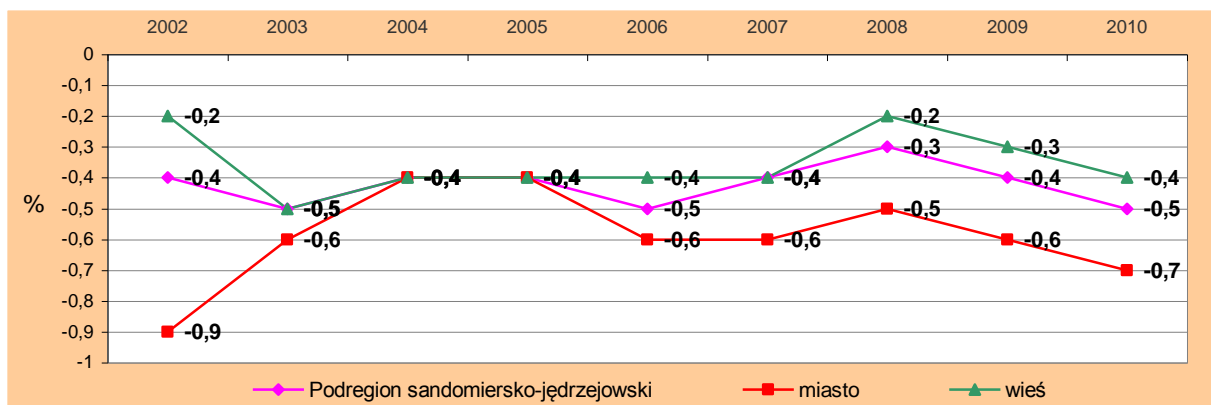
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Wykres nr 5. Dynamika zmian liczby ludności w podregionie kieleckim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

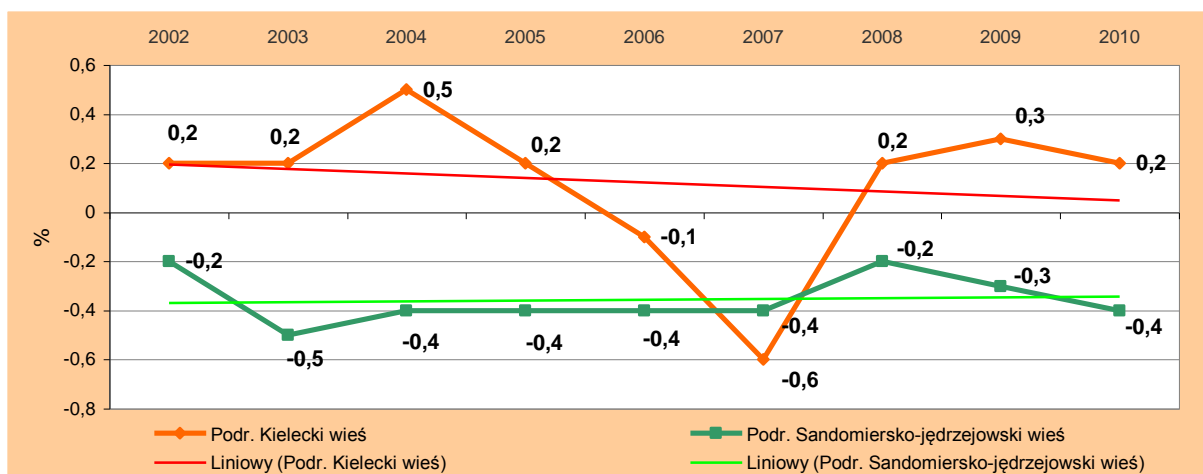
Wykres nr 6. Dynamika zmian liczby ludności w podregionie sandomiersko-jędrzejewskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Dynamika zmian liczby ludności odmiennie kształtowała się w miastach i na obszarach wiejskich obu podregionów. Charakterystyczne dla podregionu kieleckiego jest to, że na obszarach wiejskich występowało dodatnie tempo przyrostu ludności w przeciwieństwie do obszarów wiejskich podregionu sandomiersko-jędrzejewskiego, gdzie tempo przyrostu było ujemne.

Wykres nr 7. Dynamika zmian liczby ludności w podregionach na obszarach wiejskich w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Dynamikę zmian liczby ludności w gminach województwa świętokrzyskiego przedstawia mapa nr 5.

6. Diagnoza trendów rozwoju demograficznego województwa świętokrzyskiego.

6.1. Ruch naturalny ludności.

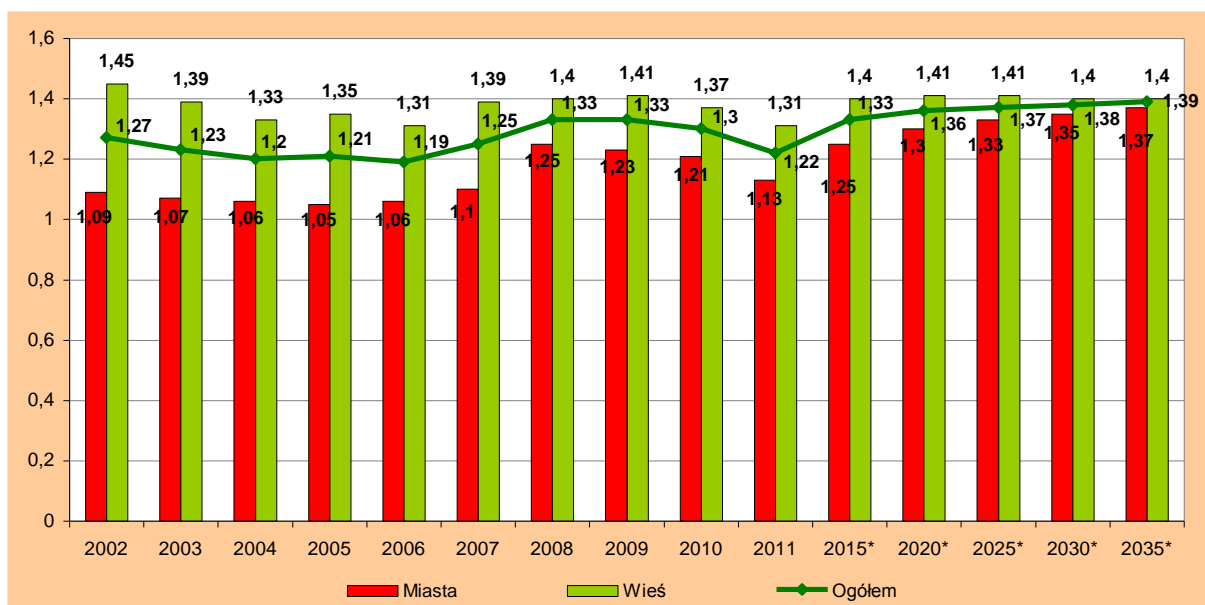
Procesy demograficzne w ostatnich dziesięcioleciach charakteryzują niekorzystne zjawiska m.in. niski przyrost naturalny, spadek dzietności i związany z tym proces starzenia się społeczeństwa, zarówno w województwie świętokrzyskim, tak jak i w kraju.

Wydłużanie się okresu, w którym odnotowuje się niskie wartości współczynnika dzietności w konsekwencji prowadzi do depresji urodzeniowej, czyli do stanu braku gwarancji prostej zastępowalności pokoleń, co oznacza, że liczba ludności w wieku produkcyjnym będzie się zmniejszać. Współczynnik dzietności określa liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15-49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezmiennie.¹⁹ Najbardziej korzystną sytuację demograficzną można odnotować wówczas, gdy współczynnik dzietności kształtuje się na poziomie 2,10 – 2,15, tzn. gdy w danym roku na 1 kobietę w wieku 15-49 lat przypada średnio dwoje dzieci i więcej - wówczas może to zagwarantować prostą zastępowalność pokoleń.

W województwie w analizowanym okresie współczynnik dzietności kształtował się na poziomie 1,30 (w kraju wynosił 1,38), przy czym kobiety na wsi rodziły więcej dzieci (1,4) niż w mieście (1,2). W 2011 roku odnotowano spadek dzietności do 1,22 dziecka na kobietę (w kraju do 1,30), w tym w miastach kobiety rodziły zaledwie 1,1 dziecka a na wsi 1,3. Prognozy przewidują, że w województwie w kolejnych latach kobiety przeciętnie będą rodziły po 1,4 dziecka. Nie zagwarantuje to prostej zastępowalności pokoleń, a tym samym utrwali proces starzenia się ludności województwa.

Wykres nr 8. Współczynnik dzietności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

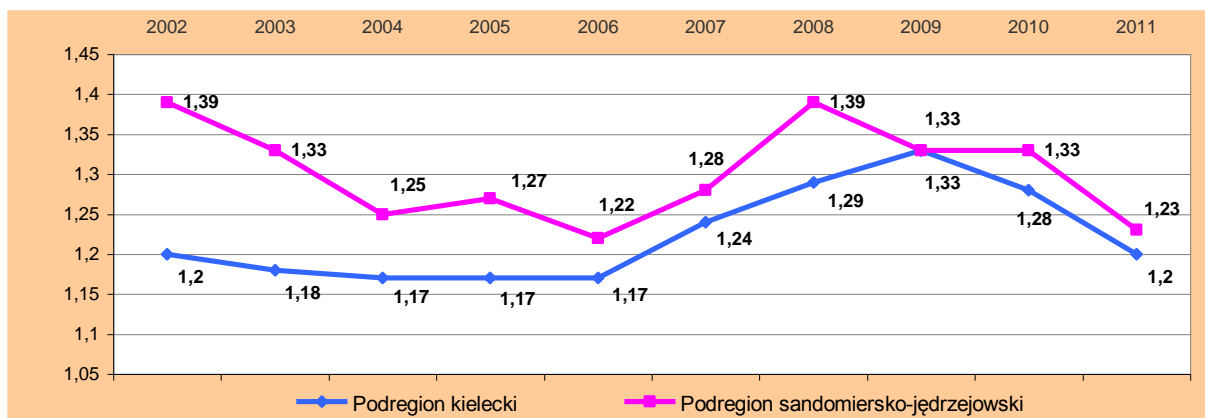
¹⁹ Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

W analizowanym okresie kobiety rodziły więcej dzieci w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (w 2002 roku 1,39 dziecka a w 2010 roku 1,23), niż w podregionie kieleckim (1,20). Najwyższy współczynnik dzietności osiągnął podregion kielecki w 2009 roku (tj. 1,33 dziecka) – wówczas na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) przypadało 133 dzieci.

Wykres nr 9. Współczynnik dzietności w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2011.

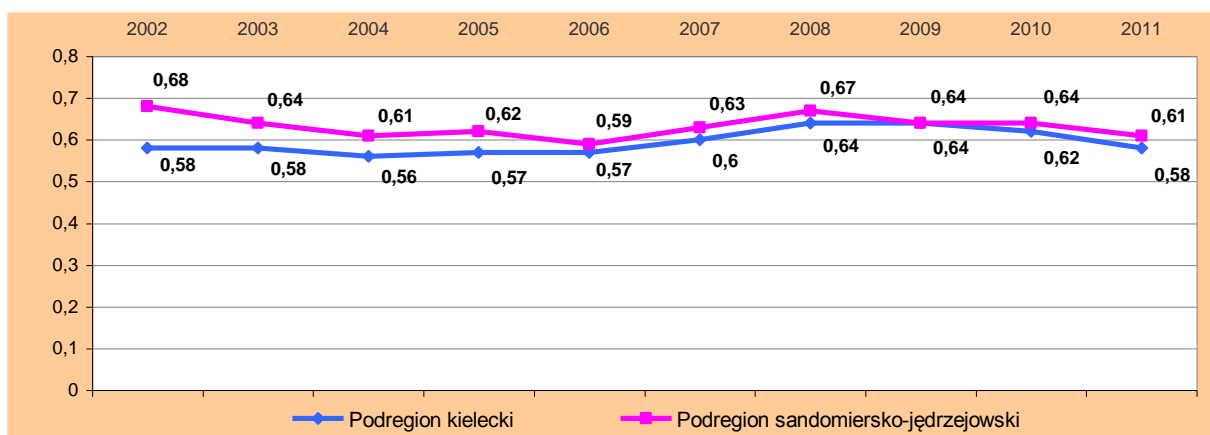

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Współczynnik reprodukcji brutto określa natomiast liczbę córek urodzonych przeciętnie przez kobietę w wieku rozrodczym przy założeniu, że kobieta w wieku rozrodczym będzie rodzić z częstością, jaką charakteryzują się wszystkie kobiety rodzące w roku, dla którego oblicza się współczynnik reprodukcji. W województwie w ostatnich latach ma tendencję rosnącą z 0,62 w 2002 roku do 0,63 w 2010 roku, zarówno w miastach jak i na wsi, przy czym na wsi osiąga wartość wyższą. W kraju kształtował się na poziomie od 0,61 do 0,67. W 2011 roku w województwie odnotowano jego spadek do 0,59 (w kraju do 0,63) z tym, że w całym okresie rozpatrywanym kobiety więcej rodziły dziewczynek w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim, niż w podregionie kieleckim.

Wykres nr 10. Współczynnik reprodukcji brutto w podregionach województwa świętokrzyskiego

w latach 2002-2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Kolejnym współczynnikiem reprodukcji ludności jest współczynnik dynamiki demograficznej, który wyraża się stosunkiem liczby urodzeń żywych do liczby zgonów w danym okresie. W analizowanym okresie kształtował się na podobnym poziomie (tj. w 2002 roku wynosił 0,87 a w 2010 roku 0,89) z tym, że w miastach nieznacznie wzrósł (z 0,91 do 0,95), a na wsi w zasadzie utrzymywał się na poziomie 0,80.

Według danych statystycznych płodność kobiet mierzy się współczynnikiem obliczonym jako iloraz liczby urodzeń żywych i liczby kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat). Oprócz ogólnych współczynników płodności podaje się również współczynniki grupowe (częstkowe), obliczone jako ilorazy liczby urodzeń żywych z kobiet w danej grupie wieku i liczby kobiet w tej samej grupie wieku. Urodzenia z matek w wieku poniżej 15 lat zalicza się do grupy 15-19 lat, a urodzenia z matek w wieku 50 lat i więcej zalicza się do grupy 45-49 lat.

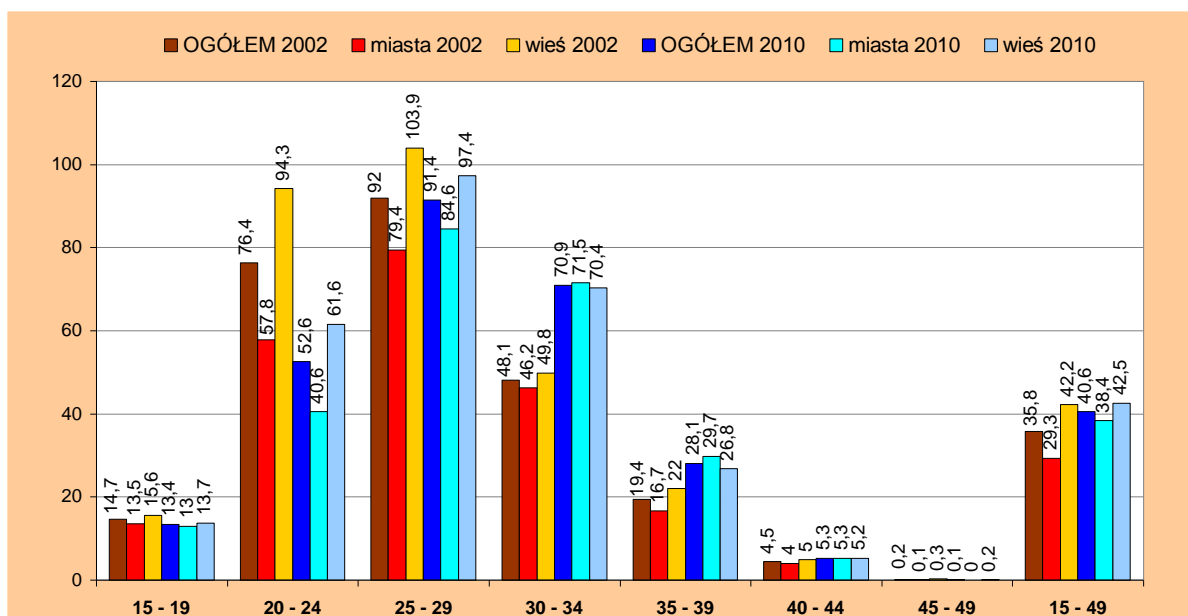
Tabela nr 2. Płodność Kobiet w latach 2002, 2006, 2009 i 2010 w województwie świętokrzyskim.

Urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku:	Rok											
	2002			2006			2009			2010		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
15 - 49	35,8	29,3	42,2	35,5	31,3	39,3	41,1	38,4	43,4	40,6	38,4	42,5
15 - 19	14,7	13,5	15,6	11,3	9,9	12,3	12,7	10,8	13,9	13,4	13,0	13,7
20 - 24	76,4	57,8	94,3	56,8	42,0	69,3	58,0	45,6	67,7	52,6	40,6	61,6
25 - 29	92,0	79,4	103,9	91,3	83,6	98,8	95,6	88,1	102,3	91,4	84,6	97,4
30 - 34	48,1	46,2	49,8	55,1	56,1	54,3	69,6	71,5	67,8	70,9	71,5	70,4
35 - 39	19,4	16,7	22,0	19,9	18,8	20,8	25,6	26,4	24,9	28,1	29,7	26,8
40 - 44	4,5	4,0	5,0	4,2	3,0	5,3	5,4	5,0	5,8	5,3	5,3	5,2
45 - 49	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1	0,2	0,3	0,2	0,3	0,1	0,0	0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Województwa Świętokrzyskiego (stan na 31.XII.).

Analizując płodność kobiet na przełomie lat 2002 i 2010, oraz w podziale na miasto i wieś, widać różnice w poszczególnych grupach wieku. Przede wszystkim nastąpiło przesunięcie najwyższej płodności kobiet z grupy wieku 20-24 lata do grupy 25-29 lat oraz znaczny wzrost płodności w starszych grupach wieku (30-34 lata i 35-39 lat) zarówno w miastach jak i na wsi – następuje realizacja tzw. „odłożonych” urodzeń, niejednokrotnie z powodu zdobywania określonego poziomu wykształcenia. Generalnie mieszkanki miast rodzą mniej dzieci niż mieszkanki wsi oraz chętniej w starszych grupach wiekowych, natomiast mieszkanki obszarów wiejskich rodzą więcej dzieci i w większości w młodszych grupach wiekowych. Konsekwencją zmian płodności kobiet jest podwyższenie średniego wieku urodzenia pierwszego dziecka, który wydłużył się do 26,3 lat.

Wykres nr 11. Płodność kobiet w województwie świętokrzyskim w latach 2002 i 2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.2010 rok).

Ilość urodzeń wpływa na liczbę przyszłych pokoleń. W województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010 odnotowano w sumie 107 311 urodzeń żywych, tj. 3,1% wszystkich urodzeń żywych w kraju (3 432 856). W podregionie kieleckim łącznie w tym czasie urodziło się 64 736 dzieci (co stanowiło ponad 60% wszystkich urodzeń żywych w województwie), a w sandomiersko-jędrzejowskim - 42 575 dzieci.

Na wsi rodzi się więcej dzieci, niż w miastach. W analizowanym okresie na obszarach wiejskich odnotowano łącznie 62 594 urodzeń żywych (co stanowiło 58% ogółu urodzeń żywych w województwie), natomiast w miastach 44 717 urodzeń żywych (42%) - o 17 877 mniej (tj. o 28,6%).

W 2010 roku urodziło się 12 445 dzieci, z których 51,9% stanowili chłopcy. Liczba urodzeń żywych zwiększyła się o 5,6% w stosunku do 2002 roku. Współczynnik urodzeń (na 1000 ludności) wzrósł z 9,0‰ do 9,8‰ (w miastach z 8,0‰ do 9,3‰, a na wsi z 9,8‰ do 10,2‰). Natomiast w porównaniu do roku poprzedniego liczba urodzeń zmniejszyła się o 2,3%, a współczynnik urodzeń spadł z 10,0‰ do 9,8‰ (w miastach z 9,5‰ do 9,3‰, a na wsi z 10,4‰ do 10,2‰), przy czym na przestrzeni kilku lat w miastach następuje jego niewielki wzrost, a na wsi spadek. Rosnąca liczba urodzeń wynika m.in. z tego, że kobiety urodzone w latach 1979-1983 oraz 1984-1988 (ostatniego wyżu demograficznego) są obecnie w wieku najwyższej płodności.

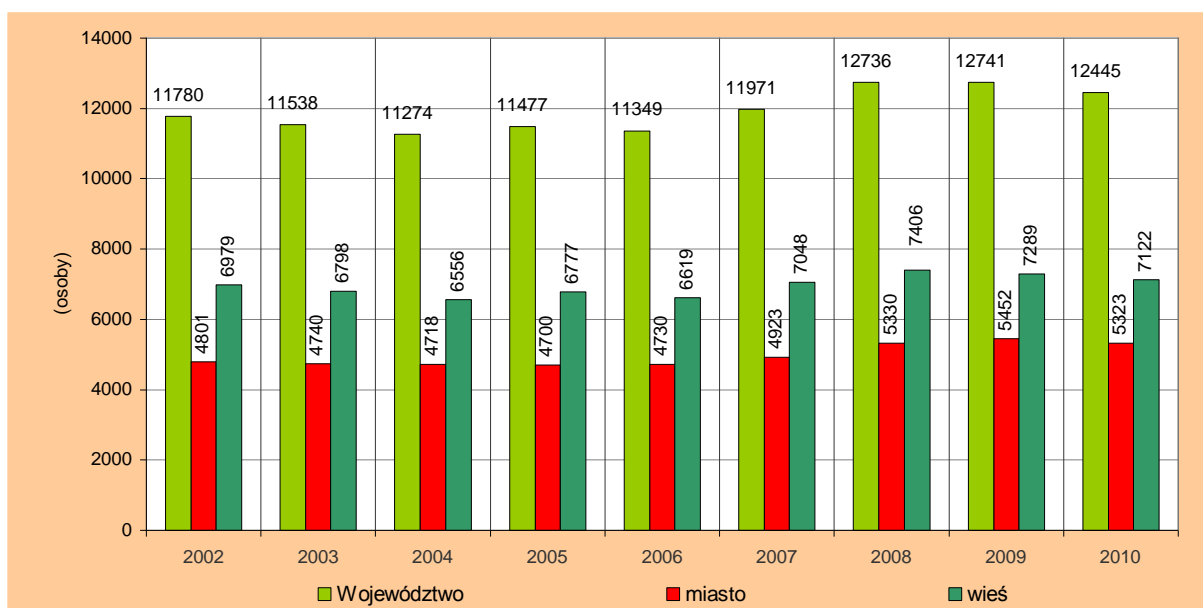
Więcej dzieci rodzi się w podregionie kieleckim, gdzie w 2010 roku odnotowano 7 605 urodzeń żywych (9,8‰), natomiast w sandomiersko-jędrzejowskim zaledwie 4 840 urodzeń żywych (9,7‰).

Najwyższy współczynnik urodzeń osiągnęły dwa powiaty, tj. jędrzejowski (11,4‰) i kielecki (11,3‰), a następnie: staszowski (10,3‰), włoszczowski (10,0‰), buski (9,9‰), starachowicki (9,7‰), powiat grodzki Kielce (9,6‰), konecki (9,5‰) i opatowski (9,3‰). Nieco niższy wystąpił w powiatach: sandomierskim (8,7‰), skarżyskim (8,6‰), ostrowieckim i pińczowskim (po 8,5‰) oraz kazimierskim (8,3‰).

W pięciu gminach miejskich osiągną niskie wartości, w Kielcach (9,6‰), Starachowicach (9,1‰), Sandomierzu (8,5‰), Skarżysku-Kamiennej (8,3‰) i Ostrowcu Świętokrzyskim (8,2‰).

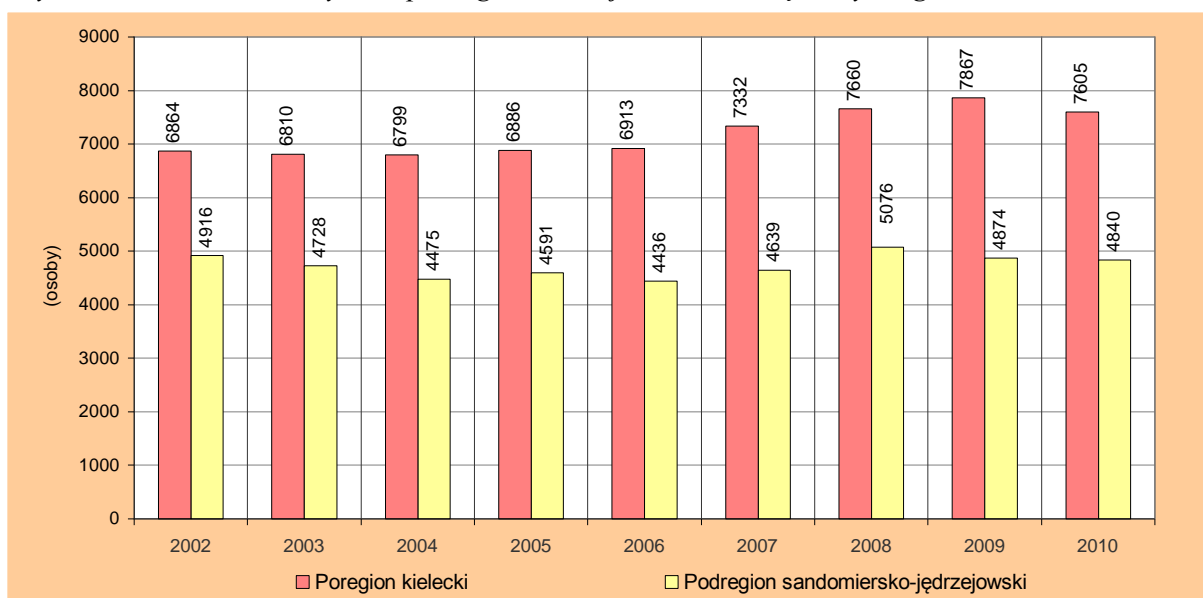
Wykres nr 12. Urodzenia żywe w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim

w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Wykres nr 13. Urodzenia żywe w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

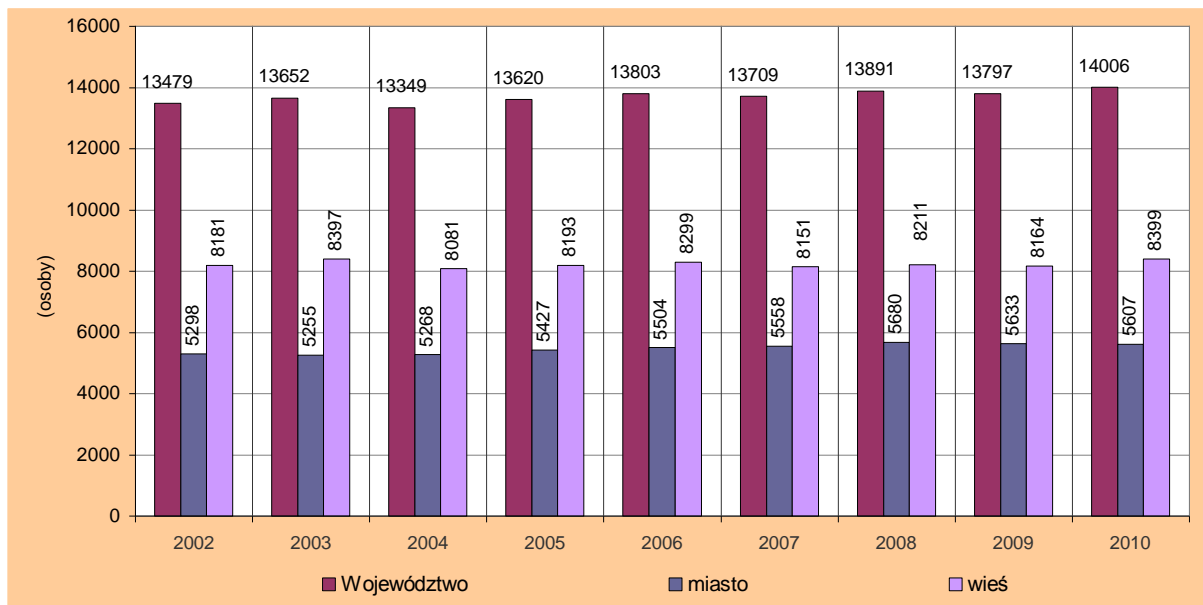
Na uwagę zasługuje fakt, że najwyższy współczynnik urodzeń odnotowano w 16 gminach typowo wiejskich, tj.: Łągów (13,6‰), Słupia Jędrzejowska (13,5‰), Bieliny (13,3‰), Gnojno (13,1‰), Strawczyn (13,0‰), Górno i Morawica (po 12,5‰), Pawłów i Radoszyce (po 12,3‰), Bogoria (12,0‰), Mniów (11,8‰), Wodzisław (11,7‰), Pierzchnica i Smyków (po 11,5‰) oraz Nagłowice i Krasocin (po 11,4‰). Najmniejszy wystąpił w gminie: Wilczyce (7,2‰), Radków (7,3‰), Czarnocin (7,4‰), Dwikozy (7,6‰) i Kije (7,7‰).

Najwięcej dzieci na 1000 ludności urodziło się również na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj.: Zawichost (13,4‰), Małogoszcz (12,1‰), Jędrzejów (11,8‰) i Daleszyce (11,7‰), a najmniej w gminie: Suchedniów (6,3‰), Koprzywnica (6,6‰), Ćmielów (7,1‰), Chęciny (7,5‰) i Działoszyce (7,6‰).

Wśród miast należących do gmin miejsko-wiejskich, najwyższy współczynnik urodzeń wystąpił w: Daleszycach (14,9%), Chęcinach (12,9%), Połańcu (12,2%), Małogoszczy (11,8%), Ożarowie (11,5%) i Osieku (10,4%), natomiast najniższy w Działoszycach (6,0%), Wąchocku (6,9%), Zawichoście (7,4%) i Opatowie (7,7%).

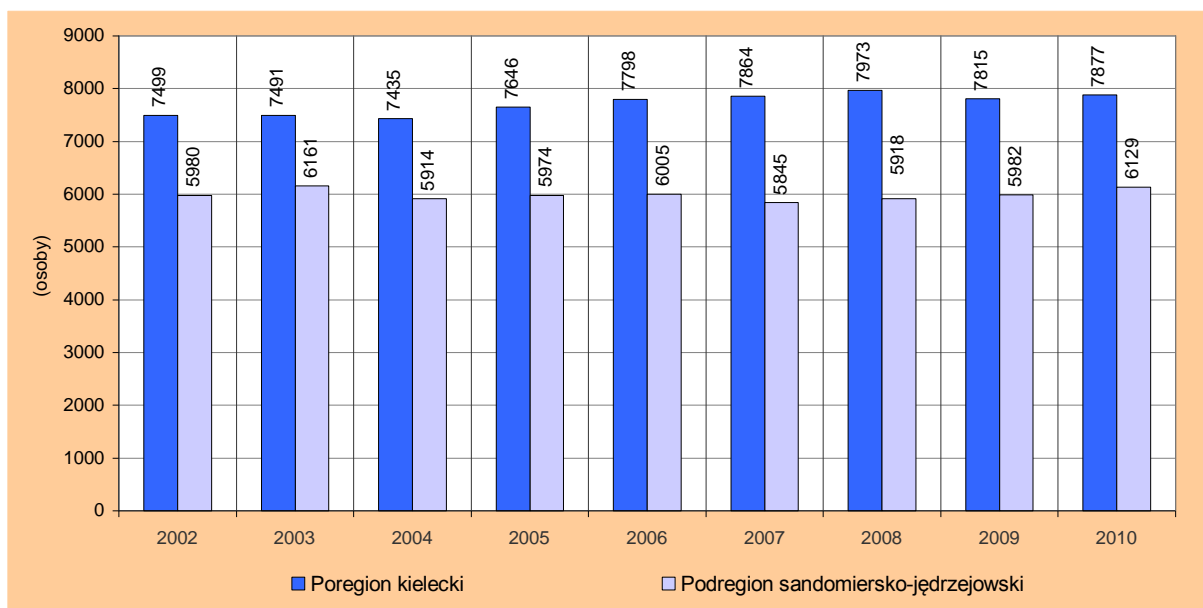
Ilość zgonów świadczy o stanie zdrowia społeczeństwa i poziomie świadczeń zdrowotnych. Spadek lub wzrost może świadczyć również o poprawie poziomu życia, poprawie stanu środowiska, w którym żyje człowiek lub też o rozwoju zachowań prozdrowotnych ludności oraz rozwoju medycyny.

Wykres nr 14. Zgony ogółem w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Wykres nr 15. Zgony ogółem w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010 odnotowano w sumie 123 306 zgonów ogółem, tj. 3,7% wszystkich zgonów w kraju (3 346 252). Na obszarach wiejskich odnotowano 74 076 zgonów ogółem, a w miastach 49 230 (tj. 40% wszystkich zgonów w województwie). W podregionie kieleckim w analizowanym okresie wystąpiło łącznie 69 398 zgonów (56% ogółu zgonów), a w sandomiersko-jędrzejowskim 53 908 zgonów.

W 2010 roku na obszarze województwa zmarło 14 006 osób (tj. o 1,5% więcej niż przed rokiem), w tym 7 384 mężczyzn (52,7%) i 6 622 kobiety. W latach 2002-2010 współczynnik zgonów (na 1000 ludności) zachowywał tendencję wzrostową z 10,3‰ w 2002 roku do 11,0‰ w 2010 roku (w kraju do 9,9‰). Ponadto zauważa się niekorzystny trend większej umieralności mieszkańców wsi, niż miast. Na wsi współczynnik zgonów wzrósł z 11,5‰ do 12,0‰ (w kraju do 10,1‰), a w miastach z 8,9‰ do 9,8‰ (w kraju również do 9,8‰). W ogólnej liczbie osób zmarłych wzrósł udział kobiet z 46,0% w 2002 roku do 47,3% w 2010 roku.

W 2010 roku najwyższy współczynnik zgonów wystąpił w powiatach: kazimierskim (14,0‰), pińczowskim (13,8‰), opatowskim (13,3‰), buskim (13,2‰) i włoszczowskim (12,7‰), nieco mniejszy w: sandomierskim (11,9‰), jędrzejowskim (11,7‰), ostrowieckim (11,4‰), koneckim (11,0‰), skarżyskim i starachowickim (po 10,8‰), staszowskim (10,2‰), a niższy w Kielcach (9,2‰) i w powiecie kieleckim (9,5‰).

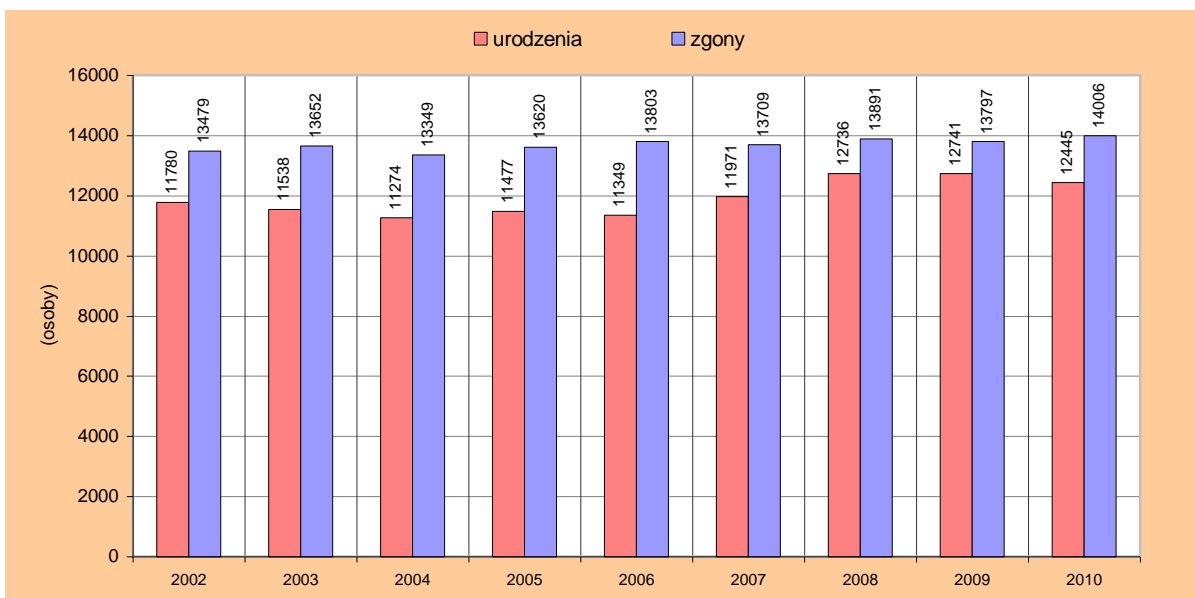
Najwyższy współczynnik zgonów (powyżej 14,0‰) odnotowano w większości gmin położonych na południu i północnym-wschodzie województwa, są to gminy typowo wiejskie i miejsko-wiejskie, tj.: Bejsce (19,0‰), Secemin (18,0‰), Gnojno (17,6‰), Kije (17,5‰), Pacanów (16,4‰), Opatowiec (15,9‰), Michałów (15,7‰), Słupia Jędrzejowska (15,5‰), Nowy Korczyn (15,2‰), Skalmierz (miasto 15,1‰ i wieś 14,2‰), Działoszyce (miasto 15,0‰ i wieś 15,9‰), Szydłów (14,9‰), Solec-Zdrój (14,8‰), Czarnocin (14,6‰), Stopnica (14,5‰), Nagłowice (14,3‰), Wiślica (14,1‰), oraz na północnym-wschodzie gminy, tj.: Tarłów (17,6‰), Ćmielów (miasto 16,9‰ i wieś 15,7‰), Ożarów (obszar wiejski 15,8‰), Iwaniska (14,9‰), Wąchock (miasto 14,6‰) i Sadowie (14,2‰). Najwyższy współczynnik zgonów odnotowano w gminie wiejskiej Ruda Maleniecka (20,6‰) a najniższy w mieście Osiek (3,9‰).

Nieco niższy współczynnik zgonów wynoszący poniżej 10,7‰ wystąpił w większości gmin wiejskich należących do powiatu kieleckiego - położonych wokół miasta Kielce, a także na obszarach miast. Przestrzenne zróżnicowanie ruchu naturalnego ludności przedstawiają mapki nr 6, 7, 8 i 9.

W województwie świętokrzyskim najczęstszymi przyczynami zgonów były choroby układu krążenia – stanowiły ponad 55% przyczyn wszystkich zgonów, następnie choroby nowotworowe – ponad 22%. Należy podkreślić, że w ostatnich latach odnotowano wzrost udziału obu przyczyn zgonów. Pozostałe zgony są powodowane m.in.: chorobami układu oddechowego (ponad 5%) i trawiennego (ok. 4%), a także na skutek zewnętrznych przyczyn zachorowania i zgonu - ok. 5%. Według danych statystycznych w świętokrzyskim mężczyźni żyli przeciętnie 71,8 lat (w miastach dożywali do 72,9 lat, a na wsi do 70,8 lat), natomiast kobiety żyły dłużej - przeciętnie do 80,9 lat. Z tym, że mieszkanki miast dożywały do 81,0 lat a mieszkanki wsi do 80,8 lat.

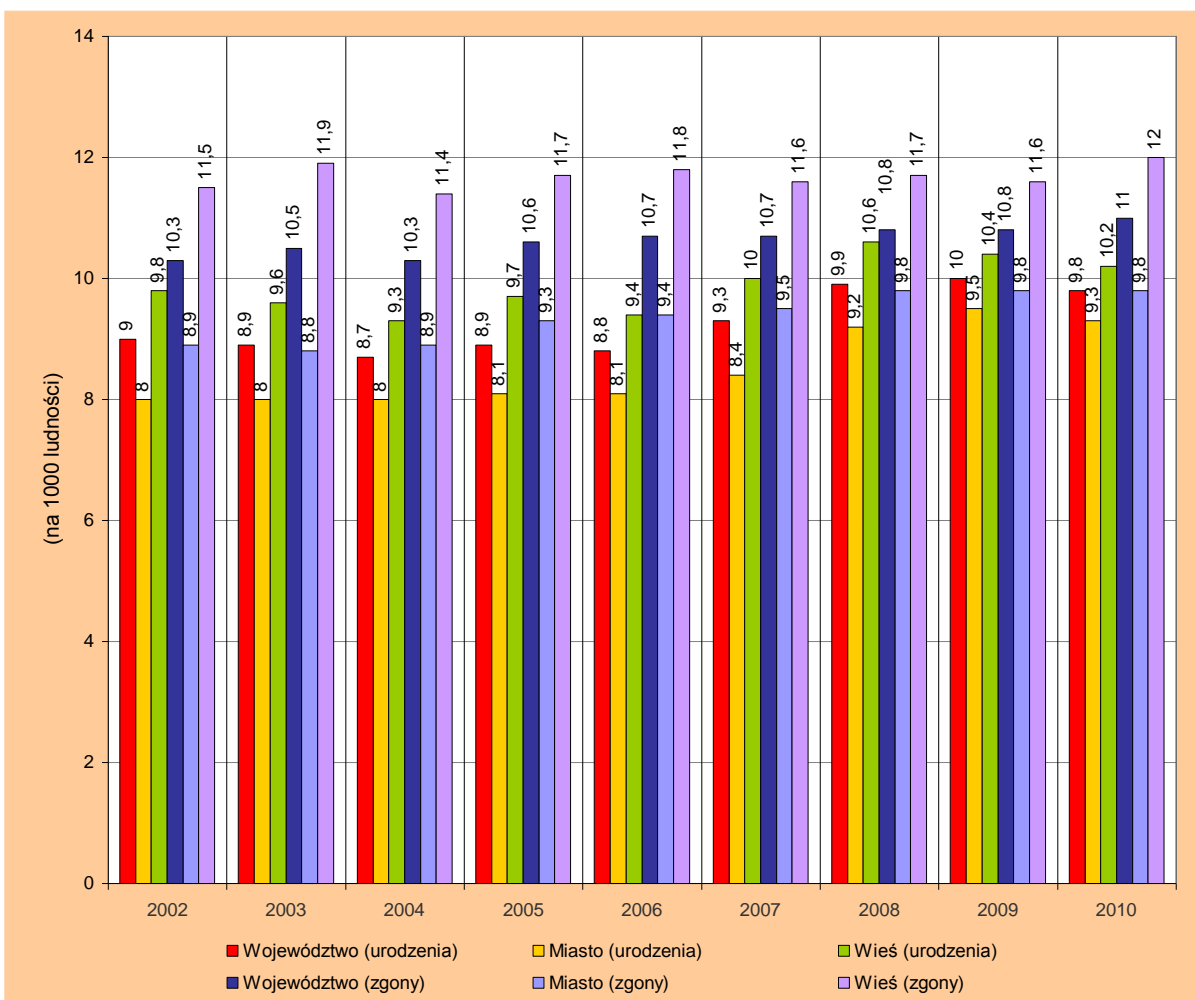
Wśród krajów europejskich, Polska wyróżnia się niekorzystnymi zmianami dotyczącymi trwania życia, ponieważ wiek dożywania Polaków i tak jest krótszy o kilka lat (mężczyzn o ok. 8 lat, a kobiet o ok. 5 lat), niż w innych krajach. Ponadto w ostatnich latach odnotowuje się zwiększenie umieralności osób z młodszych grup wiekowych. Pod względem umieralności świętokrzyskie zajmuje II lokatę wśród województw ze współczynnikiem wynoszącym 11,0‰, za województwem łódzkim (12,3‰). W następnej kolejności plasują się województwa: lubelskie (10,7‰), dolnośląskie i śląskie (po 10,3‰) oraz mazowieckie (10,2‰).

Wykres nr 16. Ruch naturalny ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

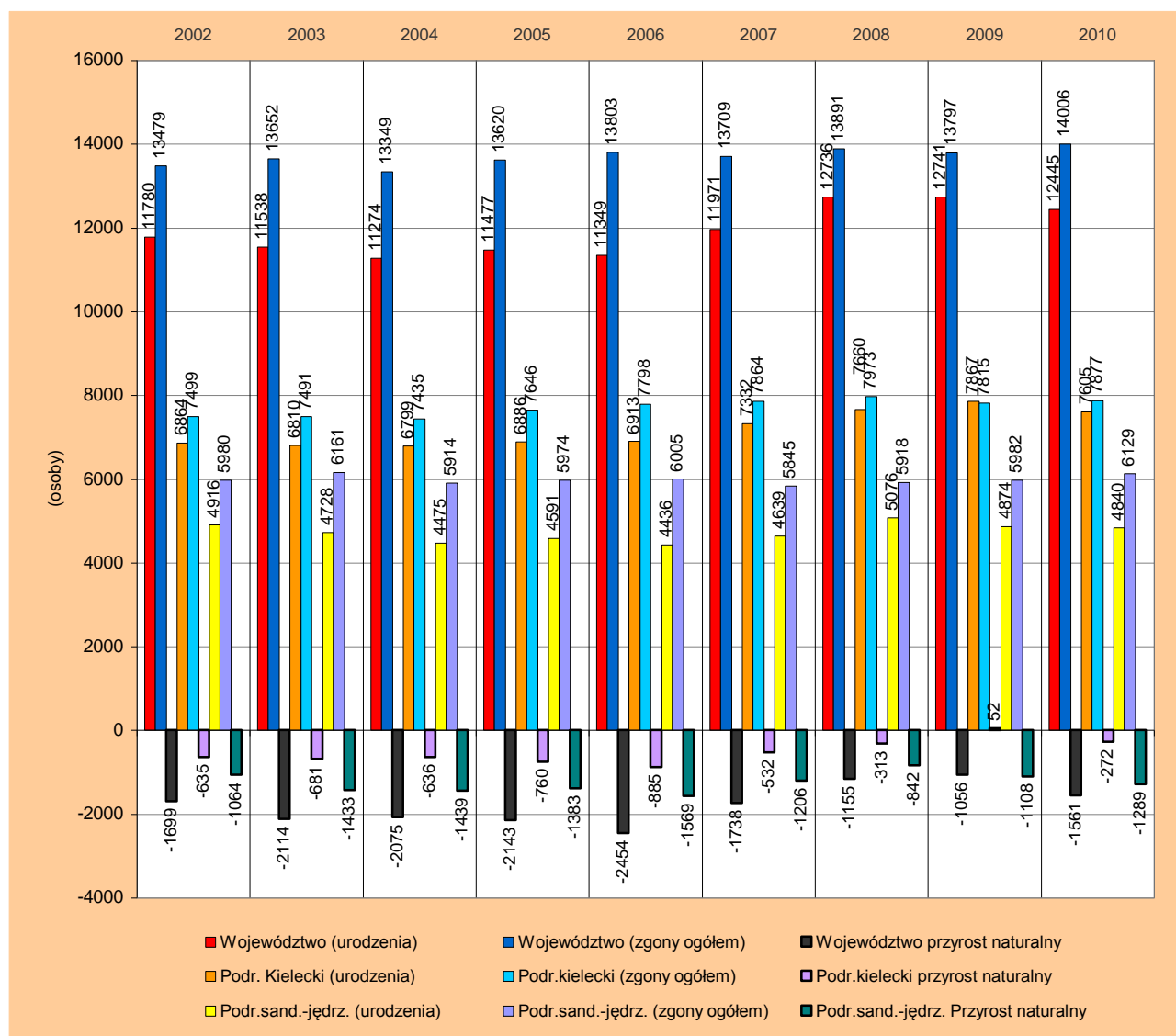
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

Wykres nr 17. Urodzenia i zgony w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Wykres nr 18. Urodzenia żywe, zgony ogółem i przyrost naturalny w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W ostatnich latach wielkość przyrostu naturalnego miała ujemne wartości (malą wraz z obniżaniem się liczby urodzeń i wzrostem zgonów ogółem). W 2006 roku odnotowano największy ubytek naturalny, kiedy to liczba zgonów była wyższa od liczby urodzeń o 2 454 osoby. Ponadto od 2006 roku zauważa się pozytywny trend, tj. wzrost przyrostu naturalnego, który wynikał ze wzrostu liczby urodzeń. W 2009 roku w podregionie kieleckim wystąpił dodatni przyrost naturalny – odnotowano przewagę urodzeń żywych nad zgonami.

6.2. Przyrost naturalny ludności.

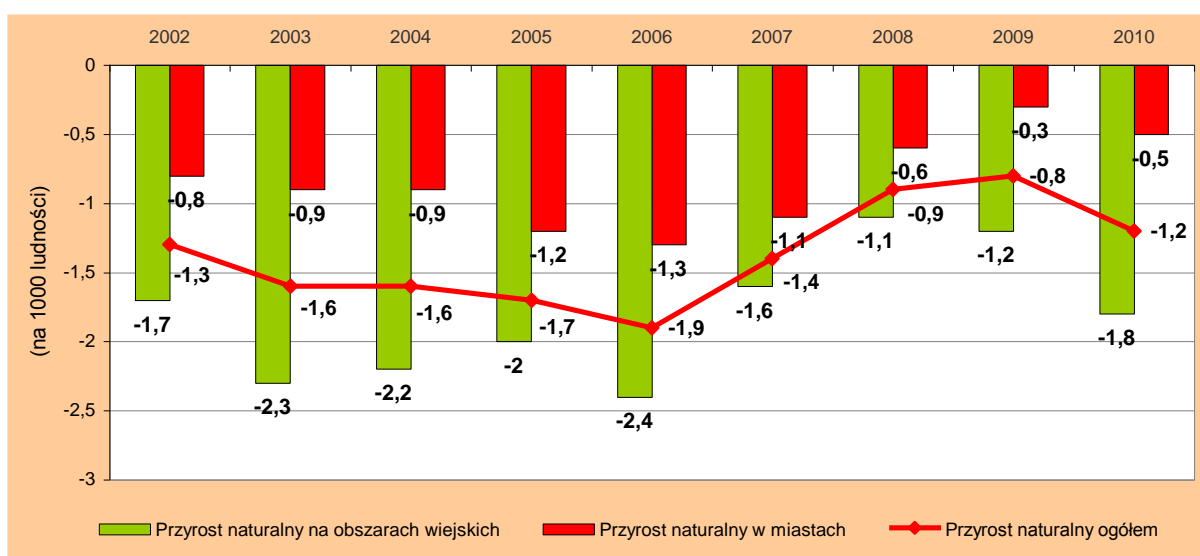
Zmiany procesów demograficznych zależą przede wszystkim od przyrostu naturalnego ludności, który stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów w danym okresie. Analiza tego wskaźnika pozwala monitorować procesy demograficzne, które wpływają na sytuację społeczno-ekonomiczną danego obszaru, a także pozwala podjąć właściwe działania mające na celu dostosowanie polityki społecznej do skutków zachodzących zmian i przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom. Współczynnik przyrostu naturalnego stanowi

stosunek przyrostu naturalnego do liczby ludności (stan na 30 VI według stałego miejsca zameldowania) w przeliczeniu na 1000 ludności.²⁰

W Polsce od 2006 roku występował niewielki dodatni przyrost naturalny ludności (+0,1‰), a w 2010 roku wzrósł do (+0,9‰), czyli przeciętnie na każde 10 tys. mieszkańców przybyło 9 osób (rok wcześniej 8), z tym że na wsi w całym analizowanym okresie przyrost naturalny był dodatni i w 2010 roku wynosił (+1,4‰), natomiast w miastach do roku 2007 był ujemny. Dopiero w 2008 roku odnotowano dodatni przyrost naturalny do (+0,5‰), a w kolejnych latach osiągnął wielkość do (+0,6‰).

W województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010 występował ujemny przyrost naturalny ludności, zarówno w miastach jak i na wsi. W 2010 roku wynosił (-1,2‰), w tym w miastach kształtował się na poziomie (-0,5‰), a na wsi obniżył się do (-1,8‰), natomiast w roku wyjściowym wynosił (-1,3‰), w miastach (-0,8‰) a na wsi (-1,7‰).

Wykres nr 19. Przyrost naturalny na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W województwie świętokrzyskim występuje duże zróżnicowanie terytorialne przyrostu naturalnego - w miastach i na obszarach wiejskich. Najbardziej korzystną sytuację odnotowano w gminach wiejskich powiatu kieleckiego, w których w analizowanym okresie następowały pozytywne zmiany w poziomie zarówno urodzeń jak i zgonów – wystąpiła przewaga urodzeń nad zgonami, co skutkowało dodatnim przyrostem naturalnym ludności w tych gminach. Najwyższy wystąpił w gminach wiejskich, tj.: Bieliny (+6,2‰), Górnio (+4,8‰), Strawczyn (+4,2‰), Morawica (+3,4‰), Piekoszów (+3,3‰), Miedziana Góra (+2,8‰), Nowa Słupia (+2,1‰) oraz w gminie Smyków (+3,7‰). Nieco niższy odnotowano w gminie Masłów (+1,9‰), Łągów (+1,3‰), Zagnańsk (+0,2‰), Pawłów i Radoszyce (po +1,4‰).

Natomiast na pozostałych obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, odnotowano mniej urodzeń żywych, a więcej zgonów ogółem. W wyniku tego trendu niekorzystnego wielkość przyrostu naturalnego malała i osiągała w większości gmin wartości ujemne. Dodatni przyrost naturalny osiągnęły zaledwie cztery obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich, tj.: Daleszyce (+5,4‰), Połaniec (+1,9‰), Małogoszcz (+1,8‰) i Bodzentyn (+0,8‰).

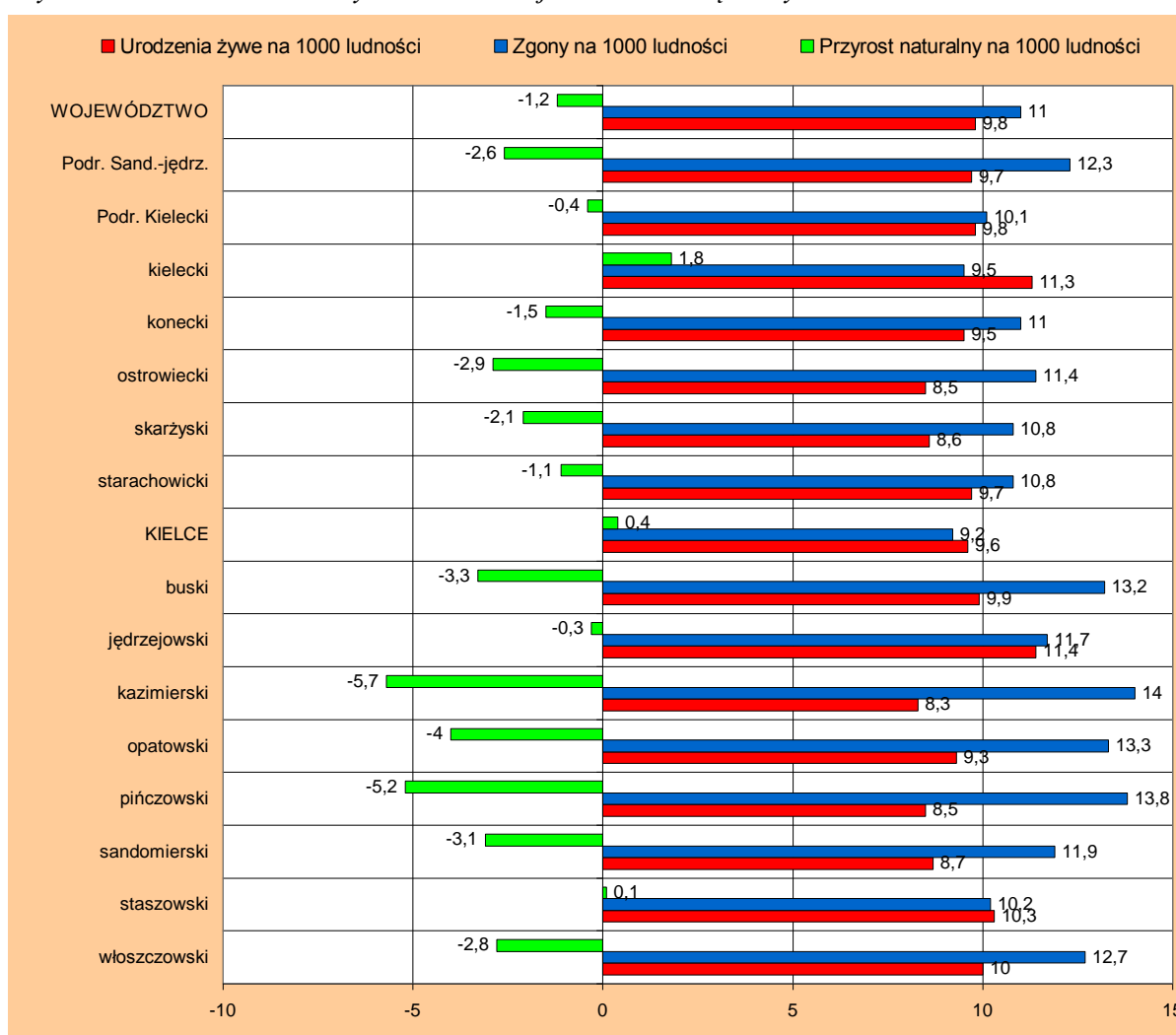
Wśród pięciu gmin miejskich, jedynie w Kielcach przyrost naturalny był dodatni (+0,4‰). Nadwyżka zgonów nad urodzeniami wystąpiła w pozostałych czterech największych

²⁰ Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011.

miastach województwa, tj. w: Ostrowcu Świętokrzyskim (-2,3‰), Sandomierzu (-2,1‰), Skarżysku-Kamiennej (-2,0‰) i Starachowicach (-1,2‰).

Dodatni przyrost naturalny wystąpił w jedenastu miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, a największy w: Połańcu (+8,0‰), Osieku (+6,4‰), Daleszycach (+5,1‰), Małogoszczy (+4,6‰), Chęcinach (+4,0‰), Ożarowie (+2,8‰), Stąporkowie (+2,4‰). Mniejszy odnotowano w Sędziszowie (+1,8‰), Staszowie (+0,8‰), Jędrzejowie (+0,7‰) i Busku-Zdroju (+0,4‰). Natomiast w pozostałych czternastu miastach odnotowano ujemny przyrost naturalny (rejestrowano więcej zgonów, niż urodzeń), tj. w: Działoszycach (-9,0‰), Wąchocku (-7,7‰), Ćmielowie (-7,5‰), Kazimierzy Wielkiej (-4,8‰), Zawichoście (-4,0‰), Skalbmierzu (-3,8‰), Kunowie (-3,2‰), Bodzentynie (-2,7‰), Suchedniowie (-2,5‰), Opatowie (-2,2‰), Pińczowie (-2,2‰), Włoszczowej (-1,0‰), Końskich (-0,6‰) i Chmielniku (-0,5‰), natomiast w Koprzywnicy wystąpiła równowaga urodzeń i zgonów.

Wykres Nr 20. Ruch naturalny ludności w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.

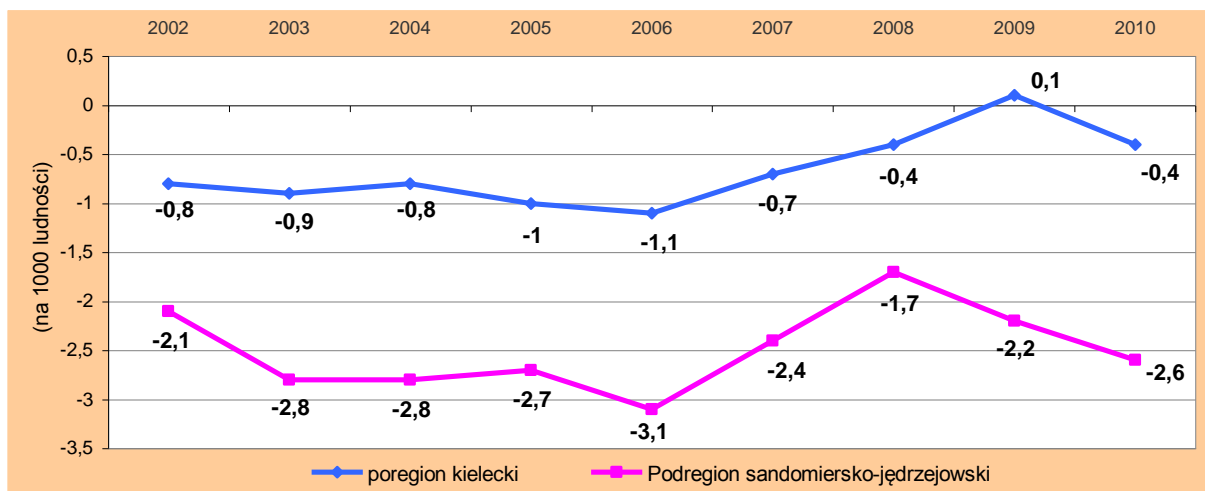

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.2010 rok).

Ujemne wskaźniki przyrostu naturalnego wystąpiły w 11 powiatach, a największe odnotowano w: kazimierskim (-5,7‰), pińczowskim (-5,2‰), opatowskim (-4,0‰), buskim (-3,3‰), sandomierskim (-3,1‰) i ostrowieckim (-2,9‰). Na uwagę zasługuje fakt, że w całym rozważanym okresie dodatni przyrost naturalny wystąpił jedynie w powiecie kieleckim i w 2010 roku osiągnął wielkość (+1,8‰). Ponadto w ostatnich trzech latach wystąpił również w powiecie staszowskim (+0,1‰) oraz w Kielcach (+0,4‰).

Duża przewaga zgonów nad urodzeniami występowała w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim, co skutkowało większym ujemnym przyrostem naturalnym (-2,6‰), niż w podregionie kieleckim (-0,4‰).

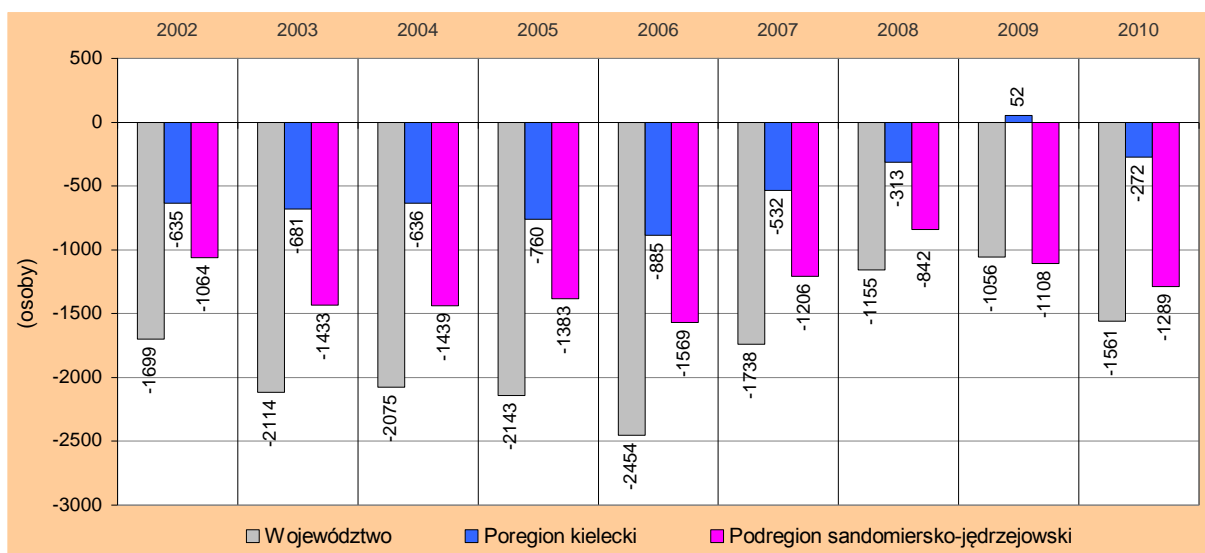
Wykres nr 21. Przyrost naturalny ludności w podregionach w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W latach 2002-2010 w podregionie kieleckim współczynnik przyrostu naturalnego wykazywał tendencję wzrostu z (-0,8‰) w 2002 roku do (+0,1‰) w 2009 roku, a w 2010 roku zmniejszył się do (-0,4‰). Bardzo niekorzystna sytuacja pod względem przyrostu naturalnego występowała w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim, ponieważ w całym rozpatrywanym okresie odnotowywano więcej zgonów ogółem, niż urodzeń żywych.

Wykres nr 22. Przyrost naturalny ogółem (w osobach) w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Największa przewaga zgonów nad urodzeniami miała miejsce w gminach typowo wiejskich o funkcjach rolniczych, a także w niektórych gminach miejsko-wiejskich. Największy ujemny przyrost naturalny odnotowano w gminach, tj.: Bejsce (-10,9‰), Ruda Maleniecka (-10,8‰), Kije (-9,9‰), Tarłów (-9,5‰), Działoszyce (-8,4‰), Ćmielów (-8,2‰).

Długotrwałe występujący ujemny przyrost naturalny na danym obszarze wskazuje na trwały spadek liczby ludności oraz na jej postępujący proces starzenia się, a w konsekwencji na jego depopulację, czyli powolne wyludnianie się. Przyrost naturalny ludności w gminach województwa świętokrzyskiego przedstawia mapka nr 10.

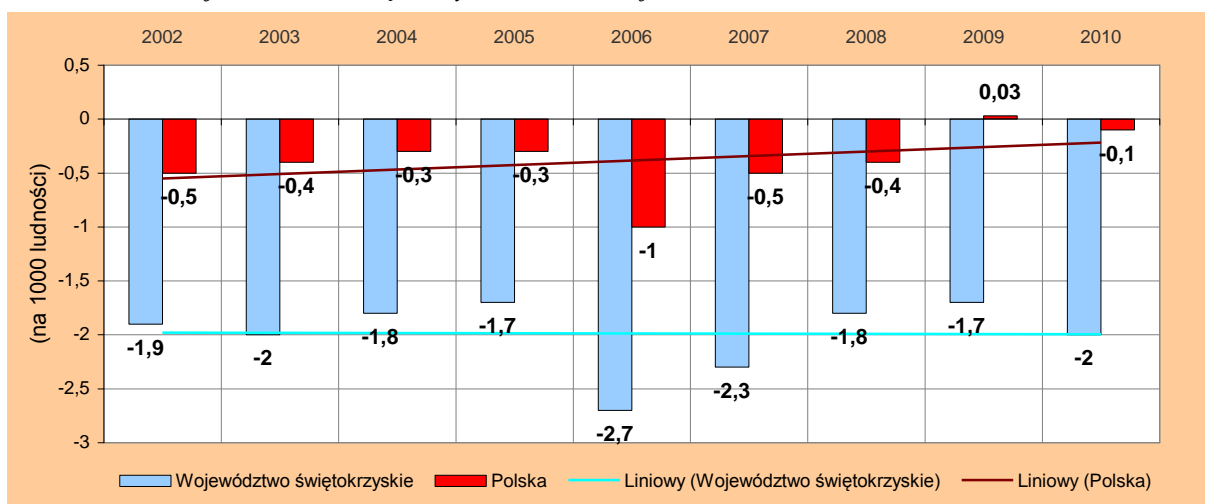
6.3. Migracje wewnętrzne i zagraniczne ludności na pobyt stały.

Migracje głównie poza obszar województwa (do województw sąsiednich, czy zagraniczne) wpływają zasadniczo na zmiany w procesach demograficznych, m.in. na przyrost rzeczywisty ludności - powodują zmniejszanie się liczby ludności województwa oraz starzenie się jej struktury wiekowej. Natomiast napływy migracyjne ludzi młodych mogą częściowo zrównoważyć skutki starzenia się społeczeństwa, a także wpływać na poprawę wskaźników ruchu naturalnego, na wzrost zasobów siły roboczej, a tym samym wzrost gospodarczy regionu. Odpływy osób w wieku prokreacyjnym powodują pogłębianie się procesu starzenia populacji.

Migracje ludności to przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego) połączone z przekroczeniem granicy jednostki administracyjnej podziału terytorialnego kraju (migracje wewnętrzne) lub granicy państwa (migracje zagraniczne).²¹ Wskaźnik migracji zagranicznych to iloraz salda migracji zagranicznych na pobyt stały w ciągu roku do liczby ludności zameldowanej na pobyt stały w dniu 30.VI danego roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.²² Natomiast saldo migracji jest to różnica pomiędzy napływem (imigracją – zameldowaniem na pobyt stały) a odpływem ludności (emigracją – wymeldowaniem z pobytu stałego) – może osiągać wartości dodatnie lub ujemne.

W województwie świętokrzyskim w całym rozpatrywanym okresie, jak również w latach wcześniejszych saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały zachowywało wartości ujemne, co oznacza że corocznie z województwa więcej osób wymeldowuje się na stałe, niż zameldowuje. Najliczniej mieszkańcy województwa emigrowali na pobyt stały w 2006 roku, wówczas saldo migracji wynosiło minus 3 483 osób tj. (-2,7%).

Wykres nr 23. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

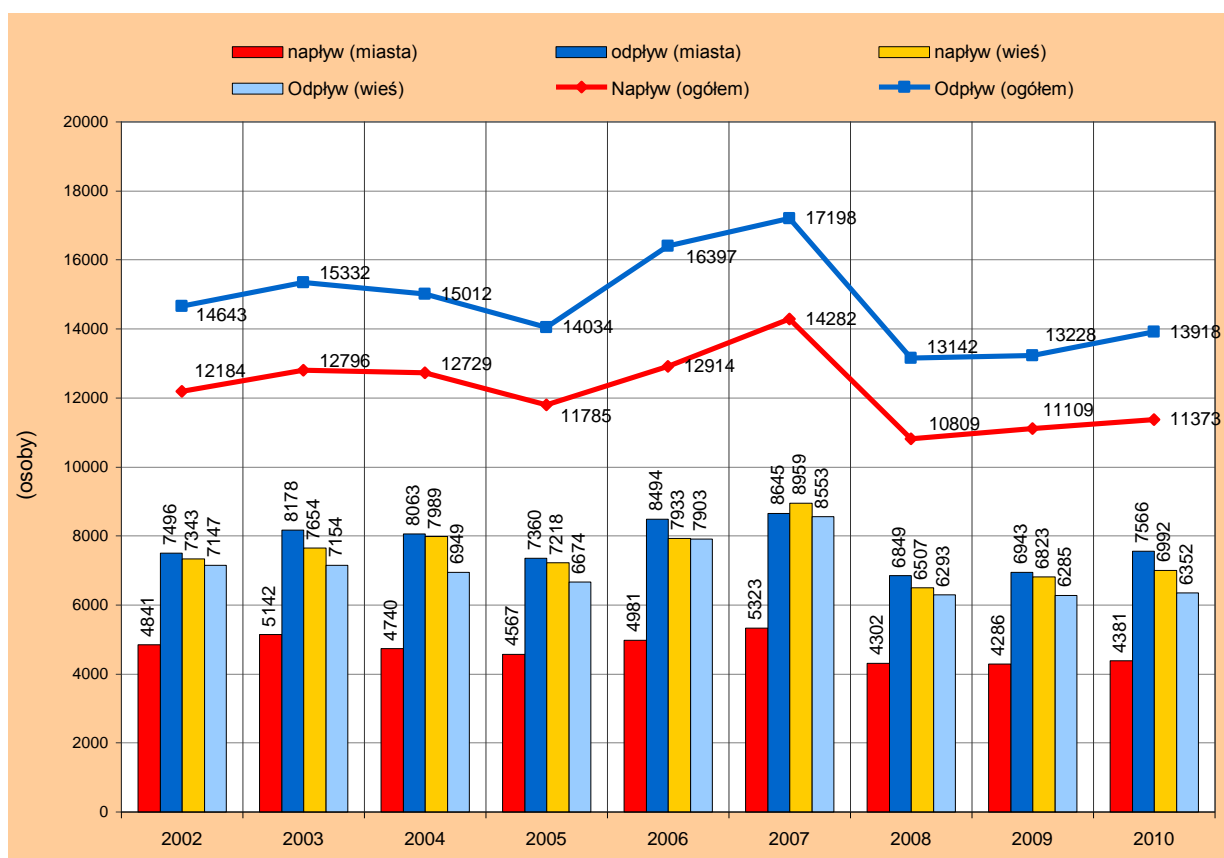
²¹ Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2010 r. Stan w dniu 31.XII., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011.

²² Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski, GUS, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2011.

Łączne saldo migracji w latach 2002-2010 wynosiło minus 22 923 osoby. Gwałtowny wzrost liczby emigracji na pobyt stały odnotowano w tym czasie również w kraju. W ostatnich latach pomimo odnotowanej dużej skali migracji występuje zmniejszenie się jej dynamiki, zarówno w kraju, jak i w województwie.

Ludność województwa emigruje głównie do województwa mazowieckiego, małopolskiego i śląskiego (do większych miast), a za granicę najchętniej udaje się do Wielkiej Brytanii (w 2010 roku wyemigrowały 72 osoby), Niemiec (51 osób) i USA (61 osób). Natomiast przybywający do województwa świętokrzyskiego w większości pochodzą z województwa śląskiego i mazowieckiego, a także imigranci mieszkający dotychczas w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech, USA i Ukrainie.

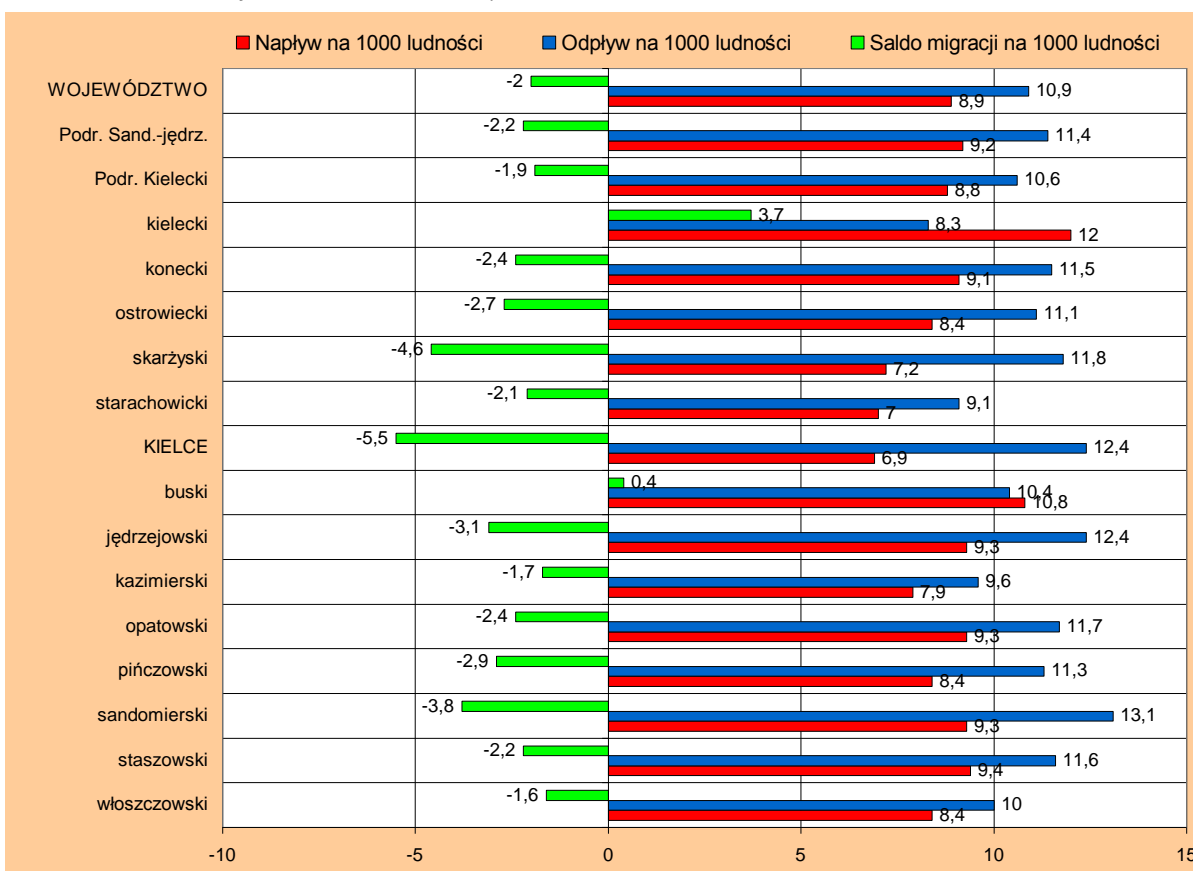
Wykres nr 24. Napływy i odpływy ludności w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

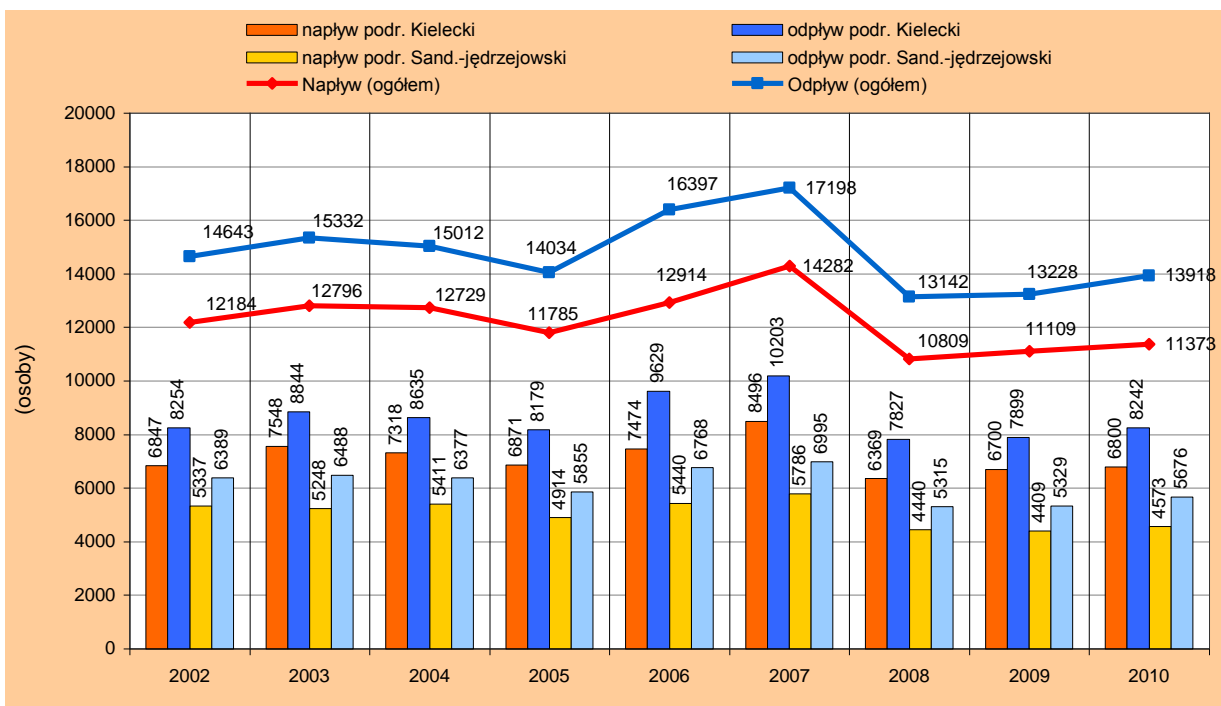
W województwie świętokrzyskim w 2010 roku saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały wynosiło minus 2 545 osób (tj. -2,0‰) wobec minus 2 459 osób (-1,9‰) w 2002 roku. Ujemne saldo migracji (ogółem wewnętrznych i zagranicznych) odnotowano w 12 powiatach, a najwyższe w powiecie grodzkim w Kielcach (-5,5‰) oraz w powiatach: skarżyskim (-4,6‰), sandomierskim (-3,8‰), jędrzejowskim (-3,2‰) i pińczowskim (-2,9‰). Dodatkowo saldo migracji wystąpiło w powiecie kieleckim (+3,7) i buskim (+0,4‰). Na uwagę zasługuje fakt, że w ostatniej dekadzie gminy powiatu kieleckiego osiągały dodatnie saldo migracji stając się obszarem napływu migracyjnego.

Wykres Nr 25. Migracje ludności wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres nr 26. Napływy i odpływy ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

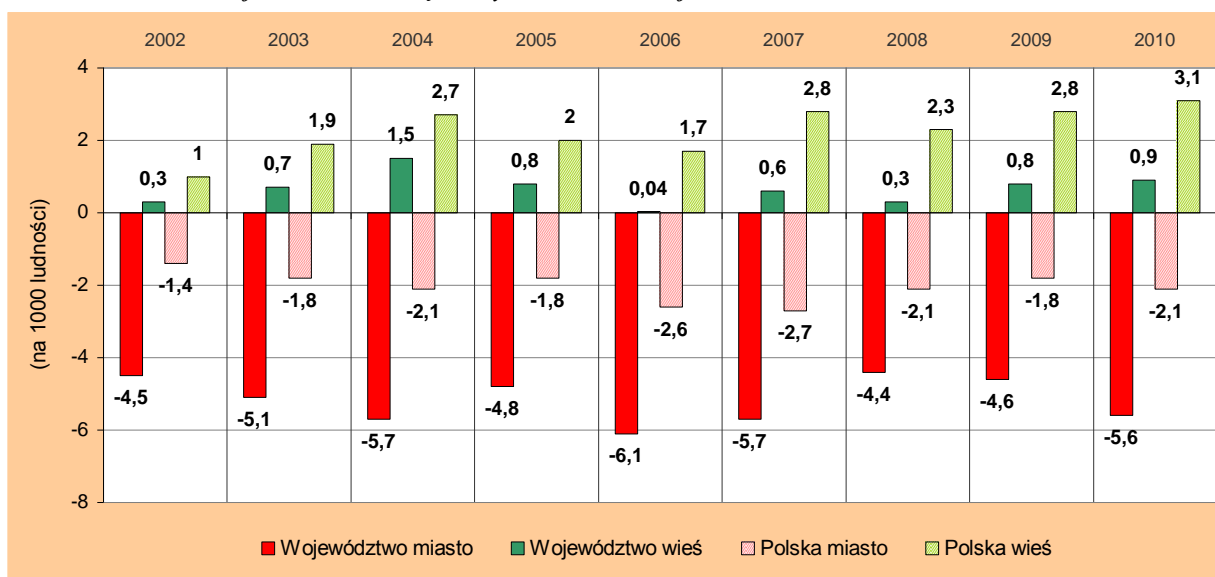

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Podregion kielecki w wyniku migracji wewnętrznych i zagranicznych utracił 1 442 mieszkańców (tj. 56,7% ogółu wymeldowanych z województwa), a podregion sandomiersko-jędrzejowski 1 103 osoby (43,3%).

W wyniku migracji wewnętrznych i zagranicznych w miastach występuje od lat ujemne saldo migracji (w 2010 roku wynosiło minus 5,6‰), natomiast wieś osiąga dodatnie saldo migracji (+0,9‰). Ponad połowa (tj. 66,5%) ludności napływowej osiedlała się na obszarach wiejskich, położonych w pobliżu większych ośrodków miejskich. Obszary te charakteryzuje dodatnie saldo migracji, natomiast obszary gmin wiejskich oddalonych od miast – charakteryzuje saldo migracji ujemne (sytuację tę obrazuje mapka nr 11.).

Wykres nr 27. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Na koniec 2010 roku ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych odnotowano w 63 gminach, które stanowiły 61,8% ogółu gmin województwa świętokrzyskiego, a tylko w 39 gminach było ono dodatnie. We wszystkich pięciu gminach miejskich wystąpiło ujemne saldo migracji, a najintensywniej migrowali mieszkańcy Sandomierza (-8,0‰), Skarżyska-Kamiennej (-5,7‰) i Kielc (-5,5‰). Ujemne saldo migracji wystąpiło również w 19 miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, a największe w Połańcu (-12,9‰) i Stąporkowie (-12,1‰). W pozostałych siedmiu miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, które stanowiły 26,9% ogółu tych miast, odnotowano dodatnie saldo migracji – najwyższe w Skalbmierzu (+1,2‰), Wąchocku (+0,6‰) i Chęcinach (+0,5‰), a następnie w Ćmielowie i Zawichoście (po +0,3‰) oraz w Koprzywnicy i Kunowie (po +0,1‰).

Natomiast na 71 gmin typowo wiejskich w 39 z nich, które stanowiły 54,9% ogółu gmin wiejskich, występował większy odpływ niż napływ ludności. Największa przewaga ludności emigrującej (wymeldowującej się na 1000 ludności) nad przybywającą, wystąpiła w gminie Fałków (-11,2‰), Klimontów (-7,2‰) i Baćkowie (-5,7‰), a w pozostałych gminach wiejskich (o ujemnym saldzie migracji) - sięgało ono do (-5,1‰).

Dodatnie saldo migracji odnotowano w 32 gminach wiejskich, przy czym największy napływ imigracyjny wystąpił w gminach, tj.: Masłów (+13,5‰), Miedziana Góra (13,3‰), Morawica (+10,5‰), Sitkówka Nowiny (+7,4‰), Radków (+5,0‰), Górnio (+4,7‰) i Mniów (+4,3‰) – należy zaznaczyć, że gminy te należą głównie do powiatu kieleckiego. Ponadto w gminach tych od lat występuje dodatnie saldo migracji.

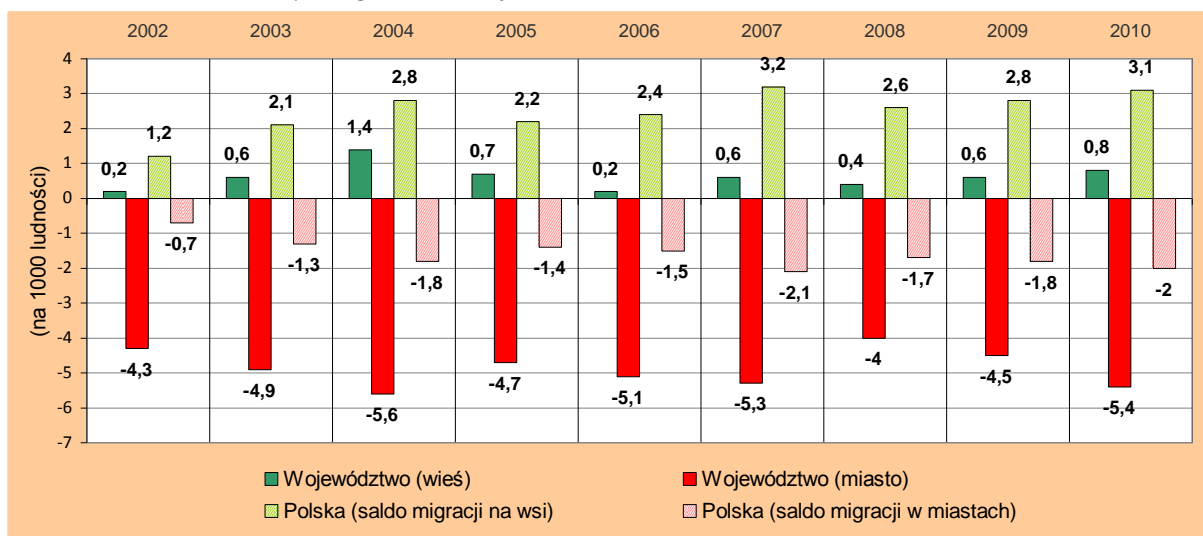
Na 26 obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich, ujemne saldo migracji wystąpiło na 15 z nich i osiągało wartości ujemne do (-2,5‰). Na pozostałych 11 obszarach wiejskich dodatnie saldo migracji kształtowało się na poziomie od (+0,1‰) do (+4,4‰), a najwyższe wystąpiło w gminach: Połaniec i Końskie (po +3,8‰) oraz Stąporków (+1,7‰).

Migracje wewnętrzne. W 2010 roku w świętokrzyskim w wyniku migracji wewnętrznych saldo migracji wynosiło minus 2 567 osób, a na 1000 ludności (-2,0‰), w tym 59,8% stanowiły kobiety. Z miast ubyło 3 094 osoby (-5,4‰), w tym 1619 kobiet (52,3%). Natomiast na wieś napłynęło ogółem 527 osób (+0,8‰), w tym aż 83,9% stanowili mężczyźni, a kobiety zaledwie 16,1%.

Ponadto w wyniku migracji wewnętrznych spośród 13 611 osób emigrujących, najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 25-29 lat, ponieważ na stałe wymeldowało się 3 166 osób z tej grupy wiekowej, tj. 23,3% wszystkich emigrujących. Wśród osób emigrujących nadal przeważały osoby młode, w wieku: 30-34 lata (2 075 osób, tj. 15,2%), 20-24 lata (1 555 osób, 11,4%) i 35-39 lat (1 028 osób, 7,6%). Definitywnie w wyniku ujemnego salda migracji wewnętrznych świętokrzyskie w 2010 roku utraciło 2 216 osób w wieku 20-39 lat, tj. w okresie największej aktywności prokreacyjnej i zawodowej.

W całym okresie rozpatrywanym zauważa się zjawisko napływu osób migrujących na obszary wiejskie oraz zwiększenie odpływu z miast. Osiedlający się na wsi stanowili 61,8% napływu migracyjnego, a emigrujący z miast – 53,7%.

Wykres nr 28. Saldo migracji wewnętrznych na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego na tle kraju w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Należy zaznaczyć, że przedstawione dane statystyczne opisujące migracje ludności są tylko pewną częścią rzeczywistych ruchów wędrownych ludności, ponieważ oficjalna statystyka ustala poziom migracji na podstawie zmian stałego miejsca zameldowania. Dlatego też nie pozwala na ocenę rzeczywistej skali zjawiska jakim są migracje, a jedynie umożliwia przedstawienie tylko głównych kierunków przemieszczeń ludności i jej struktury.²³

Migracje zagraniczne. W 2010 roku odnotowano 307 osób wymeldowanych za granicę na stałe, w tym 173 kobiety (56,4%) i 256 mieszkańców miast, którzy stanowili 83,4% wszystkich emigrantów zagranicznych. Za granicę najliczniej emigrują osoby z grupy

²³ Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2010 r. Stan w dniu 31.XII., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011.

wiekowej 25-29 lat (16,0%) i 30-34 lata (12,5%), a także w ostatnich latach z grupy 15-19 lat (9,1%). Emigranci w wieku 20 - 44 lata stanowili 52,8% wszystkich wymeldowanych za granicę i w większości byli to mieszkańcy miast (86,4%).

Najwięcej wymeldowań za granicę odnotowano w Kielcach, tj. 114 osób, które stanowiły 37,1% wszystkich emigrantów zagranicznych, a w następnej kolejności plasowały się trzy powiaty: skarżyski – 50 osób (16,3%), jędrzejowski – 30 osób (tj. 9,8%) i ostrowiecki – 23 osoby (7,5% wszystkich emigrantów zagranicznych). Ogółem z podregionu kieleckiego emigrowało za granicę na stałe 233 osoby (w tym 129 kobiet), tj. 75,9% wszystkich emigrantów zagranicznych, a z podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego - 74 osoby (24,1%). Emigranci zagraniczni, to w większości byli mieszkańcy miast, w których występowało od wielu lat duże bezrobocie strukturalne związane z upadłością dużych zakładów przemysłowych, oraz brak perspektyw na szybki rozwój.

Natomiast z zagranicy imigrowało 329 osób, w tym 221 mężczyzn (67,2%) i 108 kobiet (32,8%). Imigranci meldowali się zarówno w miastach (165 osób, tj. 50,2%) jak i na obszarach wiejskich (164 osoby, 49,8%). W podregionie kieleckim odnotowano 212 osób zameldowanych przybyłych z zagranicy (tj. 64,4% wszystkich imigrantów zagranicznych), a w sandomiersko-jędrzejowskim 117 osób (35,6%). Z tym, że imigranci przybyli do podregionu kieleckiego chętniej osiedlali się w miastach (126 osób, tj. 59,4%), natomiast w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim w większości osiedlali się na obszarach wiejskich (78 osób, tj. 66,7%). Najwięcej osób z zagranicy przybyło do Kielc - 63 osoby, następnie do powiatów: kieleckiego - 54 osoby, ostrowieckiego - 38 osób, skarżyskiego - 29 osób, buskiego i staszowskiego po 22 osoby oraz koneckiego - 21 osób.

W porównaniu z latami wcześniejszymi, zauważa się osłabienie tempa ruchu migracyjnego. W 2010 roku w województwie saldo migracji zagranicznych wyniosło (+ 22 osoby) wobec (- 688 osób) w 2006 roku i (- 317 osób) w 2008 roku. W 2006 roku odnotowano 904 osoby wymeldowane za granicę, i był to rok największego ruchu migracyjnego w województwie, tak jak i w kraju. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych w województwie wówczas wynosiło (- 3 483 osoby).

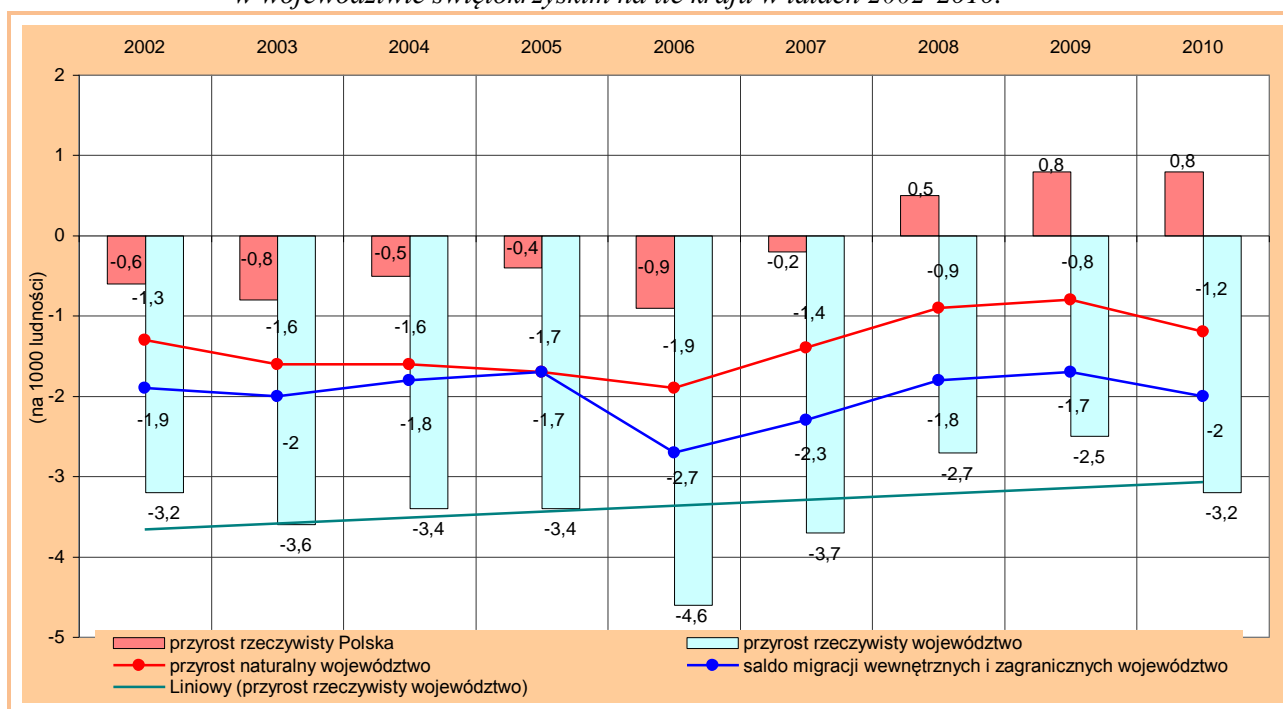
W 2010 roku w wyniku odpływu i napływu, saldo migracji zagranicznych dla Kielc wynosiło (-51 osób), a dla podregionu kieleckiego (-21 osób), natomiast dla sandomiersko-jędrzejowskiego było ono dodatnie i wynosiło (+43 osoby). Ujemne saldo migracji zagranicznych odnotowano w trzech powiatach, tj. w: skarżyskim (-21 osób), jędrzejowskim (-12 osób) i starachowickim (-5 osób), a w pozostałych dziesięciu odnotowano dodatnie saldo migracji zagranicznych - największe w powiecie kieleckim (+37 osób) oraz buskim (+18 osób).

Odpływ ludności z województwa oraz niskie wartości przyrostu naturalnego powodują utrwalanie się niekorzystnych trendów, tj. trwałego ubytku liczby ludności, starzenia się ludności, a w konsekwencji ujemnego przyrostu rzeczywistego ludności.

6.4. Przyrost rzeczywisty ludności.

Składnikami ubytku lub przyrostu rzeczywistego ludności są: przyrost naturalny ludności i saldo migracji. Występujący od lat w województwie świętokrzyskim ujemny przyrost naturalny ludności oraz ujemne saldo migracji powodują spadek przyrostu rzeczywistego ludności. W województwie ujemny przyrost rzeczywisty w roku wyjściowym wynosił (-3,2‰) i tyle samo w roku 2010, a rok wcześniej (-2,5‰). Najgorsza sytuacja wystąpiła w 2006 roku, kiedy to w wyniku największego ujemnego przyrostu naturalnego ludności (-1,9‰) i największego ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych (-2,7‰) odnotowano najwyższy ujemny przyrost rzeczywisty ludności wynoszący (-4,6‰). Dla porównania w Polsce w 2002 roku wynosił (-0,6‰), a od roku 2008 osiągał dodatnie wartości do (+0,8‰) w 2010 roku.

Wykres nr 29. Przyrost / ubytek składników rozwoju liczebnej ludności w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

W 2010 roku największy ujemny przyrost rzeczywisty (powyżej średniej wojewódzkiej) osiągnęły powiaty: pińczowski (-8,1‰), kazimierski (-7,4‰), sandomierski (-6,9‰), skarżyski (-6,7‰), opatowski (-6,4‰), ostrowiecki (-5,6‰), powiat grodzki Kielce (-5,1‰), włoszczowski (-4,4‰), konecki (-4,0‰), jędrzejowski (-3,5‰). Nieco mniejszy odnotowano w powiatach: staszowskim (-2,1‰), buskim (-2,9‰) i starachowickim (-3,2‰).

Wzrost dodatniego przyrostu rzeczywistego ludności z (+2,9‰) w 2008 roku do (+5,5‰) w 2010 roku wystąpił jedynie w powiecie kieleckim. Z pośród 15 gmin typowo wiejskich należących do powiatu kieleckiego w 10 z nich odnotowano najwyższy dodatni przyrost rzeczywisty ludności, tj. w gminie: Miedziana Góra (+16,1‰), Masłów (+15,4‰), Morawica (+13,9‰), Górnio (+9,5‰), Bieliny (+8,1‰), Sitkówka Nowiny (+7,4‰), Piekoszków (+6,5‰), Strawczyn (+4,6‰), Mniów (+4,3‰), Zagnańsk (+3,5‰). Niewielki dodatni przyrost ludności odnotowano również w dwóch gminach wiejskich należących do powiatu staszowskiego i koneckiego, tj. w gminie: Łubnice (+1,2‰) i Smyków (+1,1‰).

Zaledwie na pięciu obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich wystąpił dodatni przyrost rzeczywisty, tj. w gminie: Połaniec (+6,3‰), Daleszyce (+6,0‰), Końskie (+2,2‰), Małogoszcz (+1,7‰) i Bodzentyn (+0,9‰).

We wszystkich gminach miejskich przyrost rzeczywisty ludności osiągał wartości ujemne, a największy ubytek na 1000 ludności miał miejsce w: Sandomierzu (-10,1‰), Skarżysku-Kamiennej (-7,7‰), Ostrowcu Świętokrzyskim (-6,9‰), Starachowicach (-5,2‰) i w Kielcach (-5,1‰).

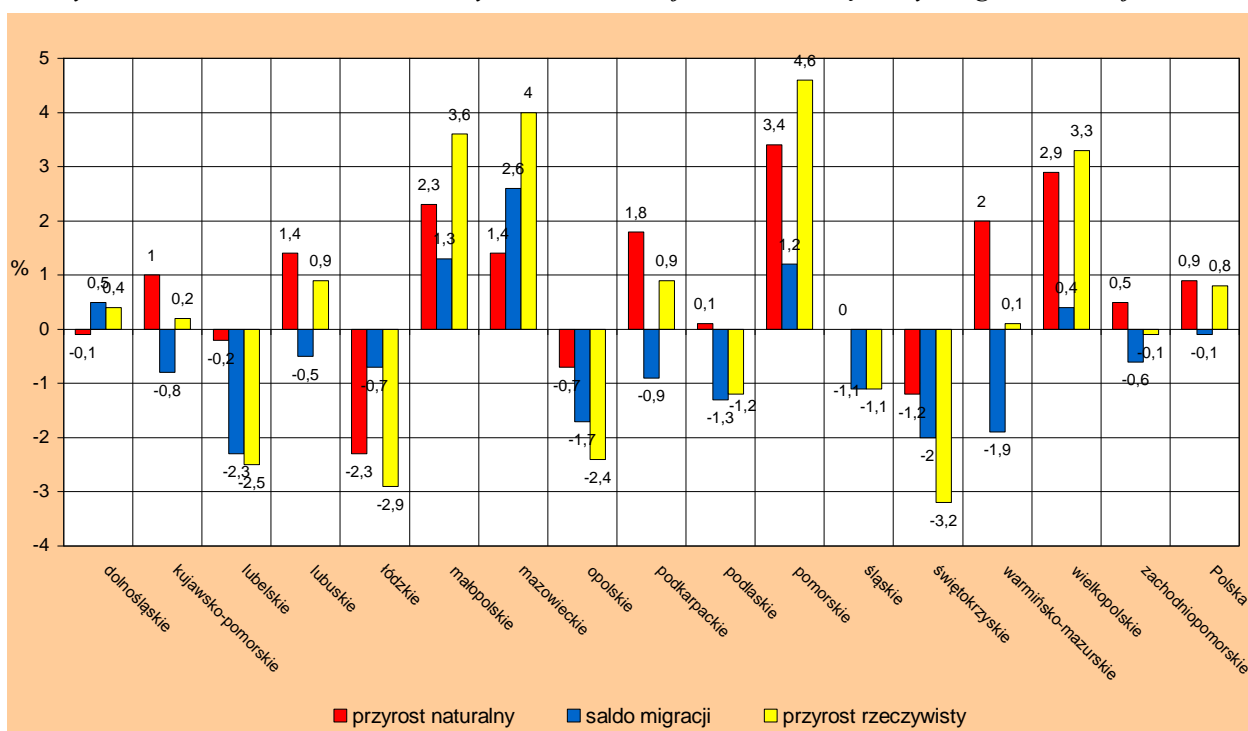
Dodatni przyrost rzeczywisty ludności odnotowano jedynie w trzech miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, tj. w Osieku (+6,4‰), Ożarowie (+2,2‰) i Koprzywnicy (+0,1‰).

W pozostałych gminach wiejskich jak i miejsko-wiejskich notowano ujemny przyrost rzeczywisty ludności. Najwyższy w gminach typowo wiejskich, tj.: Falków (-14,0‰), Opatowiec (-12,0‰), Klimontów (-10,8‰), Bejsce (-10,4‰), Ruda Maleniecka (-10,2‰), Michałów (-9,5‰), Tarłów (-9,1‰), Moskorzew (-8,7‰), Secemin, Lipnik, Wilczyce

i Samborzec (po -8,0‰), oraz na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj.: Ćmielów (-8,9‰) i Działoszycy (-8,7‰). Natomiast spośród miast należących do gmin miejsko-wiejskich największy ubytek ludności miał miejsce w Działoszycach (-10,5‰).

Należy zaznaczyć, że od wielu lat występujący w większości gmin województwa ujemny przyrost rzeczywisty daje podstawę do zaliczenia niektórych z nich do obszarów najsilniej zagrożonych wyludnieniem. Problem ten dotyczy głównie gmin położonych na północnym-wschodzie, południu i zachodzie województwa (*patrz załączona mapa nr 12.*). Ponadto na obszarach gmin o najwyższym ujemnym przyroście rzeczywistym ludności konieczne jest jak najszybsze zastosowanie takich działań, aby zahamowały spadek liczebny ludności przynajmniej do poziomu wojewódzkiego.

Wykres nr 30. Wskaźniki wzrostu/ubytku ludności województwa świętokrzyskiego na tle kraju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.12.2010 r.)

Należy podkreślić fakt, że występujące różnicowania w wysokości wskaźników przyrostu rzeczywistego ludności (w poszczególnych gminach) prowadzą do nadmiernego pogłębiania polaryzacji ludnościowej województwa i mogą zagrozić jego spójności wewnętrznej.

6.5. Współczynnik feminizacji.

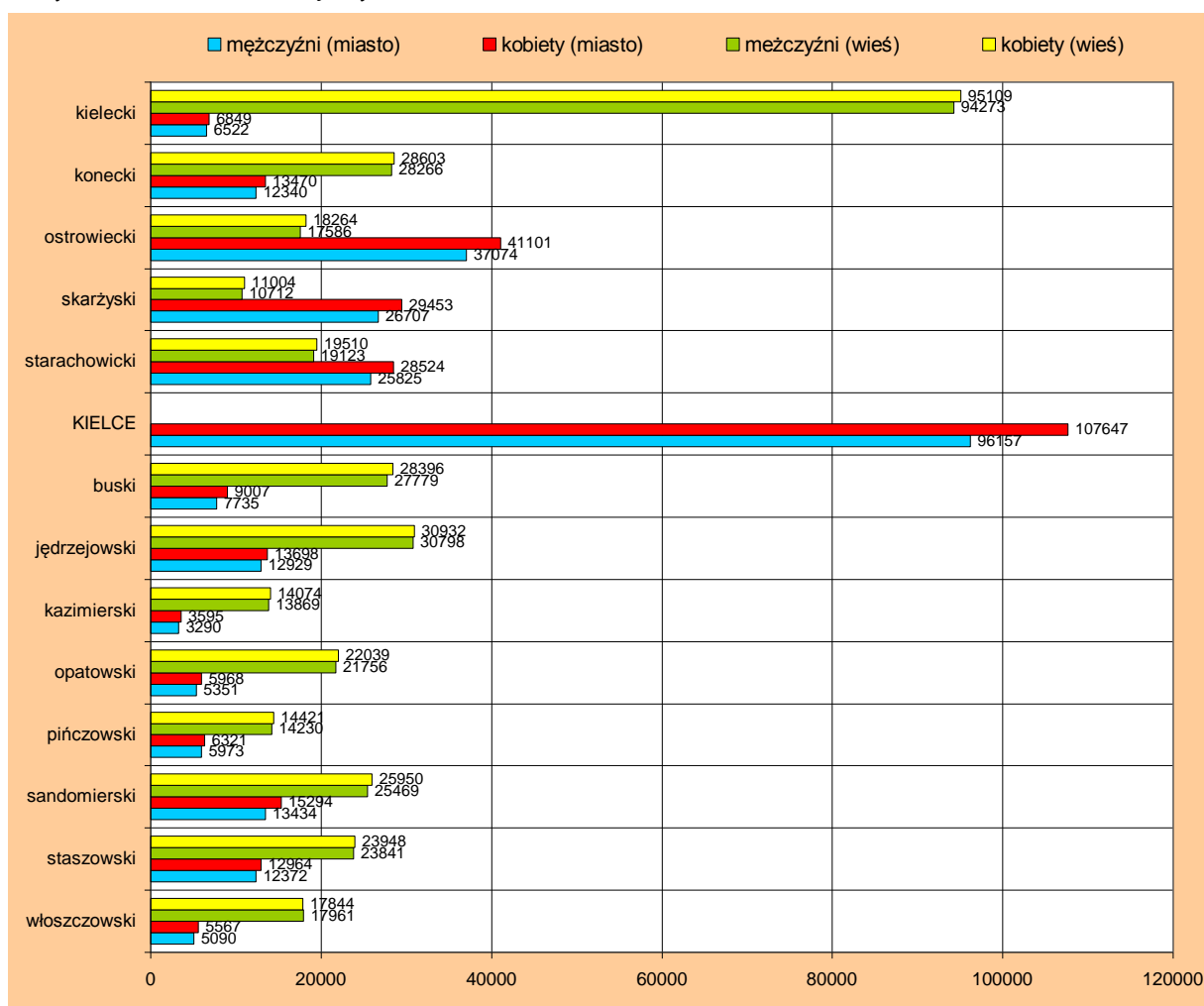
W 2010 roku w ogólnej liczbie ludności województwa, kobiety stanowiły 51,3%, a na 100 mężczyzn przypadało ich 105 (w miastach 111 a na wsi 101). Przewaga kobiet nad mężczyznami wystąpiła w starszych grupach wieku, tj. w wieku powyżej 44 roku życia - na 100 mężczyzn przypadało 104 kobiety (w miastach 119, na wsi tylko 92), natomiast w wieku 65 lat i więcej przypadało aż 164 kobiety (w miastach 163 a na wsi 166 kobiet). Z kolei niedobór kobiet odnotowano w młodszych grupach w wieku, tj. do 44 roku życia - na 100 mężczyzn przypadało tylko 95 kobiet (w miastach 96, na wsi 93 kobiety). Niedobór kobiet, czyli defeminizacja zwłaszcza w młodszych grupach wiekowych skutkuje niskim

współczynnikiem zawieranych małżeństw, niską dzietnością, a w konsekwencji przewagą zgonów nad urodzeniami.

Bardziej sfeminizowane są powiaty należące do podregionu kieleckiego, m.in. powiat ostrowiecki (109), Skarżyski (108), starachowicki (107) i powiat grodzki Kielce (112). Powiat kielecki charakteryzuje równowaga płci ponieważ na 100 mężczyzn przypada 101 kobiet.

Powiaty podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego są średnio sfeminizowane, od 102K/100M w powiecie jędrzejowskim, staszowskim i włoszczowskim do 106K/100M w powiecie sandomierskim.

Wykres Nr 31. Liczba mężczyzn i kobiet w miastach i na wsi w 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

Do miast najbardziej sfeminizowanych należy Busko –Zdrój i Sandomierz (116K/100M), a następnie Opatów (115), Kielce (112), Bodzentyn, Stąporków, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice (po 111), Kazimierza Wielka (110), Chmielnik, Końskie, Ćmielów, Jędrzejów, Włoszczowa (po 109), Wąchock, Ożarów, Staszów (po 107), Działoszyce, Pińczów (po 106) oraz Suchedniów, Skalmierz i Koprzywnica (po 105K/100M).

Obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich charakteryzuje większa feminizacja, niż gmin typowo wiejskich. Do gmin miejsko-wiejskich o wyższym współczynniku feminizacji należą gminy: Suchedniów (106), Końskie, Ćmielów, Kunów, Wąchock i Sędziszów (po 105).

Niedobór kobiet występuje w gminach typowo wiejskich oraz na obszarach niektórych gmin miejsko wiejskich, tj. w gminie: Słupia Konecka (91), Łągów, Gnojno, Osiek (po 95), Chmielnik, Iwaniska, Wilczyce, Moskorzew (po 96), Raków, Szydłów, Kluczewsko (po 97),

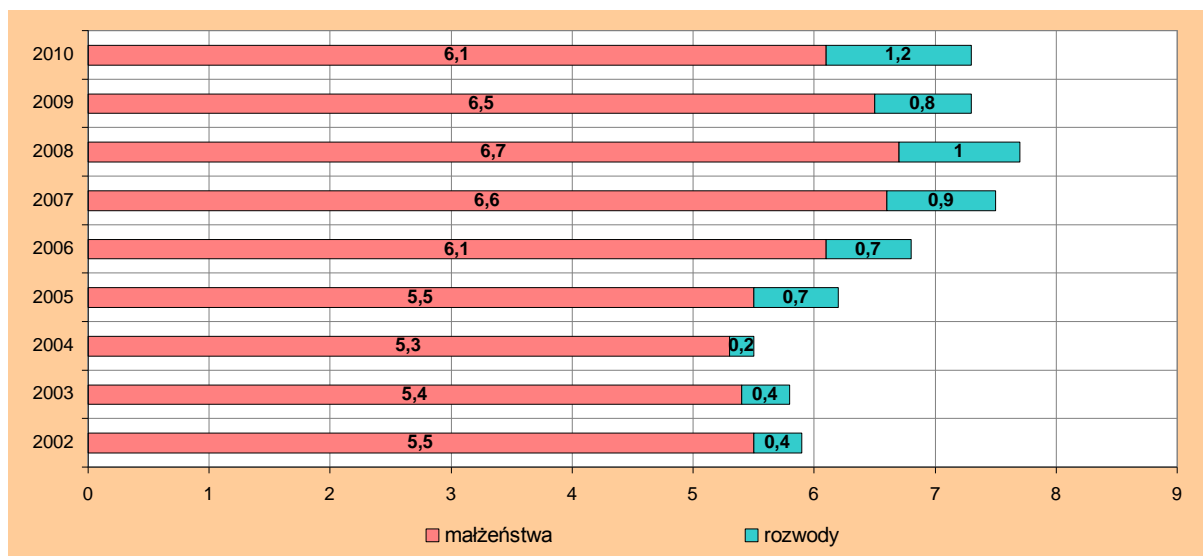
Fałków, Radoszyce, Małogoszcz, Oksa, Sobków, Baćkowice, Działoszyce, Michałów, Łoniów, Połaniec, Krasocin (po 98) oraz Masłów, Strawczyn, Tuczępy, Słupia Jędrzejowska i Skalbmierz (po 99K/100M).

Do gmin wiejskich dobrze sfeminizowanych, należą następujące gminy: Miedziana Góra, Sitkówka-Nowiny, Brody, Solec-Zdrój, Wiślica, Sadowie (po 105K/100), Bodzechów, Pacanów, Dwikozy, Łubnice (po 106) oraz Tarłów i Złota (po 107K/100M).

Gminy o wyższym wskaźniku feminizacji i młodszej strukturze wiekowej, głównie gminy wiejskie powiatu kieleckiego posiadają lepsze możliwości reprodukcyjne – dodatni przyrost naturalny. Defeminizacja czyli niedobór kobiet (w wieku prokreacyjnym) powoduje m.in. spadek zawieranych małżeństw, spadek liczby urodzeń, a w konsekwencji nasilenie się procesów starzenia się ludności.

W województwie proces formowania się związków małżeńskich był korzystniejszy w ostatnich latach niż w ubiegłych. W 2010 roku zawarto 7 833 związków małżeńskich, tj. o 697 (o 11,0%) więcej niż w 2002 roku. Współczynnik małżeństw (na 1000 ludności) wzrósł z poziomu 5,5‰ w 2002 roku do poziomu 6,1‰ w 2010 roku. Najwięcej związków małżeńskich zawarto w latach 2007 - 2009 (współczynnik małżeństw wówczas kształtował się na poziomie od 6,6‰ do 6,7‰ w 2008 roku, a w 2009 roku wystąpił niewielki spadek do 6,5‰. W porównaniu do roku wyjściowego nastąpił wzrost liczby zawartych małżeństw zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich. Na koniec 2010 roku w miastach odnotowano 3 668 nowo zawartych związków małżeńskich, tj. o 392 więcej (o 11,9%) niż w 2002 roku, a na obszarach wiejskich – 4 165, tj. o 304 więcej (o 7,9%) w stosunku do roku wyjściowego. W miastach współczynnik małżeństw wynosił 6,4‰, a na obszarach wiejskich zaledwie 5,9‰ - częściej związki małżeńskie zawierali mieszkańcy miast niż wsi. Może to wynikać z defeminizacji na obszarach wiejskich, tj. niedoboru kobiet w wieku prokreacyjnym, który powoduje m.in. spadek zawieranych małżeństw i obserwowany w ostatnich latach spadek liczby urodzeń.

Wykres nr 32. Małżeństwa i rozwody (na 1000 ludności) w latach 2002-2010 w świętokrzyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

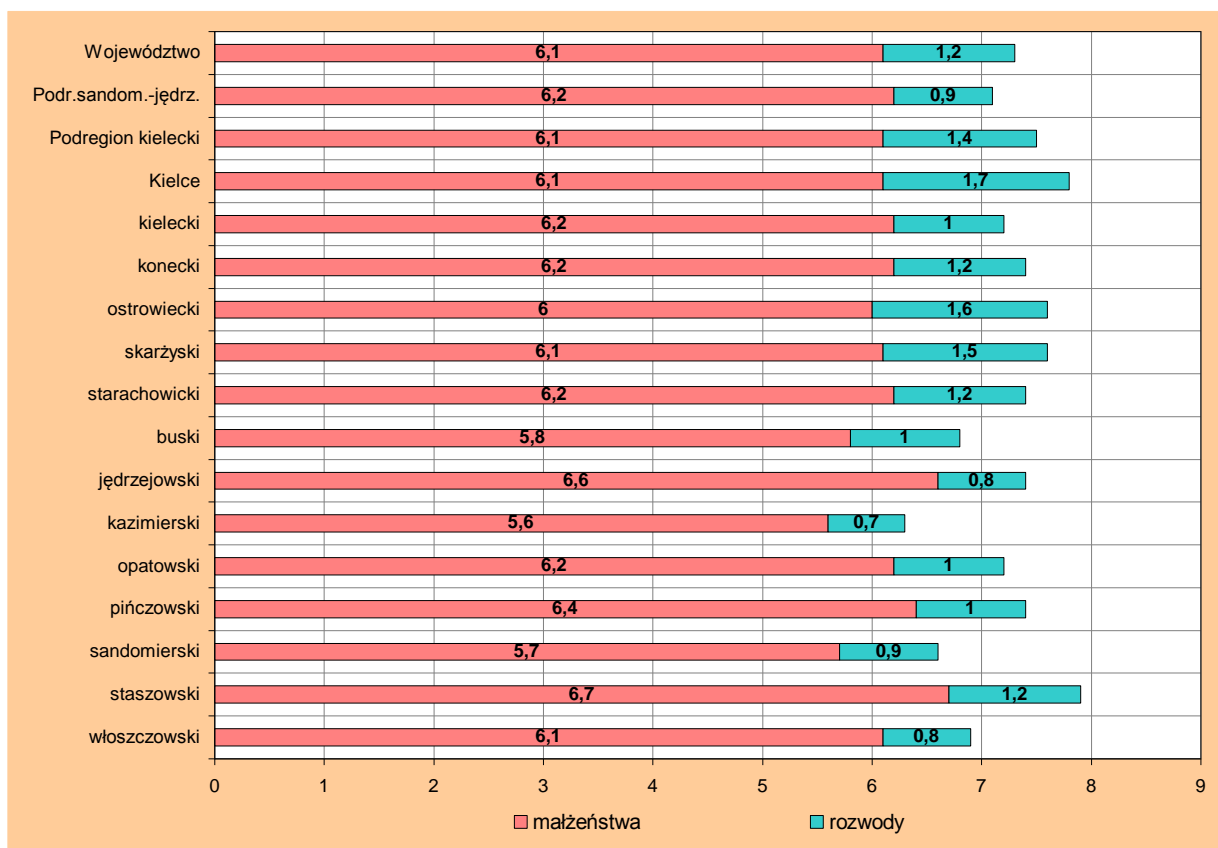
Najwyższy współczynnik małżeństw wystąpił w miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, tj.: Końskie (9,6‰), Połaniec (9,1‰), Chęciny (8,7‰) i Kunów (8,4‰), a także w dwóch gminach wiejskich: Pierzchnica i Strawczyn (po 8,4‰).

W gminach typowo miejskich odnotowano niskie wartości tego współczynnika, w Sandomierzu wynosił zaledwie 5,3‰, Starachowicach 6,0‰, Kielcach 6,1‰, Ostrowcu

Świętokrzyskim 6,2‰ i w Skarżysku-Kamiennej 6,4‰. Powyżej średniej wojewódzkiej wystąpił w powiatach: staszowskim (6,7‰), jędrzejowskim (6,6‰), pińczowskim (6,4‰), kieleckim, koneckim, starachowickim i opatowskim (po 6,2‰). Najniższy odnotowano w powiecie kazimierskim (5,6‰). (Mapki nr 13 i 14).

W analizowanym okresie zauważa się ponadto wzrost zawieranych małżeństw w starszych grupach wieku (30 - 39 lat), a tym samym utrwalanie się niekorzystnego trendu odraczania zawarcia związku małżeńskiego. Następuje przesunięcie średniej wieku kobiet i mężczyzn, którzy po raz pierwszy wступują w związek małżeński - kobiet do 25,1 lat a mężczyzn do 27,2 lat (dla porównania w kraju mediana wieku panien i kawalerów wynosiła odpowiednio: 25,4 i 27,3 lata). Natomiast wiek środkowy nowożeńców w województwie wynosił 26,5 lat, w tym kobiet 25,4 lata a mężczyzn 27,6 lat. Przy czym mieszkańcy miast częściej zawierali związek małżeński w starszym wieku (średni wiek kobiet wступujących w związek małżeński to 26,2 lata, a mężczyzn 28,2 lata), a mieszkańcy wsi w młodszym (kobiety najczęściej w wieku 24,7 lat a mężczyźni 27,1 lat). Nowożeńcy zamieszkali na obszarach wiejskich byli o około 1,3 roku młodsi od mieszkających w miastach.

Wykres nr 33. Małżeństwa i rozwody (na 1000 ludności) w powiatach i podregionach województwa świętokrzyskiego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.2010 r.).

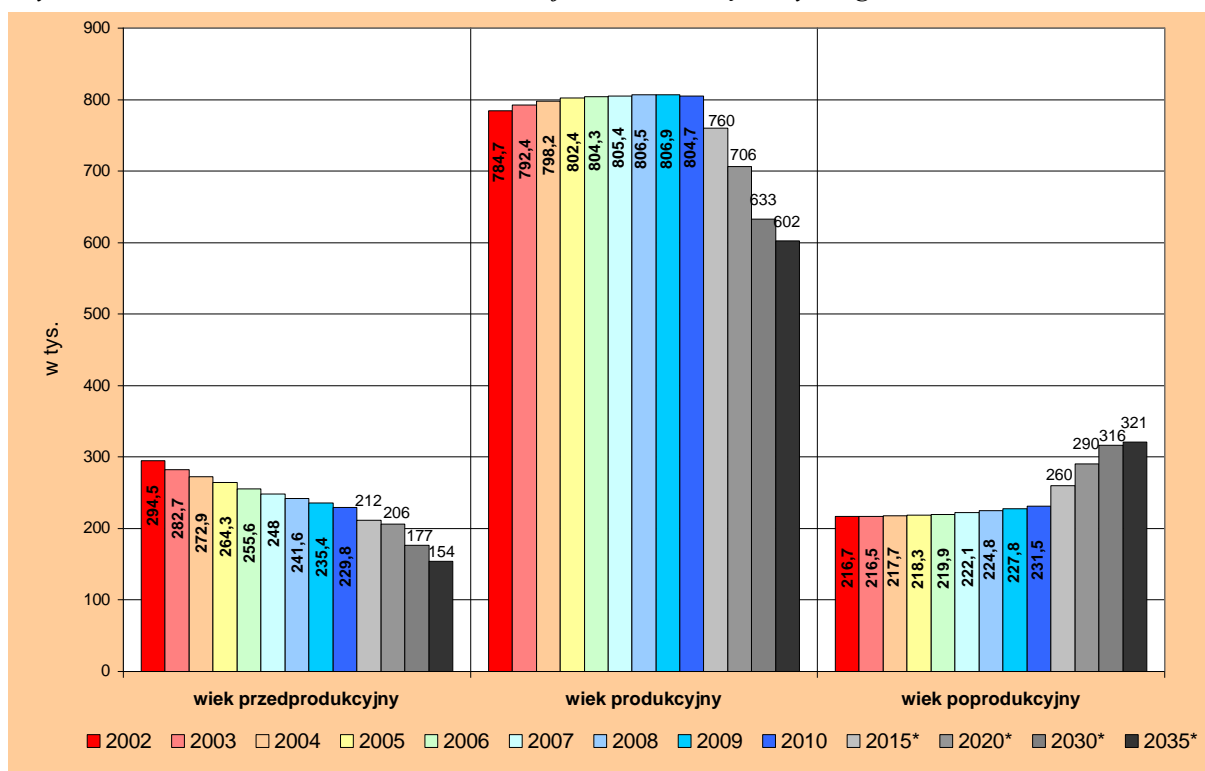
Niepokojącym zjawiskiem występującym w ostatnich latach w województwie świętokrzyskim jest wzrost rozwodów zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich, przy czym udział rozwodów w miastach malał, natomiast na wsi wzrastał. W 2010 roku odnotowano 1 536 rozwodów ogółem, w tym 1 017 w miastach (66,2% wszystkich rozwodów w województwie) i 519 na wsi (33,8%). Najwięcej przypadków rozwiązań związków małżeńskich (na 100 ludności) od lat odnotowuje się w powiecie grodzkim w Kielcach, następnie w powiatach: ostrowieckim, skarżyskim, starachowickim, koneckim i staszowskim.

6.6. Struktura wiekowa ludności.

W Polsce w ostatnich dziesięcioleciach następują dynamiczne zmiany struktury wiekowej ludności, tj. udziału osób w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat), produkcyjnym (mężczyźni 18-64 lata, kobiety 18-59 lat) i poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej) - zamieszkałej w miastach, na obszarach wiejskich, a także na obszarach wokół dużych ośrodków miejskich. Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy, w której wyróżnia się ludność w wieku mobilnym (tj. w wieku 18-44 lata) i niemobilnym (mężczyźni 45-64 lata, kobiety 45-59 lat).

W miastach dominuje ludność w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, natomiast na ich obszarach funkcjonalnych wzrasta udział ludności w wieku przedprodukcyjnym. Starsi pozostają mieszkańcy miast niż wsi. Średni wiek mieszkańca miasta, to 41 lat natomiast mieszkańca wsi - 38 lat. W wyniku nasilonego od lat odpływu migracyjnego ludności z województwa, a także niekorzystnych przemian w procesach demograficznych, przede wszystkim depresji urodzeniowej w latach 90. oraz na początku tego stulecia, nastąpiło gwałtowne zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży (0-17 lat) w ogólnym zaludnieniu, co będzie mieć zasadniczy wpływ na kształtowanie się struktury wiekowej ludności w przyszłości.

Wykres nr 34. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.

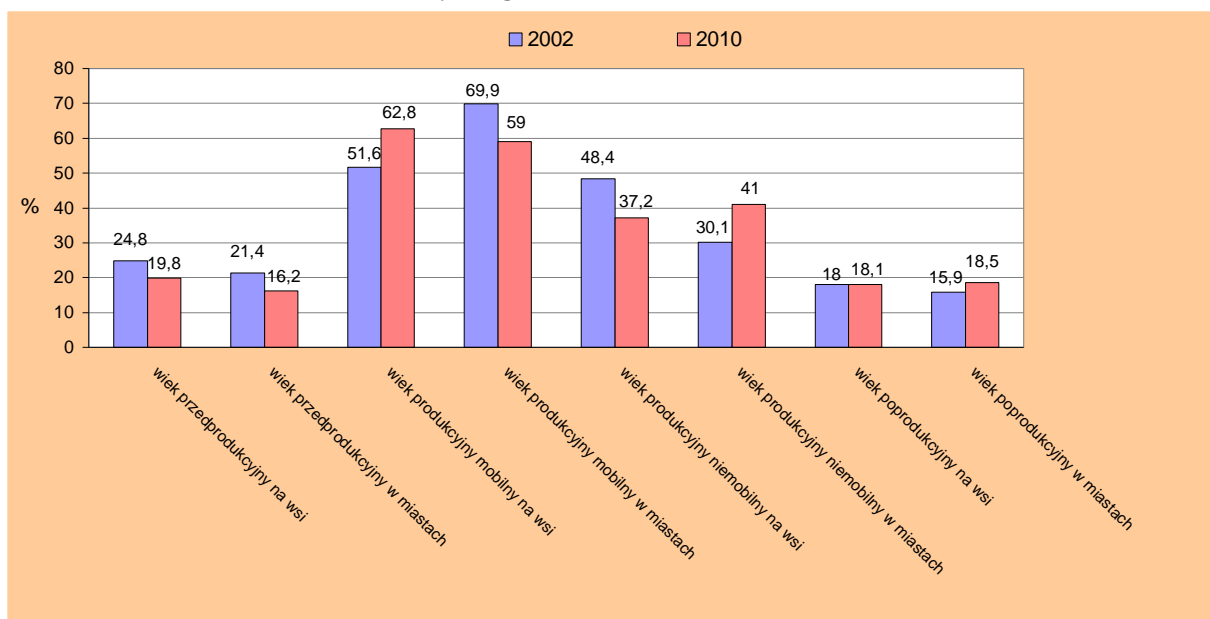
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzonej w 2008 roku.

Liczba i struktura ludności w wieku produkcyjnym determinuje podaż zasobów siły roboczej na rynku pracy. W latach 2002-2010 liczba ludności w wieku produkcyjnym zwiększyła się o 19 954 osoby (o 2,5%) z tym, że na koniec 2010 roku odnotowano ubytek tej grupy wiekowej w porównaniu do roku poprzedniego o 2 249 osób - zaczyna ubywać zasobów siły roboczej. Ponadto rozpoczął się proces starzenia się struktury ludności w wieku produkcyjnym, bowiem przybywa osób w wieku niemobilnym, a ubywa ludności w wieku do 44 roku życia (m.in. w wyniku emigracji i kurczenia się grupy osób w wieku przedprodukcyjnym). Zwiększa się również grupa osób w wieku poprodukcyjnym (emerytów i rencistów) o 14 856 osób (o 6,9%), zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich, co

dodatkowo pogłębia proces starzenia się ludności województwa, zarówno miast jak i obszarów wiejskich.

Wykres nr 35. Struktura ludności według wieku na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w 2002 i 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Należy zaznaczyć, że udział ludności w wieku produkcyjnym maleje w miastach a rośnie na obszarach wiejskich, ponadto w miastach maleje grupa osób mobilnych a rośnie grupa osób niemobilnych zawodowo. Natomiast na wsi następuje sytuacja odwrotna, ponieważ grupa osób w wieku mobilnym wykazuje tendencję wzrostu a w wieku niemobilnym systematycznie maleje. Skutkować to będzie w przyszłości tym, że struktura wiekowa mieszkańców wsi (głównie osób w wieku produkcyjnym) pozostanie „młodsza” niż mieszkańców miast. Terytorialne zróżnicowanie udziału ludności według ekonomicznych grup wieku w gminach przedstawia mapka nr 15.

6.6.1. Ludność w wieku przedprodukcyjnym.

W województwie świętokrzyskim na koniec 2010 roku liczba dzieci i młodzieży w wieku (0-17 lat) wynosiła 229 821 osób i stanowiła zaledwie 3,2 % dzieci i młodzieży w kraju. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym spadł z 22,7% w 2002 roku do 18,2% w 2010 roku (spadek o 4,5 pkt.%). W miastach udział dzieci i młodzieży zmniejszył się z 20,6% do 16,2%, a na wsi z 24,5% do 19,8%. Dla porównania w Polsce w tym samym czasie wskaźnik ten wynosił odpowiednio: 22,7% i 18,7% (spadek o 4,0 pkt.%), a w miastach odnotowano spadek udziału dzieci i młodzieży w ogólnym zaludnieniu z 20,6% do 17,1% i na wsi z 26,0% do 21,2%.

Na uwagę zasługuje fakt, że jedynie w powiecie kieleckim udział tej grupy osób utrzymuje się na poziomie - powyżej 20%, natomiast w pozostałych powiatach, corocznie ubywa dzieci i młodzieży. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym powyżej średniej wojewódzkiej (oprócz powiatu kieleckiego) odnotowano również w powiatach: staszowskim (19,8%), włoszczowskim (19,6%), jędrzejowskim (19,2%) oraz opatowskim i sandomierskim (po 18,6%).

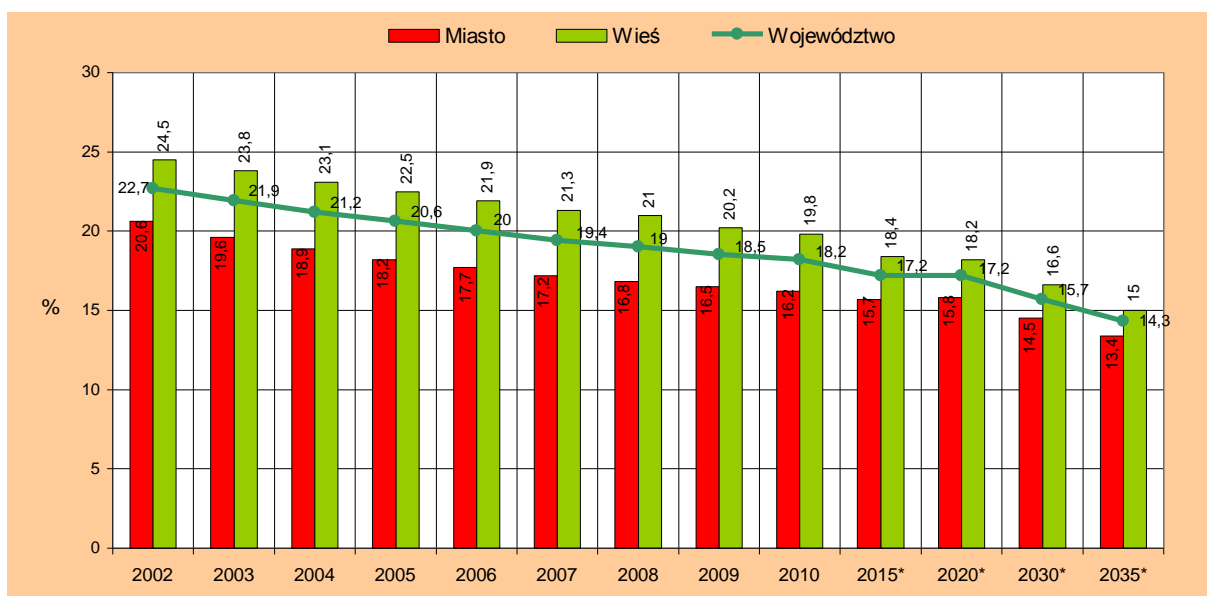
Najgorsza sytuacja pod względem udziału dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie ludności występuje w gminach miejskich, w których występuje znaczny ich ubytek, a najniższy odsetek

(poniżej średniej wojewódzkiej – z tendencją malejącą) odnotowano w miastach tj.: Wąchock (14,8%), Kazimierza Wielka (14,9%), Skarżysko-Kamienna (15,1%), Kielce (15,5%), Suchedniów i Pińczów (po 15,9%), Końskie i Starachowice (po 16,0%), Ostrowiec Świętokrzyski (16,1%), Jędrzejów (16,3), Busko-Zdrój (16,4%), Działoszyce (16,5%), Opatów (17,0%), Stąporków i Ćmielów (po 17,1%), Sandomierz (17,3%), Ożarów (17,4%), Bodzentyn (17,5%) oraz Chęciny i Sędziszów (po 18,1%).

Większy udział dzieci i młodzieży (powyżej 20%) odnotowano w gminach wiejskich i na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj. w gminie: Bieliny (23,3%), Strawczyn (23,2%), Górnio (23,1%), Pawłów (22,6%), Mniów i Smyków (po 22,5%), Piekoszew i Małogoszcz (po 22,1%), Bogoria (21,9%), Łopuszno (21,8%), Morawica i Kluczewsko (po 21,7%), Daleszyce i Łągów (po 21,3%), Krasocin (21,2%), Chmielnik i Osiek (po 21,1%), Łączna (20,9%), Pierzchnica i Klimontów (po 20,8%), Jędrzejów i Rytwiany (po 20,7%), Chęciny, Masłów i Radoszyce (po 20,6%), Bodzentyn i Iwaniska (po 20,5%), Miedziana Góra i Połaniec (po 20,4%), Waśniów, Nagłowice i Łoniów (po 20,3%), Sobków i Włoszczowa (po 20,2%) oraz Mirzec i Imielno (po 20,1%). (Patrz mapa nr 16.)

Podregion sandomiersko-jędrzejowski wyróżnia się większym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym (18,7%), niż podregion kielecki (17,8%).

Wykres nr 36. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

6.6.2. Ludność w wieku produkcyjnym.

Udział osób w wieku produkcyjnym (kobiet w wieku 18-59 lat, mężczyzn 18-64 lata) wzrósł z 60,6% w 2002 roku do 63,6% w 2010 roku, tj. o 3,0 pkt.% (w kraju odpowiednio z 62,2% do 64,4%, tj. o 2,2 pkt.%). Prognozy przewidują zwolnienie tempa przyrostu ludności w wieku produkcyjnym, a po 2020 roku ma nastąpić spadek udziału tej grupy wiekowej w ogólnym zaludnieniu do ok. 58%. W kolejnych latach będzie systematycznie maleć udział ludności w wieku produkcyjnym, a na koniec okresu prognozowanego osiągnie zaledwie 55,9%. Wywoła to wzrost współczynnika obciążenia demograficznego z 57 do 70 w 2020 roku i do 79 w 2035 roku.

Na koniec 2010 roku w województwie świętokrzyskim odnotowano ogółem 804 676 osób w wieku produkcyjnym, tj. 3,3% ogółu osób tej grupy w kraju, która liczyła 24 615 248 osób. W latach 2002-2010 liczba ludności w wieku produkcyjnym zwiększyła się o 19 954 osoby (tj. o 2,5%). Ludność w wieku produkcyjnym skupiona jest głównie w gminach miejskich, w miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, a także w gminach typowo wiejskich należących w większości do powiatu kieleckiego. Tworzą one zwarty obszar wokół stolicy regionu - miasta Kielce.

Największy udział osób tej grupy wieku wystąpił w dwóch miastach, tj. w Połańcu (72,7%) i w Ożarowie (71,1%), które należą do gmin miejsko-wiejskich. W następnej kolejności sytuują się również miasta gmin miejsko-wiejskich oraz gminy typowo wiejskie, tj.: Sędziszów (69,0%), Chęciny (68,6%), Małogoszcz (68,5%), Stąporków (67,4%), Masłów, Miedziana Góra (po 66,7%), Kazimierza Wielka i Pińczów (po 66,6%), Daleszyce (66,5%), Bodzentyn i Morawica (po 66,3%).

Z kolei w czterech największych gminach miejskich udział ludności w wieku produkcyjnym osiągnął niższe wartości, tj. w Ostrowcu Świętokrzyskim - 65,3%, Skarżysku-Kamiennej - 64,6%, Sandomierzu - 63,9% i w Starachowicach - 63,4% - ale wykazuje tendencje rosnące. Należy zaznaczyć, że od lat w tych miastach odnotowywano największe ujemne salda migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały, co skutkowało systematycznym ubytkiem liczby mieszkańców tych miast. Powodem odpływu mieszkańców z województwa jest brak miejsc pracy w związku z restrukturyzacją gospodarki i związane z tym wysokie bezrobocie strukturalne, przyczyniające się do ubytku głównie osób w wieku produkcyjnym mobilnym, których udział z roku na rok jest coraz mniejszy, i prognozy przewidują utrwalenie się tego niekorzystnego trendu.

W powiecie grodzkim w Kielcach zauważa się zmniejszenie udziału osób w wieku produkcyjnym w ogólnym zaludnieniu z 66,3% w 2002 roku do 65,6% w 2010 roku (o 0,7 pkt.%). Jednak pomimo tego ubytku, miasto Kielce nadal posiada najwyższy udział tej grupy osób w województwie. W następnej kolejności plasują się powiaty: kielecki z 64,4% udziałem osób w wieku produkcyjnym, ostrowiecki i skarżyski (po 64,1%), staszowski (63,2%) i konecki (63,0%).

Najniższy udział osób tej grupy wieku odnotowano w gminach typowo wiejskich, tj.: Radków (58,6%), Pacanów (59,1%), Michałów (59,2%), Ruda Maleniecka i Łubnice (po 59,3%), Wodzisław (59,5%), Nagłowice (59,6%), Gnojno (59,7%), Imielno (59,8%), Słupia Jędrzejowska (60,0%), oraz na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich: Działoszyce (56,0%), Skalmierz i Zawichost (po 59,6%). W pozostałych gminach wiejskich i na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich udział osób tej grupy wiekowej kształtował się w przedziale od 59,7% do 66,0% (*patrz mapa nr 17.*)

Charakterystyczny dla tego okresu jest postępujący proces starzenia się zasobów siły roboczej, powodowany wzrostem liczby osób w wieku niemobilnym (45-59 lat kobiety i 45-64 lata mężczyźni), a ubytkiem osób w wieku mobilnym (18-44 lata).

W 2010 roku liczba ludności w wieku mobilnym wynosiła 491 069 osób, tj. mniej o 3 581 osób (o 0,7%) w stosunku do 2002 roku. Udział mobilnych zawodowo w grupie osób w wieku produkcyjnym wynosił 61,0%, a w ludności ogółem województwa - 38,8% (w 2002 roku wynosił odpowiednio: 63,5% i 38,1%).

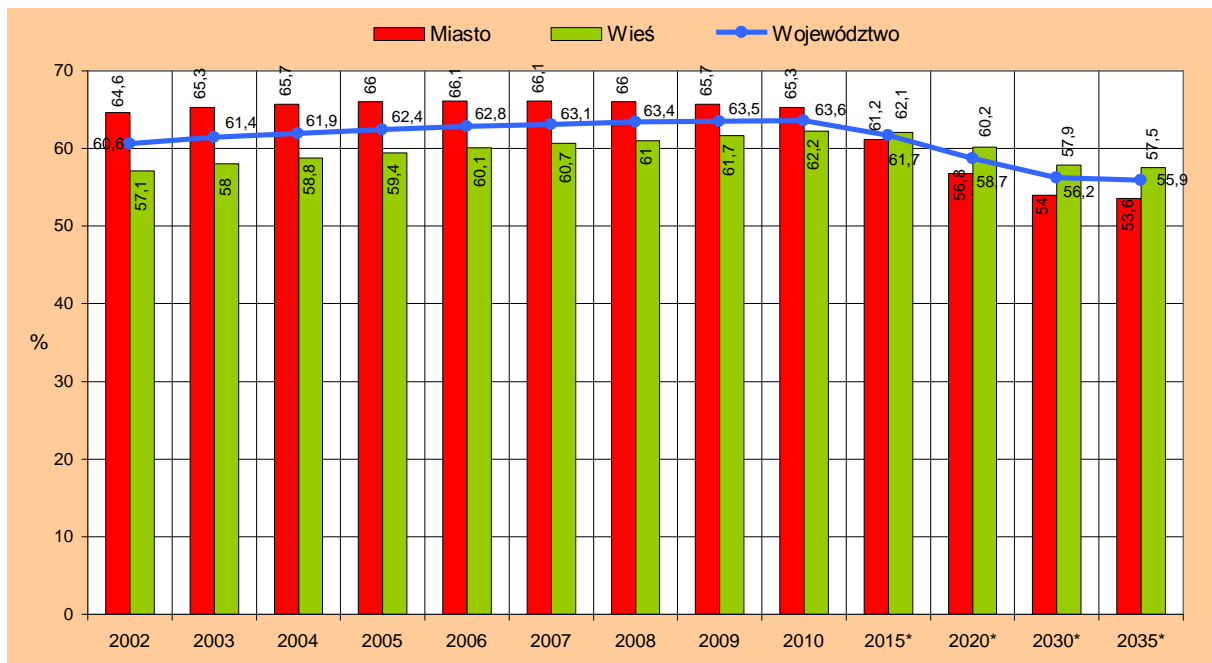
Natomiast liczba ludności niemobilnej zawodowo wzrosła do 313 607 osób, tj. o 29 141 osób (o 10,2%) w porównaniu do roku wyjściowego. Niemobilni stanowili - 39,0% ogółu osób w wieku produkcyjnym i 24,8% ogółu ludności województwa (w 2002 roku odpowiednio: 36,5% i 21,9%).

W 2010 roku obie grupy wieku produkcyjnego mobilnego i niemobilnego stanowiły odpowiednio: 3,2% ogółu ludności mobilnej i 3,4% ogółu ludności niemobilnej w kraju. Strukturę wiekową ludności wiejskiej województwa charakteryzuje większy udział dzieci

i młodzieży w wieku do 18 lat, bo wynoszący - 19,8%, oraz większy udział osób w wieku produkcyjnym mobilnym - 62,8% (w miastach grupy te osiągnęły odpowiednio: 16,2% i 59,0%). Miasta natomiast odznaczają się przewagą udziału osób starszych grup wieku, tj. udziału ludności niemobilnej zawodowo, który wynosił - 41,0%, oraz udziału osób w wieku poprodukcyjnym - 18,5%. Na obszarach wiejskich grupy te stanowiły odpowiednio: 37,2% i 18,1%. Ponadto zauważa się, że udział ludności mobilnej jak i niemobilnej zawodowo w miastach i na obszarach wiejskich, utrzymuje się na tym samym poziomie co w roku wyjściowym.

W 2010 roku na obszarach wiejskich odnotowano 432 415 osób w wieku produkcyjnym, co stanowiło 53,7% ogółu osób w tej grupie wiekowej w województwie, w tym 271 553 osób w wieku produkcyjnym mobilnym, (tj. 55,3% ogółu osób tej grupy). W miastach było 372 261 osób w wieku produkcyjnym (46,3% ogółu), w tym 219 516 osób w wieku mobilnym (44,7%). Na wsi ludność w wieku produkcyjnym niemobilnym stanowiła grupę 160 862 osób (51,3% ogółu osób tej grupy), a w miastach odnotowano 152 745 osób niemobilnych zawodowo, tj. 48,7% wszystkich osób w wieku niemobilnym w województwie.

Wykres nr 37. Udział ludności w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Można więc wnioskować, że ubywa rąk do pracy na obszarach miast, a na obszarach wiejskich ich przybywa. Wiąże się to zapewne z tym, że z miast więcej osób w wieku produkcyjnym migruje z województwa w poszukiwaniu zatrudnienia, bo tu go nie znajduje z powodu wysokiego bezrobocia - braku miejsc pracy. Z kolei w ostatnich latach zwiększona migracja na obszary wiejskie i przemeldowania z miast na wieś, mogą tłumaczyć wzrost udziału obu tych grup wieku produkcyjnego na obszarach wiejskich. Jednak bywa i tak, że osoby w wieku produkcyjnym zamieszkałe na wsi są zatrudnione w miastach i codziennie migrują (migracje wahadłowe), przemieszczają się z obszarów wiejskich do miast, wykonując tam swoje obowiązki zawodowe. Zjawisko codziennych migracji z domu zamieszkania do miejsc pracy głównie ma miejsce w gminach położonych wokół dużych miast, w których ludność miejska, jak i zamieszkała na obszarach wiejskich znajduje zatrudnienie. W tym przypadku wieś jest traktowana jako miejsce odpoczynku, a miasto jako miejsce pracy.

W wyniku tego procesu, (który polega na osiedlaniu się mieszkańców miast na obszarach wiejskich położonych wokół miast oraz na migracjach wahadłowych między tymi obszarami) obszary gmin wiejskich i miejsko-wiejskich stają się obszarami zurbanizowanymi – zaczynają pełnić rolę strefy podmiejskiej miast. Wiejskie obszary, które położone są w sąsiedztwie dużego miasta uczestniczą w ten sposób w procesach rozwojowych, ponieważ są pod wpływem silnego oddziaływania głównych ośrodków miejskich (poza zurbanizowaną strefą podmiejską). Osoby w wieku produkcyjnym z tych gmin podejmują pracę w innych sektorach gospodarki niż rolnictwo (np. w przemyśle, budownictwie, handlu, pośrednictwie, turystyce, rekreacji, leśnictwie, administracji i innych dziedzinach gospodarki). Ponadto ludność zamieszkała na tych obszarach ma lepszy dostęp do zatrudnienia w miastach, do podstawowych usług publicznych, dobrą dostępność do usług wyższego rzędu (np. do wyższych uczelni w celu zdobywania czy uzupełniania wykształcenia). Zaciera się w ten sposób granica między miastem a wsią, oraz różnica między mieszkańcami miast i wsi, dotycząca warunków i stylu życia. Ponadto obszary te odznaczają się dobrym potencjałem rolniczym (większą towarowością i wydajnością, a także miejscami pracy w obsłudze rolnictwa). Pozarolnicze miejsca pracy wpływają przede wszystkim na łagodzenie skali ukrytego bezrobocia na wsi oraz zapewniają mieszkańcom lepszy standard i warunki życia.

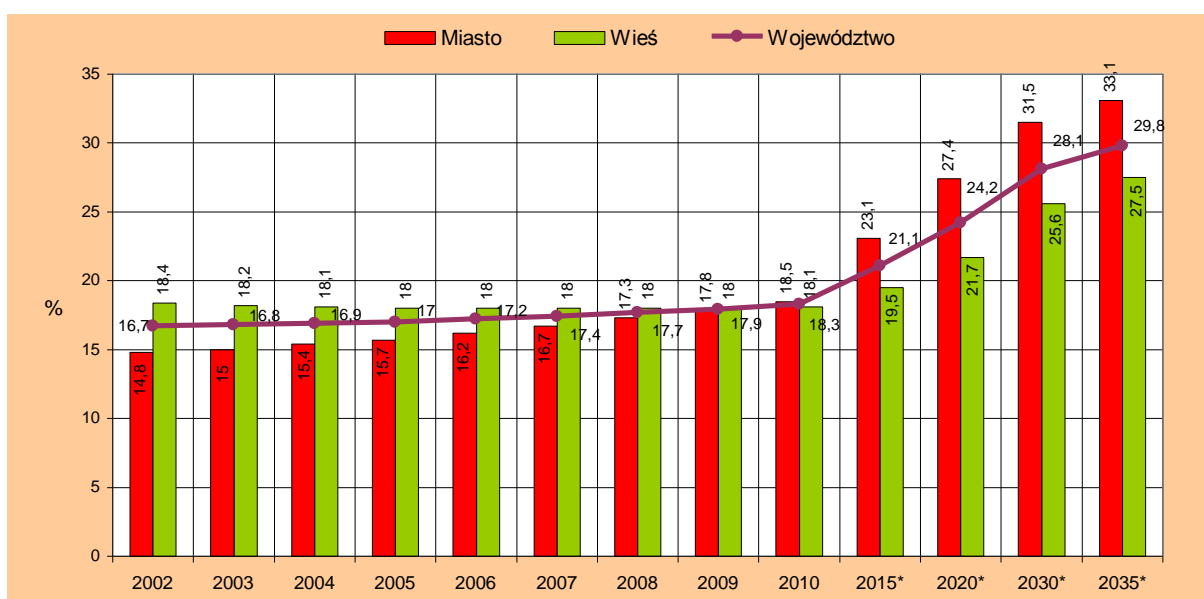
W analizowanym okresie w miastach jak i na obszarach wiejskich odnotowano wzrost udziału osób wieku produkcyjnego, w miastach z 64,6 do 65,3 a na wsi z 57,1% do 62,2% (dla porównania w kraju w miastach z 64,7% do 65,2% i na wsi z 58,4% do 63,2%).

Podregion kielecki z uwagi na występowanie na jego obszarze dużych i średniej wielkości miast posiadał więcej osób w wieku produkcyjnym (64,4%), niż sandomiersko-jędrzejowski z siecią małych i średniej wielkości miast (62,5%).

6.6.3. Ludność w wieku poprodukcyjnym.

W województwie świętokrzyskim w ostatnich latach zauważa się dużą dynamikę procesu starzenia się ludności. W 2010 roku odnotowano 231 517 osób w wieku poprodukcyjnym, tj. o 14 856 osób więcej (o 6,9%) niż na koniec 2002 roku (216 661 osób).

Wykres nr 38. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

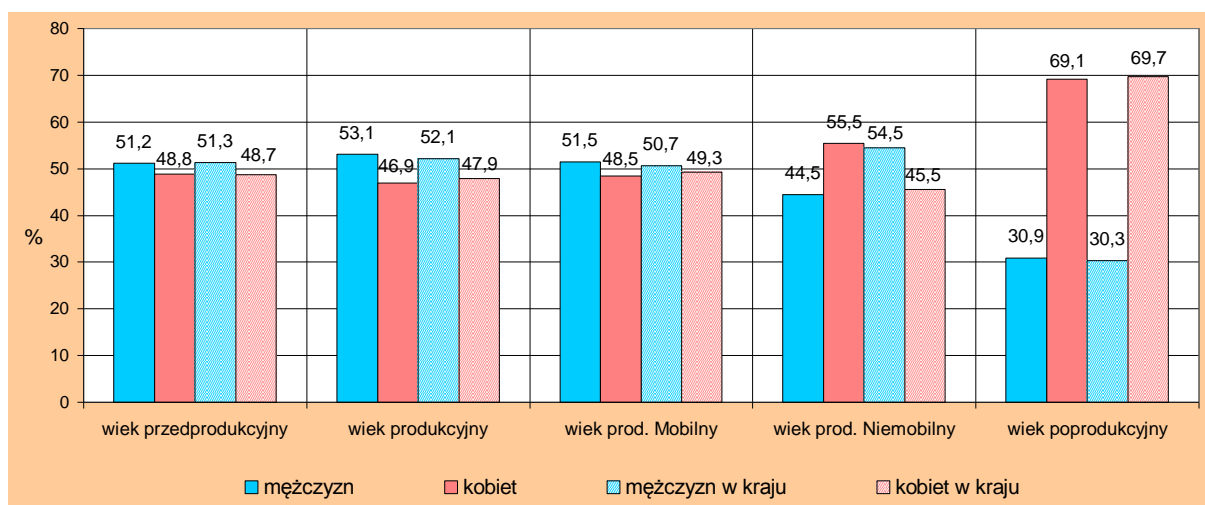
W analizowanym okresie znacznie wzrósł udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem z 16,7% w 2002 roku do 18,3% w 2010 roku, tj. o 1,6 pkt.% (w kraju odpowiednio z 15,1% do 16,9%, o 1,8 pkt.%). Przy czym miasta starzeją się w bardzo szybkim tempie. W latach 2002-2010 w miastach odnotowano wzrost udziału osób starszych w ogólnym zaludnieniu z 14,8% do 18,5%, aż o 3,7 pkt.% (w kraju z 14,8% do 17,7% - o 2,9 pkt.%), natomiast na wsi w tym czasie udział osób starszych w ogólnym zaludnieniu zmniejszył się z 18,4% do 18,1%, tj. o 0,3 pkt.% (dla porównania w kraju utrzymuje się na poziomie 15,6%). Może to wynikać z większej umieralności mieszkańców wsi niż miast. Ponadto zauważa się, że grupa osób w wieku emerytalnym przeważa liczebnie grupę osób w wieku przedprodukcyjnym o 1 696 osób – zwiększa się tym samym jej udział w ludności ogółem.

W 2010 roku najwięcej osób starszych (powyżej 20%) zamieszkiwało gminy typowo wiejskie i obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Największy ich udział odnotowano na obszarach wiejskich 35 gmin, które stanowiły 34,3% wszystkich gmin województwa. Do gmin tych należą: Działoszyce (26,9%), Radków (25,3%), Ruda Maleniecka (23,6%), Moskorzew (23,1%), Stąporków, Pacanów (po 22,8%), Opatowiec (22,4%), Nowy Korczyn i Bejsce (po 22,2%), Czarnocin (22,1%), Wodzisław i Michałów (po 22,0%), Secemin (21,9%), Złota (21,7%), Sędziszów (21,6%), Łubnice (21,5%), Słupia Konecka, Tarłów i Kije (po 21,4%), Ćmielów (21,3%), Wiślica (21,2%), Skalbmierz i Zawichost (po 20,9%), Fałków i Gnojno (po 20,8%), Wąchock, Solec-Zdrój i Słupia Jędrzejowska (po 20,7%), Wojciechowice (20,5%), Bałtów, Suchedniów i Stopnica (po 20,3%), Oksa (20,2%) oraz Imielno i Sadowie (po 20,1%) - stanowią one obszary określane mianem „starości demograficznej”.

Najmłodszą strukturę wiekową ludności (o najmniejszym udziale osób w wieku poprodukcyjnym) posiadają gminy wiejskie położone w powiecie kieleckim wokół miasta Kielce, tj.: Górno (11,4%), Morawica (12,0%), Strawczyn (12,1%), Masłów (12,7%), Bieliny i Miedziana Góra (po 12,9%), Piekoszów (13,0%). Z kolei najmłodsze miasta należące do gmin miejsko-wiejskich, to: Połaniec z 8,7% udziałem osób starszych, następnie Daleszyce i Ożarów (po 11,5%), Małogoszcz (12,0%) oraz Sędziszów (12,9%). Najstarszym miastem, w tej grupie miast są Działoszyce (19,6%).

W analizowanym okresie w pięciu gminach miejskich odnotowano wzrost udziału osób starszych w ogólnym zaludnieniu, tj. z 14,5% do 18,9% w Kielcach i Sandomierzu, następnie w Ostrowcu Świętokrzyskim z 14,8% do 18,6%, Skarżysku-Kamiennej z 17,5% do 20,3% oraz w Starachowicach z 17,0% do 20,7%.

Wykres nr 39. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego według płci na tle kraju w 2010 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.2010 r.).

Najstarsze powiaty, to: kazimierski i pińczowski ponieważ udział ludzi starszych w ogólnym zaludnieniu w tych powiatach wzrósł do 20,5%, w następnej kolejności plasują się powiaty: buski (20,2%), skarżyski (19,8%) i starachowicki (19,6%). Najmłodszym powiatem jest powiat kielecki z 14,6% udziałem osób w wieku emerytalnym. Różnica udziału emerytów i rencistów w ogólnym zaludnieniu obu podregionów jest niewielka, wynosi 0,9 pkt.% - podregion kielecki posiada 17,9% emerytów i rencistów a sandomiersko-jędrzejowski 18,8%.

W analizowanym okresie w większości gmin województwa wystąpił niekorzystny trend wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym, a terytorialne zróżnicowanie tego wskaźnika przedstawia mapka nr 18.

6.7. Wskaźniki obciążenia demograficznego.

W województwie świętokrzyskim nasila się proces demograficznego starzenia się ludności, ponieważ z każdym kolejnym rokiem przybywa osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), a zmniejsza się liczba dzieci i młodzieży. Konsekwencją starzenia się społeczeństwa będzie wzrost liczby małych jednoosobowych gospodarstw tworzonych przez osoby w starszym wieku, z kolei mniejsze skłonności do zawierania związków małżeńskich i opóźnianie w czasie prokreacji spowoduje zmniejszenie gospodarstw domowych. Wzrośnie liczba gospodarstw 1 i 2 – osobowych, a najmniej liczną grupę stanowią będą gospodarstwa 5 - osobowe i większe. Natomiast udział gospodarstw 1-osobowych w strukturze ogółem wzrośnie, przy czym większy będzie w miastach niż na wsi. Wzrośnie także liczba gospodarstw bez dzieci zarówno w mieście jak i na wsi. Prognozy przewidują, że w 2035 roku największy udział gospodarstw domowych bez dzieci będzie w województwie śląskim oraz świętokrzyskim (78,2%).²⁴

W województwie świętokrzyskim od lat zauważa się duże zróżnicowania dotyczące m.in. zachowań prokreacyjnych, poziomu urodzeń, liczby zawieranych małżeństw, udziału ludności według ekonomicznych grup wieku, czy ruchów migracyjnych - między miastem a wsią. Generalnie zmniejsza się udział osób w wieku przedprodukcyjnym (i w miastach jest on mniejszy niż na wsi) oraz nadmiernie wzrasta udział osób starszych w ogólnym zaludnieniu (głównie w gminach typowo wiejskich położonych na południu i północnym-zachodzie województwa). Wpływa to między innymi na kształtowanie się współczynników obciążenia demograficznego, czyli na proporcje między poszczególnymi grupami wieku ekonomicznego ludności, tj. między liczbą osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, a liczbą osób w wieku produkcyjnym. W województwie w 2010 roku na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 29 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz 29 osób w wieku poprodukcyjnym, a w 2002 roku przypadało odpowiednio: 38 osób w wieku przedprodukcyjnym i 28 osób w wieku poprodukcyjnym. Proporcje te potwierdzają fakt, że następuje gwałtowny spadek udziału dzieci i młodzieży w ogólnym zaludnieniu województwa a rośnie udział osób starszych. Przestrzenne zróżnicowanie wskaźników obciążenia demograficznego obrazuje mapka nr 19.

6.7.1. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

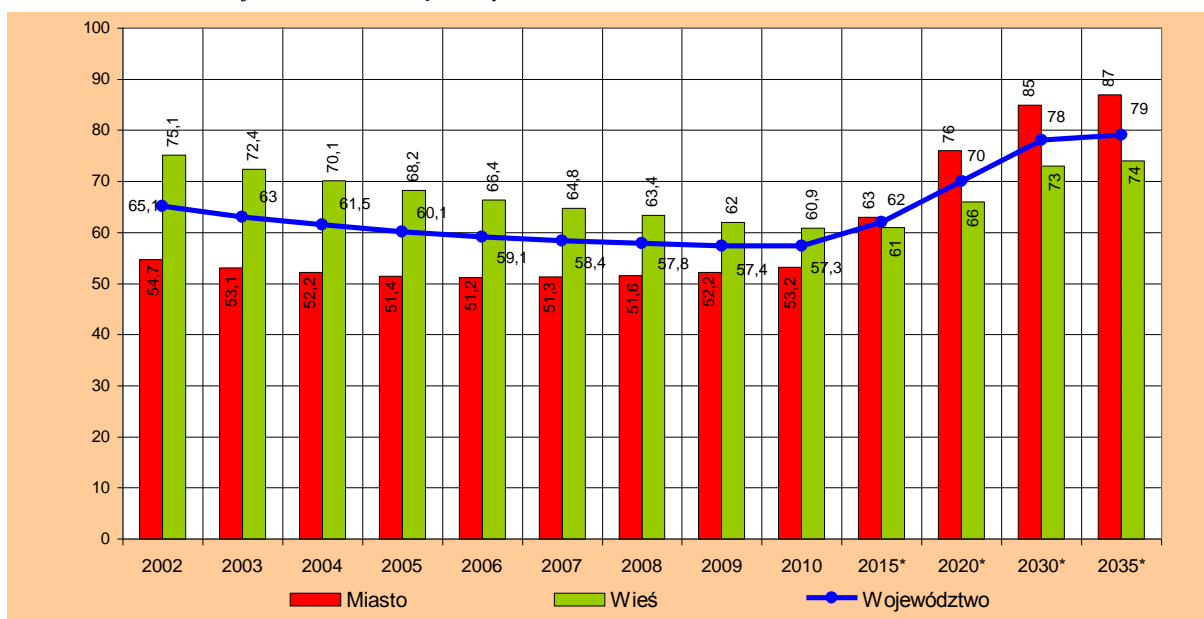
Spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, a wzrost w wieku poprodukcyjnym wpływa na zmiany obciążenia demograficznego ludności w wieku produkcyjnym obiema grupami wieku nieprodukcyjnego, tj. przedprodukcyjnego i poprodukcyjnego.

W rozpatrywanym okresie odnotowano spadek wskaźnika obciążenia demograficznego z 65,1 w 2002 roku do 57,3 w 2010 roku (co oznacza, że obecnie na 100 osób w wieku

²⁴ Prognoza gospodarstw domowych według województw na lata 2008-2035, GUS, Warszawa 2010.

produkcyjnym przypada 57 osób w wieku nieprodukcyjnym), głównie w wyniku ubytku udziału osób w wieku przedprodukcyjnym (dla porównania w Polsce spadł z 61 do 55). Ponadto zauważa się wzrost obciążenia grupy osób wieku produkcyjnego osobami wieku poprodukcyjnego, a spadek osobami wieku przedprodukcyjnego. Systematyczny ubytek udziału dzieci i młodzieży oraz gwałtowny wzrost osób w wieku poprodukcyjnym powoduje utrwalanie się niekorzystnego trendu, jakim jest proces starzenia się ludności zarówno w miastach, jak i na wsi, przy czym w miastach w kolejnych latach nastąpi jego przyspieszenie i będzie on intensywniejszy z powodu większego ubytku udziału dzieci i młodzieży oraz wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym.

Wykres nr 40. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Zwraca uwagę również to, że po 2006 roku w miastach następowało zwiększenie wskaźnika obciążenia demograficznego (osób w wieku produkcyjnym ludnością nieprodukcyjną) z 51 do 53 w 2010 roku, a na obszarach wiejskich obciążenie to systematycznie malało z 75 w 2002 roku do 61 w 2010 roku – następuje systematyczne odwrócenie tendencji między miastem a wsią.

Prognozy przewidują, że po 2015 roku rozpocznie się wzrost obciążenia demograficznego, przy czym w miastach będzie on większy niż na wsi, na skutek znacznego spadku udziału osób w wieku produkcyjnym i gwałtownego wzrostu osób w wieku emerytalnym. W 2010 roku w dalszym ciągu bardziej obciążona była wieś (co wynikało z większego udziału dzieci i młodzieży w populacji wiejskiej) niż miasto, ponieważ wskaźnik obciążenia demograficznego na wsi wynosił 61 a w miastach 53.

W podregionie sandomiersko-jędrzejowskim wskaźnik ten był wyższy, ponieważ na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 60 osób w wieku nieprodukcyjnym, a w podregionie kieleckim - 56 osób.

Najwyższy wskaźnik obciążenia demograficznego ludnością nieprodukcyjną odnotowano w powiatach: buskim, pińczowskim i włoszczowskim (po 62), starachowickim, kazimierskim i sandomierskim (po 60), a najniższy w powiecie grodzkim w Kielcach (53) oraz w powiecie kieleckim (55).

Najbardziej obciążone ludnością nieprodukcyjną (z przewagą osób w wieku poprodukcyjnym) są gminy typowo wiejskie - 40 gmin, które stanowią 56,3% wszystkich gmin wiejskich, oraz obszary wiejskie 14 gmin miejsko-wiejskich (53,8% wszystkich gmin miejsko-wiejskich), tj.: Działoszyce (78,7), Zawichost (67,8), Skalbierz (67,7), Włoszczowa (65,8), Osiek (65,7), Ćmielów (65,6), Sędziszów (65,2), Ożarów (64,7), Pińczów (64,6), Stąporków (63,2), Staszów (63,1), Chmielnik i Wąchock (po 62,7) oraz Koprzywnica (62,6).

Spośród 40 gmin wiejskich, w których wystąpiło największe obciążenie demograficzne w 21 z nich wynosiło ono powyżej 65 osób, tj. w gminie: Radków (70,7), Pacanów (69,1), Michałów (68,8), Ruda Maleniecka (68,7), Łubnice (68,6), Wodzisław (68,1), Nagłowice (67,7), Gnojno (67,6), Imielno (67,3), Słupia Jędrzejowska (66,6), Tuczępy (66,3), Moskorzew (66,1), Secemin (66,0), Bogoria i Słupia Konecka (po 65,9), Oksa (65,7), Tarłów (65,6), Bałtów i Nowy Korczyn (po 65,4), Złota (65,3) oraz Kije (65,2).

Nieco lepsza sytuacja pod względem obciążenia demograficznego występowała w miastach i w gminach wiejskich sąsiadujących z miastem Kielce, tj. w gminie: Masłów (49,8), Miedziana Góra (49,9), Morawica (50,8), Sitkówka Nowiny (51,9), Górno (52,5) i Zagnańsk (53,3), oraz na pozostałych 12 obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj.: Daleszyce (54,1), Chęciny (56,2), Kunów (58,8), Końskie i Opatów (po 59,1), Busko-Zdrój (59,3), Połaniec (59,8), Bodzentyn (59,9), Kazimierza Wielka (60,0), Jędrzejów (60,4), Małogoszcz (62,2) i Suchedniów (62,3).

Spośród pięciu gmin miejskich najmniej obciążone ludnością nieprodukcyjną są Kielce (52,5) oraz Ostrowiec Świętokrzyski (53,2), a następnie Skarżysko-Kamienna (54,9), Sandomierz (56,6) i Starachowice (57,9).

Również w 11 miastach należących do gmin miejsko-wiejskich odnotowano najniższy wskaźnik obciążenia demograficznego, tj. w: Połańcu (37,5), Ożarowie (40,7), Sędziszowie (45,0), Małogoszczy (46,1), Stąporkowie (48,4), Kazimierzy Wielkiej (50,1), Pińczowie (50,2), Daleszycach (50,4), Bodzentynie (50,8), Włoszczowej (51,5) i Jędrzejowie (53,5). Terytorialne zróżnicowanie tego wskaźnika przedstawia mapa nr 20.

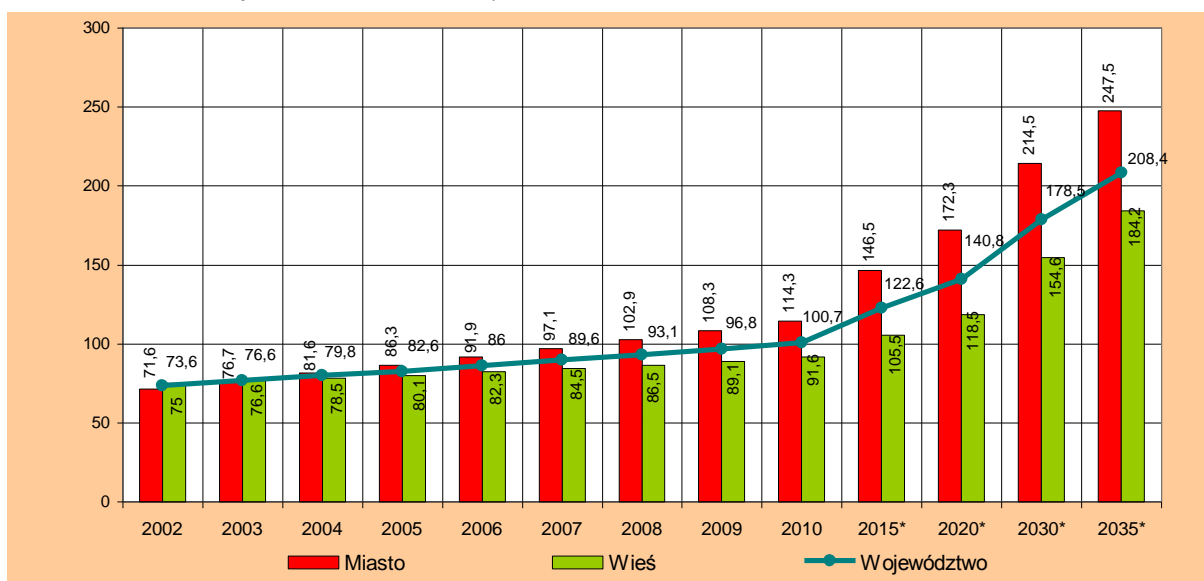
6.7.2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.

W latach 2002-2010 następował systematyczny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym przypadającej na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym z 73,6 do 100,7 (co oznacza, że w 2010 roku na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało 101 osób w wieku poprodukcyjnym). Dla porównania w Polsce przypadało 90 osób, w tym w miastach 103 a na wsi 74 osoby w wieku poprodukcyjnym.

Pod względem relacji osób w wieku poprodukcyjnym do osób w wieku przedprodukcyjnym korzystniejszą strukturę posiada ludność wiejska niż zamieszkała w miastach, ponieważ wskaźnik obciążenia ludnością poprodukcyjną osób w wieku edukacyjnym na obszarach wiejskich wzrastał z 75,0 w 2002 roku do 91,6 w 2010 roku, a w miastach odpowiednio: z 71,6 do 114,3. Ponadto prognozy przewidują, że w województwie do 2035 roku nastąpi gwałtowny wzrost tego wskaźnika aż do 208, w tym w miastach do 248 a na wsi do 184. Spowoduje to nieodwracalny proces starzenia, a nawet wyludniania się głównie obszarów gmin położonych na południu i zachodzie województwa.

Największe obciążenie ludności w wieku przedprodukcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym (powyżej średniej wojewódzkiej) wystąpiło w powiatach: skarżyskim (123), w Kielcach (122), kazimierskim (119), pińczowskim (115), buskim (112), ostrowieckim (111), starachowickim (110), koneckim (105) i sandomierskim (102), a mniejsze w kieleckim (69) i staszowskim (86). W obu podregionach, podobnie jak w województwie na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało 101 osób w wieku poprodukcyjnym.

Wykres nr 41. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

W 2010 roku znaczną przewagę osób w wieku emerytalnym nad liczbą dzieci i młodzieży odnotowano w gminach wiejskich i na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj.: Radków (157,4), Działoszyce (156,3), Stąporków (143,9), Opatowiec (138,1), Moskorzew i Ruda Maleniecka (po 137,7), Bejsce (135,3), Czarnocin (129,7), Nowy Korczyn (128,4), Pacanów (125,5), Secemin i Złota (po 122,1), Sędziszów (121,0), Wiślica (119,0), Wodzisław (118,6), Kije (118,4), Tarłów (117,9), Michałów (116,7), Wąchock (116,5), Słupia Konecka (116,4), Ćmielów (116,3) i Fałków (115,3).

Wśród gmin miejskich najniższy wskaźnik odnotowano w Sandomierzu (109,2), nieco gorzej wypadły pozostałe gminy miejskie, tj.: Skarżysko-Kamienna (134,6), Starachowice (129,6), Kielce (121,7) i Ostrowiec Świętokrzyski (115,3). Natomiast w miastach należących do gmin miejsko-wiejskich najniższy odnotowano w: Połańcu (46,6), Daleszycach (52,2), Małogoszczy (61,2) i Ożarowie (66,1), a najwyższy w: Wąchocku (144,7), Kazimierzy Wielkiej i Suchedniowie (po 123,3), Końskich (119,7), Działoszycach (119,0) i Ćmielowie (116,2).

Na uwagę zasługuje fakt, że najmniej osób w wieku emerytalnym przypada na osoby w wieku edukacyjnym w gminach wiejskich i na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich położonych wokół miasta Kielce, tj. w gminie: Górno (49,3), Strawczyn (52,1), Bieliny (55,3), Morawica (55,4), Piekoszów (59,1), Masłów (61,5), Mniów (61,8), Miedziana Góra (63,1), Daleszyce (65,0) i Smyków (66,3). (Patrz mapa nr 21.).

6.7.3. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

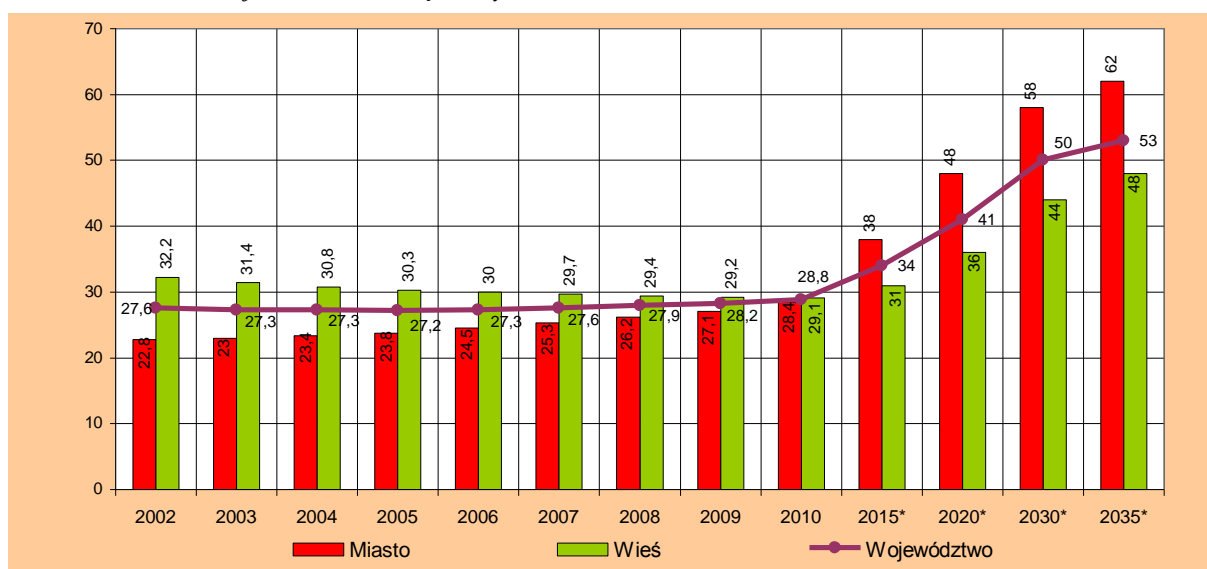
W województwie świętokrzyskim wskaźnik obciążenia demograficznego określający proporcje między liczbą ludności w wieku poprodukcyjnym a liczbą ludności w wieku produkcyjnym nieznacznie wzrósł z 27,6 w 2002 roku do 28,8 w 2010 roku (czyli na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada 29 osób w wieku poprodukcyjnym). Różnica tego wskaźnika występująca między miastem a wsią była niewielka i wynosiła w 2002 roku 9 osób, natomiast w 2010 roku zmniejszyła się do 7 osób. Przy czym wskaźnik ten dla mieszkańców miast systematycznie wzrastał (odpowiednio: z 22,8 do 28,4), a na obszarach wiejskich nieznacznie się obniżał (z 32,2 do 29,1). W podregionie kieleckim na 100 osób w wieku produkcyjnym

przypadało 28 osób w wieku emerytalnym, podczas gdy w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim przypadło 30 osób.

W kolejnych latach dla województwa przewiduje się wzrost wskaźnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym do 41 osób w 2020 roku i do 53 osób na koniec okresu prognozowanego z tym, że w miastach będzie on wyższy (62) niż na wsi (48). Prognozowane niekorzystne zmiany w proporcjach między tymi dwoma grupami wiekowymi (i między miastem a wsią) wynikają głównie z prognozowanego spadku liczby ludności aktywnej ekonomicznie oraz liczby dzieci i młodzieży, a także gwałtownego wzrostu liczby emerytów i rencistów w ogólnym zaludnieniu województwa.

Dla porównania w kraju na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 26 osób w wieku poprodukcyjnym, w tym w miastach 27 a na wsi 25 osób.

Wykres nr 42. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Najbardziej obciążona ludność czynna zawodowo ludnością bierną zawodowo (w wieku emerytalnym) należała do powiatów: buskiego, kazimierskiego i pińczowskiego, w których na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 33 osoby w wieku poprodukcyjnym, natomiast najmniej przypadało ich w powiecie kieleckim (23 osoby).

W układzie gmin najwięcej osób w wieku poprodukcyjnym (powyżej 31) na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało w gminach wiejskich, tj.: Radków (43,2), Ruda Maleniecka (39,8), Pacanów (38,5), Moskorzew (38,3), Michałów (37,1), Wodzisław (36,9), Nowy Korczyn (36,8), Opatowiec (36,6), Czarnocin i Secemin (po 36,3), Łubnice (36,2), Bejsce (36,1), Złota (35,9), Słupia Konecka i Tarłów (po 35,5), Kije (35,4), Gnojno (34,9), Wiślica (34,7), Słupia Jędrzejowska (34,4), Solec-Zdrój (34,0), Bałtów, Imielno i Nagłowice (po 33,6), Oksa i Wojciechowice (po 33,4), Stopnica i Tuczępy (po 33,1), Obrazów (32,9), Raków i Sadowie (po 32,8), Oleśnica (31,4), Samborzec (31,3), Szydłów (31,2) oraz Bodzechów (31,1), a także na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, tj.: Sędziszów (55,7), Działoszyce (48,0), Ćmielów (35,3), Skalbmierz (35,1), Zawichost (35,0), Wąchock (33,7), Suchedniów (33,0), Ożarów (32,9), Włoszczowa (32,3), Pińczów (32,1), Kazimierza Wielka (31,8) i Koprzywnica (31,1).

W gminach miejskich najwięcej osób w wieku poprodukcyjnym przypadało na 100 osób w wieku produkcyjnym w: Starachowicach (32,7), Skarżysku-Kamiennej (31,5), nieco mniej w Sandomierzu (29,5) Kielcach (28,8) i Ostrowcu Świętokrzyskim (28,5).

Z pośród miast należących do gmin miejsko-wiejskich największe obciążenie ludności czynnej zawodowo osobami w wieku emerytalnym odnotowano w: Wąchocku (33,7) i Ćmielowie (31,6), a najmniejsze w Połańcu (11,9), Ożarowie (16,2), Daleszycach (17,3), Małogoszczy (17,5), Sędziszowie (18,8) i Chęcinach (19,4).

Natomiast w gminach wiejskich należących głównie do powiatu kieleckiego i sąsiadujących z miastem Kielce, występuje najmniejsze obciążenie ludnością poprodukcyjną, tj. w gminie: Górno (17,3), Morawica (18,1), Strawczyn (18,7), Masłów (19,0), Miedziana Góra (19,3), Piekoszków (20,1), Bieliny (20,2), Sitkówka Nowiny i Mniów (po 21,8) oraz Smyków (23,8). (Mapka nr 22.).

Zmiany sytuacji demograficznej województwa świętokrzyskiego na przełomie lat 2002-2010 przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 3. Podstawowe dane dotyczące zmian w stanie i strukturze ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002 - 2010.

Struktura ludności	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba ludności ogółem (osoby)	1 295 885	1 291 598	1 288 693	1 285 007	1 279 838	1 275 550	1 272 784	1 270 120	1 266 014
Przyrost/ubytek (+/-) roczny (w osobach)	- 3 497	- 4 287	- 2 905	- 3 686	- 5 169	- 4 288	- 2 766	- 2 664	- 4 106
Mężczyźni (w %)	632 911 (48,8%)	630 701 (48,9%)	629 045 (48,9%)	626 859 (48,7%)	623 860 (48,7%)	621 433 (48,7%)	619 713 (48,7%)	618 330 (48,7%)	616 462 (48,7%)
Kobiety (w %)	662 974 (51,2%)	660 897 (51,1%)	659 648 (51,1%)	658 148 (51,3%)	655 978 (51,3%)	654 117 (51,3%)	653 071 (51,3%)	651 790 (51,3%)	649 552 (51,3%)
MIASTA ogółem	593 026	589 618	586 665	583 488	579 832	578 969	576 232	573 726	570 257
Mężczyzn	283 176	281 514	279 768	278 033	275 986	275 385	273 846	272 430	270 799
Kobiet	309 850	308 104	306 897	305 455	303 846	303 584	302 386	301 296	299 458
Przyrost/ubytek (+/-) roczny (w osobach)	- 3 606	- 3 408	- 2 953	- 3 177	- 3 656	- 863	- 2 737	- 2 506	- 3 469
WIEŚ ogółem	702 859	701 980	702 028	701 519	700 006	696 581	696 552	696 394	695 757
Mężczyzn	349 735	349 187	349 277	348 826	347 874	346 048	345 867	345 900	345 663
Kobiet	353 124	352 793	352 751	352 693	352 132	350 533	350 685	350 494	350 094
Przyrost/ubytek (+/-) roczny (w osobach)	+ 109	- 879	+ 48	- 509	- 1513	- 3425	- 29	- 158	- 637
Wskaźnik urbanizacji (%)	45,8	45,7	45,6	45,4	45,3	45,3	45,3	45,2	45,0
Gęstość zaludnienia	110,8	110,5	110	110	109	109	109	108	108
Saldo migracji ogółem (na 1000 ludności)	-1,9	-2,0	-1,8	-1,7	-2,7	-2,3	-1,8	-1,7	-2,0
Saldo migracji wewnętrznych (na 1000 ludności):									
Miasto	- 4,3	-4,9	-5,6	-4,7	-5,1	-5,3	-4,0	-4,5	-5,4
Wieś	+0,2	+0,6	+1,4	+0,7	+0,2	+0,6	+0,4	+0,6	+0,7
Przyrost naturalny (na 1000 ludności)	-1,3	-1,6	-1,6	-1,7	-1,9	-1,4	-0,9	-0,8	-1,2
Wskaźnik feminizacji	104,7	104,8	105,0	105,0	105,1	105,3	105,4	105,4	105,4
Ludność ogółem w wieku (%):									
-przedprodukcyjnym (w tym: mężczyźni /kobiety)	22,7 51,1/48,9	21,9 51,1/48,9	21,2 51,1/48,9	20,6 51,1/48,9	20,0 51,1/48,9	19,4 51,1/48,9	19,0 51,1/48,9	18,5 51,2/48,8	18,2 51,2/48,8
-produkcyjnym (w tym: mężczyźni /kobiety)	60,6 52,3/47,7	61,3 52,2/47,8	61,9 52,3/47,7	62,4 52,2/47,8	62,8 52,3/47,7	63,2 52,5/47,5	63,4 52,7/47,3	63,5 52,9/47,1	63,5 53,1/46,9
-poprodukcyjnym (w tym: mężczyźni /kobiety)	16,7 33,2/66,8	16,8 33,4/66,6	16,9 33,4/66,6	17,0 33,4/66,6	17,2 33,0/67,0	17,4 32,4/67,6	17,7 31,8/68,2	18,0 31,4/68,6	18,3 30,9/69,1

Wskaźnik obciążenia demograficznego /ogółem/	65,1	63,0	61,5	60,1	59,1	58,4	57,8	57,4	57,3
Miasto /ogółem/	54,7	53,1	52,2	51,4	51,2	51,3	51,6	52,2	53,2
Wieś /ogółem/	75,1	72,4	70,1	68,2	66,4	64,8	63,4	62,0	60,9
Małżeństwa (na 1000 ludności)	5,5	5,4	5,3	5,5	6,1	6,6	6,7	6,5	6,1
Rozwody (na 1000 ludności)	0,4	0,4	0,2	0,7	0,7	0,9	1,0	0,8	1,2
Urodzenia żywe (na 1000 ludności)	9,0	8,9	8,7	8,9	8,8	9,3	9,9	10,0	9,8
Zgony (na 1000 ludności) łącznie ze zgonami niemowląt	10,3	10,5	10,3	10,5	10,7	10,7	10,8	10,8	11,0
Zgony niemowląt (na 1000 urodzeń żywych)	8,0	6,5	5,5	5,9	5,0	5,0	4,7	4,2	6,3
Przeciętna liczba lat dalszego trwania życia w momencie urodzenia:									
Mężczyźni	70,5	70,5	70,9	70,6	70,9	71,0	71,2	71,7	71,8
Kobiety	79,3	79,5	80,3	80,2	80,3	80,6	80,7	81,1	80,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Woj. Świętokrzyskiego oraz danych GUS, (stan na 31.XII.).

7. Przewidywane zmiany procesów demograficznych.

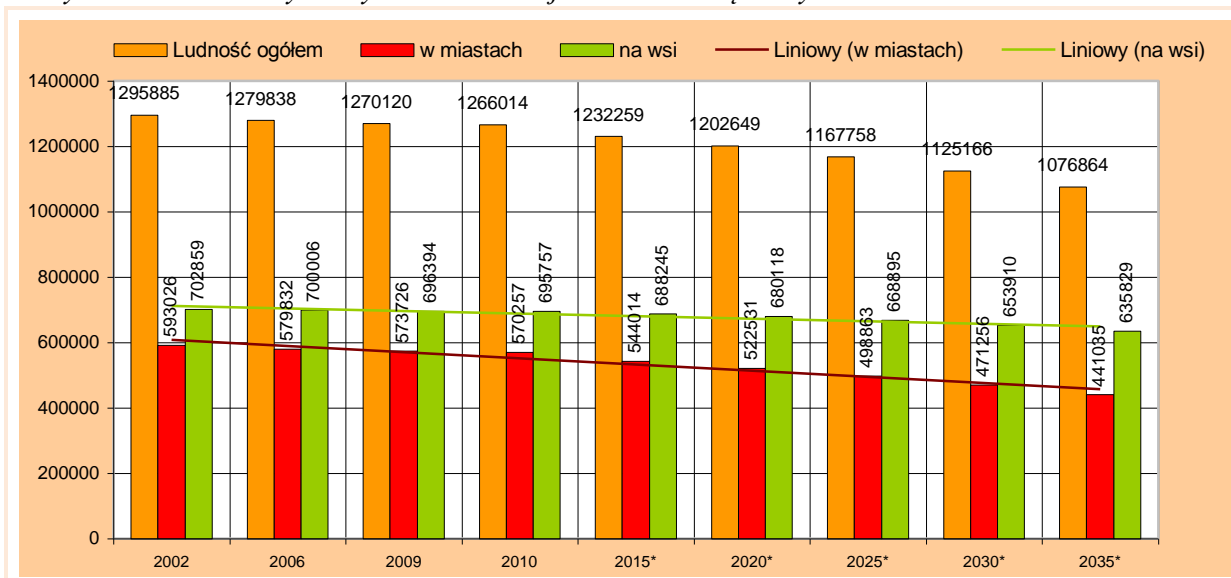
Długookresowa Prognoza ludności Polski na lata 2008-2035 sporządzona przez GUS zakłada, że w perspektywie kolejnych 25 lat ogólna liczba ludności województwa świętokrzyskiego będzie się systematycznie zmniejszać zarówno w miastach jak i na wsi, przy czym tempo tego spadku będzie coraz wyższe wraz z upływem czasu, oraz wyższe będzie w miastach niż na obszarach wiejskich. Przewiduje się, że w 2035 roku liczba ludności województwa zmniejszy się w stosunku do 2010 roku o 189 150 osób, tj. o 14,9% i ma wynieść około 1 076 864 osoby. Z miast w tym czasie ubędzie 129 222 osoby (tj. 22,7% mieszkańców miast) a z obszarów wiejskich 59 928 osób (8,6%). Udział ludności województwa świętokrzyskiego w ogólnej liczbie ludności kraju zmniejszy się z 3,3% do 3,0% (w tym w miastach z 2,5% do 2,1% a na obszarach wiejskich z 4,6% do 4,3%).

Ubytek liczby ludności zamieszkałej w miastach w wyniku m.in. większej migracji z miast na obszary wiejskie spowoduje spadek wskaźnika urbanizacji z 45,0% do 43,5% w 2020 roku i do 41,0% w 2035 roku. Natomiast systematycznie będzie rosł udział ludności osiedlającej się na terenach wiejskich do 59,0% na koniec okresu prognozowanego.

Znaczny ubytek liczby ludności województwa zamieszkałej w miastach i na obszarach wiejskich spowoduje zmiany wskaźnika gęstości zaludnienia. Zakłada się, że w 2015 roku na jeden kilometr kwadratowy przypadać będzie 105 osób, w 2020 roku - 103 osoby, w 2030 roku - 96 osób, a w 2035 roku zaledwie 92 osoby.

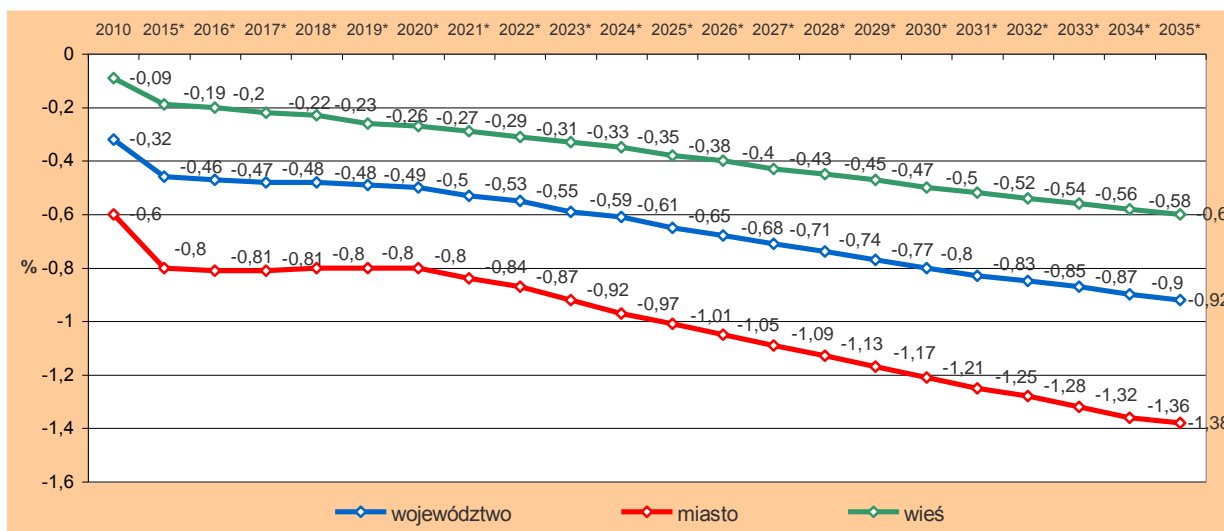
Prognozuje się, że do roku 2020 ubędzie 63 365 osób, co stanowić będzie ponad 5% ubytku ludności w stosunku do 2010 roku (w tym z miast - 47 726 osób (8,4%), a z obszarów wiejskich - 15 639 osób (2,3%). W kolejnych latach nastąpi gwałtowny ubytek ludności zamieszkałej w miastach i tempo tego ubytku będzie wyższe niż na wsi. Roczne tempo spadku liczby ludności województwa w latach 2020 – 2035 wyniesie od (-0,48%) do (-0,92%), w tym w miastach osiągnie dynamikę od (-0,80%) do (-1,38%), natomiast na wsi od (-0,26%) do (-0,60%).

Wykres nr 43. Zmiany liczby ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Wykres nr 44. Średnioroczne tempo ubytku ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2010-2035*.

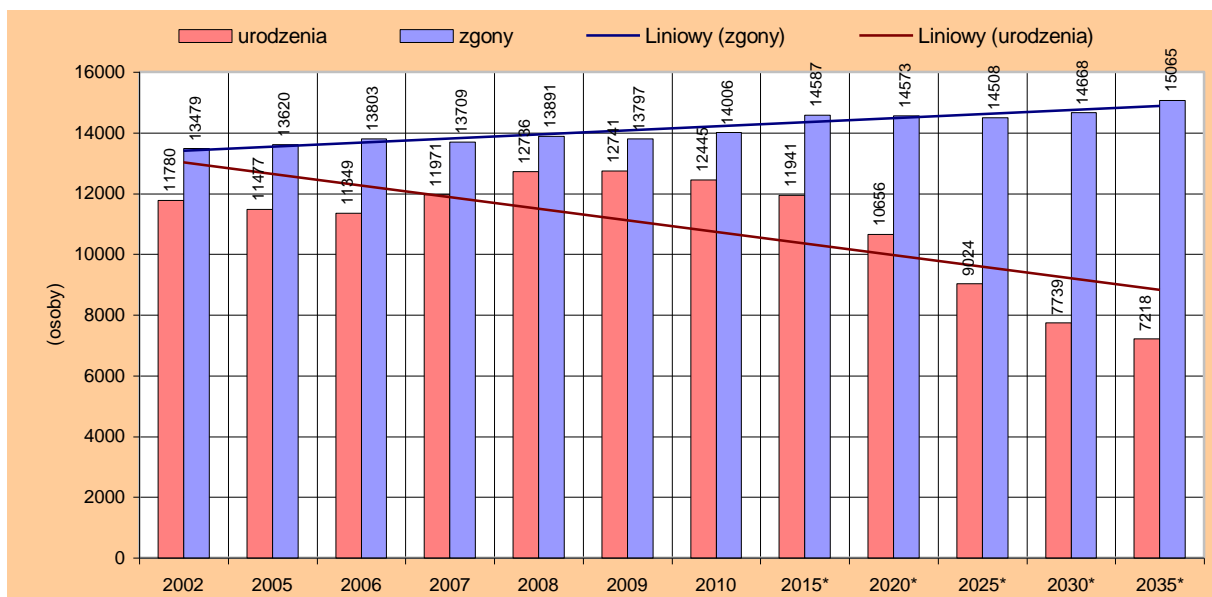
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Przewiduje się, że ubytek ludności województwa nastąpi w wyniku znacznej przewagi zgonów nad urodzeniami, zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich.

W perspektywie kolejnych lat gwałtownie zmniejszy się liczba urodzeń żywych z 12 445 osób w 2010 roku do 10 656 w 2020 roku (tj. o 1 789 urodzeń, o 14,4%), i do 7 218 w 2035 roku, tj. mniej o 5 227 urodzeń żywych (o 42,0%) na koniec okresu prognozowanego.

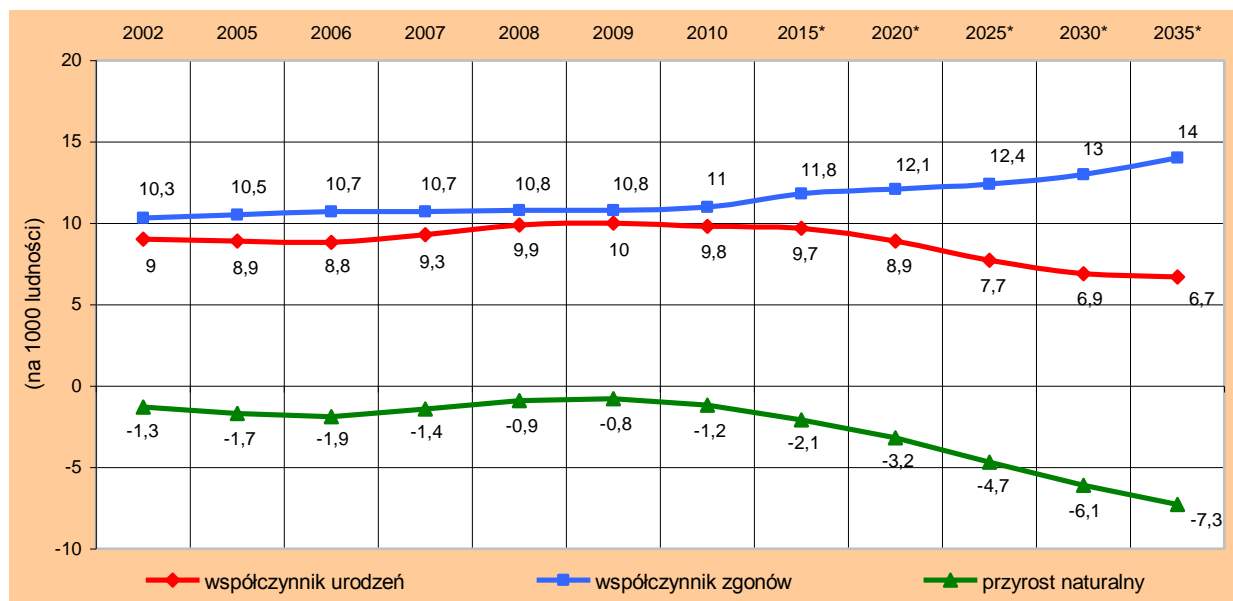
Natomiast liczba zgonów ogółem, w tym czasie wzrośnie z 14 006 osób do 14 573 (o 567 osób, tj. o 4,0%) i do 15 065 (nadwyżka o 1 059 osób, tj. o 7,6%). Tak znaczne zmniejszenie liczby urodzeń żywych, a wzrost liczby zgonów spowoduje pogłębienie się ujemnego przyrostu naturalnego ludności z (- 1 561 osób) w 2010 roku do (- 3 917 osób) w 2020 roku i do (- 7 847 osób) w 2035 roku, a w przeliczeniu na 1000 ludności odpowiednio: z (-1,2‰) do (-3,2‰) i do (-7,3‰).

Wykres nr 45. Liczba urodzeń żywych i zgonów ogółem ludności w latach 2002-2035*
w województwie świętokrzyskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 r.

Wykres nr 46. Ruch naturalny na 1000 ludności w latach 2002-2035*
w województwie świętokrzyskim.

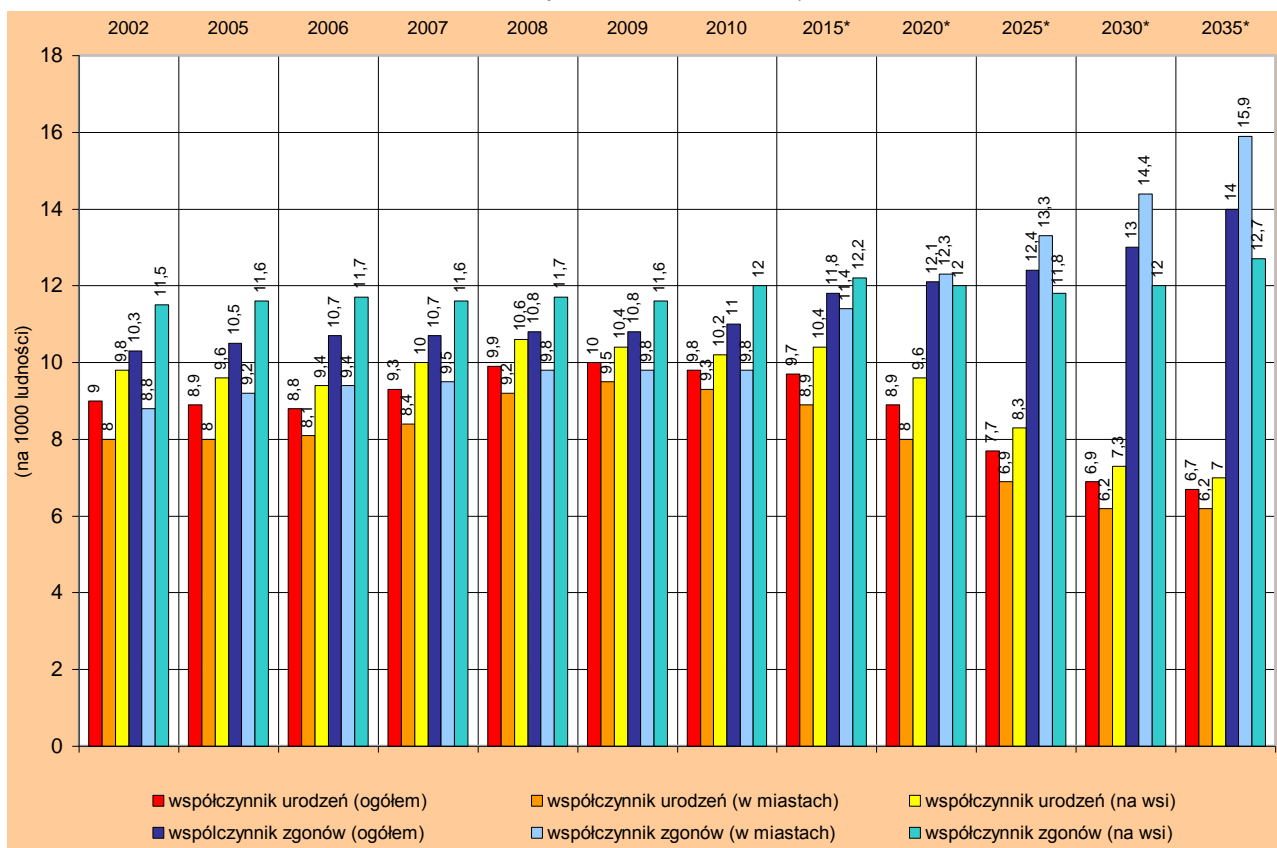
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 r.

Prognozuję się systematyczny spadek współczynnika urodzeń na 100 ludności z 9,8% w 2010 roku do 8,9% w 2020 roku i do 6,7% w 2035 roku (w miastach odpowiednio: z 9,3% do 8,0% i do 6,2%, a na wsi z 10,2% do 9,6% i do 7,0%). Współczynnik zgonów zachowa tendencję wzrostową z 11,0% w 2010 roku do 12,1% w 2020 roku i do 14,0% w 2035 roku (w miastach odpowiednio: z 9,8% do 12,3% i do 15,9%, natomiast na wsi będzie utrzymywał się na poziomie 12%, a na koniec okresu prognozowanego wzrośnie do 12,7%).

Zmiany stanu i dynamiki ludności w miastach i na obszarach wiejskich powodowane są zróżnicowanymi zachowaniami demograficznymi ludności zamieszkałej w miastach i na wsi.

Ponadto w ostatnich latach nasilająca się migracja z miast na obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich i wiejskich położonych głównie wokół większych miast, będzie wpływać na przebieg procesów demograficznych na tych obszarach. Zauważa się, że w całym rozpatrywanym okresie pomimo znacznego spadku współczynnika urodzeń nadal pozostanie on większy na obszarach wiejskich niż w miastach. Pod względem natomiast umieralności przewiduje się odwrócenie dotychczasowej tendencji, która charakteryzowała się występowaniem przewagi zgonów na obszarach wiejskich, natomiast po roku 2015 w miastach współczynnik zgonów zacznie gwałtownie wzrastać z 11,4‰ do 15,9‰, a na wsi utrzyma się na poziomie 12‰.

Wykres nr 47. Ruch naturalny ludności (urodzenia i zgony) w miastach i na wsi w latach 2002-2035* w województwie świętokrzyskim.

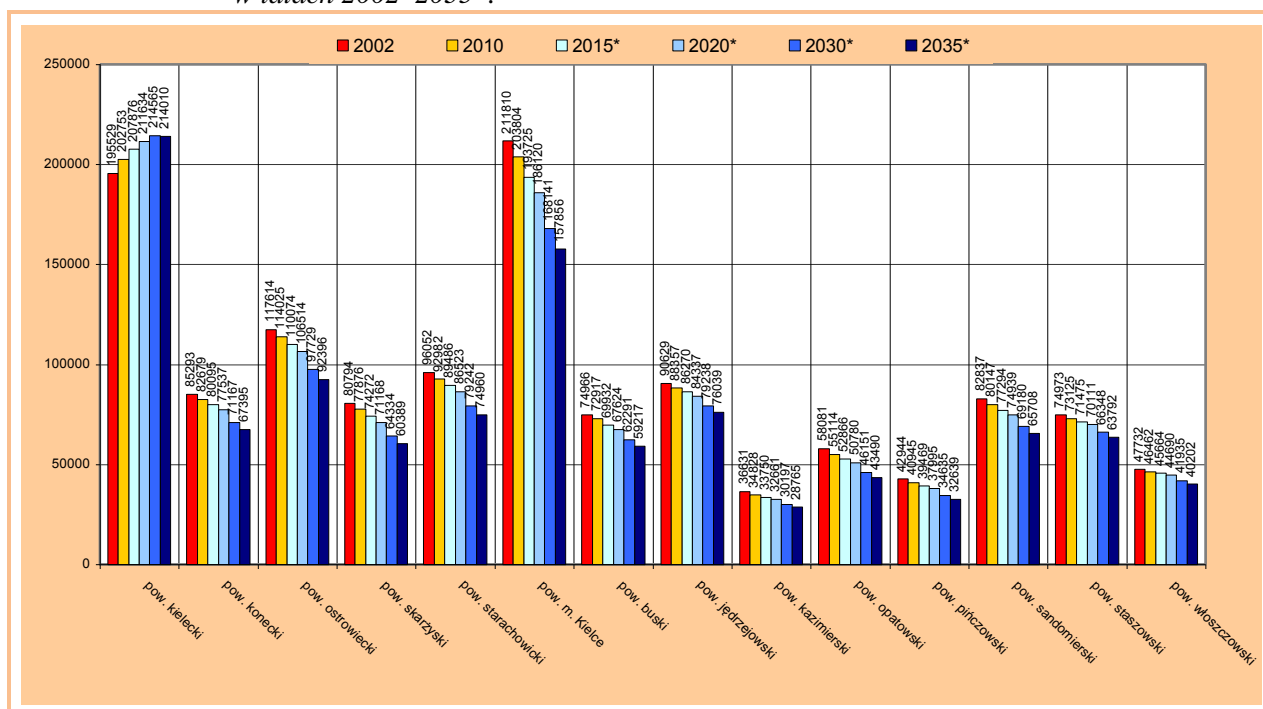

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 r.

Z prognozy sporządzonej dla powiatów wynika, że wzrost liczby ludności w porównaniu do 2010 roku nastąpi jedynie w powiecie kieleckim (o 4,4% w 2020 roku i o 5,6% w 2035 roku). Przy czym coroczny wzrost liczby ludności wystąpi do roku 2030, natomiast w kolejnych 5 latach przewiduje się zahamowanie przyrostu ludności i jej ubytek.

W pozostałych powiatach w całym okresie horyzontu prognozy ma wystąpić ubytek ludności, a największy w powiecie grodzkim w Kielcach oraz w powiecie skarżyskim (o 8,7% w 2020 roku i o 22,6% w 2035 roku), następnie w powiatach: opatowskim (odpowiednio: o 7,9% i o 21,1%), pińczowskim (o 7,3% i o 20,3%), buskim (o 7,3% i o 18,8%), starachowickim (o 7,0% i o 19,4%), ostrowieckim (o 6,6% i o 19,0%), koneckim (o 6,3% i o 18,5%), sandomierskim (o 6,5% i o 18,1%), kazimierskim (o 6,3% i o 17,5%), nieco mniejszy w jędrzejewskim (o 4,6% i o 14,0%), staszowskim (o 4,2% i o 12,8%) oraz włoszczowskim (o 3,9% i o 13,5%). Wzrost i ubytek liczby ludności w powiatach w latach 2002-2035* przedstawia wykres nr 48 oraz mapka nr 23.

Wykres nr 48. Zmiany liczby ludności w powiatach województwa świętokrzyskiego w latach 2002–2035*.

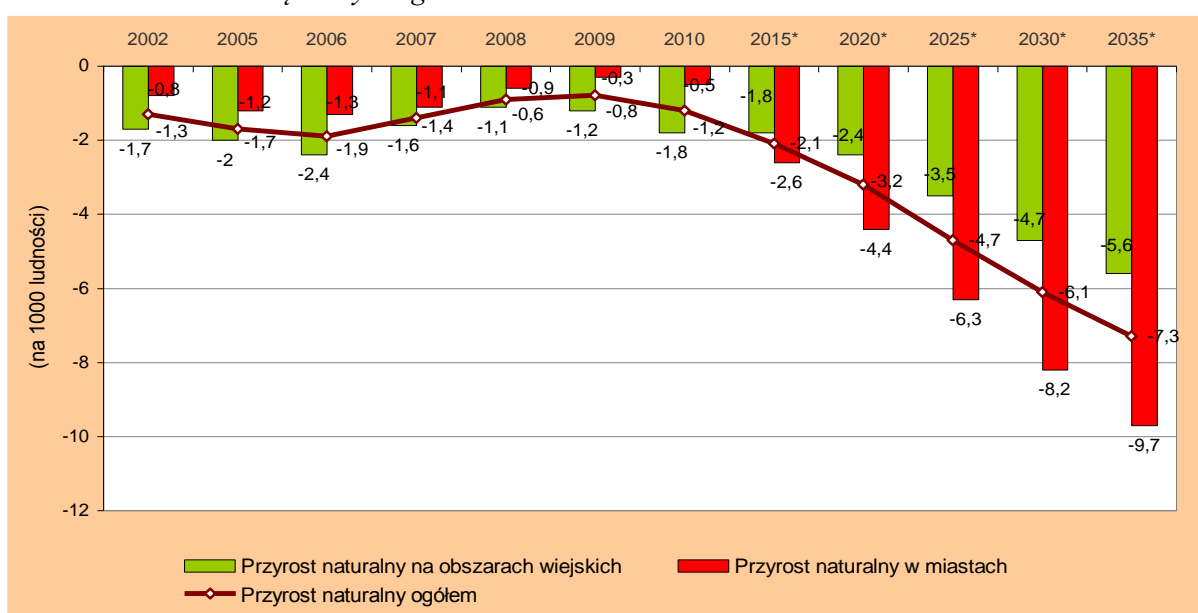

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).

* Prognoza dla powiatów i miast na prawach powiatu na lata 2011-2035, Warszawa 2011 rok.

W całym okresie prognozy, w wyniku przewidywanego gwałtownego spadku urodzeń i przewagi zgonów nad urodzeniami utrzyma się i pogłębi ujemny przyrost naturalny na 1000 ludności, zarówno w miastach jak i na wsi. Systematycznie wzrastać będzie coraz wyższy ujemny przyrost naturalny z (-1,2‰) w 2010 roku do (-7,3‰) w 2035 roku (w tym w miastach z (-0,5‰) aż do (-9,7‰), a na wsi z (-1,8‰) do (-5,6‰). Ponadto po 2015 roku nastąpi odwrócenie dotychczasowej tendencji, ponieważ będzie on niższy w miastach, niż na wsi.

Wykres nr 49. Przyrost naturalny ludności na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

* według prognozy ludności na lata 2008-2035 sporządzanej przez GUS.

Prognozuje się, niewielki wzrost współczynnika dzietności (w miastach z 1,21 do 1,37, a na wsi z 1,37 do 1,40) przy jednoczesnym spadku udziału kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat) w populacji ogółem z 23,8% do 18,7% z tym, że ubytek ten będzie większy w miastach, tj. z 24,0% do 17,7% (o 6,3 pkt.%), niż na wsi - z 23,6% do 19,3% (o 4,3 pkt.%). W porównaniu do pozostałych województw, w świętokrzyskim udział kobiet w wieku rozrodczym będzie najniższy. Nastąpi spadek udziału kobiet w wieku 15-24 lata z 30% do 26% (w miastach z 29% do 26%, a na wsi z 33% do 26%) oraz w wieku 25-34 lata z 29% do 24% (w miastach z 30% do 24%, a na wsi z 28% do 24%). Wzrośnie natomiast udział kobiet w wieku 35-49 lat z 39% do 50% (w miastach z 40% do 50%, a na wsi z 38% również do 50%).

Z prognoz GUS wynika, że do roku 2035 wartość współczynnika feminizacji utrzyma się prawie na tym samym poziomie – wystąpi niewielki wzrost do 106,0 K/100M. W miastach zwiększy się do 113,5 K/100M, a na wsi utrzyma się na poziomie 101 K/100M – następuje proces feminizacji miast i maskulinizacji wsi.

Świętokrzyskie w 2035 roku będzie najstarszym demograficznie województwem, ponieważ połowa populacji będzie miała 50 lat. W dalszej kolejności plasują się trzy województwa, tj.: opolskie (49,6), łódzkie (49,5) i śląskie (49,1 lat). Przeciętny wiek mieszkańca województwa wzrośnie z 39 lat do 50 lat (w tym kobiet do 52 lat a mężczyzn do 48 lat), przy czym w miastach do 52 lat (kobiet do 54 lat a mężczyzn do 50 lat), natomiast na wsi do 49 lat (kobiet do 50 lat a mężczyzn do 47 lat).

Tabela nr 4. Zmiany mediany wieku ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2006-2035*.

Lata	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta			Wieś		
				razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
2006	38,1	36,0	40,5	39,6	36,7	42,5	37,1	35,5	38,7
2008	38,9	36,8	41,3	40,6	37,6	43,6	37,7	36,2	39,3
2009	38,7	36,6	41,0	40,3	37,3	43,3	37,4	35,9	39,1
2010	39,2	37,1	41,5	40,9	38,0	44,0	37,9	36,4	39,5
2020*	42,9	41,1	45,0	45,0	42,4	47,8	41,3	40,1	42,7
2035*	50,0	48,1	51,8	52,0	49,6	54,3	48,6	47,2	50,0

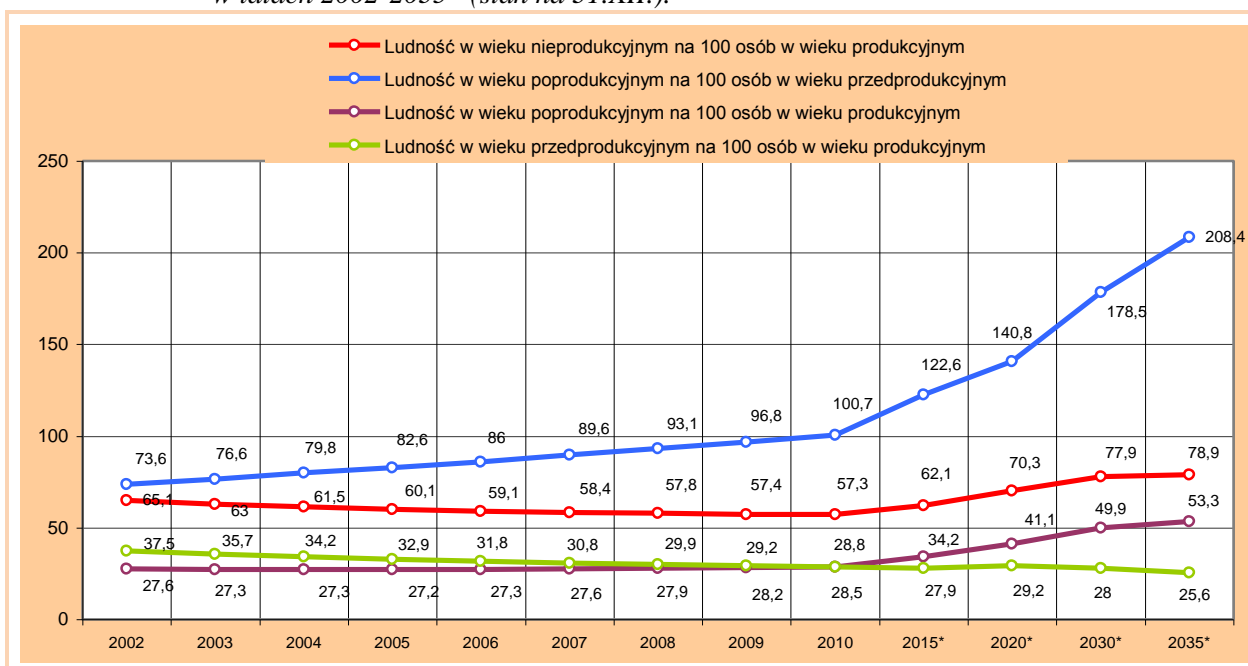
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych US w Kielcach, (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzonej w 2008 roku.

Z analizy wieku środkowego ludności zamieszkałej w miastach i na wsi wynika, że mieszkańcy miast są i pozostaną starsi o 3 lata od mieszkańców wsi.

Zmiany w strukturze wieku ludności województwa polegające na nadmiernym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym i ubytku udziału dzieci i młodzieży w ogólnym zaludnieniu świadczą o starzeniu się społeczeństwa. Proces ten dotyka nie tylko region świętokrzyski ale cały kraj, a także państwa należące do kontynentu europejskiego. Prognozy przewidują, że po 2020 roku wystąpi również spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym co spowoduje wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego (określającego stosunek ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) z 57 do 70 w 2020 roku i do 79 w 2035 roku z tym, że w mieście będzie on większy ponieważ wzrośnie z 53 aż do 87, natomiast na wsi z 61 do 74. Natomiast wskaźnik obciążenia demograficznego wyrażający stosunek liczby osób w wieku emerytalnym (poprodukcyjnym) do liczby osób w wieku roboczym (produkcyjnym) zwiększy się z 29 do 53 (w tym w miastach z 28 do 62 a na wsi z 29 do 48). Oznacza to, że na jedną osobę w wieku emerytalnym przypadają będzie 2 osoby pracujące. Z kolei obciążenie ludności w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzieży) ludnością w wieku poprodukcyjnym zwiększy się ze 101 do 208 (w miastach z 114 do 247 a na wsi z 92 do 184).

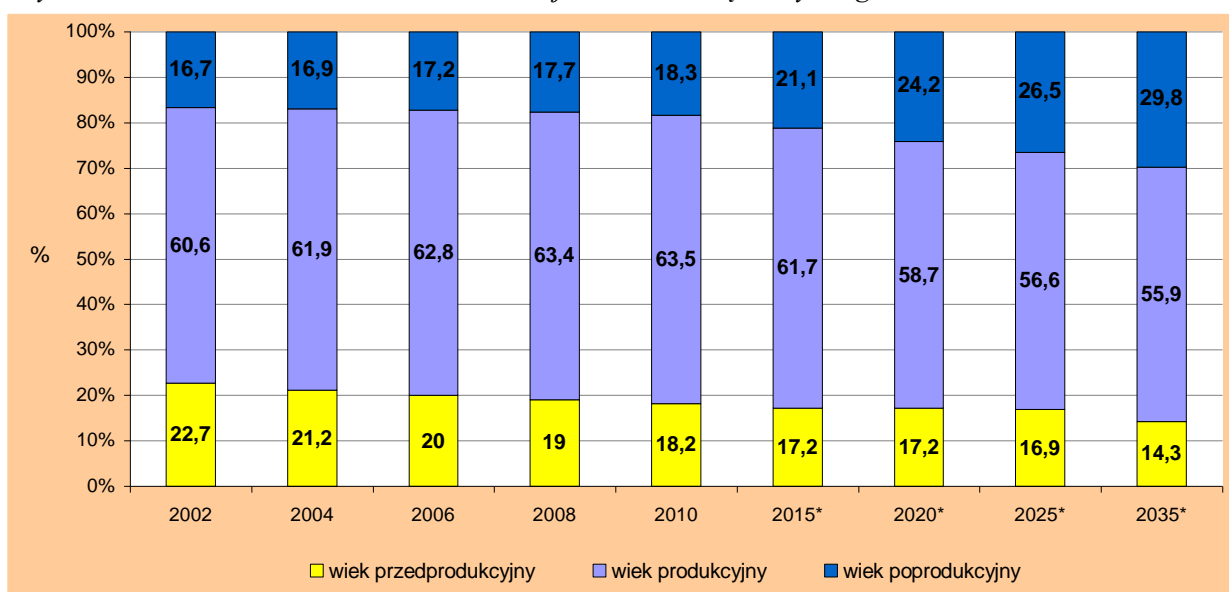
Wykres nr 50. Wskaźniki obciążenia demograficznego ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035* (stan na 31.XII.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Przewiduje się, że wystąpi gwałtowny proces starzenia się ludności ogółem województwa, w tym miejskiej i wiejskiej w wyniku nadmiernego wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym odpowiednio z 18,3% w 2010 roku do 29,8% w 2035 roku (w miastach z 18,5% do 33,1%, a na wsi z 18,1% do 27,5%), a także systematycznego spadku populacji dzieci i młodzieży odpowiednio z 18,2% do 14,3% (w tym w miastach z 16,2% do 13,4%, a na wsi z 19,8% do 15,0%). Udział ludności w wieku produkcyjnym zmniejszy się z 63,5% do 55,9%, w tym w miastach z 65,3% do 53,6%, a na wsi z 62,2% do 57,5%. Przewiduje się, że co trzeci mieszkaniec województwa będzie w wieku poprodukcyjnym.

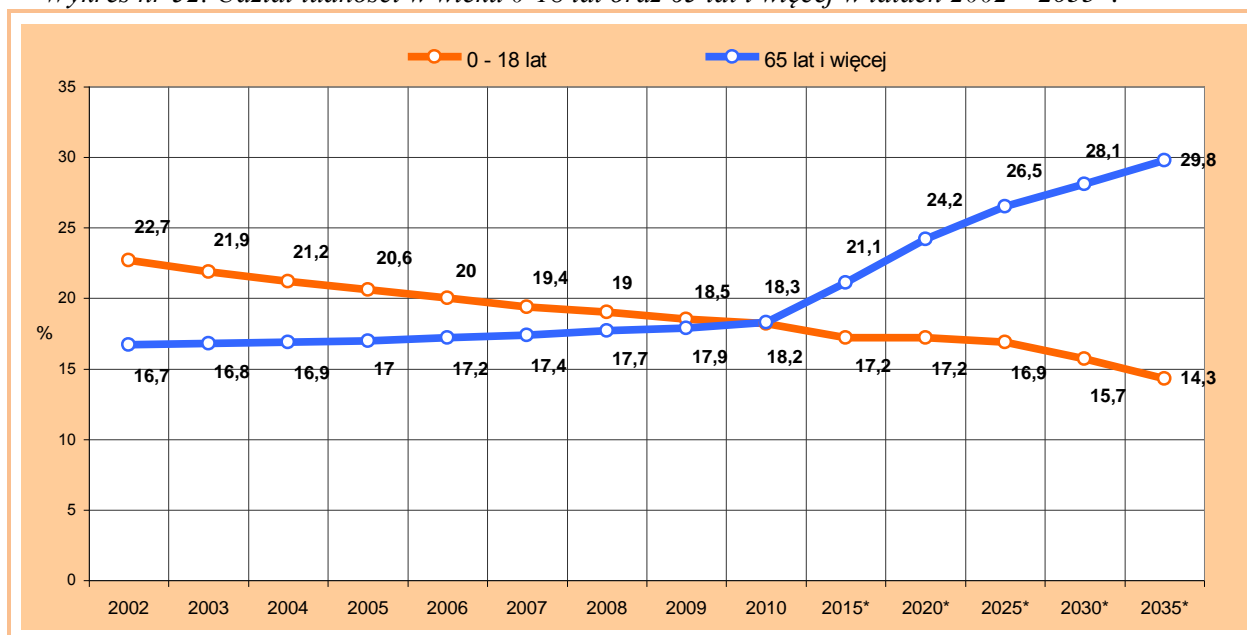
Wykres nr 51. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).
* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

W 2035 roku liczba ludności w wieku poprodukcyjnym przekroczy 321 tys. i zwiększy się w porównaniu do roku 2010 o 89 tys., tj. o 38,4%, natomiast liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszy się do 154 tys., tj. o 76 tys. (o 33,0%). Liczba osób w wieku produkcyjnym wyniesie 602 tys., tj. o 203 tys. (o 25,2%) mniej w stosunku do 2010 roku. Ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym będzie dotyczył głównie osób w wieku mobilnym (18-44 lata) z 491 tys. w 2010 roku do 302 tys. w 2035 roku, tj. o 189 tys. osób (o 38,5%). Liczba ludności w wieku niemobilnym wyniesie 300 tys. i będzie o 14 tys. (o 4,5%) mniejsza niż 2010 roku.

Wykres nr 52. Udział ludności w wieku 0-18 lat oraz 65 lat i więcej w latach 2002 – 2035*.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Proces ubytku naturalnego i migracyjnego ludności w wieku produkcyjnym, jaki dokonywał się przed 2009 rokiem, był rekompensowany nowymi, licznymi generacjami, które osiągnęły 18 lat, a pochodzącymi z wyżu urodzeń lat 70. W wyniku tych procesów w tym czasie ludność w wieku produkcyjnym systematycznie zwiększała swą liczebność. W 2002 roku populacja ta liczyła 784 722 osoby, w 2010 roku była już większa o 19 954 osoby, a po 2010 roku przewiduje się jej spadek do 706 tys. w 2020 roku, do 633 tys. w 2030 roku i do 602 tys. na koniec 2035 roku.

Biorąc pod uwagę sytuację na rynku pracy ważnym czynnikiem jest wewnętrzna struktura zbiorowości osób w wieku produkcyjnym, wyznaczona przez podział na ludność mobilną (tj. w wieku 18-44 lata) i niemobilną (w wieku 45-59/64 lata). Wysoki odsetek osób w wieku mobilnym stwarza potencjalnie korzystne warunki rozwoju ekonomicznego i społecznego populacji, natomiast starzenie się zasobów pracy utrudnia zmniejszenie skali bezrobocia. W latach 2010-2035 udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym w ogólnym zaludnieniu województwa zmniejszy się o 10,7 pkt.% (spadek z 38,8% do 28,1%), a w wieku niemobilnym wzrośnie o 3,0 pkt.% (wzrost z 24,8% do 27,8%). Na koniec 2035 roku mobilni i niemobilni zawodowo w miastach stanowią będą odpowiednio: 26,0% i 27,6%, natomiast na wsi: 29,5% i 28,0%.

W latach 2010-2035 przewiduje się wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym niemobilnym w grupie osób w wieku produkcyjnym z 39,0% do 49,8% (w tym w miastach do 51,6% a na wsi do 48,6%) oraz spadek udziału osób w wieku produkcyjnym mobilnym z 61,0% do 50,2% (w tym w miastach do 48,4% a na wsi do 51,4%). Tak więc w miastach dominować będzie ludność w wieku niemobilnym, a na obszarach wiejskich ludność w wieku mobilnym.

Nadmierny wzrost liczby osób starszych w ogólnej liczbie ludności prowadzi do zachwiania równowagi międzypokoleniowej (coraz mniej osób młodych przypada na każdą osobę starszą) – spada tzw. wskaźnik potencjalnego wsparcia międzygeneracyjnego (rosną koszty ubezpieczeń i koszty socjalne a starość postrzegana jest, jako zagrożenie wykluczeniem społecznym). W kolejnych latach będzie rosła liczba ludności w wieku 65 lat i więcej oraz jej udział procentowy w całej populacji w województwie z tym, że znacznie szybsze tempo tego przyrostu miało miejsce i będzie mieć w przyszłości w miastach, niż na wsi.

Z prognozy ludności według edukacyjnych grup wieku wynika, że do 2035 roku liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3–6 lat) będzie obniżać się z 45,0 tys. w 2010 roku do 29,8 tys. w 2035 roku (tj. o 33,8%), przy czym do 2015 roku utrzyma się na poziomie 48,3 tys., a następnie znacznie gwałtownie spadać.

Liczba dzieci w wieku szkoły podstawowej (7–12 lat) spadnie z 71,7 tys. do 51,5 tys. (tj. o 28,2%), a liczba młodzieży w wieku gimnazjalnym (13–15 lat) z 43,1 tys. do 30,0 tys. (tj. o 30,4%).

Maleć będzie również liczba młodzieży w wieku licealnym (16–18 lat) z 49,9 tys. do 32,6 tys. (tj. o 34,7%). Przewiduje się, że nastąpi największy i gwałtowny ubytek liczby młodzieży w wieku studiów wyższych (19–24 lata) ze 112,0 tys. osób do 65,3 tys., tj. o 41,7% w 2035 roku.

Ruch migracyjny uwarunkowany jest między innymi zmianami sytuacji społeczno-gospodarczej oraz trudną sytuacją na rynku pracy. Duże bezrobocie – brak pracy, małe szanse zatrudnienia, niskie zarobki wpływają na decyzje opuszczenia województwa i osiedlenia się w innych województwach, czy poza granicami kraju. Migracje wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały mają zasadniczy wpływ na bilans demograficzny kraju, jak również województwa świętokrzyskiego, ponieważ w większości ubywa osób młodych dobrze wykształconych w wieku mobilnym (tj. w wieku najwyższej aktywności zawodowej i prokreacyjnej). W świętokrzyskim w latach 2002-2010 utrzymywało się ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały – występowała przewaga osób emigrujących z województwa nad przybywającymi na jego teren z tym, że miasta osiągały ujemne saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zagranicznych (ubywało mieszkańców miast), natomiast wieś dodatnie (odnotowywano napływy ludności wewnętrzne jak i z zagranicy, głównie do gmin wiejskich i miejsko-wiejskich położonych wokół miasta Kielce i innych średniej wielkości miast). Przewiduje się, że w świętokrzyskim w całym okresie prognozy wystąpi ujemne saldo migracji ogółem (zarówno w miastach jak i na wsi) z tym, że po roku 2020 ma nastąpić nadwyżka przybywających z zagranicy, którzy będą się osiedlać zarówno w miastach jak i na wsi. Należy zaznaczyć, że w 2009 roku po raz pierwszy odnotowano dodatnie saldo migracji zagranicznych ogółem z tym, że ludność z zagranicy napływała jedynie na wieś, natomiast w miastach w dalszym ciągu saldo migracji zagranicznych było ujemne. Prognozy przewidują, że sytuacja ta ulegnie zmianie, gdyż w większości imigranci mają osiedlać się w miastach. Ruchy migracyjne (wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały) w latach 2002-2035* przedstawia poniższa tabela, z której wynika, że odpływ z województwa był wyższy od napływu oraz, że napływ na wieś był zdecydowanie większy od napływu do miast i jednocześnie wzrost obserwowany w ostatnich latach (i prognozowanych) dotyczył głównie napływu na wieś.

Tabela nr 5. Migracje wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały w latach 2002 - 2035*
w województwie świętokrzyskim.

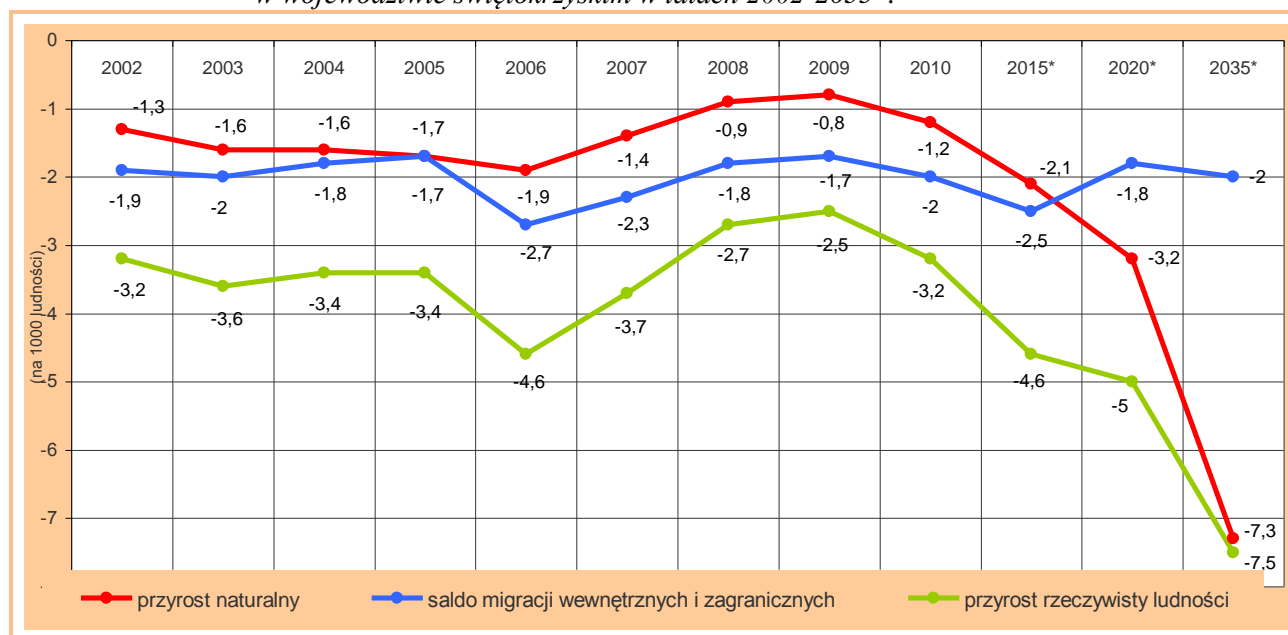
/ ROK / Migracje:	Napływ /imigracja/			Odpływ /emigracja/			Saldo migracji		
	Ogółem	Miasta	Wieś	Ogółem	Miasta	Wieś	Ogółem	Miasta	Wieś
2002 wewnętrzne	12 084	4 765	7 319	14 456	7 325	7 131	- 2 372	- 2 560	+ 188
zagraniczne	100	76	24	187	171	16	- 87	- 95	+ 8
2006 wewnętrzne	12 698	4 831	7 867	15 493	7 835	7 658	- 2 795	-3004	+ 209
zagraniczne	216	150	66	904	659	245	-6 88	-509	- 179
2007 wewnętrzne	13 936	5 120	8 816	16 565	8 231	8 334	- 2 629	-3 111	+ 482
zagraniczne	346	203	143	633	414	219	-287	-211	- 76
2008 wewnętrzne	10 474	4 106	6 368	12 490	6 418	6 072	- 2016	- 2 312	+ 296
zagraniczne	335	196	139	652	431	221	-317	- 235	- 82
2009 wewnętrzne	10 718	4 053	6 665	12 902	6 674	6 228	- 2 184	- 2 621	+ 437
zagraniczne	391	233	158	326	269	57	+ 65	- 36	+ 101
2010 wewnętrzne	11 044	4 216	6 828	13 611	7 310	6 301	- 2 567	-3 094	+ 527
zagraniczne	329	165	164	307	256	51	+ 22	- 91	+ 113
2015* wewnętrzne	13 877	5 533	8 344	16 730	8 365	8 365	-2853	-2832	-21
zagraniczne	450	313	137	647	464	183	-197	-151	-46
2020* wewnętrzne	11 429	4 638	6 791	13 777	6 686	7 091	-2348	-2048	-300
zagraniczne	600	408	192	385	278	107	+215	+130	+85
2035* wewnętrzne	11 429	4 638	6 791	13 777	6 686	7 091	-2348	-2048	-300
zagraniczne	600	408	192	385	278	107	+215	+130	+85

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

Prognozowany wzrost imigracji po 2020 roku motywowany jest między innymi: powrotami do kraju osób w wieku emerytalnym, które zakończyły aktywność zawodową i oczekują lepszego dostępu do opieki medycznej, poprawą poziomu życia – jako czynnik hamujący emigracje, oraz napływem cudzoziemców, którzy będą chętni do rozwijania działalności gospodarczej, a także „wyczerpywaniem się potencjału emigracyjnego” w wyniku ubytku osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a wzrostu osób w wieku poprodukcyjnym (starzenia się społeczeństwa).

Wykres nr 53. Przyrost naturalny, saldo migracji i przyrost rzeczywisty na 1000 ludności
w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

* według najnowszej prognozy GUS sporządzanej w 2008 roku.

8. Przestrzenne zróżnicowanie procesów demograficznych w województwie świętokrzyskim – obszary problemowe.

Zwarty układ przestrzenny składa się m.in. z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Korzystna sytuacja demograficzna danego regionu jest impulsem dla jego rozwoju w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego. Jest podstawą możliwości wytwórczych (produkcji i usług) oraz przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej danego obszaru.²⁵

Stan przestrzennego zróżnicowania procesów demograficznych w województwie świętokrzyskim (w gminach miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich) przedstawiono na mapach diagnostycznych z których wynika m.in., że współczesne procesy demograficzne charakteryzuje duża dynamika. Ludność koncentruje się w największych miastach i ich strefach podmiejskich, oraz w strefach podmiejskich mniejszych ośrodków miejskich, których liczba ludności zmniejsza się. W wyniku tego zjawiska określanego jako *Urban sprawl* dochodzi do różnic między rzeczywistą a formalną stopą urbanizacji – zaciera się podział na miasto i wieś. Następują równocześnie dynamiczne zmiany struktury wiekowej ludności miast, obszarów wiejskich i obszarów wokół dużych ośrodków miejskich. W miastach dominuje ludność w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym, natomiast na ich obszarach funkcjonalnych wzrasta udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym. Największy wzrost liczby ludności do 2030 roku przewidywany jest w powiecie kieleckim - w gminach położonych wokół Kielc.

Ważnym dla rozwoju znaczenia w gospodarce krajowej i międzynarodowej jest potencjał ludnościowy i gospodarczy dużych miast oraz ich powiązania funkcjonalne między nimi i między regionami. W Polsce są to powiązania dośrodkowe, wynikające ze znaczenia Warszawy, jako stolicy kraju, a utrudnieniem jest słabo rozwinięta sieć powiązań komunikacyjnych (drogowych, kolejowych, powietrznych czy wodnych). W przyjętej KPZK 2030 zwrócono uwagę na fakt osłabienia powiązań funkcjonalnych między miastami wojewódzkimi, na wzmocnienie ich związków z innymi dużymi głównymi miastami oraz na zwiększenie bezpośredniego oddziaływania miasta na tereny przyległe - zwane miejskim obszarem funkcjonalnym (MOF). Jego zasięg jest zależy od stopnia rozprzestrzeniania się zabudowy o charakterze miejskim (o funkcjach pozarolniczych – usługowych i produkcyjnych), zwiększenia natężenia i zakresu dojazdów do pracy z tych terenów do centrum miasta. Zaciera się w ten sposób granica między osadnictwem miejskim i wiejskim, głównie wokół dużych ośrodków miejskich.²⁶

Natomiast do głównych funkcji obszarów wiejskich, które przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju kraju zaliczono przede wszystkim rolnictwo (produkcję żywności) i ochronę środowiska (funkcję wypoczynku i rekreacji, agroturystyki – pozarolnicze miejsca pracy). Ograniczeniem rozwoju gospodarczego wsi jest m.in. słaba dostępność do infrastruktury drogowej, energetycznej i do usług publicznych, oraz ich jakość. Priorytetem w rozwoju obszarów wiejskich jest przede wszystkim rozwój kapitału ludzkiego, infrastruktury społecznej i technicznej, a także różnorodnych form działalności gospodarczej z wykorzystaniem zasobów naturalnych – zmiany w sektorze rolno-spożywczym dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, które jest podstawą właściwego rozwoju i zdrowotności społeczeństwa.²⁷

W odniesieniu do uwarunkowań demograficznych zwrócono uwagę na znaczenie zmniejszenia się zasobów pracy dla rozwoju zagospodarowania przestrzennego. Przewiduje się

²⁵ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (Uchwała Nr 239/2011 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.), Warszawa 2011 r.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

nasilenie niekorzystnych zmian zaludnienia i struktury demograficznej po roku 2020, tj. spadku liczby ludności i gęstości zaludnienia na kilometr kwadratowy (głównie w gminach typowo wiejskich i w gminach miejskich oraz miejsko-wiejskich o funkcji przemysłowej, gdzie występuje duże bezrobocie powodujące najwyższy odpływ migracyjny, co z kolei wpływa na niski przyrost naturalny, a w konsekwencji na regres demograficzny charakteryzujący się największym ubytkiem ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym, a wzrostem udziału osób w wieku emerytalnym i produkcyjnym niemobilnym) – głównie dotyczy to m.in. południowej i północnej części województwa świętokrzyskiego. Prognozy zmian zaludnienia oraz struktury demograficznej przewidują, że do 2030 roku nastąpi wzrost liczby ludności, w tym osób w wieku edukacyjnym i produkcyjnym, oraz gęstości zaludnienia w powiatach otaczających większość miast wojewódzkich, m.in. w powiecie kieleckim i w gminach z nim sąsiadujących. Zmianie ulegnie wskaźnik obciążenia demograficznego określający ubytek lub przyrost liczby osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – najbardziej korzystnie pod tym względem wypadają obszary centralne województwa świętokrzyskiego z ludnością o „najmłodszej” strukturze wiekowej. Prognozuje się, że po 2015 roku rozpocznie się wzrost obciążenia demograficznego, przy czym w miastach będzie on większy niż na wsi, na skutek znacznego spadku udziału osób w wieku produkcyjnym i gwałtownego wzrostu udziału osób w wieku emerytalnym. W 2010 roku bardziej obciążona była wieś, co wynikało głównie z większego udziału dzieci i młodzieży w populacji. W przyszłości ludność w wieku produkcyjnym będzie obciążona w większości osobami w wieku poprodukcyjnym z tym, że w mniejszym stopniu na wsi, z powodu większej umieralności osób starszych na obszarach wiejskich.

Zmiany zaludnienia, charakteryzujące się ubytkiem i koncentracją ludności oraz nowe kierunki migracji spowodują konieczność zmian w koncentracji przestrzennej – osadnictwa i gospodarki. Zakłada się, że Polska dzięki wzrostowi gospodarczemu, a tym samym zwiększeniu atrakcyjności polskiego runku pracy (głównie w dużych miastach i w ich obszarach funkcjonalnych) stanie się krajem imigracyjnym. Imigranci będą łagodzić skutki ubytku ludności w wieku produkcyjnym i wpływać na procesy demograficzne. Należy jednak zaznaczyć, że niektórzy przestrzegają przed prowadzeniem przez Polskę zbyt „szeroko otwartej” polityki imigracyjnej, ponieważ może to doprowadzić do utraty swojego narodowego charakteru, tj. osłabienia a w konsekwencji do zaniku tożsamości kulturowej własnego narodu.

W wyniku przemieszczeń migracyjnych ludności, nastąpi większa koncentracja sieci osadniczej – skupianie się ludności w dużych miastach i otaczających je strefach podmiejskich, w których wzrastać będzie znaczenie gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, a tym samym koncentracja potencjału rozwojowego (działalności gospodarczej, infrastruktury edukacyjnej, naukowej i wdrażania nowoczesnych technologii) – co przyczyni się do zwiększenia znaczenia gospodarczego i konkurencyjności tych obszarów i regionów w skali kraju i Europy. Wzrośnie znaczenie polityki wspomagającej i wdrażającej rozwój struktur przestrzennych ułatwiających absorpcję wiedzy i rozprzestrzenianie innowacji (nowoczesnego przemysłu i kompleksowo rozwiniętej infrastruktury), a tym samym ułatwiających powiązania funkcjonalne.²⁸

Rosnące w ostatnich latach tempo wzrostu liczby ludności w wieku 65 lat i więcej (w województwie świętokrzyskim, tak jak i w kraju), oraz systematyczne zwiększanie się jej udziału względnego w całej populacji, świadczy o nasilaniu się procesu starzenia demograficznego ludności i o obciążeniu osób pracujących kosztami zabezpieczenia społecznego osób w wieku poprodukcyjnym. Przewaga liczby osób starszych w ogólnej liczbie ludności prowadzi do zachwiania równowagi międzypokoleniowej, ponieważ coraz mniej osób młodych przypada na każdą osobę starszą – spada tzw. wskaźnik potencjalnego wsparcia międzygeneracyjnego. Postępujący proces starzenia się populacji wpływa ujemnie między

²⁸ Tamże.

innymi na spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego, niemniej jednak w „sektorze starości” upatruje się gospodarcze korzyści, m.in. w zapotrzebowaniu (popycie) na produkty i usługi (w tym usługi medyczne, sanatoryjne, edukacyjne, turystyczne, kulturalno-rozrywkowe, sportowe, transportowe i inne) niezbędne do funkcjonowania ludzi starszych, jako ważny czynnik wzrostu gospodarczego.

Zauważa się również regres w rozwoju liczebnym populacji w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzieży), który zmniejszył znacznie jej udział w ogólnej liczbie ludności, co przyczyni się do zmniejszenia przyszłej siły roboczej.

Grupa wieku bezpośrednio związana z rynkiem pracy i ważna dla rozwoju społeczno-gospodarczego danego regionu, to populacja w wieku produkcyjnym. Ocenia się, że zjawiska demograficzne najmocniej oddziałują na gospodarkę przede wszystkim przez liczbę i strukturę ludności w wieku zdolności do pracy. Zbiorowość ta przedstawia wielkość i jakość potencjalnych zasobów pracy (w wieku mobilnym i niemobilnym) oraz pozwala określić rozmiary zatrudnienia. Ponadto ludność w wieku produkcyjnym jest bardzo ważnym elementem siły produkcyjnej danego społeczeństwa. W świętokrzyskim udział grupy osób w wieku produkcyjnym w całym badanym okresie wykazywał tendencję niewielkiego wzrostu, a po 2010 roku prognozy przewidują ubytek udziału tej grupy wieku, przy czym w miastach ubytek będzie większy niż na wsi. Wynika to między innymi z faktu, że w miastach odnotowano mniejszy udział dzieci i młodzieży, niż na wsi. Dlatego też nastąpi odwrócenie dotychczasowej tendencji, która do tej pory charakteryzowała się większym udziałem osób w wieku produkcyjnym w miastach, natomiast przewiduje się, że udział ludności w wieku produkcyjnym (i w większości w wieku mobilnym) będzie większy na obszarach wiejskich. Utrwali się proces starzenia się zasobów pracy, w wyniku wzrostu udziału grupy osób w wieku niemobilnym i ubytku grupy osób w wieku mobilnym w populacji osób w wieku produkcyjnym – głównie na obszarach miast i obszarach wiejskich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich położonych w południowej i północnej części województwa. W 2010 roku najwyższy udział osób w wieku produkcyjnym bo wynoszący od 64% do 69% (czyli powyżej średniej wojewódzkiej wynoszącej 63,6%) odnotowano w gminach położonych wokół stolicy regionu. W układzie przestrzennym województwa świętokrzyskiego, gminy o najniższym udziale osób w wieku poprodukcyjnym i zarazem z najwyższym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym położone są w strefie podmiejskiej Kielc – wokół głównego ośrodka wzrostu, skupiającego najwięcej instytucji obsługi ludności i miejsc pracy. Natomiast gminy z największym udziałem osób w wieku emerytalnym i z najniższym udziałem dzieci i młodzieży położone są na obrzeżach, głównie w południowej, północno-zachodniej i północno-wschodniej części województwa. Ludność w wieku produkcyjnym skupiona jest w gminach miejskich, w miastach należących do gmin miejsko-wiejskich, a także w gminach typowo wiejskich należących w większości do powiatu kieleckiego. Tworzą one zwarty obszar - „pierzścień” wokół stolicy regionu - miasta Kielce. (*Patrz mapa nr 24.*)

Pod względem udziału kobiet i mężczyzn, występuje równowaga płci na obszarach wiejskich, a nawet w niektórych gminach niedobór kobiet w wieku przedprodukcyjnym, natomiast w miastach odnotowano wyraźną przewagę kobiet, i to w większości w wieku produkcyjnym oraz poprodukcyjnym. Ponadto analiza procesów demograficznych wykazuje między innymi, że w wyniku osiedlania się osób młodych na obszarach wiejskich (głównie w powiecie kieleckim), proces starzenia się ludności na tych obszarach przebiega wolniej, niż na pozostałych obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich i wiejskich województwa. Natomiast w miastach proces ten przebiega znacznie szybciej wskutek ubytku osób młodych, którzy migrują do innych województw, za granicę, czy do gmin wiejskich położonych wokół większych miast. W miastach pozostają osoby starsze (w wieku emerytalnym), które w latach 70. masowo przybywały z obszarów wiejskich do miast w celu znalezienia zatrudnienia i lepszych warunków życia. Obecnie ich dzieci i wnuki migrują z kolei na obszary wiejskie,

aby być z dala od dużych aglomeracji miejskich, które w większości wymagają podjęcia działań rewitalizacyjnych, tj. odbudowy, głównie miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Konsekwencją procesu starzenia się społeczeństwa jest wyludnianie się, które z kolei następuje w wyniku procesu depopulacji, czyli trwałego spadku liczby ludności w danym czasie na danym terenie. Depopulacja następuje między innymi w wyniku ujemnego przyrostu naturalnego, ujemnego salda migracji, a w konsekwencji ujemnego przyrostu rzeczywistego ludności. Proces ten wpływa na „pogorszenie” się struktury biologicznej ludności zarówno pod względem starzenia się, jak i maskulinizacji w wieku matrymonialnym²⁹, tj. ubytku kobiet w wieku prokreacyjnym. Proces depopulacji stanowi najistotniejszy czynnik, który w dłuższej perspektywie może przyczynić się do destabilizacji systemu zabezpieczenia społecznego, opieki medycznej, oraz systemów finansowych, szkolnictwa i infrastruktury społecznej. Dlatego też polityka migracyjna (przy wsparciu polityki rynku pracy – tworzenia miejsc pracy) winna dążyć do zmniejszenia emigracji, a zwiększenia migracji powrotnych (imigracji) stając się ważnym narzędziem przeciwdziałającym redukcji i starzeniu się ludności nie tylko województwa świętokrzyskiego, ale problem ten dotyczy również całej Polski.

W województwie świętokrzyskim proces depopulacji zachodzi zarówno na obszarach gmin miejskich, jak i gmin miejsko-wiejskich oraz wiejskich położonych głównie na obrzeżach województwa, tj. w północno-wschodniej, wschodniej, południowej, zachodniej i północno-zachodniej części województwa. W wyniku różnic we wskaźnikach ruchu naturalnego i migracji nastąpiło pogłębienie różnic rozmieszczenia ludności charakteryzujące się trzema zjawiskami, tj.: depopulacją peryferyjnych obszarów wiejskich, koncentracją na obszarach metropolitalnych, oraz dekoncentracją wewnątrz obszarów metropolitalnych.

W niniejszym opracowaniu przyjęto, że do gmin depopulacyjnych zaliczy się te, w których w latach 2002-2010 odnotowano ubytek od 2,3% do 5,0% i powyżej 5% liczby ludności faktycznie zamieszkałej (w miastach i na obszarach wiejskich).

Ponadto w układzie przestrzennym wyodrębniają się obszary gmin, w których odnotowuje się coroczny systematyczny wzrost liczby ludności, i są to w większości gminy należące do powiatu kieleckiego, w którym w 2010 roku odnotowano przyrost liczby ludności o 3,7% w stosunku do 2002 roku i prognozuje się dalszy wzrost o 5,8% do 2020 roku.

W pozostałych powiatach, obszary gmin z tendencją systematycznego ubytku liczby ludności zagrożone są procesem wyludniania się – dotyczy to głównie południowej i zachodniej części województwa. Zasadniczymi przyczynami powodującymi ujemny przyrost rzeczywisty ludności są: ujemny przyrost naturalny (w wyniku niskiej dzietności, która powoduje że ilość zgonów jest wyższa od ilości urodzeń), oraz ujemne saldo migracji (powodowane odpływem z województwa ludzi młodych, i w większości kobiet w wieku prokreacyjnym). Niska dzietność wynika między innymi z liczby i struktury wieku kobiet zawierających po raz pierwszy związek małżeński, a także przesunięcia średniego wieku rodzenia pierwszego dziecka do starszych grup wiekowych. Dodatkowymi czynnikami są między innymi: duża skala bezrobocia, która wpływa na poczucie braku stabilizacji, większa aktywność edukacyjna i zawodowa kobiet (niejednokrotnie zmiana kwalifikacji), a także obawa przed utratą dotychczasowego zatrudnienia. W konsekwencji tych niekorzystnych zjawisk następuje nieodwracalny proces starzenia się populacji, charakteryzujący się gwałtownym wzrostem udziału osób w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym niemobilnym oraz ubytkiem osób w wieku przedprodukcyjnym, głównie dzieci do 6 roku życia.

Podsumowując należy stwierdzić, że ubywa rąk do pracy na obszarach miast, a także na obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich i wiejskich położonych na obrzeżach województwa, natomiast na obszarach gmin położonych wokół Kielc, ich przybywa.

²⁹ Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach na koniec 2010 roku, PAN IGiPZ, Warszawa, luty 2012.

W ostatnich latach zwiększona migracja na obszary wiejskie - przemeldowania z miast na wieś, tłumaczą wzrost udziału grupy osób wieku produkcyjnego na obszarach wiejskich. Osoby w wieku produkcyjnym zamieszkałe na wsi są zatrudnione w miastach i codziennie migrują (migracje wahadłowe), przemieszczają się z obszarów wiejskich do miast, wykonując tam swoje obowiązki zawodowe. Zjawisko codziennych migracji z domu zamieszkania do miejsc pracy, głównie ma miejsce w gminach położonych wokół dużych miast, w których ludność miejska, jak i zamieszkała na obszarach wiejskich znajduje zatrudnienie. W tym przypadku wieś jest traktowana jako miejsce odpoczynku, a miasto jako miejsce pracy. W wyniku tego procesu, obszary gmin wiejskich i miejsko-wiejskich stają się obszarami zurbanizowanymi – zaczynają pełnić rolę strefy podmiejskiej miast. Ludność w wieku produkcyjnym z tych obszarów podejmuje pracę w innych sektorach gospodarki niż rolnictwo. Ponadto ma lepszy dostęp do zatrudnienia w miastach, do podstawowych usług publicznych, dobrą dostępność do usług wyższego rzędu. Zacieśnia się w ten sposób granica między miastem a wsią, oraz różnica między mieszkańcami miast i wsi, dotycząca warunków i stylu życia, a pozarolnicze miejsca pracy wpływają przede wszystkim na łagodzenie skali ukrytego bezrobocia na wsi oraz zapewniają mieszkańcom lepszy standard i warunki życia. Należy podkreślić, iż „zagęszczenie” stref podmiejskich powoduje, że stają się obszarami zurbanizowanymi przez co przyczyniają się do powiększenia poziomu wskaźnika urbanizacji.

Analiza zmian procesów demograficznych w latach 2002-2035* w układzie przestrzennym województwa świętokrzyskiego (w podziale na gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie), przeprowadzona w niniejszym opracowaniu wskazała między innymi na obszary, na których odnotowano korzystne wskaźniki ruchu migracyjnego i ruchu naturalnego ludności, a także na obszary problemowe w wyniku kumulowania się niekorzystnych zmian w procesach demograficznych związanych ze spadkiem potencjału demograficznego.

W województwie świętokrzyskim obszarami rozwoju i wzrostu potencjału demograficznego są między innymi:

➤ **Obszary koncentracji ludności o tendencjach rozwojowych** - stanowiące gminy położone wokół większych ośrodków miejskich, tj. wiejskich stref podmiejskich w wyniku zjawiska suburbanizacji (rozlewania się miast), głównie wokół ośrodka wojewódzkiego – miasta Kielce. Napływ i osiedlanie się osób o młodszej strukturze wiekowej na tych terenach, ma zasadniczy wpływ na systematyczny wzrost liczby ludności, (tj. o 3,7% w powiecie kieleckim z tendencją wzrostu w kolejnych latach), a tym samym na dynamiczny rozwój funkcji mieszkaniowych w tych gminach, które są dobrze powiązane komunikacyjnie z miastem Kielce – stolicą regionu. Ponadto charakteryzują się systematycznym wzrostem liczby ludności i gęstością zaludnienia na jeden kilometr kwadratowy, w tym wyższym od średniej wojewódzkiej udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym (w większości w wieku mobilnym), a także niższym wskaźnikiem obciążenia demograficznego osobami wieku poprodukcyjnego – są to głównie podkieleckie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, które tworzą tzw. strefę podmiejską określaną, jako miejski obszar funkcjonalny (MOF) miasta Kielce.

Natomiast obszary problemowe, charakteryzujące się stagnacją i regresem demograficznym, to:

➤ **Obszary depopulacji**, które tworzą gminy o największym i trwałym ubytku liczby mieszkańców z powodu przyczyn o charakterze społeczno-gospodarczym, między innymi: przewagi osób emigrujących nad przybywającymi w celu znalezienia zatrudnienia, spadku dzietności (niskiej płodności kobiet nie zapewniającej prostą zastępowalność pokoleń), przewagi liczby zgonów nad urodzeniami (ujemnego przyrostu naturalnego), starzenia się ludności w wyniku wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym niemobilnym, a ubytku udziału dzieci i młodzieży oraz osób w wieku produkcyjnym

mobilnym w ogólnym zaludnieniu. Gminy te charakteryzuje również niski wskaźnik gęstości zaludnienia (spadek liczby osób przypadających na jeden kilometr kwadratowy), największy ujemny przyrost rzeczywisty ludności, co w konsekwencji powoduje, że są zagrożone marginalizacją i wyludnieniem. (*Patrz mapki nr 25 i 26.*)

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa w tych gminach, wynika między innymi z rosnącego udziału osób w wieku produkcyjnym niemobilnym i poprodukcyjnym, oraz malejącego udziału osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzieży). Obszary dotknięte gwałtownym procesem starzenia się stanowią zarówno gminy miejskie jak i wiejskie, występujące na części terenów wschodnich, południowych, zachodnich i północnych województwa – w większości gmin na obrzeżach województwa.

Ponadto gminy te charakteryzują się deformacją demograficzną, tj. mało korzystną strukturą płci - najniższym udziałem kobiet przypadających na 100 mężczyzn, głównie w grupie osób w wieku 20-29 lat.

Gminy, na których kumulują się wyżej wymienione niekorzystne wskaźniki demograficzne w większości posiadają funkcje rolnicze, w tym ze znacznym udziałem obszarów cennych przyrodniczo, a także ekstensywnie zagospodarowane ze znacznym udziałem obszarów cennych przyrodniczo oraz bez wyraźnej specjalizacji funkcjonalnej.³⁰ Położone są z dala od głównego ośrodka regionu w północno-wschodniej, południowej, zachodniej i północno-zachodniej części województwa świętokrzyskiego.

Przy analizowaniu i wyznaczaniu obszarów rozwojowych brano po uwagę osiem wskaźników, tj.:

1. Wzrost liczby ludności w 2010 roku w stosunku do 2002 roku od 1,0% do 2,4% i od 2,4% do 14,2%;
2. Wzrost gęstości zaludnienia w latach 2002-2010 (wzrost o 5 osób i od 5 do 11 osób);
3. Wskaźnik gęstości zaludnienia powyżej 100 osób na jeden kilometr kwadratowy;
4. Dodatnie saldo migracji na 1000 ludności (od +1,1‰ do +13,5‰);
5. Dodatni przyrost rzeczywisty na 1000 ludności (od 2,0‰ do 6,0‰ i powyżej 6,0‰);
6. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym powyżej 21%;
7. Udział osób w wieku produkcyjnym powyżej 63%;
8. Udział osób w wieku poprodukcyjnym poniżej 13%.

Kumulacja w/w wskaźników odnotowanych na obszarach gmin, pozwoliła na zakwalifikowanie ich do obszaru koncentracji ludności o tendencjach rozwojowych.

Natomiast na obszary problemowe – depopulacyjne, wskazuje kumulacja niekorzystnych wskaźników demograficznych, tj.:

1. Ubytek liczby ludności w 2010 roku w stosunku do 2002 roku od 2,3% do 5,0% i powyżej 5,0%;
2. Ubytek gęstości zaludnienia w latach 2002-2010 (ubytek od 5 osób do 20 osób i powyżej 20 osób);
3. Wskaźnik gęstości zaludnienia poniżej 50 osób na jeden kilometr kwadratowy;
4. Ujemne saldo migracji na 1000 ludności (od -2,5‰ do -7,7‰ i od -7,7‰ do -2,9‰);
5. Ujemny przyrost rzeczywisty na 1000 ludności (od -2,1‰ do -7,7‰ i od -7,7‰ do -4,0‰);
6. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym poniżej 17%;
7. Udział osób w wieku produkcyjnym poniżej 60%;
8. Udział osób w wieku poprodukcyjnym powyżej 20%;

³⁰ Biuletyn 55, „Aktualne przemiany demograficzne a gospodarka Polski.” Znaczenie przemian demograficznych w przestrzeni Polski dla rozwoju gospodarczego – Konferencja Rządowej Rady Ludnościowej. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2010.

9. Niski udział kobiet (poniżej 90) na 100 mężczyzn w grupie wiekowej 20 – 29 lat w 2010 roku;
10. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym – obszary deformacji struktury wieku, na których ludność w wieku poprodukcyjnym stanowi więcej niż 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.

Z przedstawionej analizy wskaźników demograficznych wynika między innymi, że zjawisko migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały zasadniczo wpływa na zmiany procesów demograficznych zachodzących w województwie, tj. na proces starzenia się społeczeństwa (w wyniku ruchu wędrownego ludzi młodych związanego z poszukiwaniem pracy), jak również na wielkość zasobów siły roboczej, a tym samym na rozwój gospodarczy regionu.

Zmiany w strukturze wiekowej ludności, a dotyczące udziału poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie ludności, charakteryzuje dalszy wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym stałym zmniejszaniu się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Problem starzenia się społeczeństwa dotyczy zarówno ludności zamieszkałej w miastach jak i na wsi. Symptomaticznym starzenia demograficznego jest także ubytek udziału grupy osób w wieku produkcyjnym (głównie osób w wieku mobilnym), który w konsekwencji będzie mieć zasadniczy wpływ na zmiany obciążenia demograficznego, co oznacza, że osoby w wieku produkcyjnym w większości będą obciążone osobami w wieku poprodukcyjnym. Prognozy przewidują między innymi, że przyszłe zmiany cechować będzie przyspieszona kontynuacja procesu starzenia się społeczeństwa województwa świętokrzyskiego, przejawiająca się coraz mniejszą liczbą i odsetkiem najmłodszych roczników, przesunięciem ludności w wieku średnim do starszych grup wieku, a także systematycznym zwiększaniem się liczby i odsetka ludności starszej.

Daje to podstawę do stwierdzenia, że przedstawione w niniejszej analizie niekorzystne procesy demograficzne kumulujące się na obszarach wiejskich, jak i w miastach w konsekwencji spowodują utrwalenie się negatywnej prognozy na najbliższe lata, a utrzymanie się obecnych negatywnych tendencji w przyszłości, doprowadzi do zaawansowanego starzenia się społeczeństwa, co skutkować będzie polaryzacją demograficzną i społeczną, tj. znacznym wyludnianiem się obszarów wiejskich, jak i niektórych miast województwa.

Ponadto zauważa się, że następuje odpływ ludności bardziej przedsiębiorczej i lepiej wykształconej (tj. zjawisko wewnętrznego drenażu mózgow) z obszarów słabo rozwiniętych gospodarczo oraz z dużych i średniej wielkości miast do obszarów szybciej rozwijających się, najczęściej do stref podmiejskich większych miast, tj. obszarów metropolitalnych.³¹ Dochodzi w ten sposób do dekoncentracji wewnątrz miast i nadmiernej koncentracji potencjału społeczno-gospodarczego w strefach podmiejskich, w wyniku procesu suburbanizacji. Proces ten z jednej strony prowadzi niewątpliwie do pogłębiania różnic demograficznych, między innymi do osłabienia i marginalizacji (depopulacji oraz starzenia się ludności) nie tylko gmin położonych peryferyjnie, ale również miast w których występuje o lat największe bezrobocie związane z restrukturyzacją gospodarki, a z drugiej zaś strony „rozlewanie się miast” pozytywnie wpływa na dynamiczny rozwój nowej urbanizacji.

9. Krajowa wizja rozwoju społeczno-gospodarczego - osadnictwa i procesów demograficznych

W wizji rozwoju społeczno-gospodarczego Polski do 2030 roku duży nacisk kładzie się na rozwój zarówno poszczególnych obywateli (jednostek) i ich uczestnictwo w procesach

³¹ Tamże.

rozwojowych (dostęp do dobrej jakości miejsc pracy oraz usług), jak i całego społeczeństwa. Państwo wspomagać będzie procesy aktywizacji kapitału ludzkiego i integracji społecznej, aby bardziej efektywniej wykorzystać potencjał obywateli i w ten sposób zmniejszyć skalę bezrobocia oraz zahamować proces masowej emigracji ludności. Główne cechy polskiej przestrzeni 2030 to: konkurencyjność i innowacyjność, spójność wewnętrzna, bogactwo i różnorodność biologiczna, bezpieczeństwo oraz ład przestrzenny. Utrzyma się policentryczna struktura osadnicza, a najwyższe tempo przyrostu ludności wystąpi na obszarach metropolitalnych. Wraz z koncentracją ludności będzie wzrastać koncentracja (dynamika) potencjału rozwojowego w dużych ośrodkach miejskich tworzących współzależny, otwarty układ sieciowy obszarów funkcjonalnych najważniejszych polskich miast, które są zintegrowane w przestrzeni krajowej i międzynarodowej za pomocą wielokierunkowych silnych powiązań funkcjonalnych w zakresie funkcji gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, kulturalnych oraz sektora badawczo-rozwojowego.

Na obszarach oddalonych od głównych centrów rozwoju nastąpi zmniejszenie się liczby ludności w wyniku odpływu migracyjnego i niekorzystnego ruchu naturalnego ludności (zmniejszenie ilości zawartych małżeństw i urodzeń, a zwiększenie ilości rozwodów i zgonów). Priorytetem będzie podniesienie standardu życia na wsi poprzez zwiększenie zatrudnienia (źródeł utrzymania) na obszarach wiejskich poza rolnictwem – powstawanie pozarolniczych miejsc pracy, doskonalenie jakości zasobów ludzkich, dzięki lepszemu dostępowi do usług podstawowych i wyższego rzędu. Odnowa wsi oraz rozwój lokalnych rynków pracy dokonywać będzie się dzięki m.in. wykorzystaniu własnego potencjału rozwojowego, tj. walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także dzięki rozwojowi dostępności komunikacyjnej wewnętrznej oraz między miastem a wsią. Wzrastać będzie konkurencyjność rolnictwa dzięki innowacyjności, modernizacji i zmian strukturalnych.

Sieć powiązań funkcjonalnych tworzyć będą największe polskie miasta, tj. *Warszawa, Aglomeracja Górnośląska (Katowice wraz z miastami wchodzącymi w skład Górnośląskiego Związku Metropolitalnego), Łódź, Kraków, Trójmiasto (Gdańsk – Sopot – Gdynia z głównym ośrodkiem miejskim w Gdańsku; dalej: Trójmiasto), Wrocław, Poznań, Szczecin, kształtujący się duopol Bydgoszcz – Toruń oraz Lublin.*

Realizacja wizji zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyczyni się do osiągnięcia lepszej spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

Na poziomie lokalnym na obszarach oddalonych od terenów zurbanizowanych (dużych i średnich miast) spójność przestrzenną zapewnią powiązania (tj. zbiór miast lokalnych, które zapewnią jednolity dostęp do podstawowych usług i dóbr publicznych, m.in. w zakresie edukacji kultury, zdrowia, administracji i transportu publicznego) w obrębie obszarów wiejskich.

Nastąpi zmiana funkcji w systemie osadniczym tych gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i małych miast, które położone są w strefach otaczających główne ośrodki miejskie. Gminy te w wyniku postępującej koncentracji zabudowy (przy zachowaniu regulacji prawno-ekonomicznych pomocnych w osiągnięciu ładu przestrzennego) będą podlegać procesowi urbanizacji, a mobilność zasobów ludzkich przyspieszy zmiany struktur przestrzennych. Obszary wiejskie charakteryzować będzie m. in. wyrównany poziom życia, dzięki wzrostowi zatrudnienia poza rolnictwem (powstawanie pozarolniczych miejsc pracy i zwiększenie jakości zasobów ludzkich) oraz lepszy dostęp do usług podstawowych i wyższego rzędu jako podstawowy czynnik warunkujący rozwój społeczno-gospodarczy.

Na poziomie regionalnym dążyć będzie się do wykorzystania dla rozwoju pozostałych obszarów województwa (innych miast i obszarów rolniczych) potencjału tkwiącego w miastach wojewódzkich (największego wzrostu gospodarczego). Dzięki dyfuzji (przenikaniu się) zasobów stymulujących rozwój, wzrośnie znaczenie ośrodków regionalnych i subregionalnych

w skali kraju, które zapewnią wysokiej jakości usługi publiczne na poziomie subregionalnym i lokalnym (lepsze warunki życia, pracy i kształcenia). Wzmocni się w ten sposób struktura osadnicza kraju, a tym samym warunki życia na obszarach dotkniętych procesem depopulacji (największego ubytku ludności). Obszary te poprzez lepszą dostępność komunikacyjną, do usług publicznych staną się obszarami trwałego i ciągłego rozwoju.

Z kolei **na poziomie krajowym** nastąpi m.in.:

- **poprawa dostępności czasowej** do miast wojewódzkich (obszarów metropolitalnych), powszechny dostęp do szerokopasmowej sieci cyfrowej (masowa cyfryzacja), co będzie skutkować lepszym dostępem do miejsc pracy, możliwością rozwoju innej formy zarobkowania, tj. telepracy, elektronicznym dostępem do usług administracji publicznej, elektronicznymi systemami nauczania, a przez to łagodzeniem różnic w poziomie rozwoju między miastem a wsią, między obszarami wschodnim a zachodnimi Polski, a także na zmniejszenie procesu depopulacji (zatrzymanie ludności z obszarów, które wcześniej były niedosłużone w infrastrukturę techniczną i społeczną), podnoszeniem jakości kapitału społecznego, uczestnictwem mieszkańców w procesach rozwojowych (w miejscu zamieszkania lub w głównych ośrodkach miejskich oddalonych max. o 2 godziny od miejsca zamieszkania – dzięki aktywnej polityce regionalnej i systemowi wyrównywania szans w ramach polityk sektorowych);
- **koncentracja działalności gospodarczej w największych miastach** (metropoliach), jednocześnie wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich (słabiej rozwiniętych gospodarczo), który będzie sprzyjał przyspieszeniu zmian strukturalnych i zwiększeniu zatrudnienia (dzięki efektywnej sieci transportowej, która da podstawy komunikacji między głównymi węzłami życia gospodarczego w kraju i za granicą skutkując wzrostem inwestycji i nowych funkcji gospodarowania na tych obszarach, a przede wszystkim zmniejszy bezrobocie);
- **wszechstronny rozwój i postęp w dziedzinie nauki** – uczelnie i jednostki badawczo-rozwojowe stworzą sieć naukową o znaczeniu europejskim (dzięki dostępności cyfrowej, która zapewni przepływ najnowszej wiedzy, dostęp do wykształcenia, a także m.in. do zaawansowanych usług finansowych o zasięgu europejskim – ważnych dla rozwoju gospodarczego);
- **masowa cyfryzacja** – elektroniczny dostęp do usług usprawni i zmniejszy obciążenie systemu transportowego i zużycie energii przez transport.

Na poziomie międzynarodowym - powiązania funkcjonalne między poszczególnymi ośrodkami sprzyjać będą zrównoważonemu rozwojowi, wzmocnieniu spójności terytorialnej kraju, wzrostowi rangi ośrodków metropolitalnych i miast wojewódzkich zwłaszcza Polski Wschodniej, stając się „kołem zamachowym” rozwoju regionów, wpływając na zwiększenie konkurencyjności Polski na arenie międzynarodowej. Z analizy funkcji gospodarczych największych miast wynika, że funkcje metropolitalne (tj. transportowa, nauki wyższej, kontrolno-decyzyjna, administracyjna, turystyczna, przemysłowa) w pełni posiada Warszawa (według klasyfikacji ESPON, jako potencjalna metropolia europejska – MEGA 2, potencjalny Europejski Metropolitalny Obszar Wzrostu), a pozostałe duże miasta nie posiadają „kompletu” funkcji metropolitalnych, są „niedosłużone” komunikacyjnie, w usługi wyższego rzędu o znaczeniu krajowym i europejskim. Słabo wykształcone metropolie – MEGA 3 to: Gdańsk, Szczecin, Poznań, Wrocław, Łódź, Katowice i Kraków, który jest jedynym miastem w Polsce wypromowanym jako produkt turystyczny o znaczeniu międzynarodowym. Miasta o znaczeniu transportowym/krajowym – FUA, to: Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Kielce, Lublin, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Toruń i Zielona Góra. Instytucje międzynarodowe zlokalizowane są w Warszawie, Trójmieście i w Szczecinie. O słabości powiązań dużych miast w jeden spójny organizm funkcjonalny świadczy słaby rozwój gospodarczy, m.in. zatrudnienie w przedsiębiorstwach o niskim i średnim zaawansowaniu technologicznym. Dobrze rozwinięta gospodarka oparta na wiedzy funkcjonuje w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu i Aglomeracji

Górnośląskiej. Do miast wojewódzkich o znaczeniu krajowym (jako ośrodki krajowe pełniące niektóre funkcje metropolitalne), w których następuje systematyczna koncentracja funkcji metropolitalnych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym zaliczono oprócz Kielc także miasta, tj.: Białystok, Rzeszów, Opole, Olsztyn, Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra. Z siecią głównych miast połączone będą również ośrodki regionalne: Częstochowa, Radom, Bielsko-Biała, Rybnik, Płock, Elbląg, Wałbrzych, Włocławek, Tarnów, Kalisz z Ostrowem Wielkopolskim, Koszalin, Legnica, Grudziądz, Słupsk, oraz ośrodki subregionalne i lokalne.

W ramach programu ESPON zidentyfikowano węzły globalne: Londyn i Paryż oraz „lokomotywy Europy”, do których zaliczono 17 ośrodków m.in. Berlin, Sztokholm, Barcelona, Wiedeń, Rzym. Powiązania węzłów układu osadniczego oraz pomiędzy tymi węzłami a otaczającymi je obszarami - sieci największych miast Polski z siecią europejską będą możliwe dzięki efektywnemu, wielomodalnemu, spójnemu i zintegrowanemu systemowi infrastruktury transportowej – nowoczesnemu systemowi połączeń drogowych, kolejowych i lotniczych.

10. Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju – do uwzględnienia w zmianie planu.

Celem strategicznym polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest „Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.”

Wyznaczono sześć celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającego spójności – największe miasta i ich obszary funkcjonalne koncentrują szereg usług wyższego rzędu i funkcji gospodarczych, stając się ośrodkami dojazdów do pracy i migracji (czasowej lub stałej) z terenów słabiej rozwiniętych gospodarczo i z zagranicy – pełniąc funkcje metropolitalne. **Miasto Kielce, ośrodek krajowy z ponad 200 tys. mieszkańców, zostało zakwalifikowane do ośrodków miejskich pełniących szereg funkcji metropolitalnych,** ale powiązanych i podległych większym metropoliom w dziedzinie m.in. gospodarczej, oświaty, nauki i kultury.

Rozwojowi funkcji metropolitalnych tych ośrodków towarzyszy równocześnie proces suburbanizacji - osiedlania się ludności miejskiej z dzielnic centralnych i wielkich osiedli do ich stref zewnętrznych (stanowiących gminy miejsko-wiejskie i wiejskie). Dynamicznie postępujący proces rurbanizacji (semiurbanizacji) – osiedlanie się ludności zatrudnionej i pracującej w miastach i metropoliach na obszarach wiejskich, w poszukiwaniu komfortowych warunków życia (w odległości ok. 20-30 km od ich granic administracyjnych miast) powoduje zmianę funkcji tych obszarów. Postępuje zanik funkcji rolniczych (wzrasta liczba osób zatrudnionych poza rolnictwem), a utrwała się miejski styl życia i zmiana struktury ludności (napływają ludzie młodzi, dobrze wykształceni i zamożniejsi). Jednak z powodu niezadawalającego rozwoju tych obszarów pod względem infrastrukturalnym i gospodarczym zmuszeni są pracować i zaspakajać potrzeby wyższego rzędu w centrum miasta. Powoduje to wzrost przemieszczania się między miejscem zamieszkania a miejscem pracy.

Dla realizacji w/w celu wyznaczono kierunki działań, które przyczynią się do poprawy warunków życia i gospodarowania na całym obszarze kraju oraz jego spójności przestrzennej, m.in. poprzez:

1) wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych (podwyższanie jakości usług wyższego rzędu, rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjności – nowoczesnych technologii, wzrost potencjału badawczo-naukowego oraz wzmocnienie funkcji symbolicznych, tj. infrastruktury

kultury, rewitalizacja zabytkowych układów urbanistyczno-krajobrazowych z wykorzystaniem na cele kulturalne i turystyki oraz rozwój infrastruktury kongresowej i wystawienniczotargowej – promocja polskich miast);

2) rozwijanie powiązań funkcjonalnych - wewnętrznych podstawowych i innych w układzie krajowym i międzynarodowym pomiędzy ośrodkami metropolitalnymi a regionalnymi w celu wzmocnienia potencjału i konkurencyjności miast regionalnych uzupełniających i wzmacniających duże polskie miasta, w zakresie funkcji gospodarczych i sektora B+R (współpraca zagranicznych przedsiębiorców z polskimi – wzrost miejsc pracy), społecznych, edukacyjnych (współpraca między uczelniami), symbolicznych – kulturowych;

3) integrację wewnętrzną obszarów funkcjonalnych metropolitalnych i miast regionalnych (m.in. obowiązek przygotowania planu zagospodarowania obszaru metropolitalnego i strategii rozwoju, poprawa dostępności transportowej).

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów – dotyczy głównie Polski Wschodniej, działań wspierających rozwój procesów urbanizacyjnych (wzmocnienie potencjału ludnościowego, przygotowanie terenów pod inwestycje), koncentracji funkcji metropolitalnych i działalności gospodarczej (poprzez m.in. rozwój zasobów ludzkich i kapitału społecznego), koncentracji działalności w miastach wojewódzkich, restrukturyzacji obszarów wiejskich oddalonych od głównych ośrodków wzrostu (na których występuje rozdrobniona struktura własności, brak alternatywnych źródeł dochodów, niskie dochody, niski poziom życia, niska gęstość zaludnienia, depopulacja i deformacja struktury demograficznej, emigracja, niska jakość i dostępność usług oraz niska dostępność przestrzenna do głównych ośrodków wzrostu – a w konsekwencji wyludnianie tych obszarów, powstawanie obszarów pustki osadniczej), oraz koncentracji działań rewitalizacyjnych miast i obszarów zdegradowanych (poprzemysłowych, powojennych i pokolejowych, w których występuje bezrobocie strukturalne związane z koncentracją tradycyjnych sektorów przemysłu, ich restrukturyzacją i niedostatecznym wykorzystaniem zasobów ludzkich – niski wskaźnik zatrudnienia, niski poziom przedsiębiorczości, oraz depopulacja związana z postępującym odpływem ludności z tych obszarów, a także patologie i ubóstwo), aby w przyszłości stały się atrakcyjnymi kompleksami terenów inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów zewnętrznych. W województwie świętokrzyskim obszary wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji, w których kumulują się problemy społeczno - gospodarcze dotyczą: Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Skarżyska-Kamiennej. Restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast polegać będzie m.in. na identyfikacji obszarów zdegradowanych w miastach oraz na terenach poprzemysłowych, a następnie wyznaczaniu ich w planie zagospodarowania przestrzennego województwa.

Działania dla poprawy spójności terytorialnej, budowanie potencjału do specjalizacji terytorialnej (zwłaszcza obszaru Polski Wschodniej) dotyczą m.in.: wspomaganie restrukturyzacji gospodarki i wykorzystania unikalnych – specyficznych potencjałów tych obszarów (wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego dla rozwoju turystyki, zwiększenie i usprawnienie produkcji żywności ekologicznej, rozwój działalności gospodarczej, wzrost zatrudnienia, rozwój infrastruktury i transportu zbiorowego, wyrównywanie szans edukacyjnych i aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez m.in. umożliwienie podniesienia wiedzy i dostęp do rynku pracy, opieka nad dzieckiem do lat 3 i edukacja przedszkolna); przygotowania strategii o charakterze makroregionalnym; oraz wspomaganie rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej (umożliwiającej bezpośrednie powiązanie z obszarem metropolitalnym przyległych obszarów wiejskich), kolejowej i lotniczej.

Pozostałe 4 cele dotyczą: poprawy dostępności terytorialnej kraju poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej; kształtowania struktur przestrzennych dla utrzymania wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski; zwiększenia odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne, utratę bezpieczeństwa energetycznego i wspierania obronności państwa; przywrócenia i utrwalenia ładu przestrzennego, w tym społecznego – poprawy jakości życia społecznego.

11. Projekt Założeń polityki ludnościowej Polski 2012 (Warszawa, marzec 2012)

Rządowa Rada Ludnościowa przy współudziale Głównego Urzędu Statystycznego w dniach 22-23 marca 2012 roku zorganizowała „II Kongres Demograficzny”, pod hasłem „*Polska w Europie – przyszłość demograficzna*”. Na sesji inauguracyjnej z udziałem najwyższych władz Państwa oraz Komisji Europejskiej, przedstawiono najnowsze informacje, które uzyskano w wyniku *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*. Podczas Kongresu wygłoszono referaty naukowe, dotyczące problematyki kształtowania polityki ludnościowej (rozwoju demograficznego) krajów Unii Europejskiej, zdrowotności i starzenia się społeczeństwa, migracji zarobkowych, polityki społecznej oraz sytuacji i perspektyw na rynku pracy. W najnowszym dokumencie Rządowej Rady Ludnościowej pt. „*Założenia Polityki Ludnościowej Polski 2012*”, Warszawa, marzec 2012 wyznaczono kierunki działań (mogących zahamować niekorzystne zjawiska demograficzne) niezbędnych do osiągnięcia przyjętych celów i priorytetów, wyznacza podmioty odpowiedzialne za wdrażanie polityki ludnościowej i źródła finansowania.

Za główne Cele Polityki Ludnościowej w Polsce do 2020 roku uznano:

Cel I. Tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu rodzin, przede wszystkim poprzez zawieranie małżeństw i realizację planów prokreacyjnych:

Priorytet I - poprawa warunków powstawania i funkcjonowania rodzin oraz problemy rozrodczości (działania na rzecz powstawania, rozwoju i funkcjonowania rodzin), m.in.:

- 1. Umacnianie wartości rodziny i dziecka w świadomości społeczeństwa; zwłaszcza wśród młodego pokolenia, poprzez działania tj.: edukacja „prorodzinna”; wprowadzenie w szkołach przedmiotu „przygotowanie do życia w rodzinie” – z uwzględnieniem wartości uniwersalnych m.in. ochrony życia; uruchomienie na studiach pedagogicznych nowego kierunku kształcenia nauczycieli o specjalności przygotowania do życia w rodzinie – w celu przygotowania profesjonalnej kadry; działania promujące pozytywny wizerunek małżeństwa, rodzin wielodzietnych i wielopokoleniowych; rozwój poradnictwa rodzinnego;*
- 2. Promowanie równouprawnienia płci i równości społecznej oraz dążenie do zapewnienia warunków swobodnego wyboru podziału ról kobiet i mężczyzn w rodzinie, poprzez m.in. wzmocnienie pozycji kobiet i mężczyzn wychowujących dzieci i opiekujących się niesamodzielnymi członkami rodziny; zmiany w zasadach korzystania ze świadczeń i rozwiązań mających na celu godzenie obowiązków zawodowych z rodzinnymi;*
- 3. Tworzenie warunków sprzyjających samodzielności ekonomicznej młodego pokolenia i uzyskania samodzielności ekonomicznej rodzin, m.in. w sferze edukacji - zwiększenie dostępu do edukacji na wszystkich szczeblach zgodnie z zasadą wyrównywania szans; doskonalenie doradztwa zawodowego pod kątem adekwatności kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy; promocja kształcenia na kierunkach technicznych i w „zawodach przyszłości”, z uwzględnieniem zmieniających się wymagań rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, dającymi większe szanse na znalezienie pracy; rozwój systemu wsparcia dla młodzieży zdolnej (stypendia naukowe, płatne i bezpłatne staże zawodowe, opieka naukowa); w sferze zatrudnienia - ulgi podatkowe dla pracodawców inwestujących w kształcenie i szkolenia młodych pracowników, fundujących stypendia dla pracowników*

kontynuujących naukę, nowe kwalifikacje; popularyzacja zasad zarządzania zasobami ludzkimi – zatrudnienia przyjaznego rodzinie, równowagi praca – życie; **w sferze rozwoju przedsiębiorczości** - rozwój na poziomie lokalnym sieci instytucji poradnictwa organizacyjno-prawnego, szkoleń i finansowego wsparcia dla przyszłych przedsiębiorców; podniesienie jakości nauki podstaw przedsiębiorczości w szkołach średnich i wyższych; ułatwienia organizacyjne dotyczące zakładania własnej firmy; wprowadzanie ulg; badanie warunków i potrzeb mieszkaniowych;

4. Ułatwienia w zakresie godzenia ról zawodowych z opieką nad niesamodzielnymi członkami rodziny są działaniami niezbędnymi zarówno z powodów ekonomicznych, jak i społeczno-kulturowych, poprzez działania tj. kontynuacja programów wydłużania urlopów macierzyńskich i urlopów ojcowskich oraz wydłużania dodatkowego (fakultatywnego) urlopu macierzyńskiego (ojcowskiego); zróżnicowanie długości urlopu od liczby dzieci; rozwój różnych form pozarodzielskiej opieki nad małym dzieckiem; ulgi podatkowe dla pracodawców dofinansowujących opiekę w żłobkach i przedszkolach dla dzieci swoich pracowników;
5. Ułatwienia w zakresie uzyskania samodzielnego mieszkania i dostosowania warunków mieszkaniowych do faz rozwoju rodziny – m.in. badanie warunków i potrzeb mieszkaniowych i możliwości finansowania rodzin, rozwijanie różnych form budownictwa mieszkaniowego z uwzględnieniem możliwości finansowych rodzin.

Priorytet II - tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi młodego pokolenia w rodzinie, jako czynnik poprawy jakości kapitału ludzkiego, m.in. poprzez wspieranie rodziny w ponoszeniu kosztów utrzymania i wychowania dzieci:

1. Wzmocnienie znaczenia dochodów z pracy, jako głównej podstawy egzystencji rodzin, realizacja prawa do wynagradzania godziwego- ustalenie płacy godziwej;
2. Wzmocnienie dochodowego znaczenia świadczeń rodzinnych;
3. Wzmocnienie preferencji dla niektórych typów rodzin w systemie świadczeń rodzinnych, zwiększenie pomocy finansowej na rzecz rodzin wielodzietnych (zwiększenie dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu wielodzietności dla rodzin np. 5+; świadczenie na rzecz matek wychowujących więcej dzieci (5+), opłacanie składek ubezpieczeniowych, dających podstawę uzyskania świadczenia emerytalnego; wyższa wysokość ulgi podatkowej na trzecie i kolejne dzieci; utrzymanie świadczeń z funduszu alimentacyjnego; weryfikacja efektywności świadczeń rodzinnych dla rodzin niepełnych;
4. Nadanie systemowi świadczeń rodzinnych charakteru pronatalistycznego, m.in. wprowadzenie podwyższonego zasiłku rodzinnego dla wszystkich rodzin mających małe dzieci (do lat 3) lub wprowadzenie rozwiązań preferencyjnych we wszystkich instrumentach polityki rodzinnej (np. w świadczeniach rodzinnych – wyższe dodatki, w systemie podatkowym – wyższe ulgi, począwszy od drugiego dziecka);
5. Wprowadzenie do systemu świadczeń rodzinnych zasady uniwersalizmu, z uwzględnieniem trudnych sytuacji rodzin, prorodzinnego charakteru systemu podatkowego;
6. Wykorzystanie systemu podatku VAT dla celów polityki rodzinnej, niższy podatek (lub 0%) na podstawowe dobra i usługi dla zaspokojenia potrzeb dzieci;
7. Rozwój przezroczności rodzin w celu zabezpieczenia dzieci, wycena kosztów utrzymania i wychowania dzieci z uwzględnieniem kosztów pracy domowej;
8. Rozwój usług społecznych dla dzieci i młodzieży sprzyjających rozwojowi młodej generacji, wzrost liczby przedszkoli (nowe inwestycje lub wykorzystanie istniejących obiektów szkolnych, innych placówek przewidzianych do likwidacji); podnoszenie jakości usług edukacyjnych w systemie szkolnym (wiedza i umiejętności w zakresie informatyki i znajomości języków obcych); dożywianie na wszystkich poziomach

- nauczania; rozpoznawanie i monitorowanie trudnej sytuacji rodzinnej bytowej; przywrócenie opieki lekarskiej w szkołach (w tym stomatologicznej);
9. Stworzenie systemu pozwalającego na zapewnienie dostępu dzieci i młodzieży do usług społecznych na zasadzie równych szans, ;
 10. Włączenie rodziców do współpracy z placówkami wychowawczymi w procesach edukacyjnych i wychowawczych.

Priorytet III - zapobieganie wykluczeniu i marginalizacji, integracja społeczna, pomoc rodzinom w trudnych sytuacjach: ubogim, wielodzietnym, niepełnym, z osobą niepełnosprawną, dotkniętym dysfunkcją lub patologią – ograniczenie ubóstwa i zapobieganie marginalizacji rodzin:

1. Aktywizacja i reaktywizacja zawodowa – m.in. kontrakt pracy z rodzicami i ich stała współpraca z UP, uzyskanie zatrudnienia, pracy społecznie użytecznej lub publicznej za wynagrodzeniem, skierowania na szkolenia ułatwiające otrzymanie pracy;
2. Preferencje w systemach świadczeń rodzinnych i pomocy społecznej – podnoszenie kryterium dochodowego, pomoc społeczna uzależniona od liczby i wieku dzieci oraz ich sprawności, niepełnosprawności osoby dorosłej i sytuacji rodzinnej;
3. System podatkowy – zmiana sposobu naliczania ulgi na dziecko, aby mogły z niej skorzystać rodziny najuboższe;
4. Dostęp do usług opieki nad dzieckiem – zwiększenie ekonomicznej i organizacyjnej dostępności do usług społecznych, z uwzględnieniem sytuacji dochodowej rodziny;
5. Poradnictwo rodzinne, psychologiczne – rozwój profesjonalnej kadry, służb społecznych pracujących z rodzinami;
6. Stworzenie możliwości poprawy warunków mieszkaniowych – rozwój socjalnego budownictwa mieszkaniowego, jako zadanie samorządu terytorialnego, oraz właściwe zagospodarowanie dotychczasowej bazy lokalowej;
7. Tworzenie warunków na rzecz rozwoju dzieci i młodzieży na zasadzie równości szans, rozwój infrastruktury społecznej, w tym edukacji przedszkolnej i świetlic szkolnych, zajęć pozalekcyjnych, stypendiów, przede wszystkim w małych miastach i na wsi tak, aby wyrównać szanse edukacji szkolnej dzieciom ze środowisk biednych;
8. Wspieranie rodzin wielodzietnych, w celu ograniczenia ubóstwa i zapobiegania marginalizacji rodzin wielodzietnych - zapewnienie rozwoju młodego pokolenia. Działania w tym zakresie to m.in.: integracja zawodowa (aktywność zawodowa) - tworzenie warunków sprzyjających zwiększeniu szans pozostania i powrotu na rynek pracy, rozwijanie systemu szkoleń, podniesienie kwalifikacji zawodowych, rozwijanie systemu szkoleń zawodowych dla osób powracających lub chodzących na rynek pracy po okresie dezaktywizacji spowodowanej pełnieniem obowiązków opiekuńczych wobec dzieci; integracja społeczna (zwiększenie dostępu do usług) – rozwój usług społecznych, w tym sieci placówek opieki nad małymi dziećmi (żłobki, przedszkola, świetlice), dostosowanie zasad płatności za te usługi do możliwości finansowych rodzin ubogich; zwiększenie nakładów publicznych na stypendia socjalne dla dzieci i młodzieży z najuboższych rodzin wielodzietnych;
9. Zapewnienie warunków dla prawidłowego realizowania funkcji ekonomicznej, opiekuńczej, wychowawczej i emocjonalnej rodziny niepełnej z dziećmi na utrzymaniu, wsparcie rodzin niepełnych w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej;
10. Pomoc rodzinom z osobą niepełnosprawną i zapobieganie ich wykluczeniu społecznemu, zwiększenie dostępu do usług opiekuńczych; do szkolnictwa ogólnodostępnego; zapobieganie ubóstwu rodzin z osobą niepełnosprawną (większy dostęp do nieodpłatnej rehabilitacji medycznej); zapobieganie patologii – m.in. realizacja „Programu Świetlica-Dzieci-Praca na rzecz wspierania dziecka i rodziny w gminie w latach

2011-2015” oraz „Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”, rozwój systemu profilaktyki przeciwalkoholowej, przeciw narkomanii na poziomie gmin;

11. Pomoc dzieciom pozbawionym środowiska rodzinnego: rozbudowanie lokalnego środowiskowego zaplecza pomocy rodzinom w wychowaniu dzieci poprzez rozpoznawanie zagrożeń rozwoju dzieci, dofinansowanie usług opiekuńczych; doskonalenie form opieki zastępczej nad dzieckiem; inwestowanie w tworzenie małych placówek opiekuńczo-wychowawczych i stworzenie lepszych rozwiązań w zakresie organizacji opieki medycznej nad wychowankami placówek.

Z ogólnej charakterystyki procesów demograficznych wynika, że niepokojącym trendem ostatnich lat zauważalnym w krajach UE, a także i w Polsce (w miastach, jak i na wsi) jest spadek liczby zawieranych małżeństw, spadek ich trwałości (wzrost rozwodów i urodzeń pozamałżeńskich) oraz odraczenie decyzji o założeniu rodziny i prokreacji, co skutkuje niższą dzietnością. Ponadto na zmiany demograficzne oddziałują m.in. czynniki kulturowe (podział ról kobiet i mężczyzn i równego traktowania – godzenie pracy zawodowej z wychowaniem dzieci, dyskryminacja kobiet na rynku pracy), strukturalne (sytuacja na rynku pracy – najwyższa stopa bezrobocia osób młodych), ekonomiczne (poziom i warunki życia – uwarunkowane statusem ekonomicznym i aktywnością zawodową rodziców, dostępem do pracy, wzrostem wskaźnika zatrudnienia osób w wieku produkcyjnym, a także spadkiem skali i natężenia bezrobocia, wyjazdami za pracą, posiadaniem własnego mieszkania – w tym finansowa pomoc tworzenia zasobu mieszkań i schronień dla ubogich oraz uchwalenie ustawy o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych) i instytucjonalne.

W badaniach dotyczących sytuacji rodziny we współczesnym świecie i sposobów zwiększenia liczby urodzeń - 54% respondentów wskazało m.in. na pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania, pomoc w powrocie do pracy lub znalezieniu zatrudnienia dla matek małych dzieci (46%), wydłużenie płatnych urlopów macierzyńskich (36%), ulgi podatkowe dla osób wychowujących dzieci (34%), przyznawanie zasiłków dla rodzin w trudnej sytuacji materialnej (32%), lepszy dostęp do placówek sprawujących opiekę nad małymi dziećmi (23%). Aż 67% badanych podkreśla ważność godzenia przez kobiety pracy zawodowej z wychowaniem dzieci.

Sytuacja rodziców na rynku pracy (posiadanie pracy lub bycie bezrobotnym) wpływa na warunki życia, a tym samym na warunki rozwojowe dzieci. Według danych Eurostatu Polska jest krajem o najwyższym wśród krajów UE stopniu zagrożenia ubóstwem osób poniżej 18 roku życia (głównie w rodzinach wielodzietnych i niepełnych) – pomimo poprawy od 2005 roku, nadal poniżej granicy ubóstwa relatywnego w 2009 r. żyło 22% dzieci, a w krajach UE – 20%. Najtrudniejsza sytuacja pod względem ubóstwa rodzin występuje w województwach: podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim i bardziej widoczna jest na wsi i w małych miasteczkach. Najmniej ubóstwo dotyka pracujących, w tym pracujących na własny rachunek i emerytów, natomiast najbardziej zagrożeni ubóstwem są utrzymujący się ze świadczeń społecznych, renciści, rolnicy i utrzymujący się ze źródeł niezarobkowych. Pauperyzacja wynika również z poziomu wykształcenia i wykonywania niskopłatnej pracy – na stanowiskach robotniczych.

Rodziny w trudnej sytuacji to m.in.: rodziny wielodzietne (zamieszkałe na wsi, z niskim wykształceniem, z osobą niepełnosprawną), rodziny niepełne, rodziny dysfunkcyjne i patologiczne (z powodu alkoholizmu i narkomanii).

Migracje z przyczyn ekonomicznych mają skutki pozytywne (m.in. poprawiają zamożność rodzin migrujących i zwiększają ich konsumpcję i wydatki inwestycyjne, *powodują efekt modernizacyjny, podwyższając kompetencje kulturowe i zawodowe osób migrujących*) oraz negatywne polegające na *zmniejszeniu potencjału prokreacyjnego i potencjału produkcyjnego społeczeństwa polskiego w wyniku odpływu ludzi młodych i dobrze wykształconych, którzy zdobyli*

wykształcenie w Polsce, a także zjawisko określane mianem „erosieroctwa” – dotyczy dzieci, które są pozbawione przez dłuższy czas kontaktów z rodzicami.

Pozytywne aspekty polityki rodzinnej w Polsce, to m.in. możliwość realizacji zasady współodpowiedzialności (partnerstwa) obojga rodziców za opiekę nad dzieckiem. Pozwoli to kobietom wzmocnić swoją sytuację na rynku pracy. To także wprowadzenie zachęt dla pracodawców, tj. zwolnień z opłacania składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za tych pracowników, którzy powrócili do pracy po przerwie związanej z rodzicielstwem. Zachętą są również dodatek do zasiłku rodzinnego, przyznanie jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka lub zwiększenie kwoty dodatku do zasiłku rodzinnego (finansowane przez samorzady gmin na mocy uchwały rady gminy ze środków własnych). Te ostatnie zachęty budzą wiele wątpliwości co do „efektywności” ich wykorzystania.

Godzeniu obowiązków zawodowych z rodzinnymi sprzyja zmiana w zasadach korzystania z urlopu macierzyńskiego (zwiększonego do 20 tygodni a przy urodzeniu dwojga dzieci przy jednym porodzie do 31 tygodni i wzrasta urlop o 2 tygodnie przy urodzeniu wielu dzieci przy jednym porodzie). Od 2014 roku pracownica ma prawo do dodatkowego urlopu macierzyńskiego do 6 tygodni i do 8 tygodni przy porodzie wielorakim oraz łączenia tego urlopu z pracą w niepełnym wymiarze czasu u pracodawcy udzielającego urlopu.

Ważnym priorytetem dla samorządów jest zwiększenie liczby placówek opieki nad małym dzieckiem, tj. żłobki i przedszkola. Ustawa z 4 kwietnia 2011 r. wprowadza rozwiązania zakładające dotacje celowe gmin oraz dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie powstawania i prowadzenia instytucji opieki nad małym dzieckiem. Powołano również nowe formy opieki nad dzieckiem do lat trzech w gminie, tj.: kluby dziecięce, nianie oraz opiekunowie dzienni oraz możliwość dofinansowania powstania i adaptacji żłobków i klubów dziecięcych oraz lokali dla dziennych opiekunów w ramach resortowego programu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „MALUCH”. Wprowadzono również możliwość tworzenia zakładowych żłobków, klubów dziecięcych, przedszkoli i innych form wychowania przedszkolnego.

Polityka rodzinna krajów UE polega na wspieraniu opieki sprawowanej wewnątrzrodzinnej (pozwalającej godzić obowiązki zawodowe matki i ojca z obowiązkami rodzinnymi) oraz wspieraniu rozwoju placówek opiekuńczych (m.in. organizacja zakładowych żłobków i przedszkoli, zakładowe świadczenia na pokrycie kosztów opieki nad dziećmi w placówce jak i sprawowanej przez opiekunki, różnego rodzaju urlopy i zwolnienia na czas opieki nad dzieckiem oraz innymi niesamodzielnymi członkami rodziny).

Cel II. Tworzenie warunków sprzyjających integracji w starzejącym się społeczeństwie – zmniejszenie skali zagrożenia wykluczeniem społecznym ludzi starszych, niesamodzielnymi i niepełnosprawnymi.

Priorytet I – przeciwdziałanie ubóstwu, gwarancja dochodu rozporządzalnego na poziomie zapewniającym samodzielność finansową gospodarstwom domowym, warunki mieszkaniowe dostosowane do potrzeb, pomoc w utrzymaniu mieszkania ze środków publicznych, dostępność mieszkań chronionych:

1. *Zapewnienie trwałej samodzielności ekonomicznej gospodarstwom domowym osób starych i niepełnosprawnych, wolność od ubóstwa; zagwarantowanie minimalnego dochodu rozporządzalnego na poziomie 60% przeciętnego dochodu w Polsce, poprzez działania tj.: weryfikacja zasad określania wysokości świadczeń z systemu zabezpieczenia społecznego (renty: socjalne, inwalidzkie, wypadkowe i emerytury) – zagwarantowanie dochodu minimalnego zgodnego ze standardami UE, zapewniającego samodzielność ekonomiczną gospodarstwom domowym ludzi starych;*

2. Stworzenie warunków do zamiany i dostosowania mieszkania do potrzeb osoby starej i niepełnosprawnej, ułatwienie w zmianie mieszkania, - tworzenie systemu sprzyjającego zamianie mieszkań, pomoc mieszkaniowa (dopłaty);
3. Zwiększenie możliwości dostępu do konsumpcji dóbr i usług, ochrony zdrowia, kultury, edukacji, rekreacji i wypoczynku.

Priorytet II – dostęp osób starych i niepełnosprawnych do usług ochrony zdrowia, co wpłynie na przedłużenie czasu życia w lepszym zdrowiu i kondycji pozwalającej na samodzielność życiową (m.in. ocena potrzeb w zakresie usług ochrony zdrowia, dostępności do profilaktyki, diagnostyki i leczenia, a także rehabilitacji finansowych ze środków publicznych - m.in. NFZ, udostępnienie usług ochrony zdrowia i skracanie zbyt długiego czasu oczekiwania na usługę).

Priorytet III – dostęp osób niesamodzielnych (niezdolnych do samodzielnej egzystencji) do usług opieki, w tym opieki długoterminowej, poprzez stworzenie powszechnego ubezpieczenia społecznego, systemu pomocy rodzinie w zapewnieniu odpowiednich warunków opieki osobom niesamodzielnym i tworzenie placówek opieki dostosowanych do stopnia i rodzaju niesamodzielności. Kierunki działań, to m.in.: opracowanie, przyjęcie i wdrożenie ustawy o powszechnym ubezpieczeniu pielęgnacyjnym, stworzenie systemu opieki nad osobami niesamodzielnymi w rodzinie, przygotowanie fachowych kadr medycznych oraz opiekunów, kontrola i nadzór nad opieką sprawowaną nad osobami niesamodzielnymi.

Priorytet IV – uczestnictwo ludzi starszych w różnych dziedzinach życia społecznego (w sferze publicznej). Kierunki działań, to m.in.: promowanie aktywnego starzenia się, w miarę możliwości przedłużanie zatrudnienia, rozwijanie działalności turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej.

Priorytet V – eliminacja dyskryminacji, przemocy oraz zapewnienie bezpieczeństwa osobom starym, niepełnosprawnym i niesamodzielnym, promowanie szacunku dla słabszych i poszanowania ich praw i godności oraz rozwijanie form integracji społecznej.

We wszystkich krajach Europy następuje proces starzenia się ludności, z tym że w Polsce ma on charakter zaawansowany w wyniku niekorzystnych zmian w procesach ruchu naturalnego (niski poziom urodzeń, nie zapewniający prostej zastępowalności pokoleń) i migracji ludności związanej głównie z brakiem miejsc pracy. Nasilona, długookresowa emigracja zarobkowa wpływa na osłabienie więzi krewniaczych, rozpad rodziny wielopokoleniowej, zanik kręgów rodzinnych. Przewiduje się, że w wyniku zmian demograficznych, tj. zmniejszania się wielkości i struktury rodziny, również zmniejszeniu ulegnie potencjał opiekuńczy rodziny, co „wymusi” organizowanie usług - instytucji opiekuńczych poza rodziną. Wzrośnie zapotrzebowanie na usługi ochrony zdrowia, opieki, pomocy w utrzymaniu gospodarstwa domowego, rehabilitacji. Powstanie „nowy” rynek pracy, usług i towarów związany z opieką nad osobami starszymi, niepełnosprawnymi i niesamodzielnymi. Podkreśla się potrzebę przeprowadzenia badań dotyczących wielkości obecnego zatrudnienia w placówkach opiekuńczych i przyszłego zapotrzebowania na zatrudnienie w tym sektorze usług. W wyniku zaawansowanego procesu starzenia się ludności i stanu zdrowia wyodrębniono trzy grupy osób potrzebujących opieki, tj.:

- **osoby starsze w wieku poprodukcyjnym**, które zakończyły aktywność zawodową (60-74 lata, 75-79 lat oraz w wieku 80+;
- **osoby niepełnosprawne w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym;**
- **osoby niesamodzielne (niezdolne do samodzielnej egzystencji).**

Przewidywany wzrost udziału najstarszej populacji w strukturze ludności w wyniku deformacji struktur demograficznych ludności spowoduje wzrost zadań opieki nad osobami starszymi. Widzi się potrzebę przeprowadzenia oceny potencjału opiekuńczego polskich rodzin, odpowiedzi na pytania, tj. kto ma zastąpić rodziny w funkcji opieki nad członkiem rodziny – osobą niesamodzielną z powodu zaawansowanego wieku, przewlekłej lub długotrwałej choroby, kto ma podjąć zadania opieki specjalistycznej i z jakich źródeł zadania te mają być finansowane?

Brak m.in. profesjonalnego systemu opieki nad chorymi, niesamodzielnymi i najstarszymi członkami rodziny, ponadto nie ma sieci wsparcia rodzin w sprawowaniu opieki nad tymi osobami. W przyszłości jednak może się okazać, że wskutek nadumieralności osób w wieku średnim powyżej 55 roku życia, tj. zejścia i nie osiągnięcia przez nich wieku poprodukcyjnego (z powodu np. nie udzielonej „na czas” pomocy medycznej), nie będzie potrzeby organizowania systemu opieki dla osób starych, bo ich po prostu nie będzie.

W dokumencie zwraca się uwagę na niewydolność systemu ubezpieczenia społecznego, nie gwarantującego bezpieczeństwa socjalnego emerytom i rencistom, a tym samym na warunki życia i sytuację mieszkaniową - koszty utrzymania mieszkań i dostosowanie ich wyposażenia do funkcjonowania osób starszych. Dlatego priorytetem są działania w zagadnieniach tj. : wysokość dochodów bieżących dostosowanych do zmieniających się potrzeb osób starszych (zmiana waloryzacji świadczeń), w tym problem dodatkowych dochodów dla osób, które wraz z wiekiem tracą zdolność do samodzielnej egzystencji, oraz wypracowania i wdrażania rozwiązań dotyczących dostępności usług w zakresie geriatrii i rehabilitacji.

Prognozy demograficzne przewidują zmiany na rynku pracy, które charakteryzować będzie m.in. starzenie się zasobów pracy, co „wymusi” na pracodawcach zatrudnianie pracowników starszych w wieku niemobilnym (45+). Problemem jest przedłużanie wieku aktywności zawodowej osób powyżej 50 roku życia z powodu złego stanu zdrowia i coraz częściej występującej ograniczonej sprawności. Pomysł wydłużenia wieku emerytalnego do 67 lat wydaje się pomysłem złym, skutkującym m.in. brakiem możliwości zapewnienia opieki i bezpieczeństwa swoim niesamodzielnym członkom rodziny. Z badań dotyczących samooceny stanu zdrowia (grupy osób starszych), wynika że najniżej (poniżej oceny dobrej) oceniają je mieszkańcy województwa lubelskiego (39%), świętokrzyskiego (38%) i łódzkiego (37%). Ocena ta wraz z wiekiem pogarsza się, ponieważ wzrasta ilość dolegliwości powodujących choroby długotrwałe i przewlekłe. Lepiej oceniają stan swojego zdrowia osoby posiadające wykształcenie wyższe. Pogarszający się stan zdrowia polskiego społeczeństwa „wywoła” konieczność zwiększenia usług medycznych (szpitali wyposażonych w łóżka geriatryczne, ośrodków zdrowia i wykwalifikowanej kadry medycznej, która w ostatnich latach masowo emigrowała za granicę) oraz ich dostępności (m.in. skrócenie czasu oczekiwania na specjalistyczną pomoc lekarską – opiekę geriatryczną). W gorszej sytuacji pod względem dostępności do właściwej opieki medycznej są mieszkańcy wsi, którzy często z powodu długiej listy oczekujących, braku czasu, braku pieniędzy na leki decydują się na „przeczekanie” choroby, czego skutkiem jest większa umieralność wśród mieszkańców wsi. W Polsce wskaźnik łóżek geriatrycznych na 10 tys. mieszkańców ogółem wynosi 0,09, dla porównania w Wielkiej Brytanii – 4,7, Szwecji – 3,45 i RFN – 1,98, natomiast na 10 tys. mieszkańców w wieku 65+ wynosi 0,7 (w Holandii – 4,6, Czechach – 4,0, we Włoszech – 3,0).

Z badań dotyczących zdolności badanych do wykonywania zwykłych czynności życiowych (osób w wieku 60+) wynika m.in., że: ponad połowa ma problemy ze wzrokiem, słuchem, przemieszczaniem się (głównie dotyczy mieszkańców bloków, „pokonywania” pięt – konieczne będą zmiany w mieszkalnictwie wielorodzinnym); ponad 2,6 mln osób dorosłych (tj. 9,4% ogółu populacji) ma trudności z wykonywaniem podstawowych czynności życiowych (spożywanie posiłku, mycie, siadanie/wstawanie, ubieranie się/rozbieranie, wykonywanie czynności fizjologicznych). Z badań GUS wynika, że w 2009 roku 5,2 mln osób (w wieku 15 i więcej lat), tj. co 5 dorosły Polak miał ograniczenia w wykonywaniu czynności domowych z powodu złego stanu zdrowia; w przypadku 1,4 mln osób niepełnosprawność jest tak zaawansowana, że wymaga stałej pomocy i opieki innej osoby; co piąta osoba dorosła ma ograniczenia w prowadzeniu gospodarstwa domowego i nie mając pomocy od innych osób musi sobie radzić sama (np. pozostawienie osób starszych w gospodarstwach rolnych). Średni wiek osoby niepełnosprawnej to 61 lat. Z danych Eurostatu wynika, że w 2009 roku w Polsce żyło 8,1

mln osób niepełnosprawnych. W ogólnej liczbie badanych niepełnosprawni stanowili - 13,9%, w grupie osób 50-69 lat - 25%, a w wieku 70 i więcej lat - 45,2%.

Problem niepełnosprawności dotyczy również dzieci w wieku 0-14 lat, których liczba wynosi prawie 180 tys. (w tym 46 tys. to dzieci niepełnosprawne prawnie i biologicznie, 123 tys. prawnie, 11 tys. tylko biologicznie). Aż 111 tys. niepełnosprawnych dzieci mieszka w miastach, natomiast na wsi ponad 68 tys. takich dzieci.

Zmianie musi ulec mentalność społeczeństwa wobec osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych, które coraz częściej padają ofiarą różnych przestępstw, nadużyć i oszustw – prawnych czy też ekonomicznych. W zabieganym, zmieniającym się świecie, trzeba na nowo „odkryć” rolę tych osób w społeczeństwie – podjąć działania przeciwstawiające się różnym formom przemocy, dyskryminacji i wykluczenia. Wzrost liczby osób starszych i rosnące w związku z tym potrzeby pomocy i opieki stanowią wyzwanie dla polityki społecznej, obejmującej system: pomocy społecznej, ochrony zdrowia i ubezpieczenia społecznego. W Polsce system ochrony zdrowia nie „uwzględnia” zmieniających się potrzeb starzejącego społeczeństwa, wręcz ignoruje uznane w świecie standardy opieki nad osobami starszymi, które na wolnym rynku usług nie mogą oczekiwać poprawy w zakresie dostępności i jakości usług ochrony zdrowia.

Cel III. Poprawa stanu zdrowia ludności i ograniczenie umieralności.

Priorytet I – poprawa opieki nad matką i dzieckiem – tworzenie warunków do prawidłowego przebiegu procesów prokreacji i poprawa stanu zdrowia i warunków rozwoju dzieci i młodzieży, co jest ważne dla rozwoju społeczeństwa i przyszłości państwa.

Wyznaczono cele szczegółowe:

– poprawa stanu zdrowia kobiet przed ciążą, matek podczas ciąży, porodu i porodu oraz dzieci przed urodzeniem i noworodków – ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki pierwotnej zaburzeń zdrowia prokreacyjnego, edukacji społeczeństwa (m.in. o szkodliwości i wpływie niedożywienia, niewłaściwego trybu życia, palenia tytoniu, picia alkoholu, używania środków psychoaktywnych na płód matki - jego prawidłowy rozwój i zdrowie). Zwrócono uwagę m.in. na: poprawę dostępności, skuteczności i jakości zintegrowanej okołoporodowej opieki medycznej profilaktycznie – leczniczej i rehabilitacyjnej, ambulatoryjnej i szpitalnej; upowszechnianie inicjatywy „Szpital Przyjazny Dziecku” - włączenie wszystkich szpitali do realizacji programu promocji karmienia piersią (w Polsce tylko co 7 niemowlę jest karmione piersią do 6 miesiąca życia), ograniczenie częstości wykonywania cięć cesarskich; przygotowanie i wdrożenie modelu „porodu domowego” w szpitalu; zapewnienie równego dostępu do świadczeń medycznych, badań, szkół rodzenia i innych usług z tym związanych rodzinom wielodzietnym, biednym, patologicznym; monitorowanie wyposażenia zakładów opieki zdrowotnej, systemu szkolenia oraz zasobów kadr medycznych, w tym zapewnienie właściwej ilości i jakości kadry medycznej (lekarzy ginekologów, neonatologów i pediatrów, anestezjologów, pielęgniarek i położnych) oraz poprawa systemu finansowania opieki zdrowotnej; tworzenie prawa dla prawidłowego przebiegu procesów prokreacji; wspieranie prac naukowo-badawczych oraz opracowań dotyczących oceny i zmniejszenia wpływu czynników ryzyka, sytuacji demograficznej i epidemiologicznej, społecznych uwarunkowań zdrowia, zdrowia publicznego oraz prognozowania kierunków zmian;

- poprawa stanu zdrowia i warunków rozwoju dzieci i młodzieży – m.in. poprzez podjęcie działań dotyczących: przyjęcia i wdrożenia dokumentu, tj. „Narodowej Strategii na rzecz Zdrowia i Rozwoju Dzieci i Młodzieży”, która da podstawy pełnej realizacji rozwoju działań i instytucji odpowiedzialnych za prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży, zmniejszenie zachorowalności i umieralności w wyniku czynników, którym wcześniej można zapobiec.

Priorytet II – ograniczenie zachorowań i umieralności z powodu chorób układu krążenia – m.in. poprzez: poziom finansowania i sposób kontraktowania świadczeń w zakresie profilaktyki, leczenia i rehabilitacji chorób serca i naczyń przez NFZ, a także wysokospecjalistycznych

świadczeń z zakresu kardiologii i kardiochirurgii finansowanych w ramach programów specjalnych przez Ministerstwo Zdrowia oraz Narodowy Program Profilaktyki i Leczenia Chorób Serca i Naczyń POLKARD wdrożony do realizacji w 2003 r. i kontynuowany etapowo do tej pory – poprawa dostępności świadczeń diagnostycznych, leczniczych, zastosowanie nowych metod diagnostyki i leczenia oraz zmniejszenia dysproporcji w dostępności nowoczesnych metod leczenia w dziedzinie kardiologii, kardiochirurgii i leczenia chorób naczyniowych mózgu; opracowanie i wdrażanie nowoczesnych projektów interwencyjnych, tj. Polski Projekt 400 Miast, Program POLKARD Media „Pamiętaj o Sercu”, Program SMS „Szansa dla Młodego Serca”, Program IMPACT Poland; wzmocnienie znaczenia krajowego i regionalnego nadzoru kardiologicznego w podejmowaniu strategicznych decyzji nt. systemu akredytacji ośrodków kardiologicznych, wyposażenia i organizacji nowych ośrodków czy ich przekształcenia. Wymieniono również działania, które powinny być podjęte m.in.: opracowanie nowej edycji Narodowego Programu Profilaktyki i Leczenia Chorób Serca i Naczyń POLKARD; wdrożenia systemu stałego monitorowania czynników ryzyka i zachowań zdrowotnych; zakres i poziom finansowania świadczeń; prowadzenie analizy migracji zarobkowych lekarzy i specjalistów, ich niedobór w prawidłowej opiece nad chorymi z chorobami układu krążenia.

Priorytet III – ograniczenie zachorowań i umieralności z powodu chorób nowotworowych – wraz z postępującym procesem starzenia się społeczeństwa polskiego wzrasta liczba zachorowań i zgonów na nowotwory złośliwe. Kierunki działań w celu ograniczenia zachorowalności na raka zawarte są w Narodowym Programie Zwalczania Chorób Nowotworowych w Polsce z dnia 1 lipca 2005 r. i dotyczą m.in.: zahamowania wzrostu zachowań i zmniejszenie umieralności na nowotwory; wczesne wykrywanie i skuteczność leczenia nowotworów; wykorzystanie w praktyce postępu wiedzy o przyczynach i mechanizmach rozwoju nowotworów złośliwych; monitorowanie skuteczności ich zwalczania. Kierunki działań w zakresie walki z rakiem - chorobami nowotworowymi, które powinny być przyjęte w Polsce, zawarte są w Europejskim Kodeksie Walki z Rakiem, w Narodowym Programie Zwalczania Chorób Nowotworowych oraz w ocenie aktualnej sytuacji epidemiologicznej, i dotyczą m.in.: modernizacji bazy specjalistycznego leczenia nowotworów (w tym uzupełnienie, wymiana wyeksploatowanych urządzeń do radioterapii i diagnostyki nowotworów); upowszechnianie metod rehabilitacji po leczeniu onkologicznym; upowszechnianie i nauczanie onkologii w kształceniu przed i podyplomowym lekarzy, pielęgniarek, położnych, i osób o innych zawodach medycznych; skrócenie czasu oczekiwania na leczenie; organizowanie szkoleń i dalszy rozwój kadry onkologicznej, badań naukowych (epidemiologia analityczna, biologia molekularna, genetyka, immunologia); wdrożenie najnowszej wiedzy naukowej umożliwiającej przewidywanie zagrożenia chorobą nowotworową; powszechny dostęp i wysoka jakość opieki diagnostyczno-leczniczej i rehabilitacyjnej; potrzeba umożliwienia polskim ośrodkom i kadrom onkologicznym dostępu do nowoczesnych, systemowych rozwiązań w zakresie informacji, edukacji, diagnostyki i terapii medycznej.

Priorytet IV – poprawa stanu zdrowia psychicznego Polaków – w 2010 roku RM ustanowiła Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015, w ramach którego będą podjęte działania dotyczące m.in.: unowocześnienia lecznictwa psychiatrycznego – przekształcania dużych szpitali psychiatrycznych w placówki specjalistyczne, tworzenia oddziałów psychiatrycznych przy szpitalach ogólnych. W ostatnim dziesięcioleciu odnotowano dwukrotny wzrost pacjentów korzystających z leczenia ambulatoryjnego, co wiąże się z dodatkowymi kosztami leczenia i rehabilitacji. Brak jest specjalistów z dziedziny psychiatrii, pielęgniarek, psychologów – potrzeba kształcenia w/w dziedzinie i wprowadzenia zachęt do podejmowania pracy w psychiatrycznej ochronie zdrowia i zdobywanie specjalizacji w zakresie psychiatrii.

Priorytet V – ograniczenie zachorowań i umieralności z powodu przewlekłych chorób niezakaźnych poprzez poprawę żywienia i zwiększenie aktywności fizycznej społeczeństwa –

podkreśla się znaczenie i rolę szkół w zakresie zapewnienia zdrowego żywienia dzieciom i młodzieży (tylko 55% ogółu szkół podstawowych prowadziło stołówki – dożywianie dzieci i młodzieży); wdrażanie systemów żywienia w szpitalach dla poprawy skuteczności leczenia i zmniejszenia jego kosztów; kształcenie i podnoszenie kwalifikacji w sposobie żywienia i aktywności fizycznej grup zawodowych zajmujących się zdrowiem człowieka (lekarze, pielęgniarki, dietetycy).

Priorytet VI – promocja zdrowia jako strategia rozwiązywania współczesnych problemów zdrowotnych - wyznaczono cele szczegółowe:

- zmiana modelu i statusu promocji zdrowia w krajowym systemie ochrony zdrowia – równy dostęp do zasobów decydujących o zdrowiu m.in., tj.: warunki mieszkaniowe, praca, wykształcenie, infrastruktura sportowo-rekreacyjna, edukacja zdrowotna, usługi medyczne. Kierunki działań, to m.in. debaty publiczne na temat roli promocji zdrowia jako strategii międzysektorowej, w rozwiązywaniu współczesnych problemów zdrowotnych; zapewnienie ustawy o zdrowiu publicznym adekwatnej do potrzeb nowoczesnego zdrowia publicznego i promocji zdrowia; zwiększenie środków na zdrowie publiczne i stałe finansowanie promocji zdrowia;

- rozwój infrastruktury dla promocji zdrowia (zasoby ludzkie, instytucje, legislacja, system finansowania, rozwiązania organizacyjne) oraz działań w obszarze zdrowia publicznego – m.in. kontynuacja i rozwój sieciowych programów promocji zdrowia tj. „Zdrowe Miasta” – działania na rzecz zdrowia i ochrony środowiska w środowisku miejskim; „Promocja Zdrowia w Miejscu Pracy” – promocja zdrowia w środowisku zatrudnienia oraz zdrowy styl życia poza miejscem pracy; program „Szpitali Promujących Zdrowie oraz Szkół dla Zdrowia Europy (sieć szkół promujących zdrowie); opracowanie i wdrażanie programu promocji zdrowia dla osób 50+ oraz wspieranie i rozwój programów bezpieczeństwa drogowego głównie programów adresowanych do populacji 50+;

- rozwój infrastruktury dla promocji zdrowia (zasoby ludzkie, instytucje, legislacja, system finansowania) oraz działań w obszarze opieki zdrowotnej – działania na rzecz zwiększenia wyrównywania dostępu do opieki zdrowotnej i usług wysokiej jakości; rozwój edukacji pacjentów i ich rodzin z myślą o redukcji negatywnych wpływów środowiskowych na ich zachowanie w procesie profilaktyki, leczenia i rehabilitacji poprzez m.in. rozwój poradnictwa, wprowadzenie konieczności minimalnych interwencji do praktyki lekarskiej.

W dokumencie zwrócono uwagę m.in. na problem niewystarczająco rozwiniętego systemu opieki nad matką i dzieckiem, brak w polityce zdrowotnej Państwa Programu uwzględniającego zagadnienia dotyczące zdrowia prokreacyjnego – np. leczenia niepłodności, a naprawcze działania koncentrują się wyłącznie na zakupach nowoczesnego sprzętu a nie na promocji zdrowia i lepszej organizacji opieki medycznej (wiedzy i umiejętności – brak profesjonalnej kadry).

Cel IV. Określenie kierunków i zasad polityki migracyjnej Polski w dobie integracji europejskiej.

Priorytet I – utrzymywanie więzi z Polakami przebywającymi za granicą, traktowanie ich jako składnika polskiego potencjału ludnościowego – poprzez m.in. wspieranie Polaków przebywających za granicą w dostępie do standardowej opieki konsularnej, do polskiej oświaty (jednostka podległa MEN to Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą) – nauczanie języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej, kultury, doskonalenie zawodowe nauczycieli polonijnych – „Polska jako kraj wspierający swoją diasporę, silny jej dynamizmem”; wzmocnienie międzynarodowej pozycji Polski i poprawa jej wizerunku poprzez m.in.: podnoszenie intensywności relacji politycznych oraz poziomu współpracy kulturalnej, naukowej, oświatowej, technologicznej z innymi krajami; popularyzowanie potencjału Polski dla partnerów zagranicznych jako miejsca dla nowych inwestycji (gospodarka, edukacja, nauka, technika,

kultura, turystyka i in.), a przez to zwiększanie inwestycji (miejsca pracy), wzrost polskiego eksportu (rozpoznawanie i plasowanie polskich marek produktów, wyrobów i usług „na wyższych półkach”); promowanie wiedzy o Polsce (prezentowanie dawnych i współczesnych osiągnięć polskiej nauki, kultury i sztuki). Podkreślono ważność włączenia Polaków przebywających za granicą do promocji krajowej produkcji i turystyki – potrzebę dobrze zorganizowanego i efektywnego systemu kreowania właściwego wizerunku oraz systemu promocji gospodarczej.

Priorytet II – przestrzenna i zawodowa orientacja dotycząca obszarów i struktury wyjazdów zarobkowych, z uwzględnieniem sytuacji na lokalnych rynkach pracy – monitorowanie procesów związanych z emigracją zarobkową Polaków (analiza procesów społecznych związanych z emigracją, monitorowanie działalności agencji pośrednictwa pracy, podejmowanie działań interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych). Kierunki działań dotyczą m.in.: informowania Polaków o warunkach pracy i pobytu w docelowych krajach emigracji (sieć EURES); wspieranie migrantów powrotnych - tworzenie warunków ułatwiających im powrót do kraju (tj. dostęp do rynku pracy - miejsca pracy dla powracających, systemu zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej, możliwości kontynuacji nauki przez dzieci i in.). Rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w problematykę emigracji – wskazanie podmiotu odpowiedzialnego za koordynowanie problematyki emigracyjnej oraz opracowanie systemu monitoringu przepływów pracowniczych.

Priorytet III – wdrożenie postulatów dotyczących imigracji zawartych w opracowaniu międzyresortowego zespołu „Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania” – uprzywilejowanie określonych grup cudzoziemców w zakresie pobytu, pracy i nauki na terytorium Polski (przez rozwiązania prawne), m.in.: osób pochodzenia polskiego (możliwość osiedlania się w Polsce), studentów, naukowców, absolwentów polskich uczelni, cudzoziemców prowadzący działalność gospodarczą – nowe miejsca pracy, imigrantów z niezbędnymi kwalifikacjami, członków rodzin obywateli polskich oraz cudzoziemców osiadłych w Polsce.

Istnieje potrzeba, aby polityka migracyjna była dostosowana do priorytetów rynku pracy, a także uwzględniała potrzebę zapewnienia konkurencyjności polskiej gospodarki, m.in. poprzez działania dotyczące: wprowadzania systematycznego monitoringu popytu i podaży na rynku pracy, w celu szybkiego i elastycznego reagowania na zapotrzebowanie na pracowników o określonych kwalifikacjach; dostępu do rynku pracy dla absolwentów polskich uczelni, pracowników o dużych kwalifikacjach oraz cudzoziemców z niezbędnymi kwalifikacjami; zmiany systemu świadczeń – uproszczony sposób podejmowania pracy; wprowadzenia ułatwień dla cudzoziemców pochodzenia polskiego w zakresie możliwości uzyskania obywatelstwa polskiego oraz zmiana przepisów dotyczących repatriacji –skrócenie okresu oczekiwania na przyjazd repatriantów do Polski; wzmocnienia systemu prawnego i instytucjonalnego zarządzania migracjami (m.in. uproszczenie przepisów oraz podnoszenie kwalifikacji urzędników i osób pracujących z cudzoziemcami uwzględniające problematykę praw człowieka i poziom obsługi interesantów), a także stworzenie spójnej polityki integracji społecznej w Polsce różnych kategorii cudzoziemców.

Priorytet IV – wspieranie współczesnych migracji edukacyjnych – w celu zwiększenia kontaktów międzynarodowych placówek edukacyjnych (wspieranie międzynarodowej wymiany w sferze nauki oraz kultury); wspierania migracji edukacyjnych (z jednej strony pozwolą uzyskać dochody przez szkoły, uczelnie a z drugiej zdobyć wysokokwalifikowanych cudzoziemców, którzy uzupełnią niedobory na rynku pracy danego państwa przyjmującego) oraz utrzymania szkolnictwa polskiego za granicą i zapewnienie edukacji obcokrajowcom w Polsce. Obcokrajowcy studiujący w Polsce stanowią zaledwie 1%, co daje ostatnie miejsce wśród krajów UE, nasz kraj nie wykorzystuje swojego potencjału intelektualnego, dobrze rozwiniętej bazy uczelnianej - ponosząc straty (z uwagi na prognozowany gwałtowny ubytek osób w wieku edukacyjnym). Wskazuje się na potrzebę zaangażowania administracji rządowej we wspieraniu

uczelnii wyższych przygotowujących oferty studiów dla cudzoziemców i zajmujących się promocją za granicą.

Priorytet V – podniesienie stanu wiedzy o współczesnych procesach migracyjnych – w celu kreowania świadomej polityki, pozwalającej na rozpoznanie nowych wyzwań i potrzeb w tym zakresie m.in. poprzez prowadzenie skutecznego i wiarygodnego monitoringu ruchów migracyjnych (emigrantów i imigrantów; kierunków przemieszczeń ludności oraz danych społeczno-demograficznych o migrantach). Od dnia 1 stycznia 2014 r. (na podstawie ustawy z 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz.U. 2010 nr 217 poz. 1427) obowiązek meldunkowy zostanie zniesiony, co znacząco utrudni gromadzenie danych dotyczących faktycznej zmiany miejsca zamieszkania, w tym informacji o wyjazdach za granicę polskich obywateli. Podkreśla się ważność prowadzenia statystyki migracyjnej (migracji stałych i zarobkowych) dla prowadzenia właściwej polityki migracyjnej, wspólnotowej polityki rynku pracy, a także dla zapewnienia wiarygodnych szacunków i prognoz ludności, niezbędnych dla prowadzenia adekwatnej polityki społeczno-gospodarczej i rozwoju Polski.

Polityka migracyjna, to całokształt zasad i działań państwa w odniesieniu do migracji zagranicznych z/i do Polski, tj. emigracji i imigracji. Zaleca się, aby była trwałym elementem strategii rozwoju Polski, ponieważ procesy migracyjne i ich masowość oraz powszechność sprawiły, że wywarły one ogromny wpływ na procesy ekonomiczne, demograficzne, społeczne, polityczne i kulturowe – a przede wszystkim na polski rynek pracy. Migracje w ramach Unii Europejskiej opierają się na zasadzie „swobodnego przepływu osób - pracowników”, nieskrępowanego żadnymi ograniczeniami w celu zapewnienia równowagi na unijnym rynku pracy. Przepływ osób regulują akty prawa wtórnego UE m.in. Dyrektywa 2004/28/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich i Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 492/2011 z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii oraz Dyrektywa Rady 2009/50/WE z dnia 25 maja 2009 r. w sprawie warunków wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich w celu podjęcia pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji.

Polska od wielu dziesięcioleci jest krajem emigracji netto tzn., że odpływ Polaków, jest o wiele większy od napływu cudzoziemców, którzy przyjeżdżają w celach zarobkowych, edukacyjnych, czy ostatnio w poszukiwaniu schronienia. Brak pracy w kraju, małe szanse zatrudnienia, niskie zarobki, brak stabilizacji zawodowej, a jednocześnie pełne prawo wolności wyboru miejsca jej wykonywania były czynnikami, które wpłynęły na masową emigrację zarobkową Polaków, głównie ludzi młodych, w wieku mobilnym (matrymonialnym i prokreacyjnym). Podaje się, że w Wielkiej Brytanii od 2004 roku matki z Polski urodziły 77 tys. dzieci, a w prawie 1/3 gospodarstw domowych ktoś z rodziny przebywa za granicą. Ma to duży wpływ na rozwój demograficzny Polski, przyczynia się do zmniejszania się liczby ludności naszego kraju. Wskazuje się na potrzebę uwzględnienia procesów migracyjnych w strategiach rozwoju i polityce migracyjnej, gdyż powodują wzrost wskaźników obciążenia ekonomicznego osób pracujących. Wpływają na wiele zachowań patologicznych zarówno wśród rodziców jak i dzieci (tj. oddawanie dzieci do domów dziecka przed opuszczeniem kraju, samobójstwa tzw. „eurosierot” – dzieci emigrantów. Dzieci te w wyniku braku opieki ze strony rodziców opuszczają zajęcia szkolne i podatne są na różnego rodzaju zachowania patologiczne tj. picie alkoholu, używanie narkotyków, przestępczość.

Częstotliwość, masowość migracji i globalny ich zasięg powoduje rozwijanie się nowej dziedziny działalności, jaką jest sektor usług migracyjnych.

Dokument zawiera również wykaz tabelaryczny wskaźników, za pomocą których gromadzone będą dane dotyczące realizacji założonych głównych celów polityki ludnościowej w Polsce do 2020 roku oraz wykaz tabelaryczny postulowanych kierunków badań i analiz.

CEL I. POPRAWA WARUNKÓW POWSTAWANIA I FUNKCJONOWANIA RODZIN ORAZ SPRZYJAJĄCYCH RODZENIU DZIECI I ZWIĘKSZANIU LICZBY URODZEŃ	
PRIORYTETY	WSKAŹNIKI
I. TWORZENIE WARUNKÓW SPRZYJAJĄCYCH POWSTAWANIU RODZIN, PRZEDE WSZYSTKIM POPRZEZ ZAWIERANIE MAŁŻEŃSTW I REALIZACJĘ PLANÓW PROKREACYJNYCH	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba i współczynnik zawierania małżeństw i rozwodów; 2. Odsetek matek młodych (do 17 lat); 3. Wskaźnik umieralności niemowląt wg przyczyn, wieku kobiety, wykształcenia, wykonywanej pracy, miejsca zamieszkania, regionu; 4. Urodzenia z niską wagą (poniżej 2,5 kg w stosunku do urodzeń ogółem i urodzeń żywych), liczba dzieci wcześniej urodzonych – wcześniactwo (poniżej 28. tygodnia ciąży) wg wieku kobiety, wykształcenia, wykonywanej pracy, miejsca zamieszkania, regionu; 5. Liczba pracujących absolwentów i stopa zatrudnienia; 6. Liczba bezrobotnych absolwentów i stopa bezrobocia; 7. Liczba pracujących i stopa zatrudnienia oraz liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia wg płci, wieku, stanu cywilnego, poziomu wykształcenia; 8. Liczba osób pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy według płci, wieku, liczby dzieci do lat 14;
II. POPRAWA WARUNKÓW FUNKCJONOWANIA RODZIN ORAZ ROZWOJU MŁODEGO POKOLENIA (WSPIERANIE RODZIN W INWESTOWANIU W MŁODE POKOLENIE)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Relacja przeciętnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych (według typu biologicznego rodziny i według wieku głowy gospodarstwa domowego) do przeciętnego dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych ogółem; 2. Liczba i odsetek rodzin z dziećmi (w wieku do lat 24. na utrzymaniu) pobierających świadczenia rodzinne; 3. Relacja świadczeń rodzinnych (przeciętna na rodzinę) do: płacy minimalnej, wynagrodzenia przeciętnego, dochodu Rozporządzalnego; 4. Liczba osób korzystających z ulg podatkowych z tytułu wychow. dziecka; 5. Deficyt mieszkań: różnica między liczbą gospodarstw domowych a liczbą mieszkań oraz % gospodarstw domowych mieszkających samodzielnie; 6. Liczba osób na mieszkanie/na izbę; 7. Przeciętne wydatki gospodarstwa domowego na stałe opłaty mieszkaniowe jako % ogółu wydatków; 8. Korzystający z urlopów wychowawczych wg płci; 9. Liczba i % dzieci objętych opieką w żłobkach (0-2) ogółem (miasto/wieś); 10. Liczba i % dzieci objętych opieką w klubach dziecięcych (0-2); 11. Liczba i % dzieci objętych opieką dziennych opiekunek (0-2); 12. Liczba nowych stworzonych w ciągu roku miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych; 13. % dzieci objętych opieką w przedszkolach (3-5) ogółem (miasto/wieś); 14. Odpłatność za przedszkole i za żłobek w %: płacy minimalnej, przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwach domowych, przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego netto; 15. Stopa ubóstwa biologicznego wśród dzieci w wieku 0-14 lat i młodzieży (15-19 lat); 16. % młodzieży wychowującej się w rodzinach niepełnych i w rodzinach z dysfunkcjami; 17. Liczba i % dzieci (do lat 14.) niepełnosprawnych i młodzieży (15-24) niepełnosprawnej; 18. % dzieci objętych obowiązkowymi szczepieniami; 19. % dzieci objętych opieką dentystyczną; 20. % dzieci objętych badaniami przesiewowymi i programami zdrowotnymi
III. ZAPOBIEGANIE WYKLUCZENIU I MARGINALIZACJI. INTEGRACJA SPOŁECZNA. POMOC RODZINOM W TRUDNYCH SYTUACJACH: UBBOGIM, WIELODZIELNYM, NIEPEŁNYM, Z OSOBĄ NIEPEŁNOSPRAWNĄ, DOTKNIĘTYM DYSFUNKCJĄ LUB PATOLOGIĄ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stopa ubóstwa ustawowego (stosowana w pomocy społecznej); 2. Stopa ubóstwa biologicznego (minimum egzystencji); 3. Stopa ubóstwa socjalnego (minimum socjalne); 4. Stopa ubóstwa subiektywnego (wg metody lejdejskiej); 5. Nierówność rozkładu dochodów mierzona: wskaźnikiem zróżnicowania kwintylowego oraz wskaźnikiem Giniego, stopa ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) dla rodzin wielodzietnych, niepełnych, z osobą niepełnosprawną; 6. % rodzin niepełnych wg płci, wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania rodzica, przyczyn niepełności (rozwoły, śmierć współmałżonka, samotne macierzyństwo); 7. Ściągalność alimentów w stosunku do orzeczonych rozwodów; Liczba osób niepełnosprawnych pracujących wg płci, wykształcenia, stopnia i rodzaju niepełnosprawności; 10. Liczba osób niepełnosprawnych biernych zawodowo wg płci,

	<p>wykształcenia, stopnia i rodzaju niepełnosprawności;</p> <p>11. % osób niepełnosprawnych korzystających z usług pielęgnacyjnych;</p> <p>12. Liczba dzieci w rodzinach zastępczych oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;</p> <p>13. Liczba matek w hotelach;</p> <p>14. Liczba skazanych prawomocnie za uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego;</p> <p>15. Liczba zgłoszeń na policję – interwencji domowych dotyczących przemocy w rodzinie;</p> <p>16. Liczba wyroków skazujących za przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży;</p> <p>17. Liczba orzeczeń sądów o ograniczeniu lub pozbawieniu władzy rodzicielskiej;</p> <p>18. Podatki od dochodów osobistych;</p> <p>19. Relacja liczby świadczeniobiorców z systemu świadczeń rodzinnych z pomocy społecznej do liczby mieszkańców Polski wg; liczby dzieci, miejsca zamieszkania (miasto-wieś), rodzaju świadczenia (pieniężne, niepieniężne, usługi);</p> <p>20. Relacja liczby świadczeniobiorców długotrwale (3 lata i więcej) korzystających z pomocy społecznej do wszystkich świadczeniobiorców wg liczby dzieci, miejsca zamieszkania (miasto-wieś), rodzaju świadczeń (pieniężne, niepieniężne, usługi);</p> <p>21. Relacja liczby podopiecznych samorządowej pomocy społecznej, którym przyznano usługi opiekuńcze do ogólnej liczby świadczeniobiorców;</p> <p>22. Liczba i odsetek świadczeniobiorców korzystających z usług specjalistycznych pomocy społecznej;</p> <p>23. Relacja liczby pracowników socjalnych do liczby świadczeniobiorców;</p> <p>24. Liczba asystentów rodziny w samorządowej pomocy społecznej (w przeliczeniu na 100 podopiecznych).</p>
ŚRODKI FINANSOWE NA POLITYKĘ RODZINNĄ	<p>1. Relacja wydatków publicznych na politykę rodzinną (rodzinę i dzieci) do PKB;</p> <p>2. Relacja wydatków publicznych na politykę rodzinną (rodzinę i dzieci) do ogółu wydatków publicznych;</p> <p>3. Relacja wydatków publicznych na żłobki i przedszkola do ogółu wydatków socjalnych; udział w budżetach samorządu;</p> <p>4. Relacja wydatków publicznych na ochronę zdrowia dzieci i młodzieży do ogółu wydatków socjalnych.</p>

Podsumowując należy podkreślić ważność wyrażonej przez autorów dokumentu opinii, że „Kierunek rozwoju polityki społecznej polegającej na wspieraniu rodziny w wypełnianiu jej wszystkich funkcji jest w Polsce ciągle nieobecny, nie tylko w realizacji, także w pracach teoretycznych i programach politycznych polityki społecznej. Tak, jak nieobecny jest czynnik demograficzny w projektowaniu kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego kraju” (cyt. str. 133 dokumentu).

Wnioski do zmiany planu wynikające z analizy dokumentu:

- Rozwój bazy akademickiej, zaplecza badawczego, kadry nauczającej i placówek geriatrycznych – ponieważ brak jest placówek geriatrycznych, występuje niedobór kadry nauczającej, skromna baza akademicka, słabe zaplecze badawcze;
- Wprowadzenie geriatry do programów specjalizacji z medycyny rodzinnej,
- Przygotowanie lekarzy rodzinnych do poprawy opieki nad osobami starszymi;
- Przeszkolenie lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej z zakresu podstaw geriatry;
- Kształcenie w zakresie geriatry w uczelniach medycznych;
- Powołanie kliniki geriatry dla zapewnienia lekarzom dostępu do kształcenia i specjalizowania się w geriatry, również jako baza do kształcenia studentów innych kierunków w zakresie aspektów gerontologicznych (tj. pielęgniarstwa, zdrowia publicznego, fizjoterapii, dietetyki);
- Budowanie systemu specjalistycznego opieki nad pacjentem w wieku podeszłym;

- Przygotowanie programów rozwoju opieki nad osobami starszymi wspieranych przez MZ i NFZ;
- Zapotrzebowanie na usługi opieki medycznej i specjalistyczne świadczenia pielęgnacyjne w wyniku rosnącej liczby osób starszych;
- Stworzenie możliwości korzystania z urlopu opiekuńczego i świadczenia związanego z opieką nad seniorem (rekompensata utraconego dochodu z pracy) osobom pracującym, którzy wykonują opiekę nad osobą starszą niesamodzielną i niepełnosprawną;
- Powołanie instytucji i kadry wspierającej rodzinę w obowiązku opieki nad osobami niesamodzielnymi z powodu podeszłego wieku lub złego zdrowia.;
- Stworzenie systemu monitorowania realizacji polityki ludnościowej w odniesieniu do osób starych, niepełnosprawnych i niesamodzielnych.

Wnioski wynikające ze - Stanowiska Rządowej Rady Ludnościowej w sprawie „Bezpieczeństwo zdrowotne ludności Polski” – w wyniku niekorzystnych zmian demograficznych (starzenia się społeczeństwa) Komisja Wspólnoty Europejskiej przyjęła na lata 2008-2013 trzy cele strategiczne:

1) propagowanie zdrowia w starzejącej się Europie; 2) ochrona obywateli przed zagrożeniami dla zdrowia; 3) monitorowanie funkcjonowania systemów zdrowotnych i nowych technologii. Bezpieczeństwo zdrowotne polegać ma przede wszystkim na równości obywateli w dostępie do odpowiedniej opieki zdrowotnej. W Polsce odnotowuje się niepokojące trendy zdrowotne, m.in.: spowolnienie wzrostu długości życia (wskaźnik gorszy niż w krajach UE – uzależniony od czynników społecznych, warunków socjalnych, odżywiania, wykształcenia, środowiska zamieszkania); duży poziom umieralności niemowląt (wczesniactwo) o ¼ wyższy od przeciętnego w UE; przedwczesne zgony z powodu chorób układu krążenia, nowotworów, z powodu przyczyn zewnętrznych np. wypadki samochodowe (częstsze niż w UE).

Wnioski do Zmiany Planu wynikające z Opracowania przygotowanego Przez GUS na Kongres Demograficzny, który odbył się w dniach 22-23 marca 2012 roku pt. „Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych”, Warszawa, marzec 2012 rok.

Podstawowe cele Narodowego Spisu Powszechnego ludności i mieszkań w 2011 roku, to m.in.: charakterystyka zmian, jakie zaszły w latach 2002-2011 w strukturach demograficzno-społecznych ludności, gospodarstw domowych i rodzin oraz zmian w wielkości i standardzie zasobów mieszkaniowych; informacje dla potrzeb międzynarodowych (Rozp. PE i Rady nr 763/2008); uzyskanie informacji na poziomie jednostek podstawowych podziału administracyjnego kraju. Poszerzono tematykę spisu o zagadnienia dotyczące m.in. kierunków i dziedzin kształcenia, dojazdów do pracy, wyznań, emigracji powrotnych, migracji zarobkowych. Na przełomie czerwca i lipca br. będą upowszechniane wyniki dotyczące poszczególnych tematów na poziomie ogólnokrajowym i regionalnym.

Wyniki spisu ludności potwierdzają utrzymywanie się trendów demograficznych i dotyczących rynku pracy, m.in. tj.:

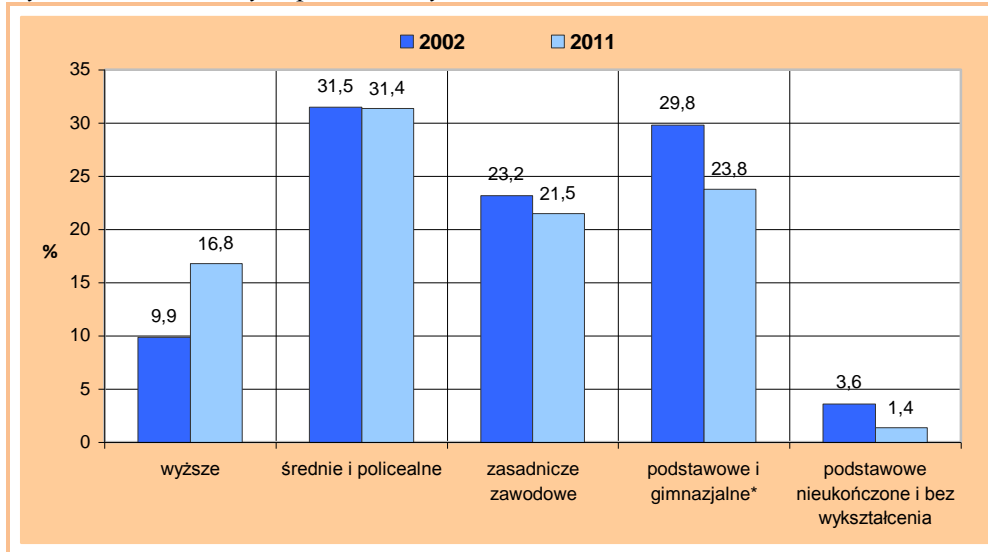
- zmniejszanie się liczby ludności faktycznie zamieszkałej w miastach, która stanowiła 60,2% ogółu ludności (w 2002 r. – 61,8%);
- zwiększanie się liczby ludności zamieszkałej na wsi, co stanowiło 39,8% ogółu (w 2002 r. 38,2%) – w wyniku napływu ludności z dużych ośrodków miejskich na obszary wokół miast, stanowiące gminy wiejskie;

- województwa o największej liczbie ludności, to: mazowieckie (14,3% ogółu ludności kraju), śląskie (12,0%), wielkopolskie (8,9%) i małopolskie (8,8%), natomiast najmniej ludności odnotowano w opolskim (2,6%), lubuskim (2,6%) i podlaskim (3,1%);
- spadek gęstości zaludnienia w miastach, a wzrost w gminach wiejskich; najgęściej zaludnione jest województwo śląskie (374 os/km²), małopolskie (224 os/km²), mazowieckie (154 os/km²), dolnośląskie i łódzkie po 143 os/km². W województwie świętokrzyskim odnotowano 110 osób/km²;
- spadek udziału mężczyzn do 47,9% ogółu ludności z 48,4% w 2002 r., a tym samym wzrost współczynnika feminizacji do 109K/100M;
- znaczny ubytek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym o 4,2 pkt% (z 23,2% w 2002r. do 19,0% w 2011r.), głównie na wsi o prawie 5pkt.%, a w miastach o prawie 4 pkt.%;
- wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym z 61,8% w 2002 r. do 63,5% w 2011r. i w wieku poprodukcyjnym z 15,0% do 17,5%;
- spadek obciążenia demograficznego do 57 (spowodowane ubytkiem osób w wieku przedprodukcyjnym) – co oznacza, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 57 osób w wieku nieprodukcyjnym - wzrasta obciążenie ludnością wieku poprodukcyjnego, a maleje ludnością wieku przedprodukcyjnego;
- „utrwała się” proces starzenia się ludności Polski, zarówno w miastach jak i na wsi;
- spadek odsetka emigrujących kobiet z 53,8% w 2002 r. do 51% w 2011 r.; potwierdzają się dane, że najwięcej emigrantów przebywa w Wielkiej Brytanii (30,2%), Niemczech (21,6%), Stanach Zjednoczonych (11,4%), Irlandii (6,5%) i Niderlandach (4,6%);
- utrzymanie przewagi liczebnej mężczyzn wśród aktywnych zawodowo, a kobiety dominowały w grupie biernych zawodowo (przyczyną jest m.in. przerwa w wykonywaniu pracy ze względu na pełnienie opieki nad pozostałymi członkami rodziny, tj. dziećmi - niekiedy niepełnosprawnymi, osobami starszymi nie mogącymi samodzielnie funkcjonować);
- w 2011 roku odnotowano wyższy współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia, a także niższą stopę bezrobocia w miastach niż na wsi (w 2002 roku sytuacja ta była odwrotna);
- wyższa stopa bezrobocia – 28,7% w grupie osób młodych (15-24 lata) przy jednoczesnym niższym wskaźniku zatrudnienia – 25,0%; w starszych grupach wiekowych stopa bezrobocia obniża się a wskaźnik zatrudnienia zwiększa się do górnej granicy wieku produkcyjnego mobilnego (44 lata). Najtrudniejsza sytuacja na rynku pracy występuje w województwie świętokrzyskim i podkarpackim, ponieważ w tych województwach występują najniższe współczynniki aktywności zawodowej (poniżej 50%) i wskaźniki zatrudnienia (odpowiednio 39,2% i 40,9%) oraz najwyższa stopa bezrobocia – 17,3% i 17,8%. Najlepsza sytuacja występuje w województwach wielkopolskim i mazowieckim (współczynnik aktywności zawodowej wynosi odpowiednio: 55,3% i 54,6%, wskaźnik zatrudnienia – 49,5% i 48,9%, natomiast stopa bezrobocia – 10,5% i 10,4%.
- wyższy wskaźnik zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem – 72,8%, średnim i policealnym – 51,4%, zasadniczym zawodowym – 50,8%;
W porównaniu do 2002 r. odnotowano wzrost poziomu wykształcenia ludności Polski.

W 2011 roku osoby z wykształceniem wyższym stanowiły - 16,8% (w 2002 r. 9,9%); średnim i policealnym - 31,4% (31,5%); zasadniczym zawodowym – 21,5% (23,2%); podstawowym ukończonym i gimnazjalnym – 23,8% (29,8%); podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia – 1,4% (w 2002 r. 3,6%). W podziale na miasto/wieś widać, że mieszkańcy miast w większości legitymują się wykształceniem: wyższym - 21,4% osób je posiada (wobec 9,8% na wsi); średnim i policealnym – 35,4% (na wsi 25,3%), natomiast mieszkańcy wsi w większości posiadają wykształcenie: zasadnicze zawodowe - 26,4% (w miastach 18,4%); podstawowe

i gimnazjalne – 32,5% (w miastach 18,3%); podstawowe nieukończone i bez wykształcenia – 2,2% (w miastach 0,9%).

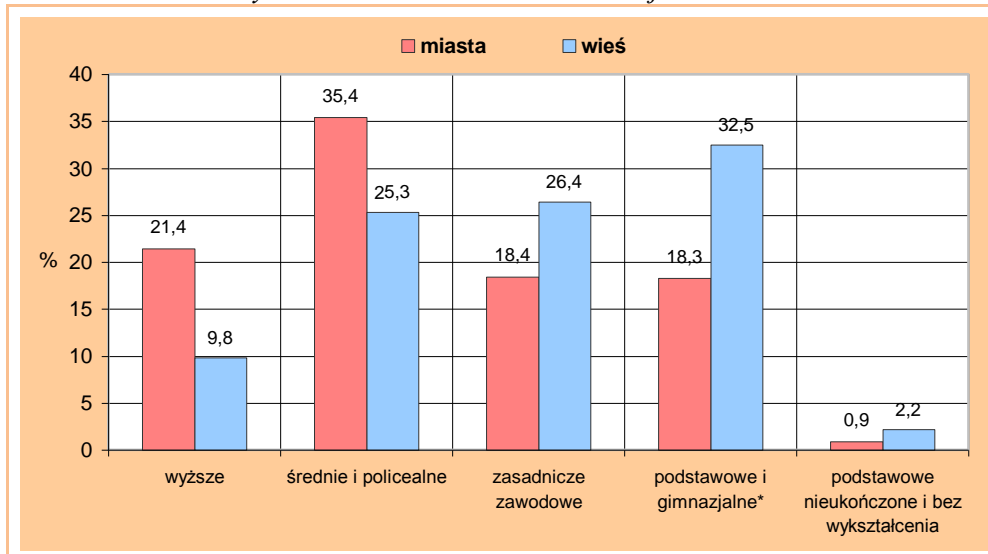
Wykres nr 54. Zmiany w poziomie wykształcenia ludności Polski w latach 2002-2011.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych wg NSP 2011 rok.

* w 2002 roku wykształcenie wyłącznie podstawowe.

Wykres nr 55. Poziom wykształcenia ludności zamieszkałej w miastach i na wsi w Polsce w 2011 r.

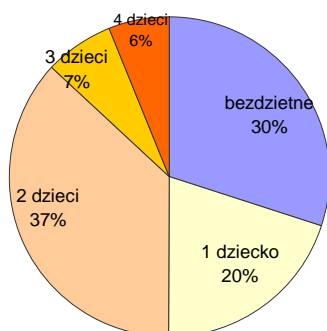
Źródło: „Wyniki NSP Ludności i Mieszkań 2011”, Warszawa, marzec 2012 rok.

Poziom wykształcenia mieszkańców jest bardzo ważny z punktu widzenia możliwości rozwojowych miejscowości i regionów.

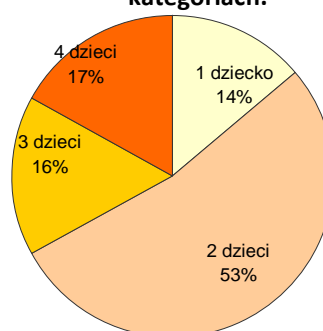
Wnioski do Zmiany Planu wynikające z artykułów zamieszczonych na stronach internetowych:

- W Artykule pt. „Szczęśliwa bezdzietność – mechanizm samozagłady” przedstawiono strukturę polskich rodzin (udział rodzin z dziećmi), poruszono problem zastępowalności pokoleń, o który zabiega tylko połowa populacji (wykres 56.), co ma zasadnicze znaczenie dla przetrwania naszego narodu w przyszłości.

**Wykres 56. Odsetek rodzin z dziećmi.
Rodziny - liczebność kategorii.**

Wykres 57. Liczba dzieci w danej rodzinie. Dzieci - liczebność w kategoriach.

Z danych wykresu 57. wynika, że na osiem rodzin przypada tylko jedna rodzina wielodzietna, a jej dzieci stanowią jedną trzecią następnego pokolenia.

- W Artykule pt. „*Wielka panika w samorządach. Albo więcej dzieci, albo pusta kasa*”. – zwrócono uwagę na gwałtowne wyludnianie się większości regionów naszego kraju z powodu niżu demograficznego i nasilonej migracji ludności. Związek Powiatów Polskich przestrzega, że ta sytuacja wpłynie m.in. na pogorszenie lokalnych budżetów, na trudności z utrzymaniem infrastruktury, na decyzje dotyczące konieczności rezygnacji z planowanych inwestycji a w konsekwencji do zubożenia dużych połaci kraju. Z prognoz GUS do 2035 roku wynika, że liczba ludności zwiększy się jedynie w województwie mazowieckim (o ok. 4%), pomorskim (o ok. 1%) i małopolskim (o 0,6%). W pozostałych województwach przewiduje się ubytek ludności, a najwyższy ma wystąpić w lubelskim (o ok. 17%), świętokrzyskim (15%) i łódzkim (14%). Nastąpi również znaczny ubytek mieszkańców miast. Wyludnianie poszczególnych obszarów – powiatów będzie miało ogromne znaczenie dla utrzymania budżetów gmin, ubytek osób w wieku produkcyjnym spowoduje spadek dochodu wytwarzanego, utrzymania szkół (do likwidacji jest 1,5 tys. placówek edukacyjnych) – potrzeba weryfikacji dotychczasowych strategii rozwoju lokalnego (głównie planu rozwoju sieci dróg, szkolnictwa, usług komunalnych, infrastruktury, itd.). Zwrócono uwagę na brak narzędzi prawnych i finansowych dla rozwiązania problemu, jakim jest regres demograficzny, a także umiejętnie prowadzonej polityki łagodzącej negatywne skutki niżu demograficznego.

Wnioski do Zmiany Planu wynikające z analizy danych zawartych w opracowaniu przygotowanym przez Główny Urząd Statystyczny Departament Badań Społecznych i Warunków Życia:

- „*Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*”, Informacja sygnałna – materiał na konferencję prasową w dniu 26 lipca 2011 r. – sytuacja na rynku pracy decyduje o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, ponieważ największe ubóstwo dotyka osoby bezrobotne oraz rodziny, w których co najmniej 1 osoba nie posiada pracy. W Polsce w 2010 r. poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło ok. 16% takich osób, a w gospodarstwach bez osób bezrobotnych - ok. 5%. Stopa ubóstwa skrajnego wynosiła odpowiednio: ok. 14% i ok. 4%. Ubóstwo wynika również z niskopłatnej pracy, posiadanego niskiego wykształcenia – zatrudnienia na stanowisku roboczym. Pauperyzacja dotyka najbardziej m.in.: rodziny utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytura i renty; rodziny składające się z jednego rodzica otrzymującego dzieci; rodziny wielodzietne

z czworgiem i więcej dzieci na utrzymaniu; dzieci i młodzież - 1/3 populacji zagrożona skrajnym ubóstwem; rodziny z osobą niepełnosprawną (z dzieckiem niepełnosprawnym – koszty leczenia rehabilitacji). Rozmieszczenie ubóstwa w przestrzeni jest bardzo zróżnicowane, ponieważ występuje ono zarówno na wsi jak i w starych dzielnicach miast. Wyższy wskaźnik ubóstwa dotyka mieszkańców wsi (obszary na których występuje bezrobocie strukturalne) gdyż wskaźnik ubóstwa relatywnego jest ponad dwukrotnie wyższy a ubóstwa skrajnego i tzw. ustawowego prawie trzykrotnie wyższy niż w miastach. W Polsce w 2010 roku granica ubóstwa: skrajnego wynosiła 5,7%, relatywnego 17,1% i ustawowego 7,3%, w podziale na województwa najwyższe wystąpiły w województwach: podlaskim (i wynosiły odpowiednio: 8,9%; 24,8%; 11,0%), lubelskim (9,1%; 26,6%; 11,4%), warmińsko-mazurskim (9,8%; 25,4%; 11,7%) i świętokrzyskim (9,4%; 26,2%; 11,9%).

II. ANALIZA SYTUACJI NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM - W MIASTACH I NA OBSZARACH WIEJSKICH

1. Zmiany na rynku pracy.

Analiza zmian procesów demograficznych zachodzących i prognozowanych w województwie w latach 2002-2035 pomaga ocenić sytuację zjawisk na rynku pracy, które bezpośrednio oddziałują na jego stronę podażową i pośrednio na stronę popytową. Popyt na pracę, jest to liczba miejsc pracy, które oferuje gospodarka w pewnych warunkach społeczno-ekonomicznych, a podaź pracy określa zasób siły roboczej czyli liczbę osób, które pracują bądź chcą pracować w danym okresie za określoną stawkę.³²

Na kształtowanie się sytuacji na rynku pracy wpływa m.in. wzrost lub ubytek liczebności siły roboczej (tj. liczby ludności zainteresowanej i gotowej wykonywać pracę), czyli potencjalnych zasobów pracy, ich wewnętrzna struktura, tj. zbiorowość osób w wieku produkcyjnym w podziale na ludność mobilną i niemobilną. Przewaga udziału osób w wieku mobilnym stwarza lepsze warunki rozwoju gospodarczego i społecznego, natomiast wzrost udziału osób w wieku niemobilnym (starzenie się zasobów pracy) powoduje nasilenie się skali bezrobocia. Istotny wpływ na gospodarcze aspekty funkcjonowania rynku pracy mają również zmiany proporcji między grupą osób w wieku produkcyjnym a grupami osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym.

W województwie świętokrzyskim na koniec 2010 roku udział osób w wieku produkcyjnym wynosił 63,6%, a po 2015 roku przewiduje się jego spadek do 61,7% i do 55,9% w 2035 roku. W badanym okresie **potencjalne zasoby pracy systematycznie zwiększały się z 784,7 tys. w 2002 roku do 806,9 tys. w 2009 roku, tj. o 22,2 tys. osób (o 2,8%), natomiast w 2010 roku zmniejszyły się do poziomu 804,7 tys. (tj. o 0,3% w stosunku do roku poprzedniego). Przy czym w miastach następował systematyczny ubytek osób w wieku produkcyjnym z 383,3 tys. do 372,3 tys., tj. o 11,0 tys. osób mniej (o 2,9%), a na obszarach wiejskich wzrost z 401,4 tys. do 432,4 tys., tj. o 31,0 tys. osób więcej (o 7,7%).** Dla porównania w kraju w tym samym czasie przybyło 825,4 tys. osób w wieku produkcyjnym, tj. 3,5%, (w tym w miastach ubyło 63,6 tys. osób, tj. 0,4%, a na wsi zaś przybyło aż 889,0 tys. osób w wieku produkcyjnym, tj. 10,4%).

Pomimo, że powiat grodzki posiada najwięcej osób w wieku produkcyjnym, to jednak w badanym okresie odnotowano w Kielcach największy ubytek tej grupy osób z 140,4 tys. do 133,7 tys., tj. o 6,8 tys. osób (o 4,8%). Natomiast **we wszystkich powiatach ziemskich nastąpił wzrost potencjalnych zasobów pracy, a największy w powiecie kieleckim**

³² Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce, listopad 2011.

z 114,9 tys. do 130,6 tys., tj. o 15,7 tys. osób, co stanowiło 13,6%. W następnej kolejności plasowały się powiaty:

- 1) staszowski (wzrost z 44,0 tys. do 46,2 tys., tj. **o 2,2 tys. osób** - o 4,9%),
- 2) jędrzejowski (wzrost z 53,9 tys. do 55,4 tys., tj. **o 1,5 tys. osób** - o 2,7%),
- 3) buski (wzrost z 43,8 tys. do 45,1 tys., tj. **o 1,3 tys. osób** - o 2,9%),
- 4) sandomierski (wzrost z 48,9 tys. do 50,1 tys., tj. **o 1,2 tys. osób** - o 2,4%),
- 5) włoszczowski (wzrost z 27,7 tys. do 28,8 tys., tj. **o 1,1 tys. osób** - o 3,9%),
- 6) opatowski (wzrost z 33,6 tys. do 34,6 tys., tj. **o 1,0 tys. osób** - o 3,0%),
- 7) konecki (wzrost z 51,2 tys. do 52,1 tys., tj. **o 853 osoby** - o 1,7%),
- 8) kazimierski (wzrost z 21,0 tys. do 21,7 tys., tj. **o 696 osób** - o 3,3%),
- 9) starachowicki (wzrost z 57,6 tys. do 58,1 tys., tj. **o 524 osoby** - o 0,9%),
- 10) pińczowski (wzrost z 24,9 tys. do 25,3 tys., tj. **o 402 osoby** - o 1,6%),
- 11) skarżyski (wzrost z 49,7 tys. do 49,9 tys., tj. **o 228 osób** - o 0,5%)
- 12) i ostrowiecki (wzrost z 72,9 tys. do 73,0 tys., tj. **o 159 osób** - o 0,2%).

W podregionie kieleckim odnotowano wzrost osób w wieku produkcyjnym z 486,8 tys. w 2002 roku do 497,5 tys. w 2010 roku, tj. o 10,7 tys. osób (o 2,2%), natomiast w sandomiersko-jędrzejowskim z 297,9 tys. do 307,2 tys., tj. o 9,3 tys. osób (o 3,1%). Zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym w gminach województwa świętokrzyskiego przedstawia mapka nr 27.

Należy zauważyć, że tempo przyrostu osób w wieku produkcyjnym maleje, a ponadto w kolejnych latach ma nastąpić znaczny ubytek potencjalnych zasobów pracy, zarówno w wieku mobilnym jak i niemobilnym. Prognozy przewidują nieunikniony proces starzenia się siły roboczej, ponieważ udział grupy osób w wieku niemobilnym w latach 2002-2035 wzrośnie z 36,9% do 49,8% (o 12,9 pkt. %). Systematycznie będzie zwiększać się udział osób w wieku poprodukcyjnym z 16,7% do 29,8% (o 13,1 pkt. %), tj. z 217 tys. do 321 tys. (o 47,9%). Zmiany liczebności osób poszczególnych grup wieku przedstawia tabela nr 6.

Tabela nr 6. Struktura ludności województwa świętokrzyskiego według ekonomicznych grup wieku (wzrost lub ubytek) w latach 2002-2035.*

Lata	Ogółem	Ludność w wieku:									
		Przedprodukcyjnym (0-17 lat)		Produkcyjnym (18-59/64 lata)		Z tego w wieku:				Poprodukcyjnym (60+/65+)	
		osoby	%	osoby	%	Mobilnym (18-44 lata)		Niemobilnym (45-59/64 lata)		osoby	%
						osoby	%	osoby	%		
2002	1 295 885	294 502	22,7	784 722	60,6	495 571	38,3	289 151	22,3	216 661	16,7
2003	1 291 598	282 657	21,9	792 412	61,3	494 849	38,3	297 563	23,0	216 529	16,8
2004	1 288 693	272 879	21,2	798 163	61,9	493 836	38,3	304 327	23,6	217 651	16,9
2005	1 285 007	264 275	20,6	802 420	62,4	492 372	38,3	310 048	24,1	218 312	17,0
2006	1 279 838	255 615	19,9	804 330	62,9	491 053	38,4	313 277	24,5	219 893	17,2
2007	1 275 550	248 012	19,4	805 391	63,2	490 553	38,5	314 838	24,7	222 147	17,4
2008	1 272 784	241 550	18,9	806 450	63,4	490 981	38,6	315 469	24,8	224 784	17,7
2009	1 270 120	235 371	18,5	806 925	63,5	491 645	38,7	315 280	24,8	227 824	18,0
2010	1 266 014	229 821	18,2	804 676	63,5	491 069	38,8	313 607	24,7	231 517	18,3
2015*	1 232,3 tys.	212 tys.	17,2	760 tys.	61,7	469 tys.	38,1	291 tys.	23,6	260 tys.	21,1
2020*	1 202,6 tys.	206 tys.	17,1	706 tys.	58,8	431 tys.	35,8	275 tys.	23,0	290 tys.	24,1
2025*	1 167,8 tys.	197 tys.	16,9	661 tys.	56,6	385 tys.	32,9	276 tys.	23,6	309 tys.	26,5
2030*	1 125,2 tys.	177 tys.	15,7	633 tys.	56,3	337 tys.	30,0	296 tys.	26,3	316 tys.	28,0
2035*	1 076,9 tys.	154 tys.	14,3	602 tys.	55,9	302 tys.	28,0	300 tys.	27,9	321 tys.	29,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych US w Kielcach, (stan na 31.XII.).

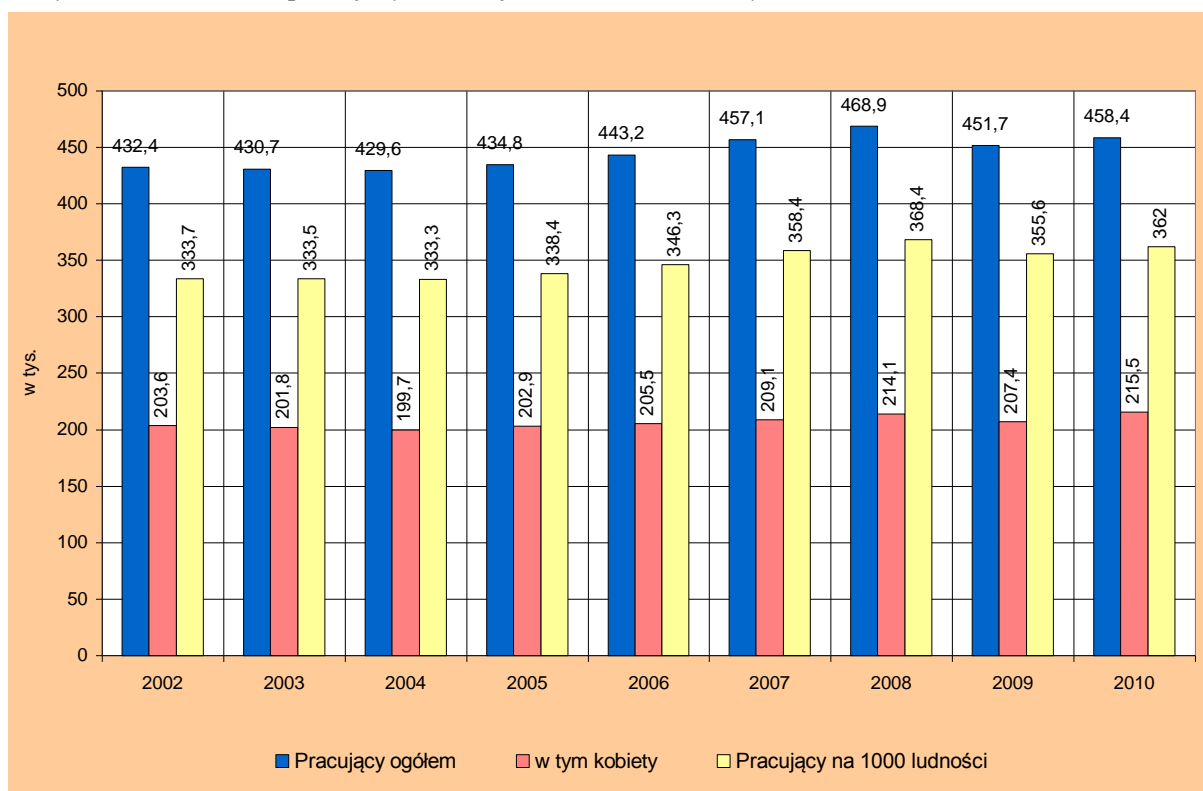
** według najnowszej prognozy GUS sporządzonej w 2008 roku.*

Pracujący. W latach 2002-2010 liczba pracujących w województwie świętokrzyskim w gospodarce narodowej (według faktycznego miejsca pracy, łącznie z pracującymi w rolnictwie indywidualnym, z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, wg sekcji PKD 2007³³) wzrosła z 432,4 tys. do 458,4 tys., tj. o 26,0 tys. osób (powyżej 6%), co stanowiło 3,3% ogółu pracujących w kraju i dało XII lokatę wśród województw. Większość pracujących stanowili mężczyźni - 53,0%.

W sektorze prywatnym pracowało 360,4 tys. osób, tj. 78,6% ogółu pracujących w województwie (wzrost o 1,9 pkt.% w stosunku do 2005 roku). Osoby pracujące w sektorze prywatnym stanowiły 3,4% ogółu pracujących w kraju w tym sektorze. Sektor prywatny grupuje własność prywatną krajową (osób fizycznych i pozostałych jednostek prywatnych), własność zagraniczną (osób zagranicznych) oraz „własność mieszaną” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora prywatnego i brakiem przewagi sektorowej w kapitale (mieniu) podmiotu.

Natomiast sektor publiczny grupuje własność państwową (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), własność jednostek samorządu terytorialnego oraz „własność mieszaną” z przewagą kapitału (mienia) podmiotów sektora publicznego.³⁴ W województwie na 1000 ludności przypadało 362 pracujących (w kraju 361), dało to VII lokatę wśród województw.

Wykres nr 58. Liczba pracujących w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.

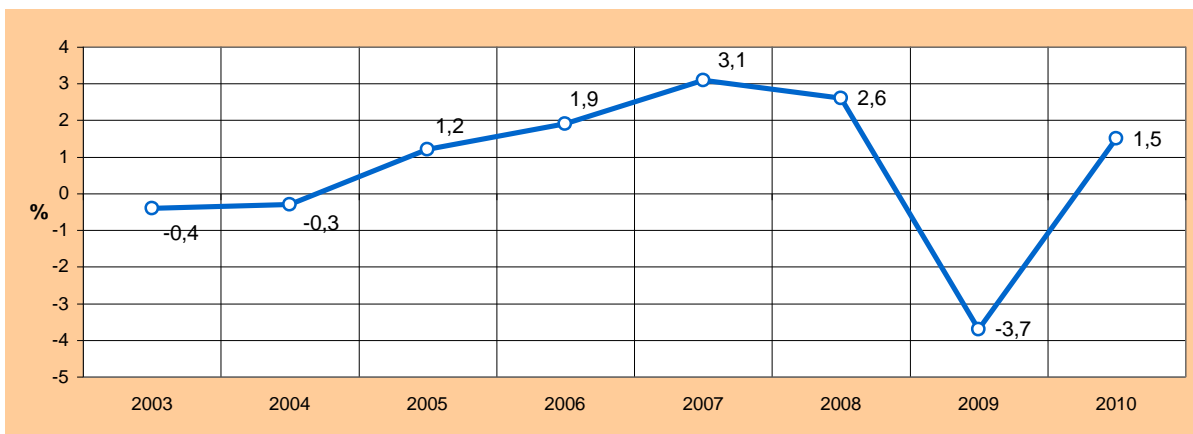

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

³³ W układzie Polskiej Klasyfikacji Działalności – PKD 2007, opracowanej na podstawie Statystycznej Klasyfikacji Działalności Gospodarczych we Wspólnocie Europejskiej – wprowadzona z dniem 1.I.2008 r. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24.XII.2007 r. (Dz.U. Nr 251, poz. 1885), zastąpiła Polską Klasyfikację Działalności – PKD 2004.

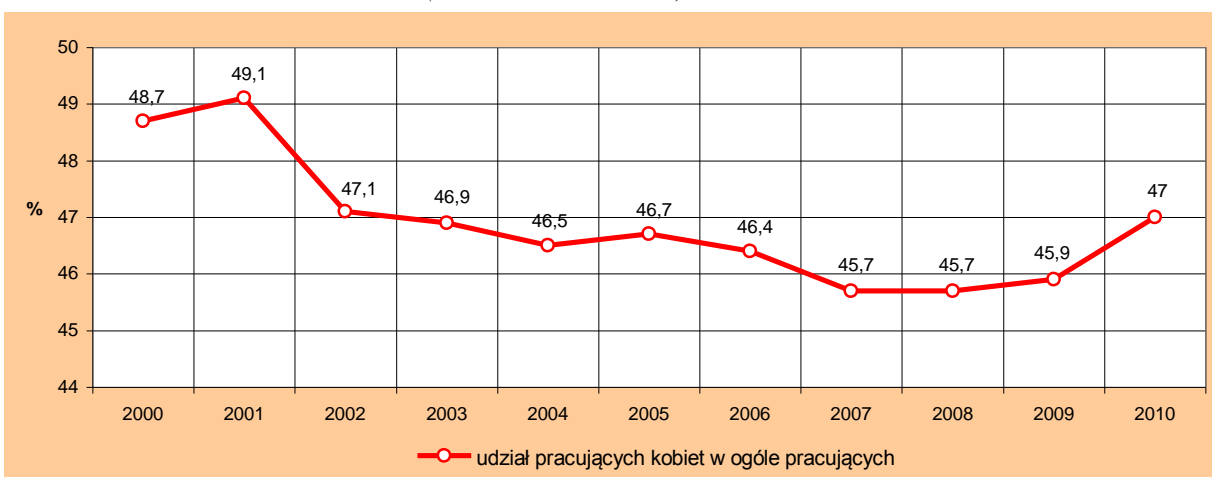
³⁴ *Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce, listopad 2011.

Wykres nr 59. Dynamika liczby pracujących w latach 2003-2010 w województwie świętokrzyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Wykres nr 60. Zmiany udziału pracujących kobiet w województwie świętokrzyskim w latach 2000-2010 (stan na dzień 31.XII.).

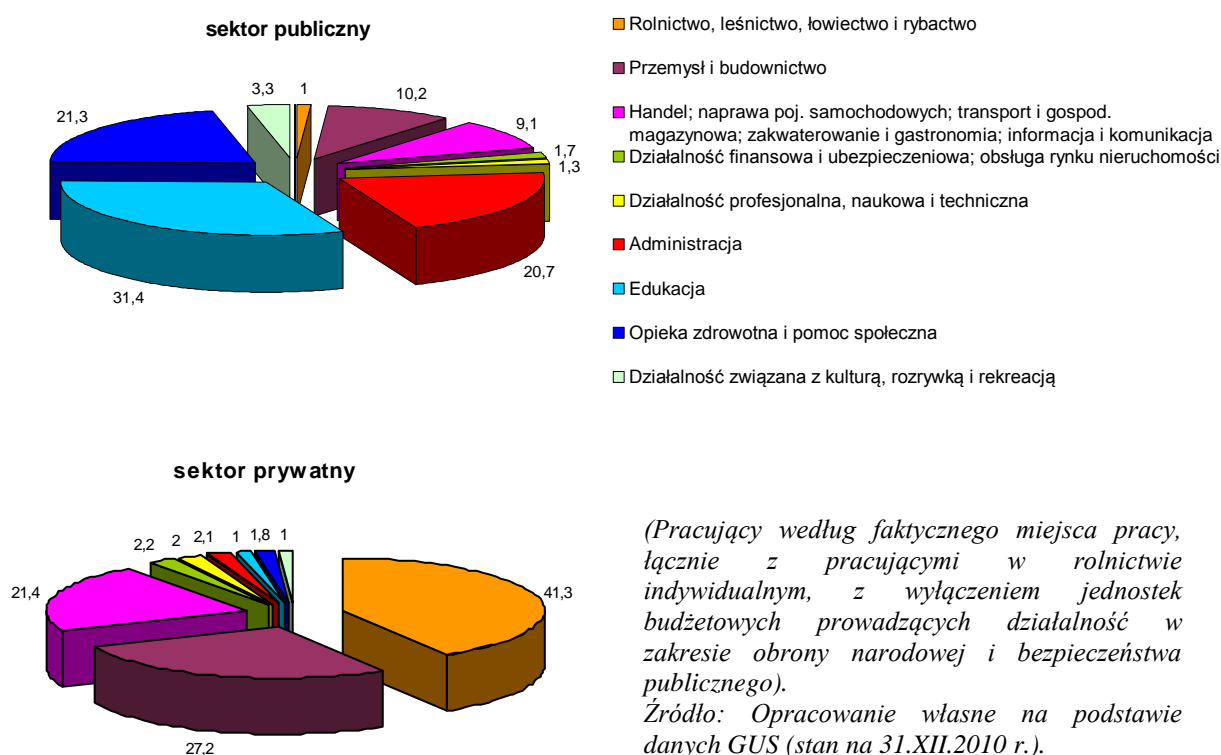
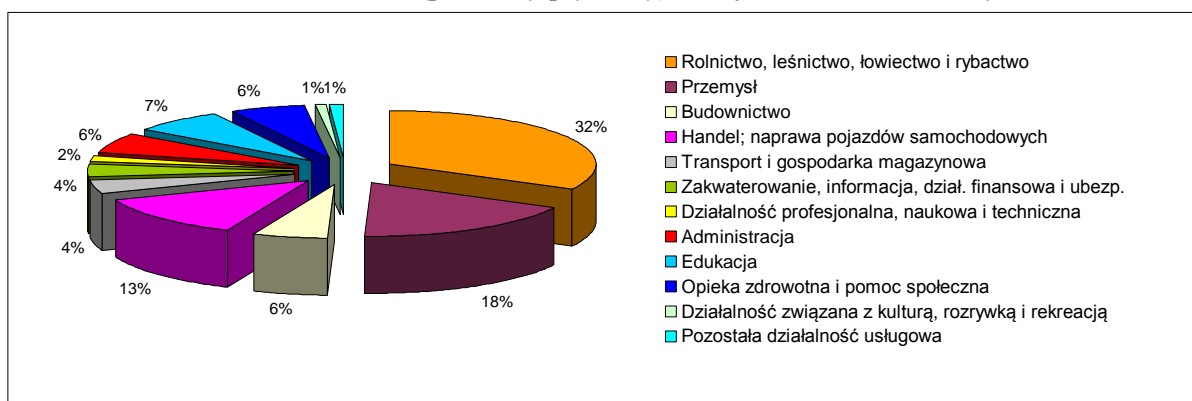
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W latach 2000-2010 odnotowywano spadek udziału pracujących kobiet z 48,7% do 45,7% w 2007 roku i do 47,0% na koniec 2010 roku.

W 2010 roku spośród 458 412 osób pracujących w województwie najliczniejszą grupę stanowili pracujący w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie – 149 704 osoby (32,7%). W przemyśle (w tym w sekcjach, tj.: górnictwo i wydobywanie; przetwórstwo przemysłowe; wytwarzanie i zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę; dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja) pracowało łącznie 81 539 osób (17,8%). Trzecią najliczniejszą grupę stanowili pracujący w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych – 59 099 osób (12,9%).

Udział pracujących w pozostałych poszczególnych sekcjach gospodarki narodowej wynosił mniej niż 10%, i tak w edukacji pracowało – 32 698 osób (7,1%), w administracji publicznej i obronie narodowej; obowiązkowych zabezpieczeniach społecznych oraz w administrowaniu i działalności wspierającej – 27 810 osób (6,1%), w opiece zdrowotnej i pomocy społecznej – 27 238 osób (5,9%), w budownictwie – 26 596 (5,8%), transporcie i gospodarce magazynowej – 19 376 osób (4,2%), w zakwaterowaniu i gastronomii; informacji i komunikacji; działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości łącznie – 17 082 osoby (3,7%). W działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej pracowało - 8 376 osób (1,8%).

Wykres nr 61. Struktura pracujących ogółem w gospodarce narodowej w według sekcji oraz sektorów własności (publiczny/prywatny) w województwie świętokrzyskim w 2010 r.

W sektorze publicznym najwięcej osób zostało zatrudnionych w jednostkach skupionych w sekcjach: edukacja (31,4% ogółu pracujących w tym sektorze), opieka zdrowotna i pomoc społeczna (21,3%) i administracja (20,7%). Natomiast w sektorze prywatnym największy odsetek osób pracujących skupiały jednostki prowadzące działalność w zakresie: rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (41,3%), przemysłu i budownictwa (27,2%) oraz handlu; naprawy pojazdów samochodowych; transportu i gospodarki magazynowej; zakwaterowaniu i gastronomii; oraz informacji i komunikacji (21,4%).

Natomiast liczba pracujących według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności (bez jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) łącznie z pracującymi w fundacjach, stowarzyszeniach, partiach politycznych, organizacjach

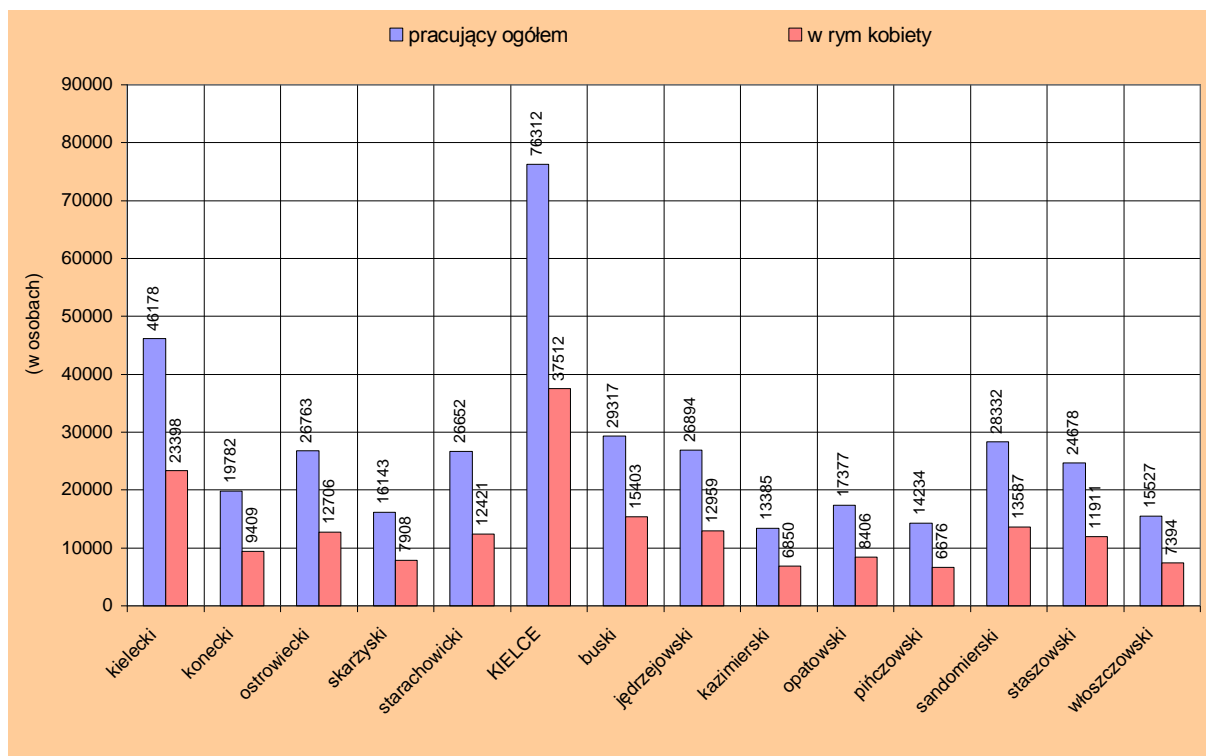
społecznych, organizacjach pracodawców, samorządu gospodarczego i zawodowego oraz w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie na koniec 2010 roku wzrosła o 3,2% w stosunku do roku poprzedniego i wyniosła 381,6 tys. osób (3,5% ogółu pracujących w kraju), w tym 186,5 tys. kobiet (48,9%).

W rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie pracowało łącznie 149,1 tys. osób (więcej o 4,5% niż przed rokiem), stanowiły one 39,1% ogółu pracujących w województwie (dla porównania w kraju - 21,6%), w przemyśle i budownictwie pracowało - 87,7 tys. osób (więcej o 3,5%), tj. 23,0% ogółu pracujących (w kraju 28,0%), w handlu, naprawie pojazdów samochodowych, transporcie, gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu, gastronomii, informacji i komunikacji - 46,4 tys. osób (więcej o 3,7%), tj. 12,1% (w kraju 18,3%), w pozostałych usługach - 91,0 tys. osób (więcej o 1,0%), tj. 23,9% (w kraju 28,3%), natomiast w działalności finansowej i ubezpieczeniowej, obsłudze rynku nieruchomości - 7,4 tys. osób (mniej o 1,0%), tj. 1,9% ogółu pracujących w województwie (w kraju 3,8%). Świętokrzyskie należy do województw o największym udziale pracujących w rolnictwie (39,1%), zajmując w 2010 roku drugie miejsce po lubelskim (45,7%).

Najwięcej osób pracujących posiadało miasto Kielce — 76,3 tys. (co stanowiło 20,0% ogółu pracujących w województwie), następnie powiaty: kielecki — 46,2 tys. (12,1%), buski — 29,3 tys. (7,7%), sandomierski — 28,3 tys. (7,4%), jędrzejowski — 26,9 tys. (7,0%), ostrowiecki — 26,8 tys. (7,0%) i starachowicki – 26,7 tys. (7,0%).

Podregion kielecki skupiał 211,8 tys. pracujących (55,5%) i przodował w udziale pracujących w następujących sekcjach: handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport, gospodarka magazynowa, zakwaterowanie, gastronomia, informacja i komunikacja (72,3%), przemysł i budownictwo (70,1%), działalność finansowa, ubezpieczeniowa i obsługa rynku nieruchomości (68,4%) oraz w pozostałych usługach (66,8%). Natomiast w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim dominowali pracujący w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (65,8%).

Wykres nr 62. Pracujący w powiatach województwa świętokrzyskiego (według PKD 2007).

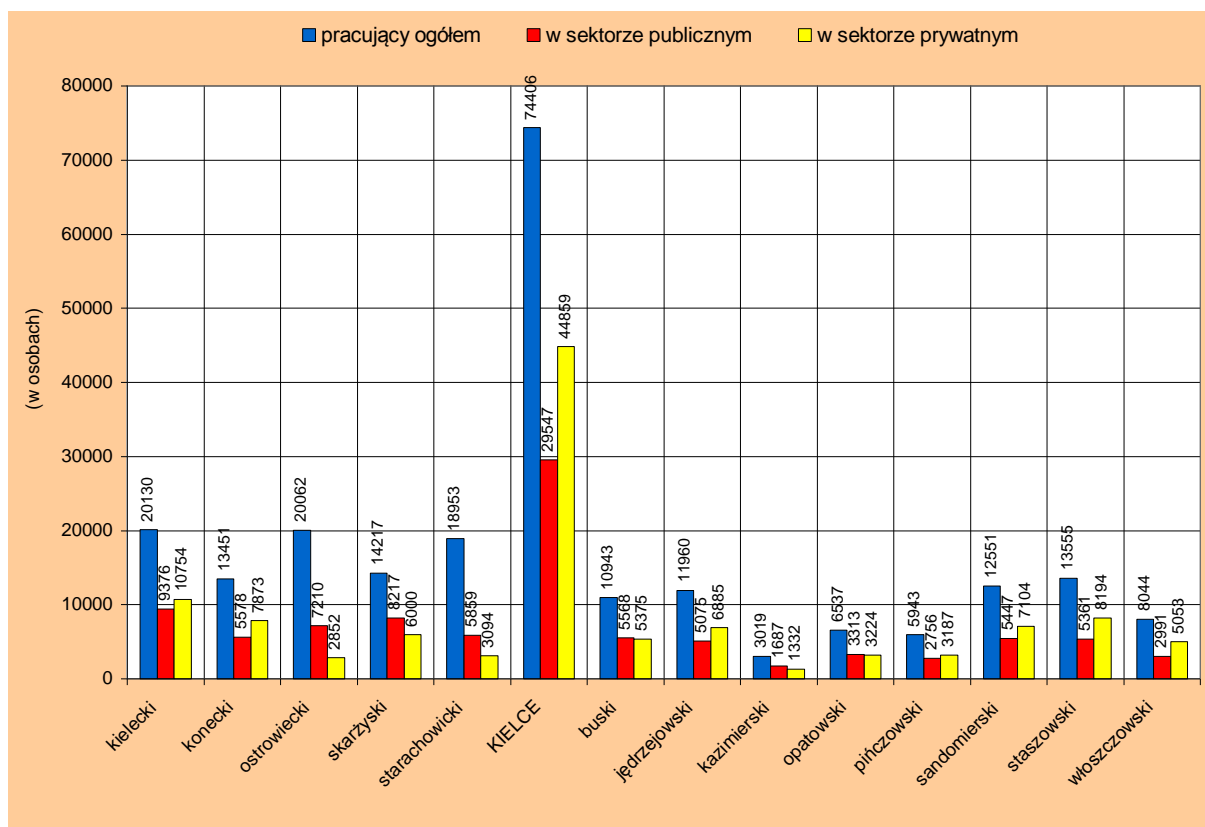
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.2010 rok).

Cztery powiaty (łącznie) posiadały na poziomie województwa ponad 50% ogółu pracujących w rolnictwie, tj.: kielecki (17,7%), buski (12,4%), sandomierski (10,6%) oraz jędrzejowski (10,2%). W świętokrzyskim w 2010 roku na 1000 mieszkańców przypadało 117,8 osób pracujących w sektorze rolniczym (wzrost o 5,5 osób w stosunku do roku poprzedniego). Wskaźnik ten, powyżej średniej wojewódzkiej wystąpił w sześciu powiatach, przy czym najwyższy odnotowano w: kazimierskim (299,2 osoby), pińczowskim (206,1) i opatowskim (200,2 osoby). Znaczny udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie odnotowano w powiatach: kazimierskim (77,8%), opatowskim (63,5%), buskim (63,2%), pińczowskim (59,3%), kieleckim (57,3%), jędrzejowskim (56,3%), sandomierskim (55,6%), włoszczowskim (48,9%) i staszowskim (45,3%).

Największy odsetek pracujących w przemyśle i budownictwie posiadały powiaty: starachowicki (41,2%), skarżyski (36,3%), konecki (32,4%), ostrowiecki (30,3%), miasto Kielce (29,2%), staszowski (26,1%) i włoszczowski (25,4%).

Najwięcej pracujących w sekcjach, tj.: handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport, gospodarka magazynowa, zakwaterowanie, gastronomia, informacja i komunikacja odnotowano w powiecie grodzkim w Kielcach – 19,2 tys. osób (tj. 41,3% ogółu pracujących w województwie w tych rodzajach działalności), następnie w powiatach: ostrowieckim – 4,3 tys. (9,3%), skarżyskim – 3,4 tys. (7,2%) i kieleckim – 3,0 tys. (6,5%). Stolica regionu przodowała również w udziale pracujących w działalności finansowej, ubezpieczeniowej i obsłudze rynku nieruchomości (42,1%) oraz w pozostałych usługach (33,3%).

Wykres nr 63. Pracujący* według powiatów i sektorów własności w województwie świętokrzyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z US w Kielcach „Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.” (stan na dzień 31.XII.2010 rok).

*Pracujący według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; nie ujęto pracujących w jednostkach budżetowych resortów spraw wewnętrznych i obrony narodowej oraz duchowieństwa wszystkich wyznań, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji. Dane nie obejmują podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

W 2010 roku najwięcej pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności odnotowano w powiatach: buskim (402,1 osoby), kazimierskim (384,3), w powiecie grodzkim w Kielcach (374,4), sandomierskim (353,5) i pińczowskim (347,6 osób), a najmniej w powiatach, które dotknięte są najwyższą stopą bezrobocia, tj.: skarżyskim (207,3 osoby), kieleckim (227,8), ostrowieckim (234,7) i koneckim (239,3 osoby). (Mapka nr 28.)

W województwie w sektorze produkcyjnym obejmującym przemysł i budownictwo na 1000 ludności pracowało 69,3 osób, z tym że najwięcej w powiecie starachowickim (118,2 osób) i w Kielcach (109,5 osób). Z kolei w sektorze obejmującym usługi pozostała liczba pracujących wynosiła 71,9 osób, a najwięcej pracujących w tym sektorze odnotowano w Kielcach (148,9 osób), natomiast w pozostałych powiatach kształtowała się na poziomie mniej od 42,7 osób do 73,9 osób i powyżej. W czterech sekcjach, tj.: handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowane i gastronomia oraz informacja i komunikacja w przeliczeniu na 1000 mieszkańców pracowało 36,6 osób, a najwięcej w Kielcach – 94,1 osób. Najniższą wartość wskaźnik ten osiągnął w powiecie opatowskim – 14,8 osób i kieleckim – 14,9 osób. W dwóch sekcjach, tj. w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości na 1000 ludności pracowało 5,8 osób, przy czym najwięcej w powiecie grodzkim w Kielcach – 15,2 osób, a najmniej w powiecie kieleckim – 1,1 osoby. Należy zauważyć, że w porównaniu do 2009 roku, wystąpił wzrost pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności we wszystkich działach gospodarki.

Z analizy liczby osób przyjętych do pracy i liczby zwolnień z pracy w 2010 roku wynika m.in., że zostało więcej przyjętych do pracy - 42 143 osoby (w tym 15 363 kobiet, które stanowiły zaledwie 36,5%), niż zwolnionych z pracy – 38 257 osób (w tym 13 522 kobiety, 35,3%). Najwięcej przyjęć odnotowano w sektorze prywatnym - 31 665 osób (75,1% ogółu przyjętych do pracy), oraz w zakładach przemysłowych – 13 235 osób, w tym w sekcji przetwórstwo przemysłowe – 12 184 osoby, a także w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych – 8 464 osoby. W sektorze prywatnym zwolniono - 28 518 osób (tj. 74,5% ogółu zwolnionych), a w sektorze publicznym - 9 739 osób (25,5%). Najwięcej zwolnień z pracy odnotowano w zakładach przemysłowych – 12 446 osób, głównie w sekcji przetwórstwo przemysłowe – 11 494 osoby (tj. 30,0% ogółu), oraz w sekcjach: handel; naprawa pojazdów samochodowych – 7 340 osób (19,2%), a także w budownictwie (13,5%). Na emeryturę lub rentę przeszło 1 365 osób (tj. 3,5% zwolnionych).³⁵

W 2010 roku wśród przyjętych do pracy odnotowano 23 072 osoby (tj. 54,7%), które wcześniej pracowały zawodowo, oraz 5 061 osób podejmujących pracę po raz pierwszy (12,0%), w tym 4 102 osoby to absolwenci (81,1%). W ogólnej liczbie przyjętych do pracy, absolwenci stanowili 9,7%. Najliczniej przyjmowani byli w sekcjach, tj.: przemysł (w tym przetwórstwo przemysłowe) – 1 179 osób (28,7%), handel; naprawa pojazdów samochodowych – 757 osób (18,5%), administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – 588 osób (14,3%), budownictwo – 456 osób (11,1%) oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna – 388 osób (9,5%). W ogólnej liczbie absolwentów podejmujących pierwszą pracę młode kobiety stanowiły 44,3%. Najczęściej znajdowały pracę w sekcjach: administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – 385 kobiet (21,2%), handel; naprawa pojazdów samochodowych – 379 kobiet (20,9%), przemysł (w tym przetwórstwo przemysłowe – 314 kobiet (17,2%), opieka zdrowotna i pomoc społeczna – 291 kobiet (16,0%) i edukacja – 136 kobiet (7,5%).

Wśród absolwentów podejmujących pierwszą pracę odnotowano 2 285 mężczyzn (55,7%). Najwięcej z nich znalazło pracę w sekcjach: przemysł (w tym przetwórstwo przemysłowe) – 865 mężczyzn (tj. 38,9% ogółu mężczyzn – absolwentów podejmujących pierwszą pracę), budownictwo – 400 mężczyzn (17,5%), handel; naprawa pojazdów

³⁵ Tamże.

samochodowych – 378 mężczyzn (16,5%) oraz administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – 203 mężczyzn (8,9%).

Najwięcej absolwentów z wykształceniem wyższym (1 534 osoby) przyjęto do pracy w przemyśle (w tym przetwórstwie przemysłowym) – 276 osób (18,0%), opiece zdrowotnej i pomocy społecznej – 274 osoby (17,9%), administracji publicznej i obronie narodowej; obowiązkowych zabezpieczeniach społecznych – 263 osoby (17,1%), handlu; naprawie pojazdów samochodowych – 219 osób (14,3%), edukacji – 143 osoby (9,3%) i budownictwie – 111 osób (7,2%).

Tabela nr 7. Struktura absolwentów podejmujących pierwszą pracę w województwie świętokrzyskim według wykształcenia w 2010 roku.

Wyszczególnienie	Ogółem	kobiety	Z liczby ogółem – absolwenci szkół:			
			Wyższych	Policealnych i średnich zawodowych	Liceów ogólnokształcących	Zasadniczych (zawodowych)
Ogółem 2009	4209	2134	1665	1085	652	807
2010	4102	1817	1534	1128	555	885
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	33	10	18	4	7	4
Przemysł	1179	314	276	396	135	372
w tym przetwórstwo przemysłowe	1092	289	241	379	127	345
Budownictwo	456	56	111	123	28	194
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	757	379	219	298	127	113
Transport i gospodarka magazynowa	117	23	28	28	19	42
Zakwaterowanie i gastronomia	116	53	18	33	59	6
Informacja i komunikacja	24	10	13	7	3	1
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	34	21	27	4	3	-
Obsługa rynku nieruchomości	32	18	14	7	7	4
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	101	63	62	18	13	8
Administrowanie i działalność wspierająca	35	15	20	8	3	4
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	588	385	263	120	95	110
Edukacja	178	136	143	15	13	7
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	388	291	274	62	33	19
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	64	42	48	5	10	1

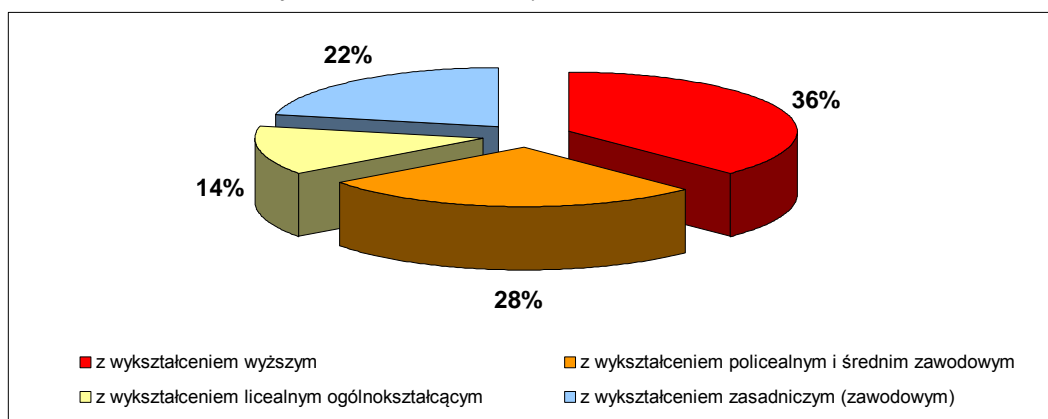
Źródło: Opracowanie na podstawie danych „Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.”, US w Kielcach, listopad 2011.

Absolwenci z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym (1 128 osób) najliczniej byli przyjmowani do pracy w przemyśle – 396 osób (35,1%), handlu; naprawie pojazdów samochodowych – 298 osób (26,4%), budownictwie – 123 osoby (10,9%) i administracji publicznej i obronie narodowej; obowiązkowych zabezpieczeniach społecznych – 120 osób (10,6%).

Natomiast z pośród 885 absolwentów szkół zasadniczych (zawodowych) najwięcej, bo aż 372 osób (42,0%) zostało zatrudnionych w przemyśle (w tym przetwórstwie przemysłowym), a 194 osób (21,9%) w budownictwie.

Absolwenci liceów ogólnokształcących (tj. 555 osób) również najczęściej znajdowali pracę w dwóch sekcjach, tj. w przemyśle (w tym w przetwórstwie przemysłowym) – 135 osób (24,3%) oraz w handlu; naprawie pojazdów samochodowych – 127 osób (22,9%).

Wykres nr 64. Udział absolwentów podejmujących pierwszą pracę w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych „Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.”, US w Kielcach, listopad 2011.

Przeciętne zatrudnienie. W województwie świętokrzyskim w latach 2000-2010 nastąpił spadek przeciętnego zatrudnienia³⁶ z 213,8 tys. osób do 198,2 tys. osób w 2010 roku, tj. o 15,6 tys. osób (mniej o 7,3%), oraz mniej o 0,3% w stosunku do roku poprzedniego. Zwraca uwagę wzrost przeciętnego zatrudnienia w sektorze prywatnym z 103,0 tys. osób do 111,5 tys., tj. o 8,5 tys. osób (więcej o 8,3%), a spadek w sektorze publicznym z 110,8 tys. osób do 86,7 tys., tj. aż o 24,1 tys. osób (o 21,8%) w stosunku do roku 2000. W badanym okresie następował systematyczny wzrost udziału przeciętnego zatrudnienia w sektorze prywatnym z 48,2% do 56,3%, a spadek w sektorze publicznym z 51,8% do 43,7%.

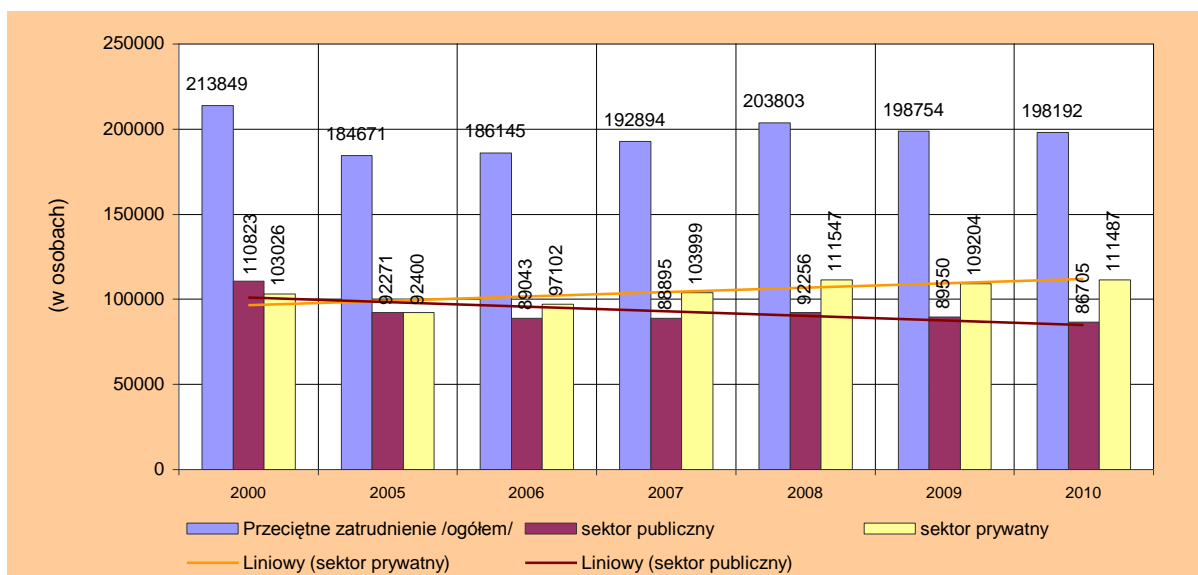
W 2010 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców przeciętne zatrudnienie w województwie wynosiło 156,3 osób, w podregionie kieleckim w porównaniu do roku poprzedniego zmniejszyło się o 1,5 osoby do 178,2 osób, a w sandomiersko-jędrzejowskim wzrosło o 2,2 osoby do 121,9 osób. Najwyższy wskaźnik odnotowano w powiecie grodzkim w Kielcach (327,6 osób), w następnej kolejności plasowały się powiaty: staszowski (160,8 osób), starachowicki, (148,7 osób), ostrowiecki (148,1 osób), sandomierski (145,4 osoby), konecki (143,9 osób), włoszczowski (141,9 osób), pińczowski (106,3 osób), jędrzejowski (110,8 osób), buski (124,2 osoby), skarżyski (134,3 osoby), kielecki (88,6 osób), opatowski (80,5 osób) i kazimierski (66,4 osoby).

W 2010 roku najwięcej zatrudnionych posiadał podregion kielecki – 138,1 tys. osób, tj. 69,7% ogółu zatrudnionych w województwie, natomiast podregion sandomiersko-jędrzejowski zaledwie 60,1 tys. osób, tj. 30,3%. Wśród powiatów (oprócz Kielc) najwięcej zatrudniał powiat kielecki – 17,9 tys. osób, które stanowiły 9,0% ogółu zatrudnionych w województwie, następnie ostrowiecki – 16,9 tys. osób (8,5%), starachowicki – 13,9 tys. osób (7,0%), konecki – 11,9 tys. osób (6,0%), sandomierski i staszowski po 11,7 tys. osób (po 5,9%) i skarżyski – 10,5 tys. osób (5,3%). Najmniej zatrudniały powiaty: kazimierski – 2,3 tys. osób (1,2%), pińczowski – 4,3 tys. osób (2,2%) i opatowski – 4,4 tys. osób (2,2%). W Kielcach odnotowano 66 979 osób zatrudnionych, tj. 33,8% ogółu zatrudnionych w województwie,

³⁶ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących; bez zatrudnionych za granicą. Dane nie obejmują: gospodarstw indywidualnych w rolnictwie, fundacji, stowarzyszeń, partii politycznych, związków zawodowych, organizacji społecznych, organizacji pracodawców, samorządu gospodarczego i zawodowego oraz duchownych. Z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

w tym w przemyśle, budownictwie i handlu zatrudnionych było łącznie 35 310 osób, które stanowiły 32,3% ogółu zatrudnionych w tych działach gospodarki w województwie.

Wykres nr 65. Przeciętne zatrudnienie* w województwie świętokrzyskim w latach 2000 - 2010.

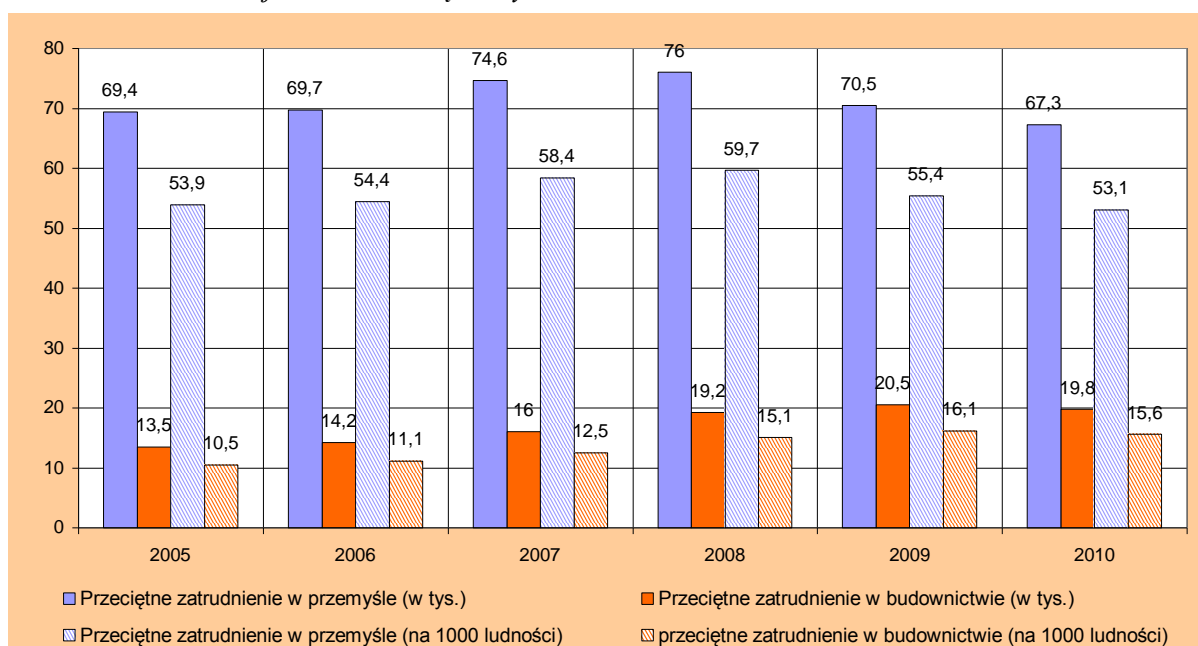

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

* w podmiotach gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób oraz w jednostkach sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących; bez zatrudnionych za granicą, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji, z wyłączeniem jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego; bez gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

Znaczny udział zatrudnionych w przemyśle, budownictwie i handlu odnotowano w powiatach: ostrowieckim - 9,5%, kieleckim - 8,9%, starachowickim – 8,3%, staszowskim – 6,4%, koneckim – 6,3%, sandomierskim – 6,2% i skarżyskim – 5,6%.

Wykres nr 66. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle i budownictwie w latach 2005-2010 w województwie świętokrzyskim.

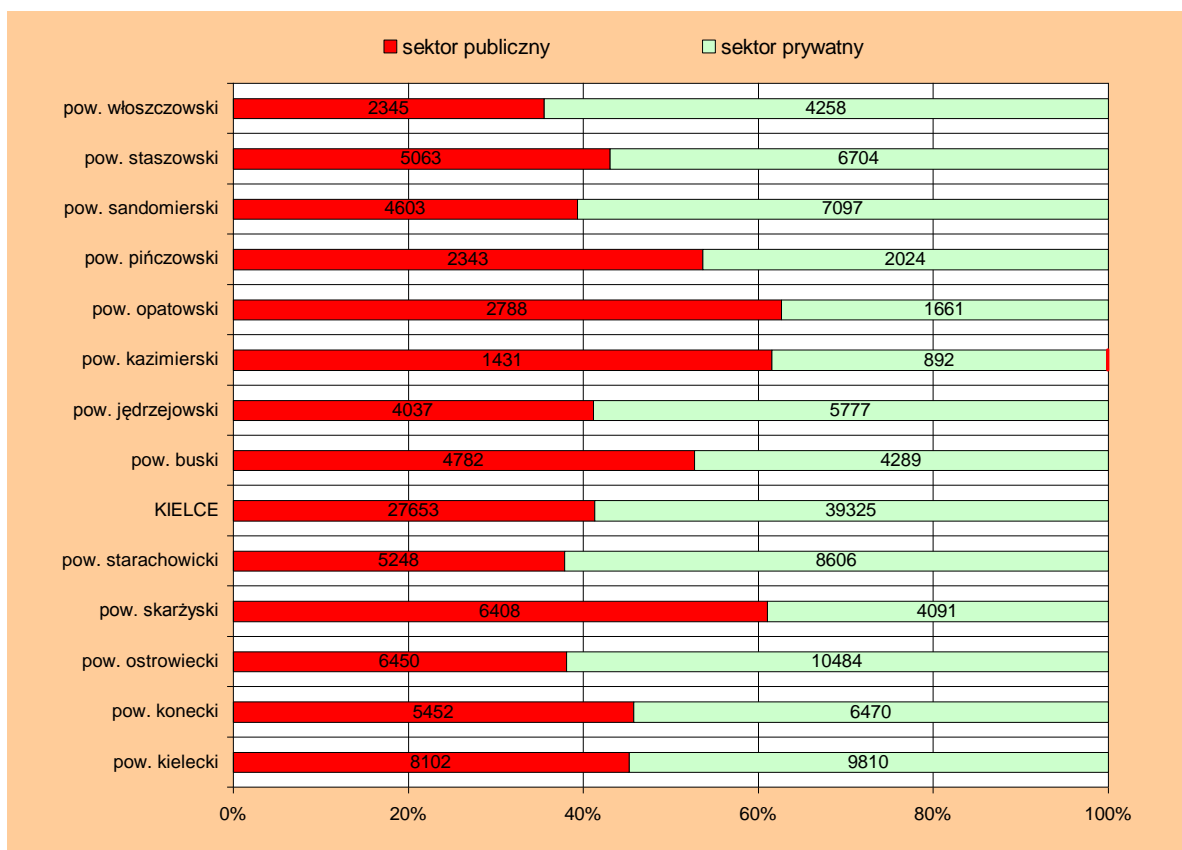
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika statystycznego „Województwo Świętokrzyskie, Podregiony, Powiaty, Gminy 2011.” - US w Kielcach (stan na 31.XII.).

W województwie świętokrzyskim od lat występuje największe przeciętne zatrudnienie w przemyśle. W 2010 roku, w tym dziale gospodarki zatrudnionych było 67,3 tys. osób, tj. mniej o 2,1 tys. osób w stosunku do 2005 roku (o 3,0%). Na uwagę zasługuje wzrost przeciętnego zatrudnienia w budownictwie z 13,5 tys. osób w 2005 roku do 19,8 tys. osób w 2010 roku, tj. o 6,3 tys. osób (o 46,7%). W tych obu działach gospodarki zatrudnieni stanowili 43,9% ogółu zatrudnionych w województwie. W przemyśle (na 1000 ludności) przeciętnie zatrudnionych było 53 osoby (w kraju 75), natomiast w budownictwie 16 osób (w kraju 15).

Sektor prywatny skupiał 85,9% przeciętnie zatrudnionych w przemyśle i 99,1% w budownictwie.

Największy udział sektora prywatnego w przeciętnym zatrudnieniu odnotowano w powiatach: włoszczowskim (64,5%), starachowickim (62,1%), ostrowieckim (61,9%), sandomierskim (60,7%), jędrzejowskim (58,9%) i w Kielcach (58,7%), a najniższy w powiecie opatowskim (37,3%). Natomiast w sektorze publicznym najwięcej osób zatrudnionych było w powiatach: opatowskim (62,7%), kazimierskim (61,6%), skarżyskim (61,0%), pińczowskim (53,7%) i buskim (52,7%).

Wykres nr 67. *Przeciętne zatrudnienie według powiatów i sektorów własności w województwie świętokrzyskim (stan na 31.XII.2010 rok)*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z US w Kielcach „Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.”

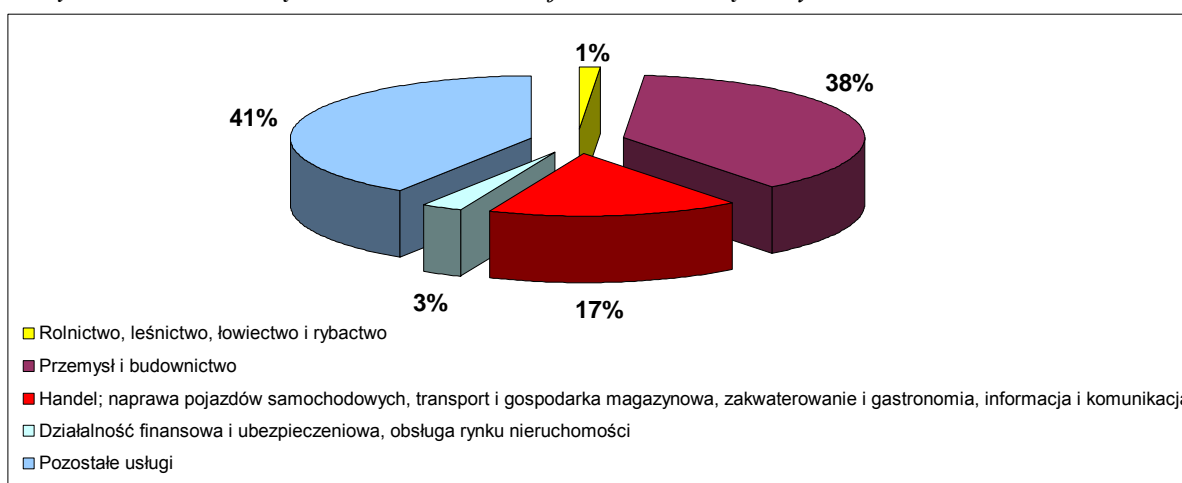
W rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie nastąpił spadek przeciętnego zatrudnienia z 2 202 osób w 2000 roku do 1 209 osób w 2010 roku, tj. o 993 osoby (o 45,1%). Większość zatrudniał sektor publiczny - 814 osób (tj. 67,3%), natomiast sektor prywatny – 395 osób (32,7%). W podregionie kieleckim odnotowano 776 osób przeciętnie zatrudnionych w rolnictwie, tj. 64,2%, a w sandomiersko-jędrzejowskim 433 osoby. Najwięcej przeciętnie

zatrudnionych w rolnictwie posiadał powiat kielecki – 265 osób, (tj. 21,9% ogółu pracujących w tym dziale gospodarki), następnie konecki – 161 osób (13,3%) i skarżyski – 159 osób (13,2%), a najmniej powiat kazimierski – zaledwie 8 osób (0,7%).

W latach 2005-2010 odnotowano wzrost przeciętnego zatrudnienia w następujących sekcjach: budownictwo; handel; naprawa pojazdów samochodowych; opieka zdrowotna i pomoc społeczna; administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; administrowanie i działalność wspierająca; działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; zakwaterowanie i gastronomia oraz w sektorze prywatnym, a spadek m.in. w sekcjach, tj.: transport i gospodarka magazynowa; informacja i komunikacja oraz w sektorze publicznym.

W edukacji przeciętne zatrudnienie w zasadzie utrzymywało się na tym samym poziomie, odnotowano wzrost o 1,1% w stosunku do roku wyjściowego i o 2,9% w porównaniu do 2009 roku.

Wykres nr 68. Przeciętne zatrudnienie w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego „Województwo Świętokrzyskie, Podregiony, powiaty, gminy 2011”. Udział przeciętnego zatrudnienia w podmiotach gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób oraz jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących; bez zatrudnionych za granicą, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji. Dane nie obejmują gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

W ostatnich latach odnotowuje się systematyczny wzrost zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) z 730 osób w 2000 roku do 790 osób w 2005 roku do 1 099 osób w 2009 roku (o 50,5% więcej niż w 2000 roku) i do 1 199 osób na koniec 2010 roku, tj. o 64,2% w stosunku do roku wyjściowego. Ponadto zwiększono nakłady w sektorze przedsiębiorstw na działalność B+R z 23,9 mln zł w 2008 roku do 58,9 mln zł w 2010 roku. Zwiększono również nakłady na tę działalność w różnych dziedzinach nauk (głównie inżynierskich i technicznych, przyrodniczych oraz społecznych i humanistycznych) z 19,6 mln zł. w 2005 roku do 167,9 mln zł. w 2010 roku (dało to XIII lokatę wśród województw), a w przeliczeniu na 1 mieszkańca – do 132 zł (X lokata).

W latach 2002-2010 wzrosła liczba jednostek z działalnością badawczo-rozwojową z 12 do 33, a w sektorze przedsiębiorstw z 8 do 29. Zastanawia fakt, że w dziedzinie nauk rolniczych nie odnotowano nakładów na działalność badawczo-rozwojową.

Należy zauważyć, iż istnieje pewna zależność, tj.: im większe rozdrobnienie sektora gospodarczego i im mniejsze firmy, tym mniejsze powiązanie między nauką a gospodarką miasta i regionu.³⁷

³⁷ Markowski Tadeusz, *Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich*.

W świętokrzyskim w 2010 roku z 15 462 badanych podmiotów (pod względem popytu na pracę), aż 81,9% z nich to jednostki sektora prywatnego, a 18,1% sektora publicznego. Z pośród badanych podmiotów większość, tj. 68,6% stanowiły jednostki małe, o liczbie pracujących do 9 osób i mniej, następnie podmioty średnie (o liczbie pracujących w przedziale 10-49 osób), które stanowiły 22,4% ogółu, a duże (powyżej 49 osób) – zaledwie 8,9%.³⁸

W województwie występuje duże zróżnicowanie terytorialne dotyczące udziału podmiotów gospodarczych w przeciętnym zatrudnieniu, ponieważ aż 69,7% zatrudnionych skupiały podmioty zlokalizowane w podregionie kieleckim, a tylko 30,3% w sandomiersko-jędrzejowskim.

2. Aktywność ekonomiczna ludności.

Aktywność ekonomiczną ludności przedstawia się za pomocą trzech wskaźników, tj.: współczynnika aktywności zawodowej, wskaźnika zatrudnienia oraz stopy bezrobocia. Do tzw. **aktywnych zawodowo** zalicza się osoby pracujące i bezrobotne, a do **biernych zawodowo** osoby, które nie zostały zakwalifikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Według Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)³⁹ wynika, że w analizowanym okresie wzrastała aktywność zawodowa badanej populacji. Systematycznie wzrastał **wskaźnik zatrudnienia**, obliczony jako udział pracujących w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy (przeciętne roczne): z 44,0% w 2005 roku do 49,9% w 2009 roku i do 50,1% w 2010 roku, w tym w miastach odpowiednio: z 39,5% do 46,6% i do 47,8%, a na wsi z 47,8% do 52,7% i do 52,1% (dla porównania w kraju wynosił 50,4%). Natomiast wskaźnik zatrudnienia w wieku produkcyjnym wynosił 64,5%.

Wzrastał również **współczynnik aktywności zawodowej** ogółem, tj. udział aktywnych zawodowo – pracujących i poszukujących pracy w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy odpowiednio (przeciętne roczne): z 54,3% do 55,9% i do 57,0% (w kraju do 55,8%), w tym w miastach odpowiednio: z 52,5% do 53,8% i do 55,8%, a na wsi z 55,9% do 57,8% i do 58,1%. W wieku produkcyjnym wynosił 73,6% (w kraju 71,9%).

Duża aktywność zawodowa mieszkańców stwarza szansę zmniejszenia skali zjawiska bezrobocia. Największy udział aktywnych zawodowo odnotowano w mieście Kielce oraz w gminach powiatów: kieleckiego, ostrowieckiego, skarżyskiego i staszowskiego.

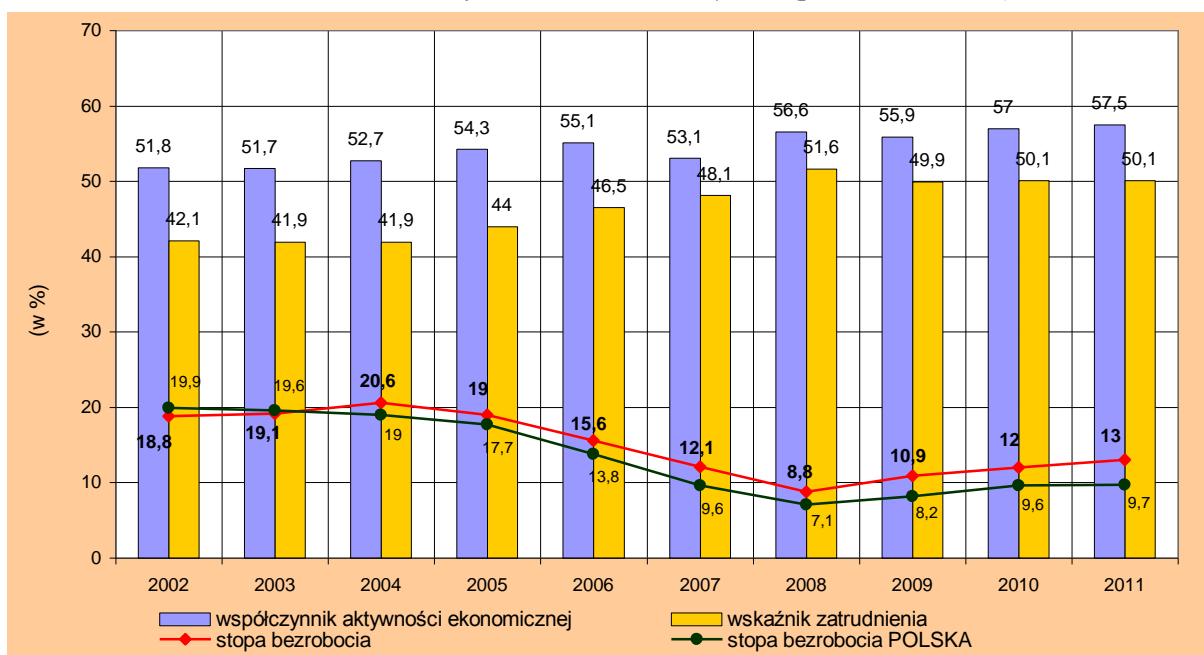
W województwie na koniec 2010 roku (w IV kwartale) odnotowano 710 tys. osób aktywnych zawodowo (w tym 627 tys. pracujących i 83 tys. bezrobotnych) oraz 527 tys. osób biernych zawodowo, tj. odpowiednio: o 3,5% i 2,3% więcej niż w 2009 roku.

Należy jednak zauważyć, że w porównaniu do roku poprzedniego zmniejszył się udział osób pracujących z 89,4% do 88,3%, a wzrósł udział osób bezrobotnych w populacji aktywnych zawodowo z 10,6% do 11,7% w IV kwartale 2010 roku.

³⁸ *Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce, listopad 2011.

³⁹ Podstawą metodologii BAEL są definicje dotyczące ludności aktywnej zawodowo, pracujących i bezrobotnych, przyjęte na XIII Międzynarodowej Konferencji Statystyków Pracy w październiku 1982 r. i zalecane do stosowania przez Międzynarodową Organizację Pracy. Przedmiotem badania jest sytuacja w zakresie aktywności ekonomicznej ludności, tzn. fakt wykonywania pracy, pozostawania bezrobotnym lub biernym zawodowo w badanym tygodniu. BAEL prowadzone jest w Polsce kwartalnie od maja 1992 r. i doskonałe zgodnie z zaleceniami Eurostat. Podstawę prawną badania stanowi coroczne Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej. Podstawowym aktem prawnym wprowadzającym BAEL w krajach UE jest Rozporządzenie Rady Europy Nr 577/98 z dnia 9 marca 1998 r. w sprawie organizacji badania reprezentacyjnego dotyczącego siły roboczej na terenie Wspólnoty.

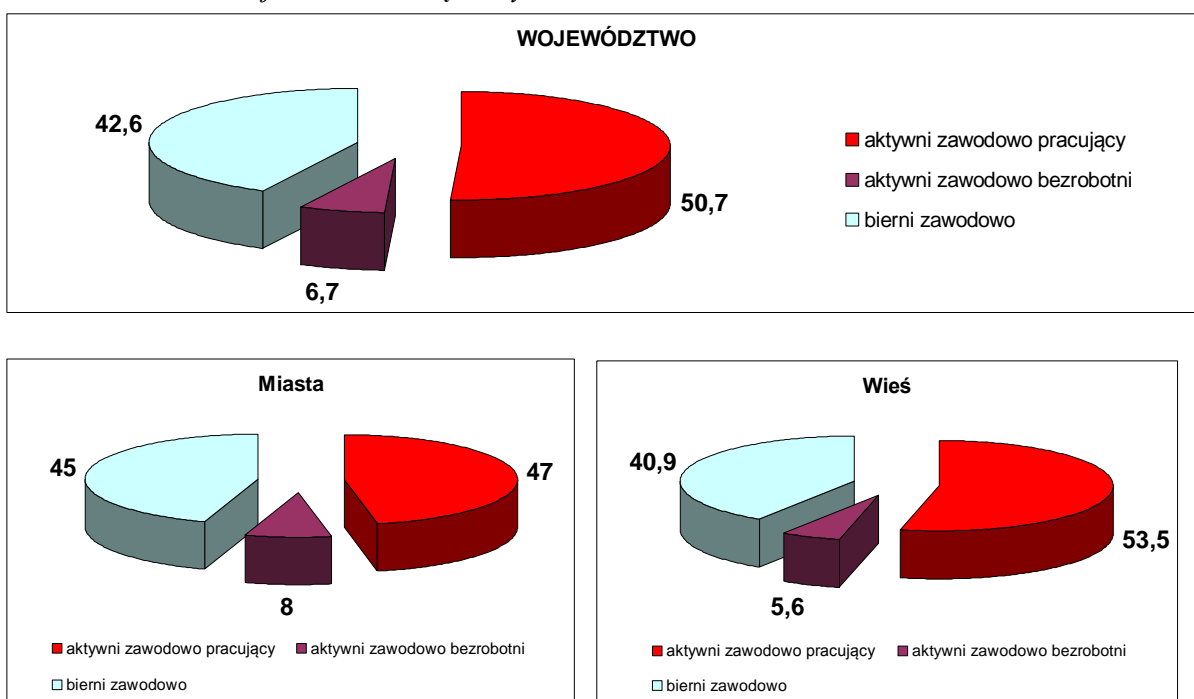
Wykres nr 69. Współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim (przeciętne roczne) – na tle kraju.

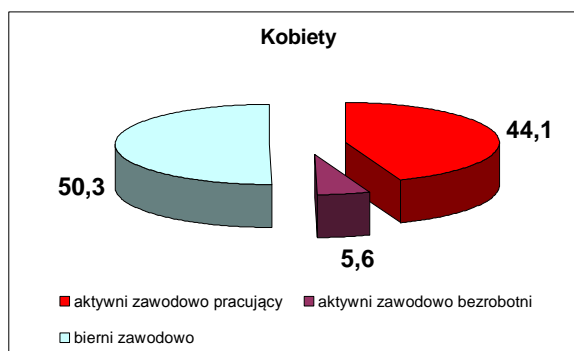
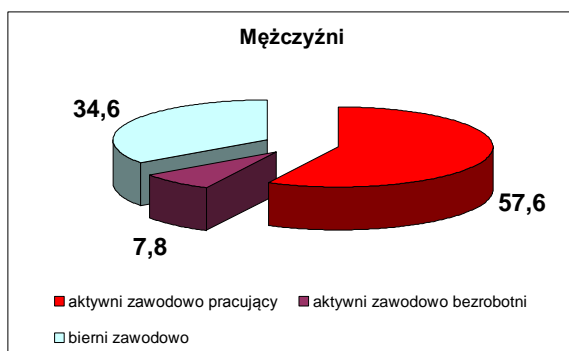

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z roczników statystycznych woj. świętokrzyskiego.

W porównaniu do roku 2009 udział osób biernych zawodowo w badanej populacji osób w wieku 15 lat i więcej zmniejszył się o 0,3 pkt. %, tj. do 42,6%. W grupie biernych zawodowo przeważały kobiety, które stanowiły 60,0% ogółu, oraz mieszkańcy wsi – 53,3%. Udział osób aktywnych zawodowo wynosił 57,4%, tym 6,7% stanowiły osoby bezrobotne a 50,7% osoby pracujące. W porównaniu do roku 2009 udział aktywnych zawodowo zwiększył się o 0,3 pkt. %.

Wykres nr 70. Udział ludności w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w województwie świętokrzyskim w IV kwartale 2010 roku.

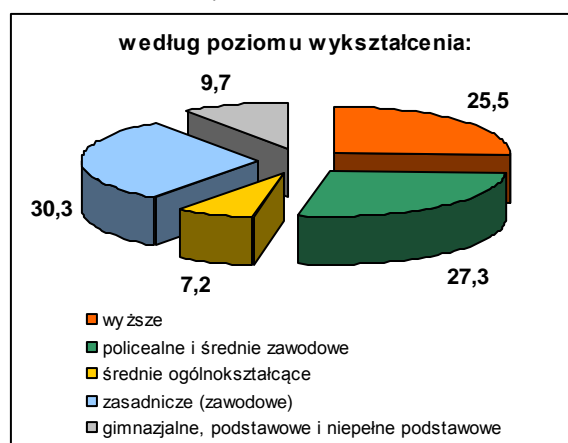
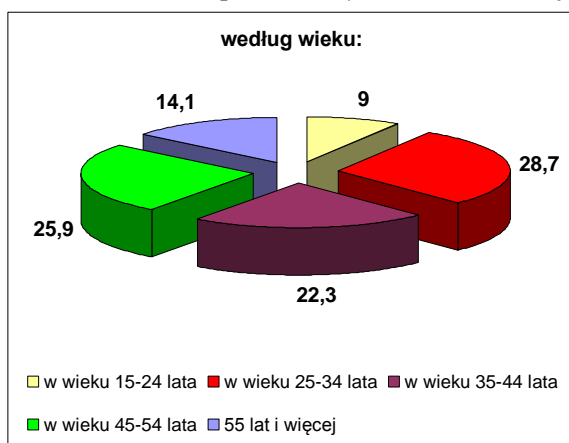

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z US w Kielcach „Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.”

W podziale na miasto i wieś, zauważa się wzrost aktywności zawodowej na wsi o 6,5% w stosunku do roku ubiegłego, a spadek o 0,7% w miastach. Udział aktywnych zawodowo mieszkańców wsi w populacji aktywnych zawodowo w województwie wynosił 57,5%, a mieszkańców miast - 42,5%. Współczynnik aktywności zawodowej na wsi osiągnął 59,1%, natomiast w miastach 55,0%. Również wskaźnik zatrudnienia był wyższy na wsi (53,5%), niż w miastach (47,0%).

W porównaniu do 2009 roku wzrosła liczba populacji aktywnej zawodowo zarówno mężczyzn (o 4,2%), jak i kobiet (o 2,3%), z tym że mężczyźni charakteryzują się wyższym poziomem aktywności zawodowej niż kobiety. Wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wynosił 57,6%, a kobiet 44,1%. W IV kwartale 2010 roku współczynnik aktywności zawodowej dla mężczyzn wynosił 65,3%, natomiast dla kobiet 49,7% (rok wcześniej odpowiednio: 65,4% i 49,4%).

Wykres nr 71. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według wieku oraz poziomu wykształcenia w województwie świętokrzyskim w IV kwartale 2010 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Rocznika statystycznego województwa świętokrzyskiego 2011 r.”

W grupie osób w wieku 15-24 lata współczynnik aktywności zawodowej na przestrzeni roku zmniejszył się o 6,2 pkt. %, tj. do 31,7% oraz w grupie wiekowej 35-44 lata o 2,4 pkt. % do 87,8%. Wskaźnik zatrudnienia dla tych grup wynosił odpowiednio: 21,8% i 79,4%. Osoby w wieku 25-34 lata stanowiły najliczniejszą grupę wśród aktywnych zawodowo - 204 tys., tj. 28,7% (wzrost o 1,7 pkt. % w stosunku do 2009 roku), w tym 178 tys. to osoby pracujące (87,3%). Współczynnik aktywności zawodowej w tej grupie wynosił 86,8%, a wskaźnik zatrudnienia 75,7%.

Dwie następne grupy w wieku 45-54 lata i 35-44 lata wyróżniały się dużą aktywnością zawodową. W grupie 45-54 lata odnotowano 184 tys. aktywnych ekonomicznie, w tym 169 tys.

pracujących (91,9%), a w grupie 35-44 lata – 158 tys. aktywnych, w tym 143 tys. pracujących (90,5%). Współczynnik aktywności zawodowej dla obu grup wynosił odpowiednio: 84,4% i 87,8%, a wskaźnik zatrudnienia: 77,7% i 79,4%. Wzrost współczynnika aktywności zawodowej odnotowano również w grupie wiekowej 55 lat i więcej (o 4,6 pkt. %, tj. do 24,9%, natomiast wskaźnik zatrudnienia wynosił 22,9%) oraz w grupie wiekowej 45-54 lata (o 2,2 pkt. %, tj. do 84,4%, a wskaźnik zatrudnienia do 77,5%).

Najliczniejszą grupę aktywną zawodowo stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym w liczbie 215 tys. (tj. 30,3% ogółu aktywnych ekonomicznie), w tym 191 tys. pracujących (88,8%), policealnym i średnim zawodowym - 193 tys. (27,3%), w tym 171 tys. pracujących (88,6%), oraz z wykształceniem wyższym - 181 tys. osób (25,5%), w tym 166 tys. pracujących (91,7%).

Wykres nr 72. Udział ludności w wieku 15-64 lata według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim na tle kraju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, wg BAEL.

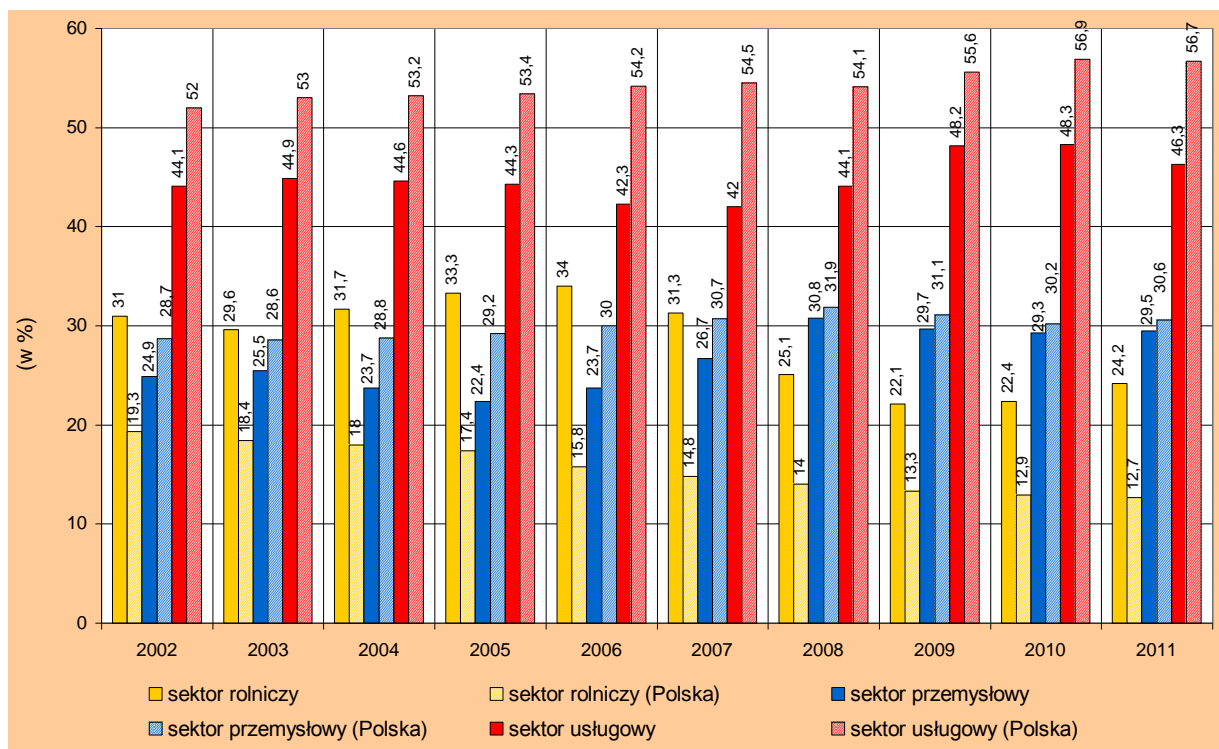
Na uwagę zasługuje wzrost udziału osób w wieku 15-64 lata z wyższym wykształceniem w ogólnej liczbie ludności województwa w tym wieku z 10,7% w 2002 roku do 18,9% w 2011 roku (o 8,2 pkt.%), oraz spadek udziału osób z najniższym wykształceniem z 25,8% do 19,2% (o 6,6 pkt.%). Należy zaznaczyć, że według danych EUROSTAT-u, Polska posiada 88,7% osób z przynajmniej średnim wykształceniem (w wieku 25-64 lata) zajmując V lokatę wśród krajów Unii Europejskiej za Litwą (92,0%), Czechami (91,9%), Słowacją (91,0%) i Estonią (89,2%).

Najwyższy współczynnik aktywności zawodowej, bo wynoszący 82,6% (w 2009 roku wynosił 83,6%) odnotowano w grupie osób z wykształceniem wyższym, a wskaźnik zatrudnienia dla tej grupy osób spadł z 77,9% w 2009 roku do 75,8% w 2010 roku.

W grupie osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym współczynnik aktywności ekonomicznej spadł z 69,7% do 68,7%, zasadniczym zawodowym natomiast wzrósł z 68,5% do 71,0%, średnim ogólnokształcącym wynosił 41,5%, a gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym wzrósł z 20,4% do 22,3%. W 2010 roku wskaźnik zatrudnienia dla osób legitymujących się wykształceniem: policealnym i średnim zawodowym wynosił 60,9%, zasadniczym zawodowym 63,0%, średnim ogólnokształcącym 33,3%, a gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym 18,4%.

Wśród osób biernych zawodowo większość, tj. 45,5% (240 tys.) stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym, niepełnym podstawowym lub bez wykształcenia. Ponadto odnotowano wzrost liczby biernych z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (o 9,2%), wyższym (o 8,6%) oraz policealnym i średnim zawodowym (o 2,3%). W 2010 roku najczęstszymi przyczynami bierności zawodowej były: emerytura – 249 tys. osób (48,9%), nauka, uzupełnienie kwalifikacji – 130 tys. osób (25,5%), choroba i niepełnosprawność – 70 tys. osób (13,8%), obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu – 46 tys. osób (9,0%), wyczerpane wszystkie znane możliwości poszukiwania pracy – 8 tys. osób (1,6%) oraz przekonanie o niemożliwości znalezienia pracy – 6 tys. osób (1,2%).

Wykres nr 73. Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych (%) w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim – na tle kraju (wg danych BAEL).

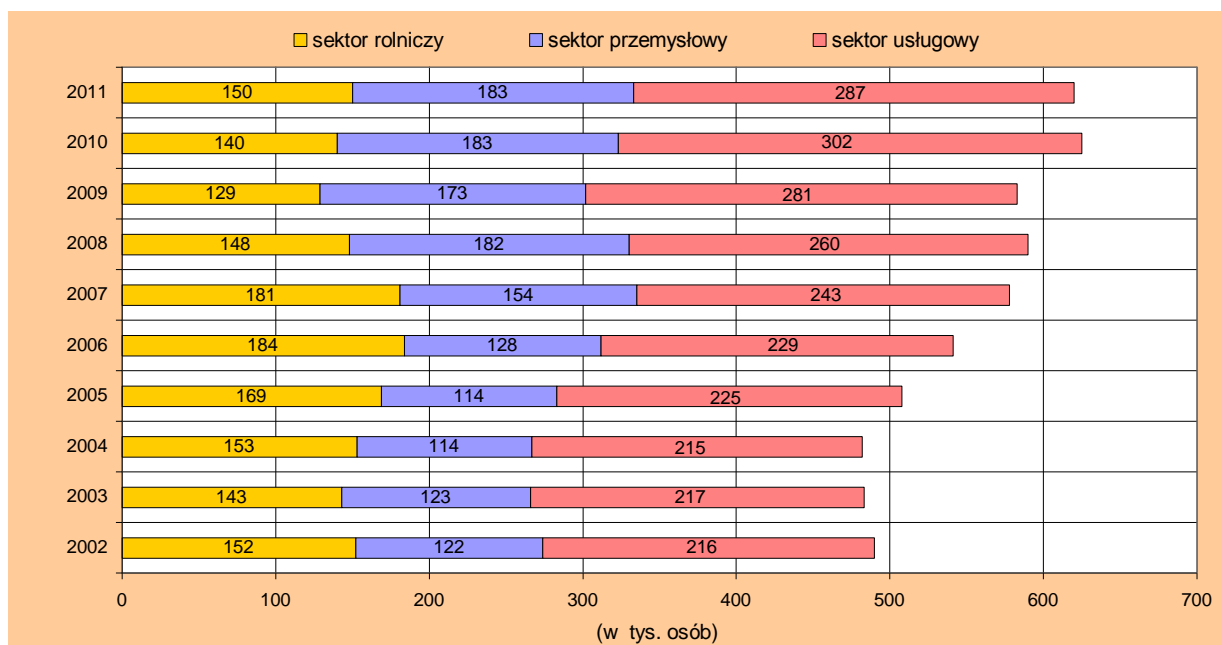

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z danych BAEL wynika, że w latach 2002-2011 wystąpił spadek udziału pracujących w sektorze rolniczym do 24,2%, tj. o 6,8 pkt.% w stosunku do 2002 roku (w kraju do 12,7%, spadek o 6,6 pkt.%), natomiast udział pracujących w sektorze przemysłowym zwiększył się o 4,6 pkt.% i wynosił 29,5% (w kraju 30,6%, wzrost o 1,9 pkt.%). Na koniec 2011 roku wzrósł również udział pracujących w sektorze usługowym do 46,3%, o 2,2 pkt.% w stosunku do 2002 roku (w kraju do 56,7%, wzrost o 4,7 pkt.%).

Według danych Urzędu Statystycznego w Kielcach, najliczniejszą grupę zawodową stanowili rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy – 23,1%, następnie specjaliści – 14,5%, robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy – 13,9%, a pracownicy usług osobistych i sprzedawcy – 11,6%. Mężczyźni dominowali w wykonywaniu zawodów, tj.: operator i monter maszyn i urządzeń – 94,7%, robotnik przemysłowy i rzemieślnik – 90,8%, przedstawiciel władz publicznych, wyższy urzędnik i kierownik – 67,4%, natomiast kobiety w zawodach: specjalista – 69,2%, pracownik usług osobistych i sprzedawca – 69,9% oraz pracownik biurowy – 61,3%.⁴⁰

Wykres nr 74. Pracujący wg sektorów ekonomicznych w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim (wg danych BAEL).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Na uwagę zasługuje fakt, że w latach 2002-2011 nastąpił wzrost liczby pracujących ogółem z 490 tys. osób w 2002 roku do 620 tys. osób w 2011 roku, tj. o 130 tys. osób (o 26,5%). Przy czym wzrost pracujących odnotowano w sektorze przemysłowym z 122 tys. do 183 tys. osób (tj. o 61 tys. osób - o 50% w stosunku do 2002 roku) i w sektorze usługowym z 216 tys. do 287 tys. osób (o 71 tys. osób - o 32,9%), natomiast w sektorze rolniczym spadek z 152 tys. do 150 tys. osób, tj. o 1,3%.

3. Zmiany poziomu i struktury bezrobocia w regionie.

Zmiany sytuacji na rynku pracy uwarunkowane są między innymi bezrobociem rejestrowanym, tj. stanem nierównowagi pomiędzy popytem na pracę (liczbą miejsc pracy) a podażą pracy (zasobem siły roboczej). Na początku tego stulecia w wyniku spadku popytu na pracę a wzrostu zasobów pracy (osób w wieku produkcyjnym) wystąpił wzrost bezrobocia.

⁴⁰ Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce, listopad 2011.

Pomimo tendencji spadkowej, jaką odnotowano w 2006 roku nadal kształtuje się na wysokim poziomie.

W latach 2002–2011 następowało systematyczne zmniejszanie liczby bezrobotnych zarejestrowanych⁴¹ z 131,3 tys. osób do 83,2 tys. osób na koniec 2011 roku, tj. o 35,6% w stosunku do roku wyjściowego. Na uwagę zasługuje fakt, że w 2008 roku odnotowano najniższą liczbę bezrobotnych, tj. 77,7 tys. osób, ale od tego roku zaczęło przybywać bezrobotnych - do 83,8 tys. w 2009 roku (o 7,9% w stosunku do roku poprzedniego). Natomiast w 2010 roku liczba bezrobotnych zmniejszyła się do 82,1 tys. osób, tj. o 2,0% w stosunku do 2009 roku, a na koniec 2011 roku znów wzrosła do 83,2 tys. (o 1,3%).

Wykres nr 75. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i WUP Kielce (stan na dzień 31.XII.).

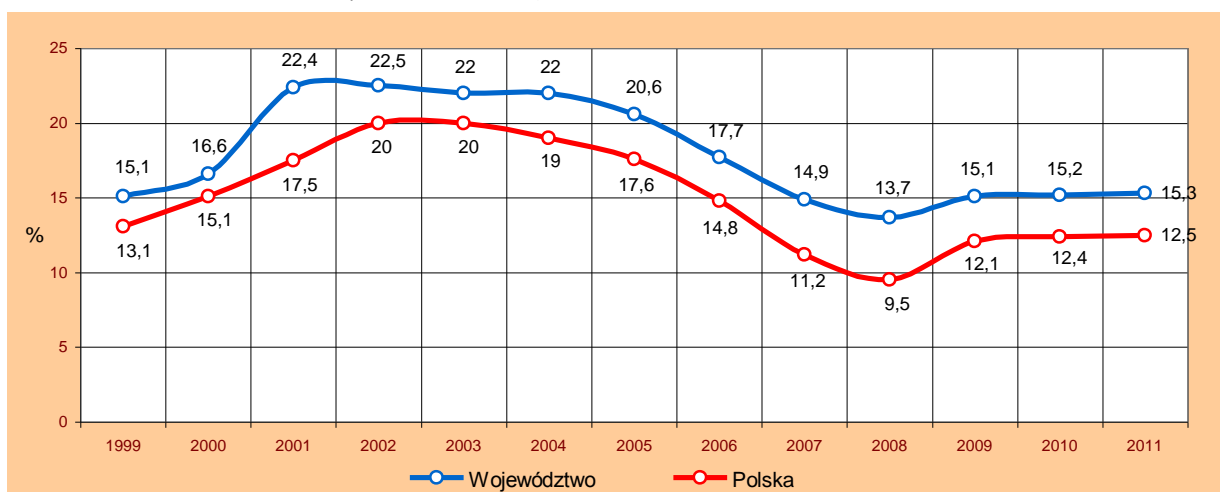
Większość bezrobotnych zarejestrowano w powiatach podregionu kieleckiego, tj. 54 408 osób, które stanowiły 65,4% ogółu bezrobotnych w województwie. Udział bezrobotnych województwa świętokrzyskiego w ogóle bezrobotnych w kraju wynosił 4,2%.

W świętokrzyskim od lat występuje duże zróżnicowanie terytorialne udziału bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, w 2011 roku osiągnął 10,3%, przy czym w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim - 9,3%, a w podregionie kieleckim - 10,9%. Najniższy odnotowano w powiecie pińczowskim (6,5%), a najwyższy w powiecie opatowskim (15,2%). (Patrz mapa nr 29.)

W 2011 roku stopa bezrobocia (obliczona jako udział liczby bezrobotnych zarejestrowanych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo) wynosiła 15,3% (w kraju 12,5%). Największy poziom osiągnęła w 2002 roku (22,5%), natomiast w kolejnych latach następował jej systematyczny spadek.

⁴¹ Dane dotyczą osób zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, prezentowane są zgodnie z ustawą z dnia 20.IV.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001) z późn. zmianami.

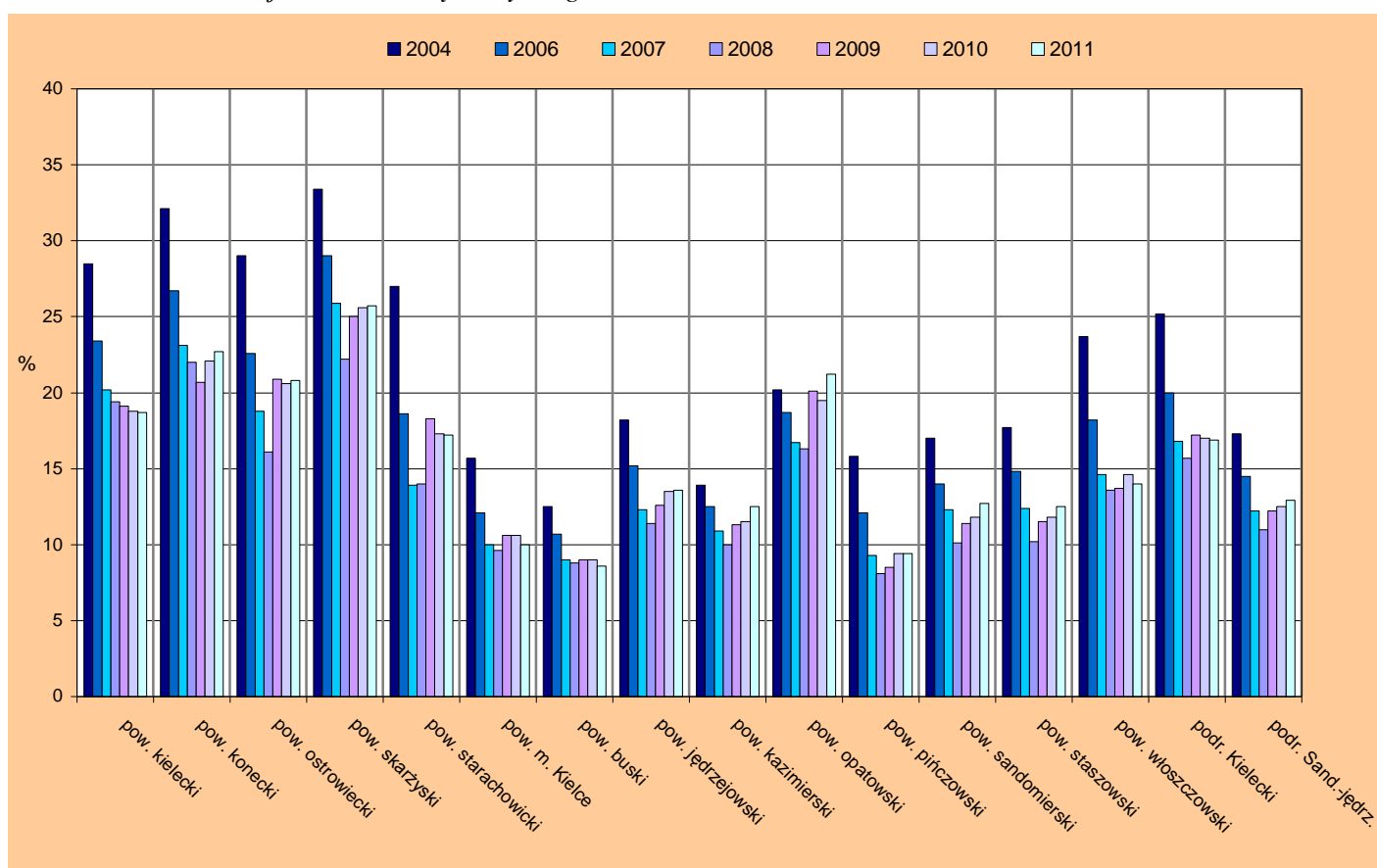
Wykres nr 76. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1999-2011 w województwie świętokrzyskim na tle kraju.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.).

Od wielu lat najwyższa stopa bezrobocia dotyka północne i centralne obszary województwa – powiaty należące do podregionu kieleckiego, w którym wskaźnik bezrobocia w 2011 roku wyniósł 16,9% (wzrost o 1,2 pkt. % w stosunku do 2008 roku). Nieco niższy, bo wynoszący 12,9% wystąpił w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (wzrost o 1,9 pkt. %).

Wykres nr 77. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2011 w powiatach województwa świętokrzyskiego.

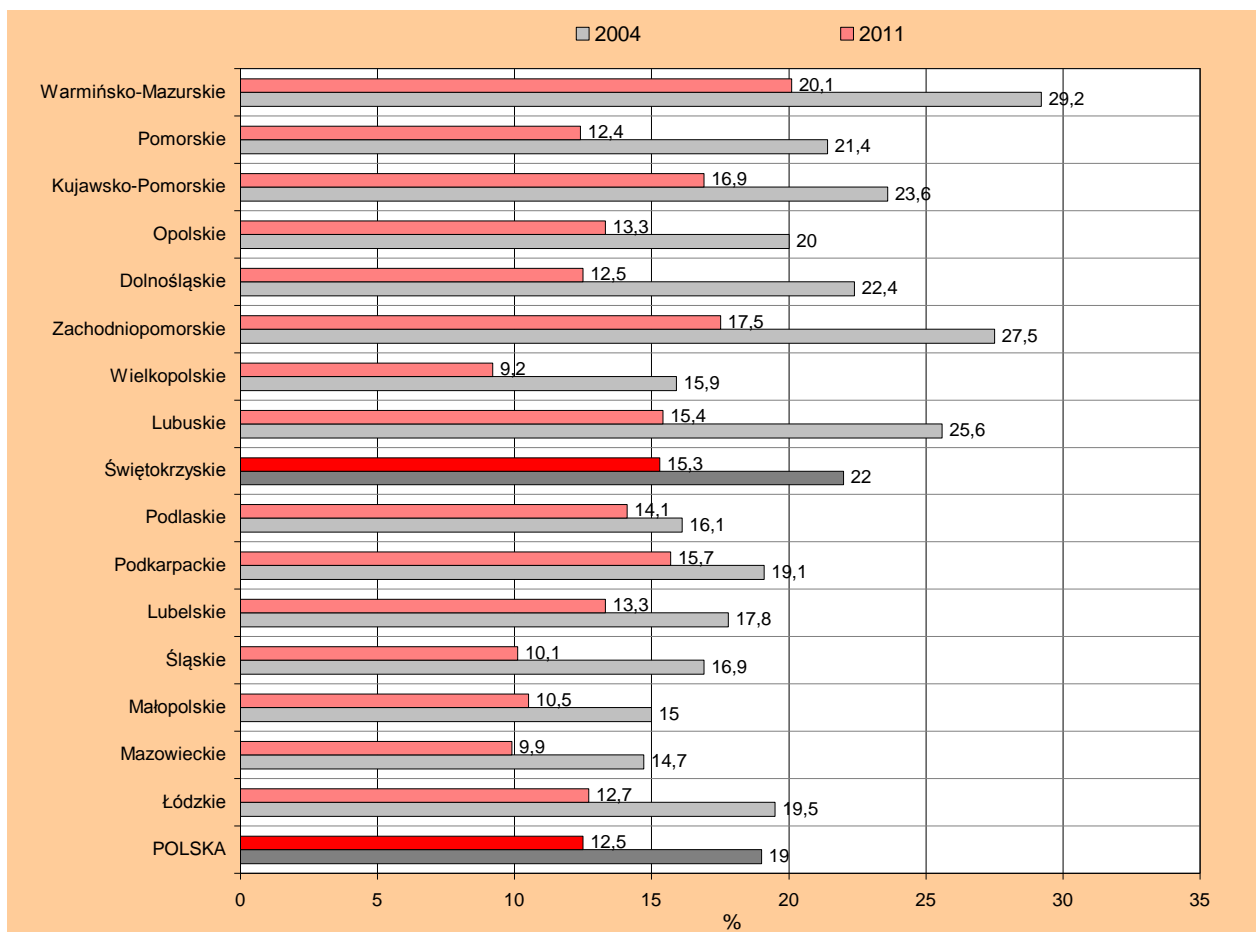
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 31.XII.).

Na koniec 2011 roku najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiatach: skarżyskim (25,7%), koneckim (22,7%), opatowskim (21,2%), ostrowieckim (20,8%), kieleckim (18,7%) i starachowickim (17,2%), nieco niższą we włoszczowskim (14,0%), jędrzejowskim (13,6%), sandomierskim (12,7%), kazimierskim i staszowskim (po 12,5%), a najniższą w buskim (8,6%), pińczowskim (9,4%) oraz w powiecie grodzkim - w Kielcach (10,0%). (Mapka nr 30.)

Świętokrzyskie należy do województw o największej stopie bezrobocia, na koniec 2011 roku zajmowało pod tym względem 6 miejsce, po województwach: warmińsko-mazurskim (20,1%), zachodniopomorskim (17,5%), kujawsko-pomorskim (16,9%), podkarpackim (15,7%) i lubuskim (15,4%).

W latach 2004-2011 we wszystkich województwach odnotowano spadek stopy bezrobocia, a najwyższy w lubuskim (o 10,2 pkt.%), zachodniopomorskim (o 10,0 pkt.%), dolnośląskim (o 9,9 pkt.%), warmińsko-mazurskim (o 9,1 pkt.%) i pomorskim (o 9,0 pkt.%). W świętokrzyskim spadek wyniósł 6,7 pkt. %, i taki sam odnotowano w województwach: wielkopolskim, opolskim i kujawsko-pomorskim.

Wykres nr 78. Zmiany stopy bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2011 w województwach.

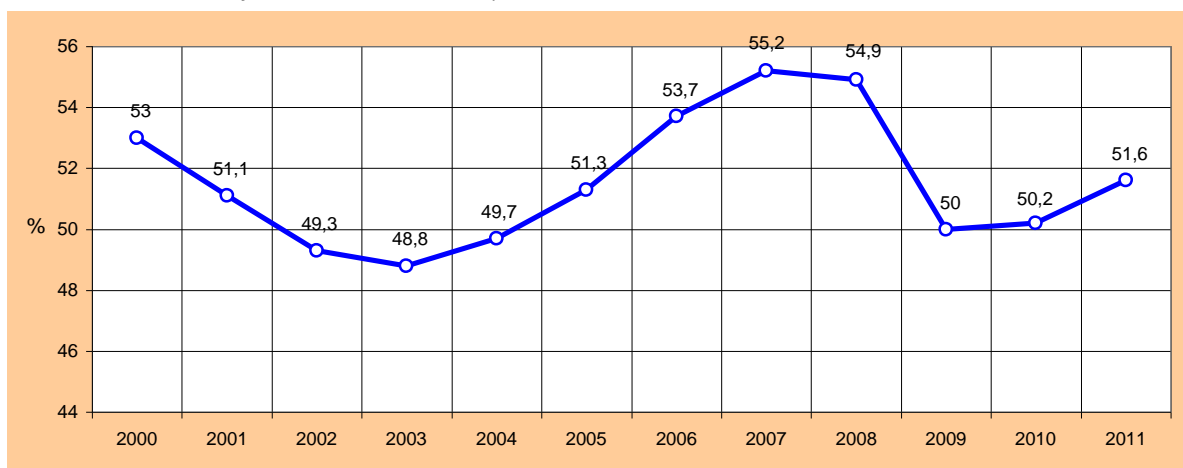
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII).

W latach 2002-2011 odnotowano wzrost udziału zarejestrowanych bezrobotnych zamieszkałych na wsi z 54,3% do 55,6%. W 2011 roku na wsi zamieszkiwało 46 231 zarejestrowanych bezrobotnych, tj. o 2,9% więcej niż w 2010 roku (44 948 osób, 54,7%). Najwyższy udział tej grupy bezrobotnych odnotowano w powiatach: kieleckim (93,1%), włoszczowskim (79,9%), opatowskim (79,0%), buskim (74,9%), koneckim (71,8%), kazimierskim (71,4%), nieco niższy w: staszowskim (67,0%), sandomierskim (66,4%), pińczowskim (64,8%) i jędrzejowskim (64,3%), natomiast najniższy w: ostrowieckim (32,5%),

skarżyskim (33,6%) i starachowickim (41,6%). W podregionie kieleckim wystąpił większy udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi (55,7%), niż w sandomiersko-jędrzejowskim (44,3%).

Na koniec 2011 roku bezrobotne kobiety stanowiły 51,6% ogółu bezrobotnych (spadek o 3,6 pkt.% w stosunku do 2007 roku, kiedy to odnotowano najwyższy ich udział - 55,2%). Największy odsetek bezrobotnych kobiet wystąpił w powiatach: włoszczowskim (57,6%), jędrzejowskim (56,8%), staszowskim (56,5%), pińczowskim (54,7%), ostrowieckim (53,5%) i koneckim (53,2%), natomiast poniżej średniej wojewódzkiej w powiecie grodzkim w Kielcach (47,2%) oraz w powiatach: kazimierskim (48,1%), buskim (49,0%), opatowskim (50,2%), skarżyskim (50,4%), kieleckim (50,6%), sandomierskim (50,7%) i starachowickim (51,0%). Większy udział bezrobotnych kobiet odnotowano w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (53,0%), niż w podregionie kieleckim (50,8%). Udział bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach województwa świętokrzyskiego przedstawia mapka nr 31.

Wykres nr 79. Udział kobiet wśród bezrobotnych ogółem w latach 2000-2011 w województwie świętokrzyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i WUP w Kielcach (stan na dzień 31.XII.).

Od wielu lat utrzymują się niekorzystne cechy w strukturze bezrobocia, a dotyczące między innymi wysokiego odsetka ludzi młodych w wieku 18-34 lata, który na koniec 2011 roku wynosił 53,0% (w kraju 50,4%) oraz osób w wieku mobilnym - 71,7% (w kraju 69,2%).

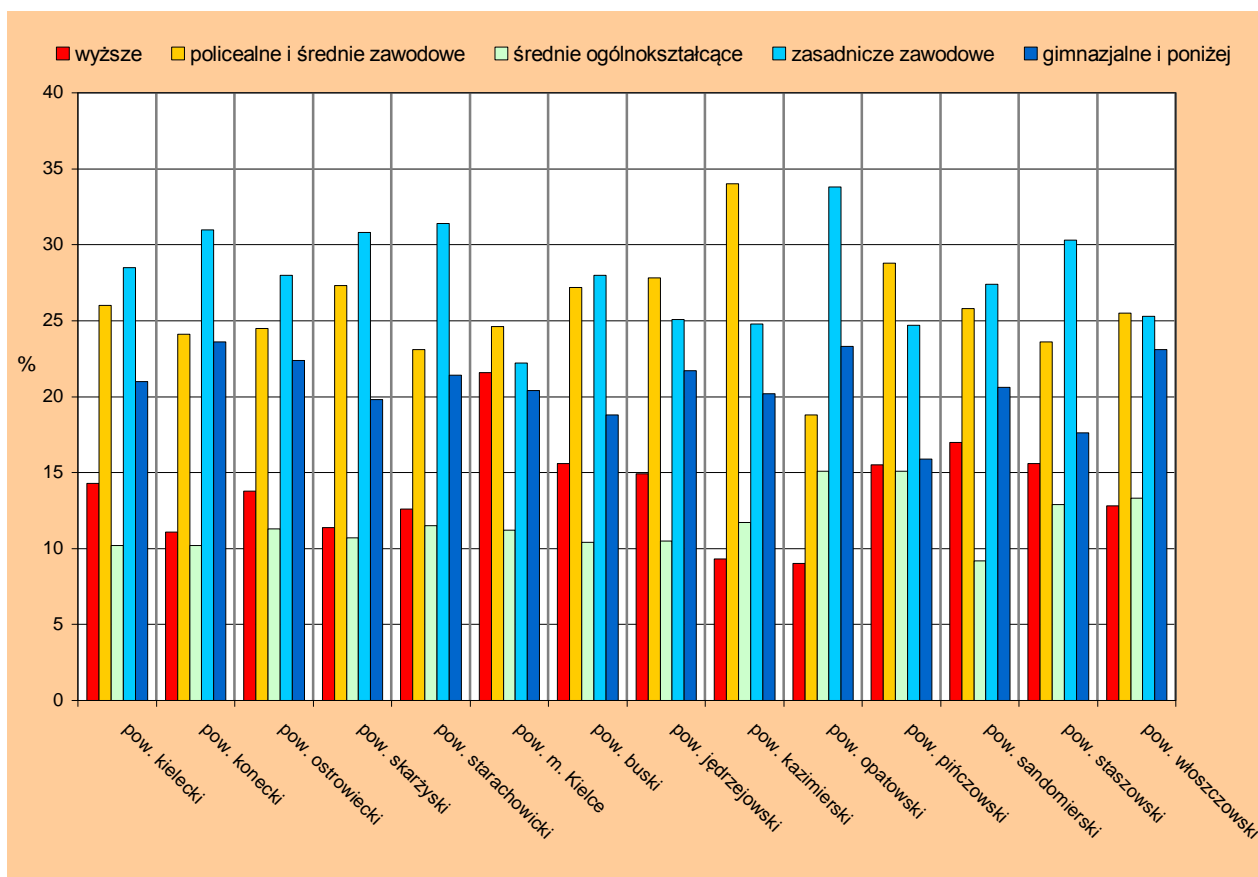
Udział bezrobotnych w poszczególnych grupach wiekowych kształtował się następująco: w wieku 18-24 lata – 21,9% (w kraju 21,0%); 25-34 lata – 31,1% (w kraju 29,4%); 35-44 lata – 18,7% (w kraju 18,8%); 45-54 lata – 18,2% (w kraju 19,4%), a w wieku 55 lat i więcej – 10,1% (w kraju 11,4%).

W latach 2007-2011 malał udział bezrobotnych o niskim poziomie wykształcenia (gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym) w ogóle bezrobotnych z 57,0% w 2007 roku do 49,3% w 2011 roku. Wzrastał natomiast udział bezrobotnych z wykształceniem wyższym z 8,8% do 14,3% w 2011 roku, a także średnim zawodowym, policealnym, i ogólnokształcącym z 34,2% do 36,5% (niewielki spadek o 1,1 pkt.% w stosunku do 2010 roku). Najwięcej bezrobotnych z wykształceniem wyższym w ogóle bezrobotnych odnotowano w Kielcach – 21,6%, następnie w powiatach: sandomierskim – 17,0%, buskim i staszowskim po 15,6% i pińczowskim – 15,5%.

Najwyższy odsetek, tj. powyżej 30% bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym posiadają powiaty: opatowski (33,8%), starachowicki (31,4%), konecki (31,0%), skarżyski (30,8%) i staszowski (30,3%). Natomiast z policealnym i średnim zawodowym najwyższy (powyżej 25%) wystąpił w powiatach: kazimierskim (34,0%), pińczowskim

(28,8%), jędrzejowskim (27,8%), skarżyskim (27,3%), buskim (27,2%), kieleckim (26,0%), sandomierskim (25,8%) i włoszczowskim (25,5%).

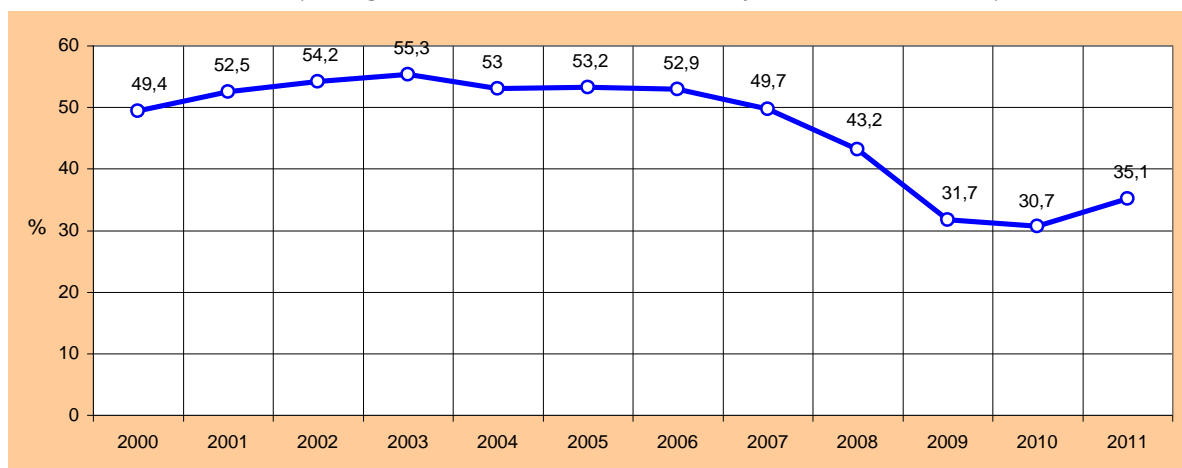
Wykres nr 80. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w powiatach województwa świętokrzyskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.XII.2011 rok).

Na koniec grudnia 2011 roku odnotowano wzrost udziału zarejestrowanych bezrobotnych oczekujących na pracę ponad rok do 35,1% (wobec 30,7% w 2010 roku), z tego 20,1% (16,9% w 2010 roku) pozostawało bez pracy od 12 do 24 m-cy, a 15,0% (13,8% rok wcześniej) pozostawało bez pracy powyżej 24 m-cy.

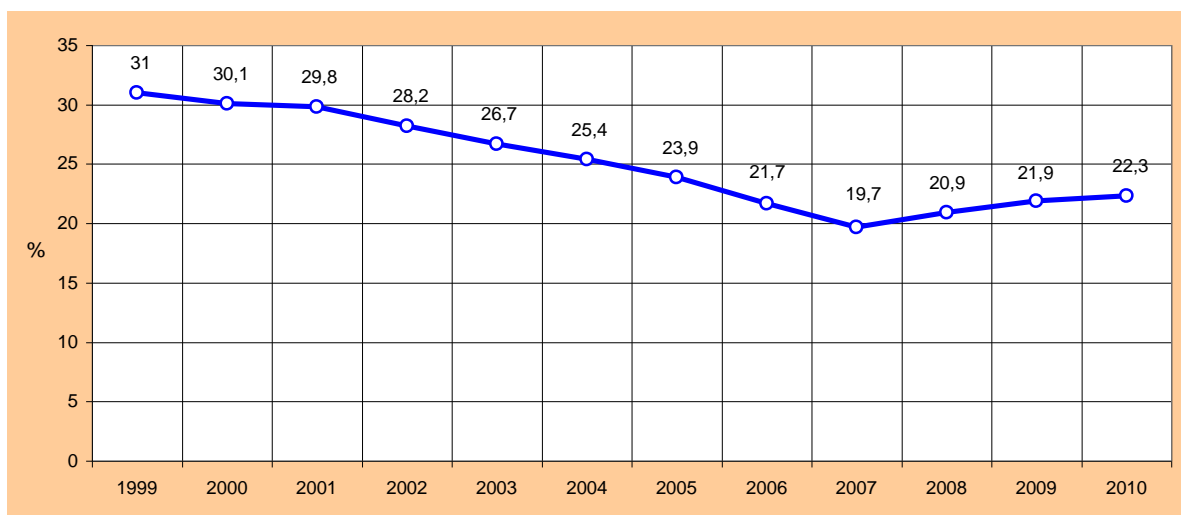
Wykres nr 81. Udział bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej wśród bezrobotnych ogółem w latach 2000-2011 w województwie świętokrzyskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i WUP w Kielcach (stan na dzień 31.XII.).

Najwięcej osób pozostawało bez pracy ponad rok w powiatach: opatowskim (48,8%), jędrzejowskim (43,6%), kazimierskim (41,9%), włoszczowskim (37,8%), sandomierskim (37,6%), pińczowskim (36,5%) i skarżyskim (36,4%), a najmniej w staszowskim (22,8%). (Patrz mapa nr 32.)

Wykres nr 82. Udział młodzieży w wieku 18-24 lata (pozostających bez pracy dłużej niż 1 rok) wśród bezrobotnych ogółem w województwie świętokrzyskim w latach 1999-2010.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i WUP w Kielcach (stan na dzień 31.XII.).

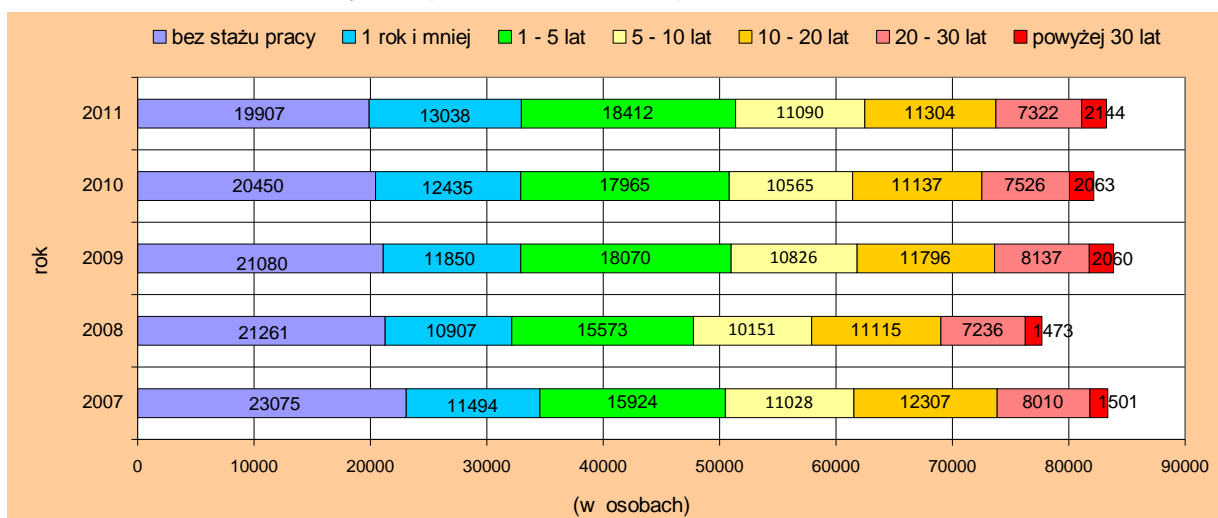
Na koniec 2011 roku zarejestrowanych było 18 196 bezrobotnych w wieku do 25 lat, którzy stanowili 21,9% ogółu bezrobotnych (rok wcześniej 22,3%, w kraju 21,9%), a w wieku powyżej 50 lat i więcej – 16 739 osób bezrobotnych, tj. 20,1% (w 2010 roku - 19,7%, w kraju 21,6%).

Najwyższy udział osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych wystąpił w powiecie kazimierskim – 34,9% a najniższy w Kielcach – 13,1%, natomiast najwięcej osób bezrobotnych po 50 roku życia wśród bezrobotnych odnotowano w Kielcach – 27,1% oraz w powiatach: skarżyskim – 25,2%, starachowickim – 23,6% i ostrowieckim, a najmniej w powiecie kazimierskim – 14,1%.

Długotrwale bezrobotnych zarejestrowanych było 44 440 osób, tj. 53,4% ogółu bezrobotnych w województwie (rok wcześniej - 50,5%), w tym ponad połowę - 55,6% stanowiły kobiety. Największy odsetek długotrwale bezrobotnych posiadał powiat opatowski – 69,3% a najmniejszy wystąpił w staszowskim – 41,4%. Przestrzenne zróżnicowanie udziału bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (tj. osób do 25 roku życia, po 50 roku życia i długotrwale bezrobotnych) w powiatach województwa świętokrzyskiego przedstawiają mapki nr 33, 34 i 35.

Najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowiły osoby bez stażu pracy (23,9%), przy czym w latach 2007-2011 populacja ta zmniejszyła się z 23 075 osób do 19 907 osób (o 3 168 osób, tj. o 13,7%). W 2011 roku osoby poprzednio pracujące ze stażem pracy: od 1 do 5 lat stanowiły 22,1% ogółu bezrobotnych (18 412 osoby), następnie do 1 roku – 15,7% (13 038 osób), od 10 do 20 lat – 13,6% (11 304 osoby), od 5 do 10 lat – 13,3% (11 090 osób). Mniej liczne grupy stanowili bezrobotni z dłuższym stażem pracy, tj. od 20 do 30 lat – 8,8% (7 322 osoby) oraz 30 lat i więcej – 2,6% (2 144 osoby). W porównaniu do 2007 roku najbardziej pogorszyła się sytuacja osób ze stażem od 1 do 5 lat, których udział wzrósł o 3,0 pkt.%, a na drugim miejscu były osoby ze stażem do 1 roku ponieważ ich udział w ogóle bezrobotnych wzrósł o 1,9 pkt%.

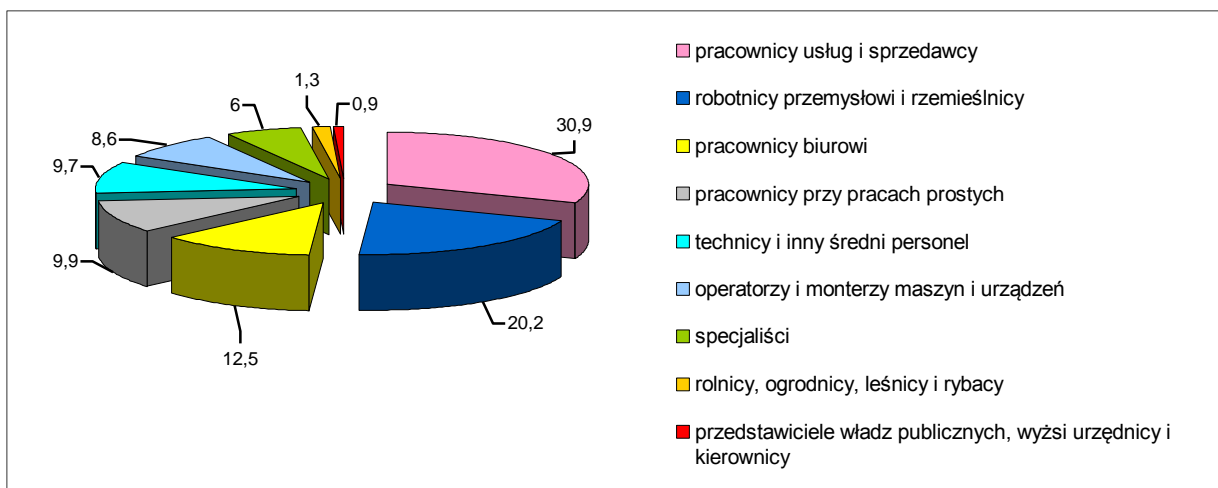
Wykres nr 83. Bezrobotni zarejestrowani według stażu pracy w latach 2007-2011 w województwie świętokrzyskim (stan na dzień 31.XII.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na koniec 2011 roku prawo do zasiłku posiadało zaledwie 17,2% (rok wcześniej 16,7%) zarejestrowanych bezrobotnych (w kraju 16,5% wobec 16,7 w 2010 roku). Najniższy udział tego rodzaju bezrobotnych odnotowano w powiatach należących do podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego: w kazimierskim (5,1%), sandomierskim (8,4%), jędrzejowskim i opatowskim (po 8,8%), włoszczowskim (9,8%) i pińczowskim (9,9%), a najwyższy w powiatach podregionu kieleckiego: starachowickim (28,5%), koneckim (26,2%), kieleckim (21,7%) i skarżyskim (19,9%). Natomiast bez prawa do zasiłku⁴² było 82,8% ogółu bezrobotnych w regionie, tj. mniej o 0,5 pkt. % w stosunku do roku poprzedniego.

Wykres nr 84. Udział wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej według zawodów w województwie świętokrzyskim w 2011 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUP w Kielcach.

W 2011 roku aktywnymi programami rynku pracy objęto 14,6 tys. osób bezrobotnych, tj. o 24,8 tys. mniej (o 62,9%) w stosunku do 2010 roku. Ponadto urzędy pracy dysponowały również mniejszą liczbą wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, tj. 891 wobec

⁴² Bezrobotni nieposiadający prawa do zasiłku to zarejestrowane w urzędach pracy osoby poszukujące pracy, które utraciły bądź nie nabyły prawa do zasiłku.

1 407 w 2010 roku, a także pracodawcy zgłosili zaledwie 22 414 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, tj. o 16 998 mniej (o 43,1%) niż w rok wcześniej, przy czym z sektora prywatnego pochodziło 69,8% wszystkich wolnych miejsc pracy, a z sektora publicznego 30,2%. Większość ofert pracy zgłoszonych do urzędów pracy, tj. 52,9% stanowiły miejsca pracy subsydiowanej finansowane z Funduszu Pracy, PFRON, EFS (prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, miejsca przygotowania zawodowego i prace społecznie użyteczne), a pozostałe oferty to miejsca pracy niesubsydiowanej. Na koniec 2011 roku na 1 ofertę pracy przypadało 213 bezrobotnych, a rok wcześniej 190 osób.

Sytuacja na rynku pracy w województwie, tak jak i w Polsce uwarunkowana jest kryzysem gospodarczym, jaki dotyka obecnie wszystkie kraje europejskie – występuje spowolnienie gospodarki. Nadmiar podaży pracy w stosunku do popytu na nią odnotowywano w całym badanym okresie, czyli spadało zapotrzebowanie gospodarki na pracę, co powodowało rozminięcie się tendencji rozwoju podażowej i popytowej strony rynku pracy, w wyniku czego występował wysoki poziom bezrobocia.

Najwyższa stopa bezrobocia od lat występuje na obszarze północnym województwa, a na obszarze południowym o mało rozbudowanym rynku pracy poza rolnictwem odnotowano wysoki udział bezrobotnych do 25 roku życia. Osoby młode, głównie zamieszkałe na wsi, w wieku mobilnym tj. najwyższej aktywności prokreacyjnej i ekonomicznej nie znajdują zatrudnienia w miejscu zamieszkania i masowo emigrują do większych miast, czy poza granice kraju, w poszukiwaniu zatrudnienia. Na obszarach tych dochodzi więc do kumulowania się niekorzystnych procesów demograficznych, a w konsekwencji do ich depopulacji, czyli do powolnego wyludniania się. Należy zauważyć, że obszary wysokiego bezrobocia stanowią jednocześnie obszary największego odpływu ludności, ponieważ nie zapewniają wystarczających miejsc pracy. Ponadto odnotowuje się wzrost udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogóle bezrobotnych w województwie. Zauważa się, że z powodu wysokiego bezrobocia wiele gospodarstw i osób dotkniętych jest ubóstwem. W 2011 roku granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wynosiła 10,0%, relatywnego 25,7% i ustawowego 9,0% (w kraju odpowiednio: 6,7%, 16,7% i 6,5), przy czym wskaźnik zagrożenia ubóstwem na wsi jest wyższy niż w miastach.

Do pozytywnych zmian należy zaliczyć odnotowaną dużą aktywność zawodową mieszkańców, charakteryzującą się między innymi wzrostem wskaźnika zatrudnienia i współczynnika aktywności zawodowej. Zwiększała się liczba pracujących na 1000 mieszkańców, zwiększał się także odsetek pracujących w przedsiębiorstwach prywatnych, w sektorze przemysłowym i usługowym, a przeciętne zatrudnienie zachowywało tendencję wzrostową. Ponadto odnotowano znaczny wzrost pracujących w sekcjach, tj.: handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia oraz informacja i komunikacja, a także w przemyśle i budownictwie. Systematycznie wzrastała liczba pracujących w pozostałych usługach, a liczba pracujących ogółem w rolnictwie nieznacznie wzrosła.

Ponadto poprawie uległa sytuacja na rynku pracy pod względem: zwiększenia liczby zaktywizowanych bezrobotnych, liczby ofert pracy zgłaszanych przez pracodawców do powiatowych urzędów pracy, oraz wzrostu liczby pracujących kobiet.

Ważnym dla rozwoju innowacyjności gospodarki regionu jest wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w ogólnym zaludnieniu oraz wzrost publicznych nakładów na B+R. Ponadto dobrze rokuje na przyszłość powolny wzrost zatrudnienia w sektorze badawczo-rozwojowym – pożądana byłaby szersza współpraca związana z działalnością naukowo – badawczą, z wykorzystaniem nauki i wiedzy dla rozwoju gospodarczego regionów.

III. PODSUMOWANIE

Podsumowując należy stwierdzić, że ludnościowe obszary problemowe, oprócz obszarów depopulacji, starzejącej się struktury wieku, mało korzystnej struktury płci oraz nadmiernego odpływu ludności to również te, na których występuje nadmierna liczba ludności biernej zawodowo. Wysokie bezrobocie wpływa niekorzystnie na sytuację ekonomiczną, społeczną oraz polityczną województwa, tak jak i kraju. Obszary dotknięte wysokim stopniem bezrobocia charakteryzuje niedostatek i różnego rodzaju patologie społeczne. Ponadto przyczyn kryzysu nie tylko gospodarczego ale przede wszystkim demograficznego trzeba upatrywać między innymi w przełomie cywilizacyjnym, jakiego obecnie doświadcza gospodarka w skali globalnej. Zmiany w skali globalnej polegają między innymi na akceptacji idei konsumpcjonizmu, (tj. pierwszeństwa zaspakajania potrzeb materialnych, co skutkuje wzrostem popytu, wydajności pracy, podaży i produkcji – powodując w ten sposób zmianę ludzkich priorytetów - z potrzeb związanych z rodziną na wyłącznie materialne, a także obawę przed utratą dotychczasowego zatrudnienia), oraz na zmianach w obszarach małżeństwa i rozrodczości.

Zmiany w sferze małżeństwa dotyczą między innymi: podniesienia średniego wieku zawarcia małżeństwa, wzrostu nasilenia rozwodów, powszechności rodzin niepełnych. Natomiast w sferze rozrodczości dotyczą przede wszystkim: niskiej dzietności, zmniejszenia średniej liczby potomstwa w rodzinie, zaniku wielodzietności, podniesienia dobrowolnej bezdzietności, wzrostu średniego wieku prokreacji. Zauważa się, że kryzys współczesnego małżeństwa polega na zmniejszeniu jego trwałości, a przyczyn upatruje się w dominacji nad współpracą, rywalizacji między współmałżonkami, co w konsekwencji prowadzi to do upadku klasycznego podziału ról społecznych mężczyzny i kobiety. Według prof. Francisa Fukuyamy, pożądane byłoby, aby w epoce postindustrialnej rodzina była najważniejszym podmiotem na rynku, ponadto więzi rodzinne stanowiły społeczny i ekonomiczny kapitał, a dzieci wychowane w tradycyjnych domach, były lepiej przygotowane do życia.

Specjaliści przestrzegają, że zagrożeniem dla przyszłego rozwoju ludnościowego nie tylko województwa, ale również kraju i Europy jest „starzejąca się” struktura wiekowa społeczeństwa, a pogarszający się stosunek liczby osób w wieku produkcyjnym do liczby osób w wieku poprodukcyjnym spowoduje osłabienie wydolności systemu ubezpieczeń społecznych. Ocenia się, że kryzys demograficzny wpłynie na zmniejszenie konsumpcji i spowolnienie rozwoju gospodarczego, a skutkiem ubytku osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym będą problemy związane ze znalezieniem odpowiednich pracowników, co w konsekwencji doprowadzi do strat w przyroście PKB. Kolejnym zagrożeniem jest zjawisko masowych migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały, które w dłuższej perspektywie czasowej doprowadzi do wyludniania się tych obszarów, z których emigrować będą głównie ludzie młodzi. W zamian proponuje się wprowadzenie polityki imigracyjnej (napływu imigrantów - głównie powrotu Polaków), jako kompensacja niedoboru ludności. Jednak biorąc pod uwagę obecną sytuację na rynku pracy charakteryzującą się dużym bezrobociem, istnieje obawa, że nie należy spodziewać się nadmiernych napływów imigracyjnych z zagranicy.

Przestrzenne zmiany niekorzystnych procesów demograficznych w województwie świętokrzyskim, które są silnie skoncentrowane na peryferyjnych obszarach wiejskich o niskiej dostępności transportowej oraz na obszarach miejskich i zurbanizowanych obszarach przemysłowych, tracących funkcje społeczno-gospodarcze (jakie odnotowywano w analizowanym okresie i które spodziewane są w przyszłości), będą mieć zasadniczy wpływ na przyszły rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Charakteryzuje je między innymi najniższy w skali kraju i UE poziom rozwoju, starzenie się społeczeństwa, zjawisko depopulacji, wysoka stopa bezrobocia, niższy poziom wykształcenia i kwalifikacji

zawodowych, zapóźnienia infrastrukturalne, niska produktywność wszystkich sektorów gospodarki, niski poziom warunków życia - niski dostęp do dóbr i usług oraz niska dostępność transportowa, głównie na peryferyjnych obszarach wiejskich.

Pomimo niekorzystnych tendencji demograficznych, tj. dużego ubytku mieszkańców oraz wysokiego bezrobocia, obszar województwa wraz z miastem Kielce, nadal stanowi potencjał gospodarczy i ludnościowy, potrzebny dla dalszego rozwoju gospodarki nie tylko regionu świętokrzyskiego, ale i całego kraju.

Dlatego też dla zapewnienia spójności obszarów problemowych województwa z resztą kraju, widzi się potrzebę podjęcia odpowiednich działań na rzecz wzmocnienia istniejącej sieci miast i wspomaganie między innymi nowej urbanizacji w wyniku procesu „rozlewania się miast” (tj. urbanizacji obszarów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wokół miast), rozwoju zasobów ludzkich i kapitału społecznego, rozwoju przedsiębiorczości, tworzenia infrastrukturalnych i instytucjonalnych warunków do zwiększenia poziomu inwestycji oraz wzrostu wydajności pracy.⁴³

⁴³ *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2011 r.

SPIS WYKRESÓW, TABEL i MAPEK

SPIS WYKRESÓW

- Wykres nr 1. Liczba mężczyzn i kobiet w powiatach województwa świętokrzyskiego w 2010 roku.
- Wykres nr 2. Liczba ludności na obszarach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 3. Dynamika zmian liczby ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Wykres nr 4. Dynamika zmian liczby ludności w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Wykres nr 5. Dynamika zmian liczby ludności w podregionie kieleckim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 6. Dynamika zmian liczby ludności w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 7. Dynamika zmian liczby ludności w podregionach na obszarach wiejskich w latach 2002-2010.
- Wykres nr 8. Współczynnik dzietności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 9. Współczynnik dzietności w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2011.
- Wykres nr 10. Współczynnik reprodukcji brutto w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2011.
- Wykres nr 11. Płodność kobiet w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 12. Urodzenia żywe w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 13. Urodzenia żywe w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Wykres nr 14. Zgony ogółem w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 15. Zgony ogółem w podregionach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Wykres nr 16. Ruch naturalny ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 17. Urodzenia i zgony w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 18. Urodzenia żywe, zgony ogółem i przyrost naturalny w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 19. Przyrost naturalny na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Wykres nr 20. Ruch naturalny ludności w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.
- Wykres nr 21. Przyrost naturalny ludności w podregionach w latach 2002-2010.
- Wykres nr 22. Przyrost naturalny ogółem (w osobach) w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 23. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.
- Wykres nr 24. Napływy i odpływy ludności w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 25. Migracje ludności wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.
- Wykres nr 26. Napływy i odpływy ludności w województwie świętokrzyskim i w podregionach w latach 2002-2010.
- Wykres nr 27. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w miastach i na wsi w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.
- Wykres nr 28. Saldo migracji wewnętrznych na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego na tle kraju w latach 2002-2010.
- Wykres nr 29. Przyrost / ubytek składników rozwoju liczebnego ludności w województwie świętokrzyskim na tle kraju w latach 2002-2010.
- Wykres nr 30. Wskaźniki wzrostu/ubytku ludności województwa świętokrzyskiego na tle kraju.
- Wykres nr 31. Liczba mężczyzn i kobiet w miastach i na wsi w 2010 roku.
- Wykres nr 32. Małżeństwa i rozwody (na 1000 ludności) w latach 2002-2010 w świętokrzyskim.

- Wykres nr 33. Małżeństwa i rozwody (na 1000 ludności) w powiatach i podregionach województwa świętokrzyskiego w 2010 roku.
- Wykres nr 34. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 35. Struktura ludności według wieku na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w 2002 i 2010 roku.
- Wykres nr 36. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 37. Udział ludności w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 38. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 39. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego według płci na tle kraju w 2010 roku.
- Wykres nr 40. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 41. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 42. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 43. Zmiany liczby ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 44. Średnioroczne tempo ubytku ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2010-2035*.
- Wykres nr 45. Liczba urodzeń żywych i zgonów ogółem ludności w latach 2002-2035* w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 46. Ruch naturalny na 1000 ludności w latach 2002-2035* w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 47. Ruch naturalny ludności (urodzenia i zgony) w miastach i na wsi w latach 2002-2035* w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 48. Zmiany liczby ludności w powiatach województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 49. Przyrost naturalny ludności na terenach miejskich i wiejskich województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 50. Wskaźniki obciążenia demograficznego ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 51. Struktura wiekowa ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 52. Udział ludności w wieku 0-18 lat oraz 65 lat i więcej w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 53. Przyrost naturalny, saldo migracji i przyrost rzeczywisty na 1000 ludności w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2035*.
- Wykres nr 54. Zmiany w poziomie wykształcenia ludności Polski w latach 2002-2011.
- Wykres nr 55. Poziom wykształcenia ludności zamieszkałej w miastach i na wsi w Polsce w 2011 r.
- Wykres nr 56. Odsetek rodzin z dziećmi. Rodziny – liczebność kategorii.
- Wykres nr 57. Liczba dzieci w danej rodzinie. Dzieci – liczebność w kategoriach.
- Wykres nr 58. Liczba pracujących w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2010.
- Wykres nr 59. Dynamika liczby pracujących w latach 2003-2010 w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 60. Zmiany udziału pracujących kobiet w województwie świętokrzyskim w latach 2000-2010 (stan na dzień 31.XII.).
- Wykres nr 61. Struktura pracujących ogółem w gospodarce narodowej w według sekcji oraz sektorów własności (publiczny/prywatny) w województwie świętokrzyskim w 2010 r.
- Wykres nr 62. Pracujący w powiatach województwa świętokrzyskiego (według PKD 2007).
- Wykres nr 63. Pracujący* według powiatów i sektorów własności w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 64. Udział absolwentów podejmujących pierwszą pracę w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.
- Wykres nr 65. Przeciętne zatrudnienie* w województwie świętokrzyskim w latach 2000 - 2010.
- Wykres nr 66. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle i budownictwie w latach 2005-2010 w województwie świętokrzyskim.

- Wykres nr 67. Przeciętne zatrudnienie według powiatów i sektorów własności w województwie świętokrzyskim (stan na 31.XII.2010 rok).
- Wykres nr 68. Przeciętne zatrudnienie w województwie świętokrzyskim w 2010 roku.
- Wykres nr 69. Współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim (przeciętne roczne) – na tle kraju.
- Wykres nr 70. Udział ludności w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w województwie świętokrzyskim w IV kwartale 2010 roku.
- Wykres nr 71. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według wieku oraz poziomu wykształcenia w województwie świętokrzyskim w IV kwartale 2010 roku.
- Wykres nr 72. Udział ludności w wieku 15-64 lata według poziomu wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w tym wieku w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim na tle kraju.
- Wykres nr 73. Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych (%) w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim – na tle kraju (wg danych BAEL).
- Wykres nr 74. Pracujący wg sektorów ekonomicznych w latach 2002-2011 w województwie świętokrzyskim (wg danych BAEL).
- Wykres nr 75. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim w latach 2002-2011 (stan na 31.XII.).
- Wykres nr 76. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1999-2011 w województwie świętokrzyskim na tle kraju (stan na dzień 31.XII.).
- Wykres nr 77. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2011 w powiatach województwa świętokrzyskiego (stan na dzień 31.XII.).
- Wykres nr 78. Zmiany stopy bezrobocia rejestrowanego w latach 2004-2011 w województwach.
- Wykres nr 79. Udział kobiet wśród bezrobotnych ogółem w latach 2000-2011 w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 80. Bezrobotni według poziomu wykształcenia w powiatach województwa świętokrzyskiego.
- Wykres nr 81. Udział bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej wśród bezrobotnych ogółem w latach 2000-2010 w województwie świętokrzyskim.
- Wykres nr 82. Udział młodzieży w wieku 18-24 lata (pozostających bez pracy dłużej niż 1 rok) wśród bezrobotnych ogółem w województwie świętokrzyskim w latach 1999-2010.
- Wykres nr 83. Bezrobotni zarejestrowani według stażu pracy w latach 2007-2011 w województwie świętokrzyskim (stan na dzień 31.XII.).
- Wykres nr 84. Udział wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej według zawodów w województwie świętokrzyskim w 2011 roku.

SPIS TABEL

- Tabela nr 1. Dynamika rozwoju demograficznego województwa świętokrzyskiego na tle Polski w latach 2002-2010.
- Tabela nr 2. Płodność kobiet w latach 2002, 2006, 2009 i 2010 w województwie świętokrzyskim.
- Tabela nr 3. Podstawowe dane dotyczące zmian w stanie i strukturze ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2002-2010.
- Tabela nr 4. Zmiany mediany wieku ludności województwa świętokrzyskiego w latach 2006-2035*.
- Tabela nr 5. Migracje wewnętrzne i zagraniczne na pobyt stały w latach 2002-2035* w województwie świętokrzyskim.
- Tabela nr 6. Struktura ludności województwa świętokrzyskiego według ekonomicznych grup wieku (wzrost lub ubytek) w latach 2002-2035*.
- Tabela nr 7. Struktura absolwentów podejmujących pierwszą pracę w województwie świętokrzyskim według wykształcenia w 2010 roku.

SPIS MAPEK

- Mapka nr 1. Struktura osadnicza. Gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 2. Wskaźnik urbanizacji.
- Mapka nr 3. Liczba ludności w gminach województwa świętokrzyskiego.

- Mapka nr 4. Gęstość zaludnienia w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 5. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2002-2010 w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 6. Liczba urodzeń żywych w latach 2002-2010.
- Mapka nr 7. Liczba zgonów w latach 2002-2010.
- Mapka nr 8. Urodzenia żywe (na 1000 ludności) w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 9. Zgony ogółem (na 1000 ludności) w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 10. Przyrost naturalny ludności w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 11. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 12. Przyrost rzeczywisty ludności w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 13. Współczynnik feminizacji w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 14. Małżeństwa (na 1000 ludności) w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 15. Ludność według ekonomicznych grup wieku.
- Mapka nr 16. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 17. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 18. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 19. Wskaźniki obciążenia demograficznego.
- Mapka nr 20. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminach województwa świętokrzyskiego. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.
- Mapka nr 21. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminach województwa świętokrzyskiego. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.
- Mapka nr 22. Wskaźnik obciążenia demograficznego w gminach województwa świętokrzyskiego. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.
- Mapka nr 23. Przewidywane zmiany w stanie ludności i strukturze wiekowej do roku 2030 w powiatach woj. świętokrzyskiego (na podstawie „Prognozy demograficznej GUS na lata 2008-2035”).
- Mapka nr 24. Struktura wiekowa ludności w gminach woj. świętokrzyskiego w 2010 roku na podstawie danych GUS.
- Mapka nr 25. Obszary o tendencjach rozwojowych i depopulacyjnych w województwie świętokrzyskim.
- Mapka nr 26. Zmiany gęstości zaludnienia w latach 2002-2010 w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 27. Zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 2002-2010 w gminach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 28. RYNEK PRACY. Pracujący na 1000 ludności w powiatach województwa świętokrzyskiego.
- Mapka nr 29. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 30. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 31. Udział bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 32. Udział bezrobotnych pozostających bez pracy ponad 12 miesięcy w gminach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 33. Udział osób do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w powiatach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 34. Udział osób po 50. roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w powiatach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).
- Mapka nr 35. Udział bezrobotnych długotrwale w ogólnej liczbie bezrobotnych w powiatach województwa świętokrzyskiego (stan na 31.XII.2011 rok).

BIBLIOGRAFIA

1. *Aktualizacja strategii rozwoju województw z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych i unijnych*, Przewodnik, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, maj 2011 r.
2. *Analiza i ocena sytuacji na rynku pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 roku*, WUP w Kielcach, Kielce 2011.
3. *Analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Departament Zarządzania EFS Wydział Monitorowania, Warszawa, lipiec 2011 r.
4. *Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach na koniec 2010 roku*. PAN IGiPZ, Warszawa, luty 2012.
5. *Biuletyn 55*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2010.
6. *Biuletyn statystyczny województwa świętokrzyskiego*, U.Stat., Kielce 2011.
7. *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030 – rozwój kapitału ludzkiego*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
8. *Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2010)*, GUS, Warszawa 2012.
9. *Dychotomiczny rozwój obszarów wiejskich? Czynniki progresji, czynniki peryferyzacji*, (pod red.) Wioletty Kamińskiej i Krystiana Heffnera, PAN KPZK, Warszawa 2011.
10. *Ekspertyza. Zmiany i problemy demograficzne a rozwój przestrzenny*. Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych i Ludnościowych, Warszawa, 20 listopada 2007 r.
11. *Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów*, (pod red.) Anny Tucholskiej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
12. *Ilona Molenda-Grysa., Ewolucja struktur demograficznych regionu świętokrzyskiego w latach 1995-2005*.
13. *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2010*, GUS Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2011.
14. *Informacje o poziomie i strukturze bezrobocia w województwie świętokrzyskim*, WUP w Kielcach.
15. *Informacja sygnałna, Stan i ruch naturalny ludności w województwie świętokrzyskim w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2011.
16. *Kamińska W., Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich w Polsce. Przykład województwa świętokrzyskiego*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach INSTYTUT GEOGRAFII, Kielce 2011.
17. *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, (pod red.) Wioletty Kamińskiej i Krystiana Heffnera, PAN KPZK, Warszawa 2010.
18. *Koncepcja nowej polityki regionalnej, Ekspertyzy*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
19. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, MRR, Warszawa 2011.
20. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie (projekt)*, MRR, Warszawa 2009.
21. *Krajowa Strategia Zatrudnienia na lata 2007-2013*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2005.
22. *Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia na lata 2009-2011*, Warszawa 2010.
23. *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie świętokrzyskim w 2010 r.*, U.Stat., Kielce 2011.
24. *Markowski Tadeusz. Funkcje metropolitalne pięciu stolic województw wschodnich*.
25. *Młodzież na rynku pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 roku*, WUP, Kielce 2011.
26. *Monitoring wyników prognozy dla 2009 r.*, GUS Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2010.
27. *Obszary wiejskie, Wielofunkcyjność, Migracje, Nowe wizje rozwoju*, (pod red.) Wioletty Kamińskiej i Krystiana Heffnera, PAN KPZK, Warszawa 2011.
28. *Ocena Stanu Zdrowia Mieszkańców Województwa Świętokrzyskiego*, Kielce 2010.
29. *Odnowiona Strategia Zrównoważonego Rozwoju UE*, Bruksela 2006.

30. *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego*, Kielce 2002 r.
31. *Podręcznik rewitalizacji, Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji*, UMiRM, Warszawa 2003.
32. *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2010*, GUS Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2011.
33. *Polska, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie, Narodowa Strategia Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
34. *Polska 2030 Wyzwania Rozwojowe*, Warszawa 2009.
35. *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011.
36. *Prognoza Gospodarstw domowych według województw na lata 2008-2035*, GUS Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2010.
37. *Prognoza ludności na lata 2008-2035, population projection for Poland 2008-2035*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych, Warszawa 2009.
38. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2007–2013*, Warszawa 2007.
39. *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka na lata 2007–2013*, Warszawa 2007.
40. *Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
41. *Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej w latach 2007–2013*, Warszawa 2007.
42. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013*, MRiRW, Warszawa 2007.
43. *Program Solidarność pokoleń, Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*, Program przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 października 2008, Warszawa, październik 2008.
44. *Projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013*, Warszawa 2005.
45. *Przegląd regionalny nr 1, Bilans otwarcia programów operacyjnych realizowanych w latach 2007-2013, Perspektywa regionalna*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Departament Koordynacji Programów Regionalnych, Warszawa 2008.
46. *Przemiany polskiej wsi*. Prof. zw. dr hab. Jerzy Bański., Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2010.
47. *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie świętokrzyskim w 2010 roku*, WUP, Kielce 2011.
48. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego 2011*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kwiecień 2012.
49. *Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby przygotowania Przeglądu OECD krajowej polityki miejskiej w Polsce, Część I Diagnoza stanu polskich miast*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, Warszawa, Luty 2010.
50. *Regionalna Strategia Innowacji Województwa Świętokrzyskiego na lata 2005–2013*, Kielce 2005.
51. *Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007–2013*, Kielce 2007.
52. *Roczniki statystyczne krajowe i wojewódzkie*.
53. *Rozwój miast w Polsce, Raport wprowadzający Ministerstwa Rozwoju Regionalnego opracowany na potrzeby przygotowania przeglądu OECD krajowej polityki miejskiej w Polsce*, Warszawa 2010.
54. *Rynek pracy w województwie świętokrzyskim w 2010 r.*, Urząd Statystyczny, Kielce 2011.
55. *Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2010 r. Stan w dniu 31.XII.*, GUS, Warszawa 2011.
56. *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013*, Warszawa 2005.
57. *Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2012-2020*, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, ROPS.
58. *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, listopad 2011 r.
59. *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020)*.
60. *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, MRR, Warszawa 2008.
61. *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, Kielce 2006.
62. *Sytuacja Demograficzna Polski, Raport 2009-2010*, Warszawa 2010.

63. *Sytuacja społeczno - gospodarcza Kielc w latach 2004-2009*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2010.
64. *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013*, Warszawa, lipiec 2010.
65. *Świętokrzyski Plan Działań na Rzecz Zatrudnienia na rok 2011*, Kielce 2011.
66. *Ubóstwo w Polsce w 2010 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, GUS Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2011 r.
67. *Ubóstwo w Polsce w 2011 r. (na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych)*, GUS Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2012 r.
68. *Warunki życia ludności w województwie świętokrzyskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce, listopad 2010.
69. *Wiejskie rynki pracy – zasoby, aktywizacja, nowe struktury*, (pod red.) Wioletty Kamińskiej i Krystiana Heffnera, PAN KPZK, Warszawa 2012.
70. *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*, GUS. Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2010.
71. *Wstępny projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013*, Warszawa 2005.
72. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych*, GUS, Warszawa, marzec 2012 rok.